

ARISTIDE N. POPESCU

SEMPER FIDELIS

EDITURA ALBATROS

Memoriei părinților mei
NICOLAE POPESCU și ZOIA presbitera,
Care și-au împărțit sufletul la cei zece copii
Și au trudit — ca ei, toți, să urce treptele cărții,
Către binecuvântarea luminii...

Luăm parte cu bucurie, parcurgînd paginile generoase ale scrierii lui Aristide Popescu, la o foarte meritorie încercare de a da speței canine, aceleia într-adevăr „semper fidelis“, un statut ce i se cuvine în lumea afectelor omenești. Asistăm la urmărirea atentă și pasionată a constanțelor și variațiilor unei relații cu o foarte lungă istorie care durează cît societatea umană însăși. Am fost fericită să simt că autorul cărții iubește cîinele și-l recomandă, adesea emoționat, iubirii celorlalți semeni ai noștri, care nu se arată întotdeauna capabili de a înțelege (și, firește, de a merita) devotamentul și fidelitatea, ca și inteligența patrupedului, și nici valoarea educativă incalculabilă a prezenței cîinelui lîngă om. Sînt profund incredințată (și am convingerea că Aristide Popescu gîndește ca mine) că începutul, că exercițiul „umanității“ pornește, pentru orice copil de pe lume (și nu numai pentru cel de păstor ori de plugar, pentru cel de la țară), de la grija și afecțiunea pentru vietățile din jur și mai cu seamă pentru cîine. Începutul ocrotirii acestor ființe necuvîntătoare, neajutorate, dialogul tăcut cu ochii lor blajini și nevinovați marchează un debut benefic în conținutul vieții sufletești a copilului care trebuie pregătit pentru existența și solidaritatea socială, marchează acel punct de la care prind a scădea pornirea agresivă, egoismul, cruzimea și atîtea alte buruieni de același soi crescute în pămîntul nedestelenit al inimilor necultivate și caracteristice în special pentru lumea modernă, înăsprită, citadinizată, tehnicizată.

Ceea ce întreprinde în cartea de față Aristide Popescu nu este însă numai o pledoarie pasionată în favoarea cîinelui, ci o tentativă complexă de a explica, și istoric, și științific, și artistic, rașiunile prezenței lui așa de profund ancorate în viața omului. Argumentele, enorm de numeroase, de ordinele cele mai diverse, mitologice, etnografice, ecologice, istorice și așa mai departe, se acumulează treptat, explicînd, justificînd rădăcinile unui atașament special, ale unei legături ce a devenit tot mai strînsă pe măsură ce civilizația a evoluat, pe măsură ce criteriile strict utilitariste sînt dublate și chiar tind să se lase înlocuite de către cele psihologic-afective. Lumea mitică a începuturilor societății omenești, cu viziunea ei de proiecții transfigatoare, este urmată în carte de prezentarea Antichității cu toate caracterele ei atît de acut particularizante și în același timp atît de asemănătoare parcă cu lumea noastră. Se adaugă, cu

un plus de sprinteneală și căldură a condeiului, evocarea lumii noastre păstorești, de mioritice rezonanțe, cu tradiții vechi și stabile în materie de legături cu animalele credincioase. Vinătoarea de-a lungul secolelor se bucură de scene amănunțit compuse, fiecare cu pitorescul și atmosfera epocii și în care cîinele își ocupă locul de cinste ca actant principal. Apoi numeroase capitole speciale vin să circumscrie locul cîinelui în viața omului modern, cu inerentele ei plusuri și minusuri. Imaginea „etern credinciosului” se constituie într-o înduioșătoare totalitate, din noianul de date științifice și folclorice, din anecdote și fragmente literare, din tot ceea ce constituie vastul eșafodaj al cărții. Și, de fapt, dincolo de foarte lăudabilul efort de erudiție bibliografică întreprins de doctorul Aristide Popescu și realizat cu o remarcabilă acuratețe științifică, dincolo de calitatea literară a unor pagini deosebite, cartea ne cheamă și ne place tocmai prin acea imagine pe care izbutește s-o realizeze, a umilului și devotatului nostru prieten dintotdeauna. A acelui prieten tăcut și credincios față de care omul, stăpînul puternic al creației, se arată deseori destul de capricios și nu arareori chiar ingrat.

Căci cine poate uita vreodată nefățarnica bucurie a cîinelui care te întîmpină acasă după o lungă absență sau privirea lui îndurerată și increzătoare în puterea ta de a-l salva cînd o mîină haină de neom i-a întins ucigătoarea otravă? Ochii aceia nu ți se sting din amintire decît odată cu viața.

Și pentru că vrea să-i învețe și pe alții aceste lucruri, care dau un plus de căldură, de lumină și de solidaritate cu universul vieții noastre, îi mulțumim din toată inima lui Aristide Popescu, autorul unei cărți de bună învățătură.

ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA

CÎNELE ÎN MITOLOGIA POPOARELOR

MITUL CÎNELUI, NOD DE CONTRADICȚII ● CÎNELE, CUCERITOR AL FOCULUI ● CERBERUL, PAZNIC MONSTRUOS AL INFERNULUI ● CERBERUL, ÎNLĂNȚUIT DE HERACLE ● INTERPRETAREA RAȚIONALĂ A MITULUI ● EROI CARE AU INDUPLECAT CERBERUL ● ECOURI LITERARE DESPRE CERBER ● ORTHOS, CÎNELE BICEFAL ● SCILLA, „CÂTEAUA MĂRII” ● „STRĂMOȘUL-CÎNE” MITOLOGIC ● OAMENI-CÎNI ȘI REGATUL CÎNILOR ● „CAPCÎNI” SAU CAPCAUNII

MITUL CÎNELUI, NOD DE CONTRADICȚII

Motto : „Lume ce gîndea în basme și vorbea în poezii !”

(M. Eminescu — *Venere și Madonă*)

Minunata înălțare a omului — în ansamblul naturii și în cugetul său însuși — este descrisă de obicei la modul erudit și orgolios, în tomuri multe, adevărată epopee a umanității. Firește, pe drept cuvînt ! Se pare însă că se dă o insuficientă importanță sprijinului complex primit de *homo sapiens* din partea acelor animale prietenoase (în primul rînd cîinele și calul) care au fost permanent alături de om, i-au întărit voința, i-au modelat simțirea, i-au stîrnit cutezanța imaginației, în această strălucită înălțare a lui prin milenii. Probabil, nu s-a comentat îndeostul influența binefăcătoare pe care cîinele a avut-o asupra gîndirii și inimii omului, pentru realizarea deplină a „condiției umane”, în greul urcuș spre cultură și civilizație, de la desenele rupestre pînă la comorile de cultură și civilizație care înfrumusețează istoria lumii.

Părăsînd neamul străbunilor săi lupi, cîinele a intrat în conviețuire și alianță cu omul, împotriva celor care îi primejduiau acestuia bunurile sau viața. El a fost primul paznic al animalelor domestice în țarcul de piatră al peșterii, risipind grijile de hrană ale stăpînului.

Zodiaceul s-a rotit netulburat, mii de ani, dar cei doi prieteni au rămas mereu nedespărțiți, totdeauna ajutorîndu-se, în ogradă, la stîină ori la vînătoare. De aceea, „biografia” afectivă a cîinelui și stimulul dat de el acțiunilor omului, devenirii materiale și spirituale

a omenirii, nu pot fi înfățișate corect decît prin continuă referire la om, în miraculoasa lor conlucrare.

Animal înnobilit de stăpîn cu un nume propriu, pe care și-l recunoaște la chemare, cîinele îi arată totdeauna o afectuoasă simpatie : îi ascultă porunca, se gudură supus și dezinteresat la picioarele lui, îi caută bunătatea și mîngîierea, răsplătindu-l la răstimpuri cu tumbe de bucurie, dacă nu chiar cu „sărutări“ pe obraji.

Pentru toate acestea, cîinele nu pare a fi un animal domestic obișnuit. Purtarea lui ciudată, alternînd legănarea însuflețită a cozii cu lătratul înverșunat, a stîrnit în penumbra peșterii uimirea și curiozitatea, încrederea și spaima. Omul primitiv a socotit cîinele o făptură misterioasă, cu puteri ascunse, teribile. Căci el mirosea chiar și pe întuneric urma nevăzută a fiarelor, le sărea în grumaz, le doboră ori le pune pe fugă spre hățișul pădurilor. Omul și-a apropiat cîinele acum aproximativ 15 milenii, poate că într-un crăpat de zori, cînd voinicul dulău pripășit în preajma grotelor va fi adîmecat urma cerbului și, încolțindu-l, îl va fi prigonit pînă sub măciuca ori lancea stăpînului cel hirsut și infometat. Uimit și temător, *homo faber* l-a crezut un duh al pădurii, puternic și binevoitor. Cum însă cîinele stăruia pe-aproape, în tăcută cerșire a hranei, îi va fi aruncat, drept răsplată și ademenire, resturi sîngerînde din prada comună. Cu încetul, legătura aceasta s-a statornicit, adîncindu-se în forme noi. Momit de foame, cîinele se rotea în jurul colibeii primitive, simțea de la distanță fiarele nopții, lătra înfiorător... Misteriosul animal nu putea fi decît un zeu prietenos, venit să ajute viețuirea omului. I se cuvenea, deci, respect și prosternare...

Fantomele care îi apăreau neliniștitor în vise, groaza de încremenirea inexplicabilă a morții, teama de forțele zdrobitoare ale văzduhului, de unde curge ploaia și se repede nimicitor trăsnetul, nevoia omului primitiv de a îmblîzi pentru sine duhurile zămislite de cer și pămînt, totul a împins triburile primitive să adore cîinele — și alte animale — ca pe o ființă divină și puternică, izvor de viață și de moarte peste oameni, devenind astfel un „totem“ protector al clanului. Se credea că puterile magice ale cîinelui pot fi puse în mișcare ori îmbunate prin acte și formule vrăjitorești. Imaginația terorizată de aceste fantasme și ignoranța au complicat datele naturii cu credințe și fabulații apăsătoare : se bănuia că animalele, în primul rînd cîinele, „știu“ și „pot“ mai mult decît oamenii, deoarece ele cunosc mai dinainte cele ce trebuie să se întîmple. „văd“ soarta omului, rezultatul acțiunilor lui, dar mai ales atitudinea favorabilă ori dușmănoasă a atîtor ființe nevăzute, care urzesc nenorociri și primejdii în jurul oamenilor. „Iată, așadar, cîinele participînd la fapte supranaturale“ (111). Cînd tot mai multe triburi respectau

același „totem” ocrotitor, adorarea acestuia s-a încheiat în mit, ca o experiență de viață colectivă mutată pe nesimțite în basm.

Mitul cîinelui a fost interpretat uneori sub înrîurirea glumei : „la început, Demiurg a creat omul și, văzîndu-l cît este de slab, i-a dat ca ajutor cîinele, cu sarcina să vadă, să audă, să simtă și să alerge pentru om” (128). Aici, supranaturalul este amestecat cu utilul, realitatea se limpezește cu greu din fabulă, însă esența legăturii cîinelui cu omul este verosimil formulată.

Mitul cîinelui constituie „una din cele mai vechi fabule divine ale omenirii”. El rezumă povestea milenară a unei prietenii și colaborări cu numeroase aspecte, înfășurate însă într-un nod de contradicții. Căci el îmbină două concepții opuse, care uneori se sprijină sugestiv, alteori se denunță reciproc. Adorat de egipteni, dar hulit în Chanaan de urmașii lui Abraham, răsfățat de greci, dar și ucis cu pietre în timpul arșiței de vară, cîinele milenar oferă mitologiei paradoxul suprem : întrupare de semizeu și nălucă a Infernului. Invocat în genunchi în riturile hinduse, ori blestemat ca unealtă a diavolului, în Evul Mediu, cîinele a fost adorat în temple, înjunghiat pe altare pentru îmbunarea cerului, sau ucis în stradă ca ispășire a necurăteniei oamenilor. Cît despre luminații ahei din epoca clasică, barzii au slăvit cîinele în imnuri pentru Apollo și Artemis, dar tot ei l-au pus să latre monstruos, la poarta Infernului. Actor prim pe scena fanteziei umane — sau simplu element de decor lingă statui de zei — acest animal apare, în mit, la scara (mai redusă) a omului, care i-a răpit cîinelui o parte din calități spre a se împăuna cu ele, în primul rînd fidelitatea și vitejia, atribuindu-i în schimb propriile-i scăderi, într-o reprezentare antropomorfică a cîinelui pătrunsă adînc în vorbirea cetății.

Vechile imnuri vedice (52) prețuiau cîinele ca pe un animal divin pe care călărește marele zeu Siva. În mitologia hindusă, la poarta cerului se află de pază, dimineata și seara, semizeii Asvini și cîinii lor (99), pentru a deschide drum spre boltă soarelui și lunii, stăpîinii din veșnicie ai destinului oamenilor. Ca însoțitor al Aurorei, pus de strajă la izvoarele zorilor, cîinele din mit este un duh solar, deci binevoitor omenirii. Ca paznic al amurgului, veghetor la picioarele Noptii, el este însă un animal lunar, funebru și malefic, căci îngăduie ieșire liberă din beznă demonilor răufăcători și cruzi. Între acești doi cîini de basm se află mama lor, căteaua cerească, reprezentînd cînd luna care gonește printre stele, cînd fulgerul care sfișie norul (99). În imnurile din „Rig-Veda”, căteaua se numește *Saramā* (cea care aleargă), iar odraslele ei *Sarameyā* (fiii lui *Saramā*). Căteaua aceasta este mesagera marelui zeu Indra sau, după altă tradiție, chiar sora lui. Ea descoperă, pîndind prin oceanul de lumină al lunii, marea peșteră din munți, unde niște „negustori-hoți” au

ascuns o comoară formată din vaci, cai și alte bogății ale mitologiei hinduse. Indra se bucură, le ia în stăpînire și o răsplătește pe Saramă cu hrană îmbelșugată, pentru ea și copiii ei. Întrezărim aici calmarea foamei obsesive, din trecutul îndepărtat al acelor ținuturi.

Saramă fiind Luna, cei doi cîini de alături o fac să semene cu zeița greacă Artemis lîngă care se află mereu ogarul, sau cu Proserpina cea păzită de Cerber. Fiind însă mesager al zeilor, dar și descoperitoare de hoți, Saramă se identifică în nume și atribuții cu Hermes (a cărui grafie greacă este *Hermeias*), crainicul zeilor olimpici, dar și patron al hoților. În mitul hindus, cîinii Sarameyā au cîte patru ochi, simbol al veghei neadormite, și sînt slujitorii zeului Yama (Moartea). În această calitate, ei păzesc drumul spre Casa Morților, spre care însoțesc numai sufletele răposaților „aleși” de zeul Yama. Pe acel drum, cîinii Sarameyā îi apără de duhurile răufăcătoare, dornice să-i rățăcească în beznă. Sarcina de conducător al celor morți este și a zeului *Hermes psihopompos* (îndrumător al sufletelor), cărora le luminează cu o faclă drumul ultim, pînă în regatul lui Hades. Ideea este întîlnită și în mitul scandinav al cîinelui Garmr (119).

Mitul unui cîine lunar este larg răspîndit în credințele antichității, el fiind cules și de la băștinașii din Australia, a căror zeiță Baloo (Luna) are cîini slujitori (117).

Laturile contradictorii, de personaj solar și sepulcral, ale cîinelui din mitologie se întrevăd și în cîntecele hinduse : deși îl slujește docil pe zeul Indra, stăpînul cerului, cîinele poate lua uneori forma unui demon sîngeros, care își amenință stăpînul. În această situație, imnurile vedice (52) îl îndeamnă pe Indra să-și ucidă cîinele răzvrătit, iar pe semizeii solari, Asvinii, „să nimicească pe toți cîinii care latră” (I, 182). Contradicție există și între cei doi cîini-frați Sarameyā căci unul din ei are dinții de culoare roșie, ca niște lănci înfipte în puternicele gingii, încît inspiră groază. Spre a-l feri pe răposat de acest cîine dușmănos, i se pune în mîna, în ritualul funerar, rinichii unui animal jertfit anume, mod de potolire a foamei cîinelui infernal (119). Unele stanțe din Rig-Veda imploră acest cîine monstruos „să latre numai împotriva hoților, nu și a celor care cîntă imnuri în onoarea lui Indra” (VII, 55).

Transformarea demoniacă a cîinelui se întîlnește și în poveștile băștinașilor din pampasul sudamerican, care își imaginau că luna are ca slujitori niște cîini aproape sălbatici. La anumite intervale de timp, ei se reped asupra stăpînei și o sfișie, iar sîngele curs din răni acoperă fața astrului nopții. În fantezia oamenilor din vechime, enigmaticele eclipse lunare își găseau, astfel, o explicație fabuloasă (117).

În episodul mitologic al creării omului, credințele popoarelor antice din jurul Munților Altai atribuie un rol de seamă cîinelui, slujitorul lui Demiurg. Cîinele este pus să păzească figurinele umane de lut (încă neisprăvite), împotriva încercărilor unor demoni de a le distruge. În unele variante ale fabulei, cîinele își face datoria cu credință, însă în altele el se lasă corupt de demoni, în schimbul unei blăni stufoase. Urmarea este că statueta de lut capătă darul vieții nu prin suflarea divină, ci a demonului malefic. În gerul siberian, blana stufoasă era, desigur, o momeală ispititoare, ușor de acceptat în basm. Mitul ar vrea, probabil, să lămurească și defectele fizice ori scăderile sufletești ale ființei umane, adusă la viață de un demon. În insulele Oceaniei, cîinele din mit are o purtare fără reproș: la înția lui încercare de corupție, demonul izbutește să nimicească figurinele de lut ale primilor oameni, însă Demiurg le reface. Când demonul se apropie din nou, cîinele păzitor latră cu înverșunare și îl alungă, fapt ce dă timp Demiurgului să sufle asupra lor viața. În povești mexicane, cîinele Xolotl coboară în lumea subpămînteană ca să aducă de acolo oase ale unor străbuni de mult uitați, din care să fie construiți primii oameni. Scheleticul zeu al Morții prinde însă de veste și-l urmărește infuriat pe Xolotl. În goană, cîinele se poticnește și scapă din gură oasele, care se sfărîmă în bucăți, tot atîtea „semințe” ale diverselor neamuri de oameni (117). Într-un mit cules de la aborigenii din sudul Australiei, însăși starea de muritor a omului are drept cauză cîinele lunar. Trebuind să treacă peste un rîu, împreună cu cîinii ei, zeița Baloo (Luna) roagă pe oameni s-o ajute, dar în zadar. Zeița s-a mîniat și, drept pedeapsă, le-a luat oamenilor pentru totdeauna șansa de a mai învia după moarte (117). În candida lui construcție, acest mit pare mai „realist” în figurarea destinului uman decît stăruirea într-o viață viitoare, susținută în miezul lor de religiile mileniului nostru.

Așadar, curățind și simplificînd detaliile care-l complică, rolul cîinelui la crearea primilor oameni este cel de pază lîngă opera creației. Eventuala lipsă de vigilență nu compromite, totuși, succesul final. Mitul urcă în basm datele din viața zilnică a oamenilor, ca o proiectare confuză și metaforică a realității sociale. În munca lui, omul era însoțit și ajutat mereu de cîinele său, încît nu putea concepe ca divinitatea să izbutească o lucrare atît de dificilă fără concursul credinciosului patrupe. De observat, însă, că acest animal trece, pe rînd, în slujba zeului solar și a demonului, ambiguitate de care se leapădă abia la sfîrșit.

Și în mitologia românească, dominată de atîtea plăsmuiri profane, cîinele se luptă uneori cu duhuri rele, cu strigoi și demoni pe care îi alungă prin lătrat, salvînd omul de sub amenințarea lor. Un culegător de folclor (42) notează o frîntură de basm din Muscel:

„un strigoi poruncește unui om să vină, în miez de noapte, cu cel mai bun prieten al său, într-un anumit loc. Omul se duce mai întâi cu nevasta, apoi cu frate-său, dar strigoiul le sucește acestor „prieteni“ mintea și îi convinge să-l ucidă. Scăpând cu fuga, omul revine la locul de întâlnire aducându-și câinele care, când zărește strigoiul, latră fioros și se repede să-l muște. Îngrozit, demonul se face nevăzut, semn că omul nimerise, de data aceasta, pe adevăratul lui prieten“. Acest crîmpei de fantezie populară este elogiul prieteniei sincere a cîinelui pentru om, în contrast cu propriul lui frate. În alte variante folclorice, dimpotrivă întîlnim și fața lunară, de animal răufăcător și în care cîinele este întruparea sau unealta diavolului.

Așadar, plimbat între imn și hulă, implorat în genunchi sau blestemat cu pietre, cîinele din mitologie a strîns asupra lui, ca o învălmășire de soare și grindină, lauda și sudalma, recunoștința și loviturile oamenilor, în credințe amestecate, care au străbătut epocile.

S-a susținut că la baza caracterului contradictoriu al cîinelui din mit stă incertitudinea despre firea acestui animal, care poate fi lesne confundat cu lupul cel dușmănos omului (99). În cenușii nesfîrșit al cîmpiei sau în pîcla înserării, este greu de deosebit cîinele de lup. Nu întîmplător locuțiunea franceză „entre chien et loup“ indică crepusculul cel fumuriu. Ambiguitatea naturii cîinelui s-a prelungit și accentuat în Evul Mediu : tovarăș la vînătoare pentru stîrpirea fiarelor, prieten și răzbunător al cavalerului ucis, cîinele era considerat, nu mai puțin, și o posibilă deghizare a diavolului, oricînd docilă unealtă a lui Satan (124).

În mitologia scandinavă, marele zeu Odin are „cîini“ însoțitori, în realitate doi lupi : *Geri* (prădalnicul) și *Freki* (lacomul). Confuzia între cîine și lup este astfel prelungită.

Transferată din mit în vocabularul popoarelor, controversa asupra naturii cîinelui a persistat în folclor, unde s-a fixat trainic în locuțiuni și proverbe pro și contra, păreri divergente care stăruie și în prezent, în virtutea obișnuinții, în vorbirea de toate zilele.

CÎINELE, CUCERITOR AL FOCULUI

„Ai pus-o să răsară, să-ți ardă-n vatra goală.
A fost, biruitoare, întîia ta răscoală“.

(T. Arghezi — Cîntare omului)

Socotit la început un fenomen supranatural, apoi adorat ca atare, focul a însemnat principalul imbold și element de civilizație în coliba primitivă, mijloc de pregătire a hranei și de făurire a armelor, pentru dominarea naturii. Focul era atît de necesar oameni-

lor, încît grecii l-au crezut o putere a cerului, orgolioasă zestre a zeilor, din a căror mîină el trebuia smuls prin îndrăzneală și suferință prometeică, unic mijloc de eliberare a pămîntenilor de sub porunca tiranică a Olimpului. În miturile altor popoare, omul obține focul prin iscusința și puterile cîinelui, — care, astfel, este asociat „primei victorii” umane în opera de civilizație.

La băștinașii din Noua Guinee, mitul dobîndirii focului implică o întrecere între animale, pentru slujirea omului. Într-o zi s-a zărit un fum stîrnit din mare, probabil pe o mică insulă. Șarpele, cangurul și alte făpturi au încercat, pe rînd, să înoate pînă acolo, ca să ia focul. Marea era răscolită de furtună și toate animalele s-au întors, istovite, din drum. Cîinele a biruit valurile și a luat în gură o creangă aprinsă, aducînd-o în dar oamenilor (117). O variantă a legendei a fost culeasă în Melanezia: numai două persoane scăpa-seră din urgia potopului și își încropiseră un biet adăpost, pe un munte. Văzîndu-i că tremură de frig, zeul-vînător Lumawig și-a trimis cîinele și cerbul să înoate pînă în insula Kalauwitan, de unde să aducă niște vreascuri aprinse. La înapoiere, ramura de jar purtată de cerb s-a stins de vînt, încît doar cîinele a izbutit să ofere oamenilor focul (117). Ca orice fenomen excepțional — care, în imaginația primitivilor, implica o forță magică — focul ascundea în el un duh misterios (130). Mitul cîinelui cuceritor al focului este întîlnit și la amerindieni, cu varianta că, acolo, cîinele stîrnește prima flacără prin frecarea îndelungată a două bucăți de lemn (117).

Țesătura acestui mit face din cîine un semizeu asemenea lui Prometeu. Transcenderea tuturor atributelor cîinelui în acest nod de contradicții al mitului, în depărtata lui epocă de încheiere — *in illo tempore* —, constituie un paradox propriu plăsmuirilor zeiești. Proiectîndu-l pe cerul de basm al fanteziei sale, omul începuturilor a reușit să onoreze în metaforă cîinele-totem și prieten, însoțitorul său în lupta cu viața.

CERBERUL, PAZNIC MONSTRUOS AL INFERNULUI

„Tu, Cerber, dihanie hîdă,
Ce-n pragul pe care-l tociră, de-a rîndul,
Șiraguri de oameni, stai strajă
Și latri într-una-n adîncul lui Hades !”

(Sofocle — Oedip la Colonos, v. 1569)

Învățații antichității credeau că linia orizontului împarte universul în două jumătăți, cea inferioară fiind regatul Morții, Infernul sau Hades (invizibilul). Intrarea în acest sumbru ținut se făcea prin

două porți : una din ele era bănuită în mlaștinile lacului Avernum, în Italia, iar cealaltă la capul Tainaron (astăzi Matapan ¹), unde o gură de hău cît o prăpastie scoate o duhoare grea, cu fumăraie de pucioasă și smoală, ca o fierbere de miasme. La marginea Infernului lenevea un rîu cu ape negre, Stixul, peste care umbrele răposăților treceau în barca lui Charon. Dincolo de mal sta de pază un cîine care lătra încontinuu, asurzitor. În epoca eroică, poeții încă nu-i dăduseră un nume, căci Homer îl amintește la modul general : „Cîinele, paznicul rău de la poarta tiranului Hades“ (*Iliada*, VIII, 361). Așadar era un cîine-atlet, probabil foarte crud, dar nu un monstru. Hesiod, cel dintîi, a socotit că regatul umbrelor trebuie păzit de un dulău care să insufle respect și groază tuturor, fapt realizat prin creșterea monstruoasă a corpului și prin îmbinarea lui cu porțiuni din alte trupuri animale, cît mai înfiorătoare. În consecință, Cerberul e desenat cu trei gîturi și trei capete avînd și o zgardă de șerpi, iar coada i se prelungește cu un balaur veninos. Astfel depărtat de natură, cîinele devenea un monstru malefic, fapt ce sublinia caracterul lui chtonic, sepulcral și demonic.

Monstrul nu putea decît să semene cu părinții : tatăl este Typhon („taifunul“), personificarea vînturilor distrugătoare, iar mama este Echidna, jumătate femeie, jumătate șarpe. Cîinele-frate Orthos are două capete. În „*Nașterea zeilor*“, Hesiod descrie Cerberul ca „o fiară ce îți insuflă groază, cu o voce de aramă, cu cincizeci de capete puternice și cu firea neînduplecată“ (28). Numele de Cerber (grecește Kerberos) înseamnă *mîncător de carne*, așadar un cîine antropofag, dat fiind misiunea lui de a sfîșia pe eventualii fugari din Infern. Vergiliu îl imită pe Hesiod, căci în „*Eneida*“ (VI, v. 576) el atribuie Cerberului „cincizeci de guri înnegrite“. Horațiu îl prezintă cu un singur cap, alteori cu trei și chiar cu 100 de capete ! Variația aceasta era dictată de bunul plac al poezilor, doritori să sporească Cerberului caracterul său monstruos și grotesc. La începutul epocii clasice, picturile pe ceramică și gemele desenau Cerberul cu două capete, dar prin secolul al V-lea î.e.n., Sofocle, Euripide și alți poeți au generalizat imaginea unui Cerber tricefal.

Monstruosul cîine este și un simbol al vicleniei : el primește prietenos și mîngîie perfid cu coada pe răposății ajunși în Infern, dar e gata să sfîșie pe cei care ar încerca să fugă de acolo. În poezia lui Sofocle, dîmpotrivă, Cerberul mîrșie dușmănos la nou-veniți, atitudine mai verosimilă, căci un cîine de pază e dator să latre la cei care pătrund în curte, nu să-i ademenească el însuși înăuntru.

Grecii abordau problemele zeilor cu scepticism și umor, dar romanii, superstițioși, citeau cu emoție descrierea Cerberului, în tragediile lui Seneca : „Neînduratul cîine al Infernului își scutură de-

¹ Peninsula Peloponez.

odată cele trei capete și latră cu zgomot înspălmântător, semănând teama printre umbrele morților. Din cele trei oribile guri i se scurge bale pe care i le sug șerpii de pe coamele lui. Coada lui cea încovoiată este în realitate un balaur care șuleră necontenit (55). Pentru a-i potoli mânia, în ritualul funerar se puna lângă cel răposat o prăjitură din făină și miere, fapt ce are corespondent în obiceiurile hinduse.

În Evul Mediu, imaginea fiorosului Cerber încă nu se stinsese, căci în „*Divina Comedia*” el este tot hidos, dușmănos și hămesit. Dante îl așază în cel de al treilea „brîu” al Infernului, acolo unde erau chinuite sufletele celor lacomi — și îi adaugă trăsături adaptate locului : un pîtec umflat și ochi înroșiți, de bețiv, aïdoma celor care își ispășeau sub urletul lui lipsa de cumpătare dovedită în viață :

„Iar Cerber, fiara hîdă, sub puhoi,
din trei gîtlejuri latră cu minie
pe cei ce zac în ploaie și noroi.
Un pîtec larg, o barbă cenușie
și ochi aprinși el are, ca tăciunii
și gheare lungi, cu care morți sfîșie !”

(*Infernul* — VI, v. 13, trad. Eta Boeriu)

Un poet contemporan evocă Cerberul cu inventivitate. Tirania monstrului a născocit alte umilințe și cazne pentru bieteile umbre, aflate în puterea lui, fapt care îl indignează pe Heracle :

„Auzi ! Să pună umbrele să-i spele
Părul de șerpi îmbăloșați,
Să-i țină mai lustruită coada decît astrul Hiperion (...)
Pe-acest călău voiam să-l prind de viu,
Să îl întorc în lume, să-l orbească
Lumina lacrimilor și tristețea”.

(Ion Brad — *Războiul cunoașterii*)

Cu aceste groaznice însușiri, Cerberul nu este doar cîinele de pază la intrarea în Infern, ci un demon chtonic, care chinuie umbrele răposaților, aïdoma Satanei zugrăvită de pictorii bizantini.

CERBERUL, INLÂNTUIT DE HERACLE

„...am pus în lanț pe dulăul acela
De sub pămînt, cu trei capete, enormă dihanie
de neînvins, născută din Echidna cea hîdă”.

(Sofocle — *Trahtnienele*, v. 1095)

Victoria strălucită a lui Heracle asupra Cerberului, în ultima și cea mai grea „încercare“ a lui, era o încleștare supremă între omul-erou și bestia cu puteri fantastice, un conflict homeric, care se preta la fructificare în literatură și arte.

Deprinși din câmpul troian ca eroii lor să se bată chiar și cu zeii, grecii din epoca lui Pericle apreciau după cuviință teribila luptă dintre un atlet al Olimpului lor și veninosul câine cu trei capete. Urmînd tradiția întrecerilor panhelenice, atletul trebuia să lupte cu mîinile goale, fapt ce îngreuna victoria, dar sporea strălucirea laurilor. Ajuns sclav al regelui Euristeu, Heracle primește porunca să-i aducă din Infern, viu și nevătămat, Cerberul ! Pătruns în Infern, Heracle obține de la zeul Hades Cerberul, cu condiția să și-l ia singur, fără arme. După Apollodor (4), „Heracle i-a cuprins cu brațele grumazul și, cu toate că balaurul caudal îl mușca aprig, nu a dat drumul dihaniei din strînsoare pînă ce nu l-a biruit și supus“ (II, 5). În „*Herculens furens*“, Seneca susține că eroul i-a arătat Cerberului mai întîi capul leului din Nemeea, înfricoșîndu-l, apoi l-a învăluit în acea piele de leu și, înăbușîndu-l, l-a silit să se predea. Omul semizeu l-a pus în lanț și l-a tras afară din Infern, ca pe un câine de pază, ducîndu-l la regele Euristeu. Cînd l-a zărit, fricosul acela s-a ascuns într-un butoi mare de lut (*pithos*), unde a stat pitit pînă ce Heracle a slobozit Cerberul din lanț, să se întoarcă la poarta Infernului. Așa îl reprezintă pe Euristeu, cu ironie prelungită peste secole, pictura greacă pe ceramică.

INTERPRETAREA RAȚIONALĂ A MITULUI

„Povești și doine, ghicitori, eresuri,
Ce fruntea-mi de copil o-nseninară,
Abia-nțelese, pline de-nțelesuri...”

(M. Eminescu — *Trecut-au anii*)

Muncile la care este supus eroul Heracle, spre a se purifica de vina unei crime involuntare, ar simboliza apriga războire a eroului solar cu întunericul topit în afund de peșteri sau în cotloane de conștiințe omenești. Înlănțuirea Cerberului însemna triumful lui Heracle asupra ultimului adversar, de data asta subpămîntean : Moartea. După ce a curățit lumea de monștri răufăcători pentru omenire, acest erou mai are de biruit doar Moartea, spre a obține astfel nemurirea Olimpului (97). În alte exegeze, Cerberul (mîncătorul de carne) ar simboliza digerarea cadavrelor umane de către imensul pîntec al Terrei, încît înlănțuirea lui ar semnifica înfrîngerea Morții. Pentru alții, Cerberul este personificarea amurgului : el reprezintă întunericul, demonii nopții, eventual norii cei vineți

în care se frământă furtuna, ca să izgonească din lume seninul, lumina, bucuria vieții.

Există izbitoare analogii între Cerber și paznicii Locuinței Morților, din alte mitologii. În mitul egiptean, răposatul este adus la judecata soborului zeiesc. Dacă la cântărirea pe balanța dreptății, inima atîrnă prea ușor, el este sfîșiat îndată de Amamat (cel care devorează), un monstru cu cap de crocodil, trup de leu și picioare de hipopotam. Și numele, și întreitul trup al acestui monstru sînt similare cu ale Cerbului (113). În mitul scandinav, Infernul este păzit de cîinele Garmr, care latră groaznic și este hămesit la culme. Dacă în viață răposatul dăruise pîine săracilor, acum el are ce să arunce în gura lui Garmr, ca să-l lase să intre în Casa Morților (73). În credințele eschimoșilor groelandezi, cei decedați trebuie să coboare sub ape, pînă la Casa Morților. Cînd vracii vor să meargă pe urmele duhurilor, ei ajung într-o peșteră păzită de un cîine uriaș, iar înăuntru se află zeița Arnarknagssak (Femeia Mării) (117). Dulăul le îngăduie intrarea, dar nu-i lasă să treacă înapoi decît dacă ei izbutesc să curețe fața zeiței de niște viermușori care i s-au lipit de obraji și o necăjesc mult. Drept mulțumire, ea va chema spre suprafața mării, neîntîrziat, peștii și focile, pentru potolirea foamei în colibele de gheață...

Popoarele își construiesc miturile din necazurile și nădejdlile lor, amplificate de groaza în fața misterului Morții, a întunericii „de dincolo”, a foamei care în zonele arctice înseamnă sfîrșitul. Necazurile lor sînt cele ale trudei zilnice, iar materialele din schelăria mitului sînt cele locale. Sub lumina cunoașterii, mitul Cerberului s-a pulverizat în metafore, iar monstruosul cîine tricefal nu mai sperie pe nimeni. El circulă acum, senin și zîmbitor, în vocabularul contemporan, titlul de „cerber” însemnînd în prezent lauda supremă a paznicului vigilent și incoruptibil...

EROI CARE AU ÎNDUPLECAT CERBERUL

„Însă eu n-am coborît să văd negrul Tartar, nici
să-nlănțui

Toate trei gîturi cu șerpîi zbîrliți ale-acelei
dihăanii

ce-a zămislit-o Meduza. Venit-am să-mi caut
soția...”

(Ovidiu — *Metamorfozele*, X, 28. Trad. Marla V. Petrescu)

Prin veghea tiranică a Cerberului — și prin rînduiala naturii — pragul Infernului nu putea fi trecut decît o dată pentru totdeauna.

Și totuși au fost pămînteni, în legendă, care au înduplecat Cerberul să-i lase să revină la lumină. Nu prin forța brațelor, ca Heracle, ci prin tăria inimii, prin devotamentul iubirii, cu vraja muzicii sau... potolindu-i lăcomia cu ceva de mîncare. Poemele au transmis bibliotecilor numele acestor îndrăzneți muritori.

Orfeu, poet și cîntăreț trac, este zdrobit de o cruntă durere : în chiar ziua căsătoriei, Euridice murise din mușcătura unui șarpe. O singură și disperată nădejde mai are soțul cel iubitor : să coboare în Infern și să cînte din liră, în glas și plîns, pînă ce întunecatul Hades se va înduioșa să-i redea soția. Prin farmecul muzicii, Cerberul își încetează lătratul și se culcă, blajin, la picioarele cîntărețului. Incruntatul Hades este furios : nu se intră în regatul lui așa, ca într-o vale a nimănui, chiar dacă ești îndoliat de iubire ! Orfeu îi amintește că și el, Hades, a iubit mult atunci cînd s-a aventurat pe pămînt și a răpit-o pe Persefona, să-i fie soție. La această amintire de tinerețe, zeul zîmbește și îi restituie pe Euridice, cu condiția ca Orfeu să nu-și întoarcă privirea spre îndrăgita umbră pînă ce nu vor fi ajuns pe pămînt, la lumină. Orfeu promite, dar nu se va putea ține de cuvînt : dornic s-o vadă și „de teamă să n-o piardă“, soțul și-abate ochii asupra iubitei. Încălcarea legămîntului duce la pierderea darului zeiesc : Euridice se rostogolește din nou în genunea Infernului, pentru totdeauna.

Poeții lumii au înălțat pe Orfeu și Euridice în cerul muzelor și au glorificat în această poveste puterea magică a iubirii, lucrarea misterioasă a cîntecului — care îmblînzește pînă și fiarele și înduioșează pietrele :

„Vechi cîntăreț al stirpei trace, / Îndreaptă-te spre plaiuri dace /
Să joace stîncile posace ! / De mult Pădurile Carpate /
Te-au îndrăgit precum un frate / În trunchi păstrînd cîntări
gravate !

(Ion Acsan — Imn către Orfeu)

Rainer Maria Rilke își imaginează un Orfeu lucid, nerăbdător să ajungă la lumină cu Euridice, pe cînd aceasta pășește agale, absentă, ca o umbră ce plutește deasupra gîndurilor, dincolo de viață :

„Mergea cu pași împiedicați de giulgiul strîmt,
Șovăitoare, blindă și fără nerăbdare.
Și era singură-n ea însăși
Și plină, parcă, de-o nădejde-naltă,
Nu se gîdea nici la bărbatul care mergea în fața ei
Și nici la drumul care urca spre viață și lumină“.

(Orfeu. Euridice. Hermes. — Trad. Al. Philippide)

Vergiliu laudă mai ales curajul lui Orfeu de a înfrunta Cerberul și pe nebulosul Hades. Această îndrăzneală i se pare o biruință

a muzicii, puterea eternă a artei, motiv pentru care lira a fost urcată pe firmament între constelații, să răsunе în simfonia stelelor. O altă exegeză lărgеște orizontul legendei : îmblînzind Cerberul — întruchipare hidoasă a animalității — Orfeu „cumulează toate situațiile și atributele conferite de obicei croilor civilizatori ai umanității“.

În figura nepieritoare a cîntărețului ce, plin de iubire, Omenirea slăvește neconținut puterea iubirii atevărate, crescută din inimă și capabilă să învingă moartea. Este un sentiment la a cărui vibrație impulsurile animalice se temperează, iar acțiunea unită a iubirii și a muzelor generează noblețea culturii în sufletul umanității.

Theseu și Pirithoos, eroi legendari din Attica, au coborît în Infern cu gînduri hoșești : vroiau s-o răpească pe zeița Persefona, soția lui Hades, pentru unul din ei. Ca și Heracle, Theseu prinde în treitul grumaz al Cerberului în lanț și-l scoate afară, la lumina zilei. În fantezia lui Ovidiu, care pune în versuri această ispravă, bazele Cerberului germinează pe pămînt niște buruieni verzi :

„Verdea cîmpie stropi, mînioasă, cu spuma din gură.
Stropii — se crede — au găsit hrană bună în rodnică glie.
Răufăcătoare puteri în tulpine prinzînd, buruiene
ce printre stînci le aflăm — și omag le numiră țărani“.

(Metamorfozele — VII, 415)

O dată scăpați de Cerber, cei doi prieteni dau buzna în palatul lui Hades, dar zeul îi înlănțuie în Infern. Tîrziu, peste multe generații, Theseu va fi eliberat de Heracle. Basmul spune că Pirithoos a rămas acolo în eternă osîndă, ținut în „înșul uitării“...

Enea, pribeagul prinț troian, ajuns pe țărmuri latine în căutarea unei patrii, este înnegurat de gînduri, căci băstinașii îi sînt ostili și îl resping îndîrjit cu armele. De aceea vrea să treacă Stixul, să ceară sfat umbrei tatălui său. În Eneida, Vergiliu îi dă drept călăuză pe Sibila din Cumae, profeteasa lui Apollo. Cerberul îi vede, se înfurie și latră ca un cutremur sonor. Pentru a-l potoli, Sibila îi aruncă o turtă făcută din miere și „boabe“ :

...Cerberul cu boturi în foame turbată
O și înhață și-apoi, aplecîndu-și spinarea măreață,
Se tolănește pe jos, cît de lung e, în hruba întregă.
A și sărit la intrare Enea, cît paznicul doarme“.

(Eneida, VI, 421. Trad. D. Murărașu)

Somniferul din „boabe“ a adormit Cerberul îndată, semn că lăcomia face parte din animalitate, iar satisfacerea ei stinge lumina cea veghetoare a minții.

Cîinele tricefal a fost constrîns la tăcere și în nemuritoarea drumeție în Infern a divinului Dante. Marele florentin își ia drept călăuză pe poetul Vergiliu, „îndrumător, maestru și domn” al gândurilor lui. Cerberul nu-i cruță din lătrat pe cei doi poeți, ci „cînea trei guri și scoase colți de fiară”. Vergiliu îi cunoaște nesătula foame, dar nu-i mai aruncă o prăjitură, ca în *Eneida*, ci îl privește cu ironie, ca pe orice lacom rob al plăcutului. Poetul îi aruncă, în loc de hrană, un pumn de noroi :

„Scurmă țărîna și, cum zvîrli pîită,
ținti cu ea în gurile băloase.

Ca fiara care latră hămesită
și tace-apoi, de-i dai, ca mîncăcioșii
zorindu-se să-mbuce și să-nghită,

La fel, cu scîrnav bot și ochii roșii,
tăcu și Cerberul...”

(Dante — *Infernul*, VI, 26)

Pămîntenii care au învins Cerberul prin puterea artei, cu puritatea iubirii sau agerimea minții, simbolizează perenitatea vieții, tăria luminii în eternul duel cu întunericul, depășirea fricii ancestrale, înfrîngerea forțelor oarbe ale naturii, spre gloria deplină a Omului.

ECOURI LITERARE DESPRE CERBER

„Cerberul groaznic, întins cît de mare-i, în hruba din față,
Latră deodată cu gurile trei, de răsună regatul”.

(Vergiliu — *Eneida*, VI, 417)

Prezența de spaimă a Cerberului la temuta poartă a Infernului și peripețiile eroilor greci care îl puseseră în lanț au stîrnit rodnice ecouri literare, începînd cu poemele antichității. Marea biruință asupra Cerberului flata orgoliul grec, încît urmașii învingătorilor de la Marathon aplaudau cu ropot de mîini tiradele lui Heracle în amfiteatru, chiar dacă acesta se îngîmfa omenește și se lăuda mărunt, ca un actor de duzină, spre public :

„Ce monștri n-am îmblînzit eu ? Hidra, această cățea care avea
pe tot trupul capete ce renășteau neîncetat, a pierit sub lovi-
turile mele. După aceea am coborît în Infern, ca să aduc la
lumină, de acolo, cîinele cel cu trei capete...”

(Euripide — *Heracles*, v. 1274)

După aproximativ un secol, solemnitatea tragediei începe să obosească pe spectatori, dornici de distracție facilă. Isprava lui Heracle este treptat demitificată, „actualizată” și răsturnată în ironii, ca un crîmpei de comedie bufonă. Adus pe scenă de satiricul Aristofan (5), Heracle bate la poarta Infernului, strigîndu-și numele și puterea. Indignat de bocănituri, judecătorul Infernului, Eac, deschide, — însă îndată ce îl vede, îl ia la ocări ca pe un cerșetor :

— „Aaa ! Păcătosule, nerușinatule, ticălosul ticăloșilor ! Tu, care ne-ai fugărit cîinele Cerber și ni l-ai răpit, apucîndu-l de gît și tîrîndu-l după tine ! Ei, las-că ți-arăt eu ție ! Fie ca Echidna cea cu o sută de capete să-ți smulgă mațele !”

(Aristofan — *Heracles și Dionysos*, v. 465)

Parcă-l vedem pe bătrînul Eac cum apucă în mînă un băț și aleargă schiopătînd după Heracle, care o tulește spre „culise” ...Publicul se înveselește în aplauze zgomotoase, în vreme ce eroul fuge intimidat, pierzîndu-și în grabă măciuca și pielea leului din Nemea ! Mitul a fost, astfel, desfrunzit, iar eroul păgubit de lauri și zdrobit de zîmbete. Este Romeo, căruia i s-a agățat de gît o chitară electrică...

Romanii contemporani cu Vergiliu priveau legendele cu ochi sceptici, lipsiți de reverență. Prefăcîndu-se a glumi serios, poetul Tibul folosește imaginea Cerberului ca să-i înfricoșeze pe cei care i-ar deranja clipele de iubire. Iar cînd iubita îl trădează, tînărul se pierde cu firea și muștră... Cerberul pentru lipsă de vigilență. Ovidiu este, însă, meditativ : figura de petale a Corinei se topise în depărtarea vrăjmașă a Romei. Exilat printre tomitanii hirsuți, Ovidiu nu-și permite glume către cer, nici ironii față de Infern. El se lasă amăgit de biruința semizeului, în care i se năzare, ca o palidă nădejde, propria lui eliberare din suferință :

„Este o peșteră plină de neguri ; pe calea-i plecată
Tirintianul erou, cu un lanț de verigi oțelite,
Scoase pe Cerber afară cu toată-a lui împotrivire ;
Prin întreitul lătrat a făcut să răsune văzduhul”.

(*Metamorfozele*, VII, v. 408)

Prin secolul al II-lea e.n., Roma se umpluse de zei de toate neamurile, însă cultul lor, infectat de formalism, nu mai atrăgea pe nimeni, fiind luat adesea în derîdere. În dialogul „*Menipp sau evocarea morților*”, Lucian de Samosata (33), acest Voltaire al antichității, descrie călătoria în Infern (după un voiaj în lună) a personajului Menipp. Eroul izbește o dată cu toiagul, pămîntul se cutremură și crapă adînc, iar din afundurile întunericului se aude lătratul de tunet al Cerberului. Menipp și călăuza lui coboară tîrîș prin-

tr-o rîpă, apoi trec Stixul în barca lui Charon. Ca în legenda lui Orfeu, Menipp cîntă din liră, adormind pe Cerber cu frumusețea muzicii. Într-o pajiște, cei doi întîlnesc pe judecătorul Minos înconjurat de umbrele răposăților, prilej ca Menipp să devină iscoditor și caustic : „Dacă-l recunoștea pe vreunul, mă apropiam încet și-i reaminteam cine-mi fusese el în timpul vieții și cît de fălos se purta (...) Îngîmfații aceștia, auzindu-mi cuvintele, se întristau mult“. Procedeul literar de mai sus surprinde și amuză. Călătorind în Infern, Dante va împărți și el din belșug ironii și muștrări cunoscuților care se purtaseră în viață cu îngîmfare sau avuseseră alte slăbiciuni.

Ironia față de cunoscuți se convertește apoi în satiră socială, lărgindu-și cercul și mijloacele critice. Menipp descrie pedepsele infamante aplicate celor care fuseseră bogați în viață, pe cînd sărmanilor li se ierta jumătate din osîndă. Pentru ca imaginea „democrației“ din agora Infernului să fie mai convingătoare, fie și la modul hazliu, Aristofan „transcrie“ respectivul „decret“ al Adunării, cu motivări ale căror dedesubturi satirice depășesc cu mult ideile secolului al V-lea î.e.n., cînd scria poetul comic :

DECRET

„Dat fiind că în timpul vieții, oamenii bogați săvîrșesc multe nelegiuiri, jefuind, făcînd silnicii și disprețuind un fel și chip pe cei săraci, Adunarea Răposăților hotărăște ca, după ce bogații vor muri, trupurile lor să fie pedepsite, iar sufletele lor să fie trimise pe pămînt — unde vor fi introduse în măgari. În această stare ei vor trăi timp de 250 000 de ani, trecînd din măgar în măgar, purtînd poveri și fiind mînați la muncă de către oamenii săraci. Abia după ce vor executa aceste pedepse, li se va îngădui să-și încheie viața.

Propunerea de față a fost făcută de *Kranion*, fiul lui *Skeleton* din *Nekysia*, din tribul răposăților.

După ce s-a dat citire acestui decret, judecătorii l-au pus la vot, iar poporul l-a confirmat. *Brimo* a scos un urlet, iar *Cerberul* a lătrat. În modul de mai sus sînt consfințite toate decretetele de către Adunare“ (33).

Și denumirile personajelor sînt sugestive, cu iz de ironie : *Cranul*, fiul *Scheletului* din *Nekysia* (cetatea Morții), *Brimo* (zeiță infernală cu urlet canin...). Decretul era răscolitor, ba chiar subversiv, deoarece condamna „nepotrivirea din care este alcătuită viața oamenilor“, injustiția orînduiei sclavagiste. Sub ascuțișul glumeț al satirei sale, poetul blama neomenia și împilarea omului de către om !

În final, Menipp se reîntoarce pe pămînt. Povestind cu haz voiajele sale fanteziste — care, prin ajungerea în lună, anticipau călătoria

pe acest astru a cavalerului lui Ludovico Ariosto din *Quattrocento* — Aristofan sfida puterile mitologice ale firmamentului, aducînd aștrii sub tălpile omului. El înghesuia, în voiajul *ad inferros*, magnificența zeilor în minuscule statui de lut fragil și învăluia în ridicol ritualul templelor și strălucirea Olimpului, reflectată în traiul de huzur al bo- gaților vremii.

În satira lui Aristofan, Cerberul își leapădă fidelitatea față de stă- pînul Infernului, precum și caracterul său de asupritor al umbrelor : prin lătrat, cîinele aprobă și el „decretul“ care răsturna „ordinea“ în regatul lui Hades, devenit acum o prelungire justițiară a viețuirii de pe pămînt...

ORTHOS, CÎINELE BICEFAL

„Uriășul Geryon avea un cîine roșu cu două capete, numit Orthos, născut din Typhon și Echidna“.

(Apollodor — *Bibliotheca*, II, 5)

Acest cîine bicefal, frate bun cu Cerberul, păzea în insula Erytheia cirezile de boi ale lui Geryon (cel întunecat la vedere), un monstru de basm, cu trei capete, șase brațe și cu aripi. Heracle primește poruncă de la regele Euristheu să răpească aceste cirezi. Era cea de a zecea „muncă“ dată eroului.

Sosind pe țărmul insulei, Heracle este zărit de dulăul ciobănesc Orthos. Cîinele latră zgomotos, ca să-l audă păstorul Evrithion, apoi sare la luptă. Duelul om-cîine este inegal, deși dulăul are două capete cu colți feroși. Heracle îl zdrobește cu faimoasa lui măciucă. „Boarul“ Evrithion sosește în grabă, dar e omorît și el. Zgomotul surd al de- părtații lupte îl trezește pe Geryon, care zboară să-și apere vitele. Pictorii pe ceramică au înfățișat titanica încleștare dintre semizeu și monstrul infernal cu cele șase brațe pline de lănci. La picioarele aces- tor luptători legendari se află răsturnat pe spate, ucis de cel venit să fure vitele stăpînului, cîinele Orthos de talie enormă, pe măsura atle- ților ce se duelează. Iscusița pictorului antic transforma confrun- țarea acestor eroi — unul solar, celălalt infernal — într-un elogiu în desen al vitejiei și disprețului față de moarte.

În „*Theogonia*“ lui Hesiod, înaripatul Geryon este o personifi- care a duhurilor infernale, care întunecă frumusețea vieții pe pămînt. Dante lărgeste indicațiile mitului, făcînd din Geryon „hîda întruchi- pare a înșelăciunii“ și îl zugrăvește ca pe un demon cu cap de om, trup de șarpe și cu o coadă veninoasă :

„Blajîn la chip, jurai că-i om, nu fiară,
ci-n jos la brîu și șalele vinjoase
părea că-i șarpe-n trup, pe dinafară.

(...) Plesnea din coadă peste hău, dînd zvon
și-și ridică doar furca-nveninată
cu acul otrăvit de scorpion“.

(*Infernul*, XVII, 10)

În interpretarea rațională a mitului, s-a susținut că Geryon reprezintă întunericul, cirezile de boi sugerînd norii cei negri ai amurgului. Paznicul cirezii, cîinele Orthos cel cu două capete, nu poate fi decît o slugă a Infernului. Un comentator apreciază că dulăul Orthos este „ultima rezistență pe care o întîmpină soarele (personificat prin Heracle), înainte de a-și revărsa lumina peste valurile mării“ (73). Se mai susține că Geryon ar fi chipul fantastic al furtunii răbufnită în tunete. Adoratori ai naturii, înspăimîntați de puterile neștiute care frămîntau cerul și-l învrăjbeau în trăznete cu pămîntul, cei vechi au dat chipuri omenesti, la dimensiuni de basm, fenomenelor naturale (lumina, întunericul, vijelia), explicîndu-și biruința zorilor asupra nopții printr-o teribilă confruntare între uriași.

Deși sculptura monumentală antică nu agreea miturile cu monștri, lupta lui Heracle cu Geryon și cîinele acestuia era săpătă în marmură, pe metopele templului zeiței Hera la Olimpia și al lui Theseu la Atena, aducînd implicit un omagiu nu numai eroului solar, ci și cîinelui ciobănesc căzut la datorie.

SCILLA, „CĂȚEAUA MĂRII“

„Acolo stă-ncuibată Scilla, care
Cu glasul ei de cîine grozav latră.
Dihania cîinoasă-n fața cărei
Un om — ba chiar și-un zeu — și-ar pierde firea“.

(Homer — *Odiseea*, XII, 120)

Strîmtoarea Messina, cu prăpăstii de ape și urlet de vîltori, a fost personificată în legendă ca un monstru antropofag. Scilla (*cățeaua*) are trup de femeie, impodobit însă cu șase capete de cîini. Ea stă afundată pînă la brîu în sumbra văgăună cu valuri nebune și latră neobosit, îngrozind pe corăbieri sau zdrobindu-le vasele de stînci. „Dihania cîinoasă“, cum au numit-o Homer, Eschyl și alți poeți clasici greci a fost privită ulterior mai cu blîndețe. Vergiliu și-o închipuia ca o fecioară frumoasă, cu sîni imbletori și trup terminat elegant în coadă de delfin, pîntecul „de lup“ amintind că este totuși vorba de un monstru :

„Scilla în tainica hrubă se-nchide și capu-și aruncă
din ascunziș — și atrage spre stînci plutitoare vase.
Chip omenesc are dînsa, fecioară cu plept ce încîntă

Pîn-la mijloc — și-ncolo-i balenă la trup urlașă,
Iasmă din pîntec de lup alipit de-a delfinilor coadă”.

(*Enaida*, III, 424)

Într-o altă metaforă, Vergiliu vede în viltoarea din jurul hrubei „cîinii apelor”, care urlă împreună cu Scilla. Oricum, „dihanie cîinoasă” sau fecioară cu figură ispititoare, Scilla și-a destrămat curînd amenințarea, căci grecii erau buni navigatori și, pe cît posibil, evitau vârtejul de ape al strîmtorii, ocolind Sicilia pe la sud. Poetul latin Lucrețiu divulgă în acest mit o exagerare superstițioasă a fricii :

„Nici Scille nu pot fi cu trup de pește,
cu cîini turbați încinse pe sub vintre,
Nici alte iasme, ale căror membre
Nu se aseamănă unele cu altele.”

(*Poemul naturii*, V, 892. Trad. T. Naum)

În arta plastică greacă, Scilla era înfățișată potrivit indicațiilor din Homer, cu eliminarea părților ei sălbatice. Pe monezi bătute la Cumae vedem un bust de femeie îmbrăcată în chiton cu mîneci lungi, cu umerii „împodobiți” cu cîte un cap de cîine. Picturile pe ceramică îi arată mijlocul înconjurat de capete de cîini. O frescă romană descoperită sub lavă la Stabiae o reprezintă pe Scilla ca o femeie frumoasă, cu o ghirlandă de frunze de laur în jurul șoldurilor, de sub care ies însă capete de cîini înfulecînd un om (97). Pe o altă frescă aflată la Pompei, Scilla a fost zugrăvită ca în versurile lui Ovidiu : un bust de fecioară frumoasă, despărțit la șolduri în două mari cozi de pește, de sub care ies niște monștri cu cap de cîine și mușcă un copil.

Scilla era un demon al Infernului, semizeu chtonic urmărind pierzania oamenilor. În insula Creta, mare centru de navigație în antichitate, „căteaua” Scilla s-a bucurat multă vreme de un cult special (119), menit să îmblînzească monstrul cel stăpîn pe viltoarele apelor. Fantezia poezilor, iscusința pictorilor și teama corăbierilor se uniseră în metaforă spre a rezolva practic o problemă de securitatea navigației, aducînd ofrande „dihaniei cîinoase”, dușmană a oamenilor. Vergiliu, însă, prinsese în vers adevărul mitului : „urletul valurilor, lătratul cîinilor”...

„STRĂMOȘUL-CÎINE” MITOLOGIC

„În acele ținuturi, toți bărbații erau cîini”.

(Plan Carpin — *Historia Mongolorum*, V, 13)

Legende despre „strămoșul-cîine”, întîlnite la mai toate societățile primitive de vînători, au înmugurit din adorarea cîinelui ca

totem al unui clan, carnasierile — mai ales lupul și cîinele — fiind arhetipul vînătorului patrupe. Totemul-cîine era considerat întemeietorul clanului respectiv, toți membrii acelei comunități primitive fiind descendenții lui. O metaforă străveche — preluată cu modificări de imagistica creștină — susține reîntoarcerea omului, după moarte, în trupul divinității, comuniune magică a clanului cu totemul tutelar, a oamenilor cu zeul din care au descins. „Ne sînt familiari, în aceeași ordine de idei, cei doi lupi care îl însoțesc pe Odin și în pîntecele cărora după moarte se odihnesc eroii“(94 b). Dar îngurgitarea simbolică a omului de către strămoșul-totemic era presupusă și în riturile „de inițiere“, prin care tînărul era investit cu calități și puteri de războinic, strămoșul-cîine „expulzîndu-l apoi din vîntrele sale“.

Eruditul ambasador papal *Jean de Plan Carpin* s-a întîlnit cu aceste tradiții, în secolul al XIII-lea, la vechile popoare din jurul Munților Altai. Venerația cu care acele triburi de păstori-vînători înconjurau cîinele, ca și straniile lor legende cu privire la originea tribului, îl vor fi uimit, desigur, pe călugărul franciscan, de vreme ce le consemnează îndelung, cu surprindere și oroare, în „Istoria mongolilor“, denumire cu care Evul Mediu indica pe tătari. La acest popor, „nokhai“ înseamnă cîine. Acest cuvînt era denumirea unui trib, dar și numele unui vestit șef tătar de la sfîrșitul secolului al XIII-lea.

Mitul „strămoșului-cîine“, notat de Plan Carpin în cartea sa, povestește în esență că din unirea femeilor cu cîinele s-au născut copii ciudați, băieții fiind căței, iar fetele păstrîndu-și chipul omnesc. Radlov (cit. 123), culegînd tradiții ale vechilor kirghizi, redă mitul astfel : Revenind dintr-o plimbare împreună cu alte patruzeci de fete, fiica unui han a găsit tot tribul lor nimicit. Supraviețuise numai un cîine roșu, cu care fetele au făcut apoi copii. Nepoții acestora și-au luat mai tîrziu numele de kirghizi (patruzeci de fete), spre a cinsti memoria străbunicelor lor.

Fabulația că iubitul unei fete poate fi ziua cîine, iar noaptea om, a circulat în vechime la toate popoarele, din Munții Altai pînă în Groenlanda și la amerindieni (109). Și în basmele române, „eroul își schimbă înfățișarea umană cu una animală, urs ori taur, lup sau cîine, a căror formă o ia adeseori“ (116). Tatăl lui Harap Alb, pentru a pune la încercare bărbăția fiului său, se schimbă în urs, fără ca noi să ne uimim. Alături de copii, noi privim cu încredere pe motanul încălțat cînd vorbește și acționează ca un om. Acest fapt denunță „strînsa înrudire a folclorului cu miturile și poveștile primitivilor“ (111). Manifestările mitice ale așa numitei „mentalități primitive“ sînt vizibile și într-o legendă din zona Guyanelor, despre un pustnic trăitor în pădure, care a văzut cum un cîine năzdrăvan se preschimba în om și îi lucra ogorul, apoi se transforma din nou în cîine (117).

Popoarele din epoca arhaică credeau că animalul-totem fusese cîndva ca și oamenii, deci avînd inteligență, darul vorbirii, chiar și al profeției. De aici legenda că în trecutul înnegurat (in illo tempore) cînd s-au format miturile, animalele erau oameni (111). În „*Ramayana*” (VII, 162), cîinele Sarameyă îi amintește muștrător unui brahman care l-a lovit — că și el a fost cîndva om, șef de familie, înainte de a lua înfățișarea de cîine. Un folclorist american notează că printre amerindienii din tribul southern utes circulau povestiri despre un trib de cîini care își aveau un sat al lor încă în vremea cînd oamenii nu se iviseră pe pămînt (109). Această universalitate a mitului pledează pentru „unitatea tradițiilor și simbolurilor care stau la baza vechilor civilizații orientale, occidentale și amerindiene, fapt ce nu exclude totuși „specificitatea „acestor culturi” (103).

Legenda cîinelui-strămoș persistă la vechile triburi papuase sub forma credinței în *dema*, adică o ființă dotată cu puteri magice. Un dema-cîine este închipuit ca un om avînd ceva și din firea cîinelui. Descendenții lui erau cîini care însă vorbeau ca oamenii, avînd și darul de a se transforma în alte animale, deci nu erau cîini adevărați. Această dualitate esențială „face ca primitivii să creadă că străbunii lor au fost pe jumătate oameni și pe jumătate cîini, substrat mitologic reliefat și în măștile purtate de actorii lor, la ceremoniile tribale” (111).

Totemismul arhaic implică în esență identificarea clanului cu animalul-totem din care descinde. În acest decor folcloric, legătura matrimonială a unor fete cu cîinele, devenit prin aceasta strămoșul-genitor al tribului respectiv, capătă o valoare metaforică, în substratul credinței primitive fiind vorba de sufletul universal (*mana*) care, ca un fluid misterios și unic, dă viață tuturor făpturilor lumii. Prin credința în metempsihoză, omul din vremi istorice s-a simțit „înruit” cu diverse animale, între care și cîinele, a cărui putere supranaturală a fost invocată drept protecție, omul prosternîndu-se în fața cîinelui-zeu, precum egiptenii la Kynopolis. Devenit totem, cîinele era considerat „tabu” și implicat în *sacralizare*, nu numai local. Dar polaritatea credințelor despre cîine manifesta îndărătnicia de a aminti, totuși, și concepția negativă din jurul acestui animal. Amintirea „tabu”-ului primitiv s-a păstrat în cuvîntul latin *sacer*, care înseamnă „sfînțit”, „interzis”, dar și cu sensul celălalt, negativ și întunecat : „blestemat”...

În mitologia *Vedelor*, cîinii Sarameyă au sarcina de a îndruma sufletele spre celălalt tărîm. De aici derivă, pe cît se pare, mitul cîinelui-ghid, care conduce tribul spre un teritoriu necunoscut, dar bogat în hrană și speranțe pentru noli săi locuitori. La vechile triburi mongole exista tradiția „unui cîine alb care a apărut să-i conducă prin niște ținuturi străine. Cînd oamenii se rătăceau ori se împrăștiu, cîinele urla puternic, aducîndu-i la direcția cea bună”. Astfel cîinele

acela „i-a condus pînă la poarta care le zăvorea țara și care s-a deschis, lăsîndu-i să treacă înăuntru împreună cu călăuza lor” (123). În sub-stratul acestei fantezii stăpînea gîndul că strămoșul-cîine simțea de datoria lui să-și ocrotească descendenții și să-i conducă spre melea-guri de prosperitate.

OAMENI-CÎINI ȘI REGATUL CÎNILOR

„Cîinii s-au aruncat cu ardoare să se bată cu Mongolii.”

(Plan Carpin — *Historia Mongolorum*, V. 13)

La 24 august 1246 sosise la Karakorum, cu prilejul încoronării Marelui Han mongol, ambasadorul papal Jean de Plan Carpin. În descrierea călătoriei sale (45), el a dat informații ample despre un „regat al cîinilor” care ar fi existat la sud de fluviul Amur, după alte tradiții „la marginea Oceanului”. El descrie lupta mongolilor lui Gengis Khan cu cîinii aceia ca pe un fapt real :

„În vreme ce mongolii întîrziau în acele ținuturi, cîinii respectivi s-au adunat de cealaltă parte a fluviului. Cum era iarnă și îngheț, cîinii s-au zvîrlit cu toții în apă, apoi s-au rostogolit pe pămînt, încît țărîna stîrnită îngheța pe trupul lor. După cîteva rostogoliri, s-a format pe ei o pojghiță de gheață destul de groasă, apoi au năvălit cu înfocare să se bată cu mongolii. Săgețile ricoșau de pe ei ca de pe niște pietre, dar cîinii mușcau și ucideau mulți mongoli. În felul acesta cîinii au izgonit pe mongoli din țara lor”.

Învățatul călugăr mai citează relatarea chinezului Hu-kiao (secolul al X-lea î.e.n.) precum că regatul cîinilor ar fi fost în Siberia Orientală. Legenda aceasta se întîlnește, însă, la mai toate vechile popoare altaice (iakuți, kirghizi, tătari, ciuki, mongoli). Într-o enciclopedie a răsăritului Asiei, tradusă în franceză de Klaproth (cit. 123), stă scris :

„În regatul cîinilor, oamenii au corp de cîine, capul fiind acoperit de păr lung. Ei nu poartă veșminte. Limba lor seamănă cu lătra-tul cîinelui. Femeile sînt de rasă omenească și înțeleg limba chi-neză. Poporul acesta trăiește în peșteri. Bărbații mănîncă hrana crudă, iar femeile o gătesc la foc. Femeile sînt căsătorite cu acești cîini”.

Pînă în secolul al XVIII-lea, legenda imposibilului regat canin încă nu pierise, căci G. P. Müller (cit. 123), călător în țara ciukilor, asemenea cîinilor și vorbesc o limbă aparte”.

Povestea unui „regat al cîinilor” apare drept un corolar al tradiției despre un „cîine-strămoș”, ai cărui descendenți s-au stabilit într-o anumită regiune a lumii. Pentru acești călători poligloți, obișnuiți numai cu fizionomia și limbile europene, chipurile și vorbirea asiaticilor prezentau un aspect bizar, încît confuzia din informațiile lor și modul grăbit de interpretare a legendelor sînt explicabile.

„CAPCÎNII” SAU CÂPCAUNII

„În comuna Lipia, jud. Buzău, există credința în căpcăuni, adică oameni cu cap de cîine”.

(Inv. Ion Ștefan — în : *Chestionarele lui B. P. Hașdeu, 1884*)

Răspunzînd astfel acum un secol, la un chestionar amplu, trimis de B. P. Hașdeu tuturor școlilor din țară, învățătorul Ion Ștefan — bunicul meu, rămas în amintirea lipienilor — consemna o tradiție veche, răspîndită în multe din județele țării. Mitul are însă rădăcini în Orientul antic.

Herodot (IV, 105) scrie că a întîlnit printre sciții din nordul Pontului Euxin niște oameni-lupi (*licantropii*). Pliniu cel Bătrîn (VI, 30), Aelianus (VI, 10) și alți savanți ai antichității credeau în existența acestor *cinocefali* (cap de cîine), monștri cu capul și coada de cîine. Naivitatea acestor afirmații îl irita pe istoricul Aulus Gellius (25) care protestează : „Unele cărți afirmă că există în munții Indiei oameni cu cap de cîine și care latră (...). M-a cuprins dezgustul pentru aceste cărți nepotrivite și care nu ajută cu nimic la înfrumusețarea vieții” (IX, 4). Am subliniat ultimele cuvinte, căci ele formulează concis și cu dreptate ce condiții trebuie să îndeplinească o carte spre a merita osteneala tiparului !

Credințele medievale au reînviat povestea cinocefalilor. Venețianul Marco Polo, pornit în 1271 din nou spre China, a ajuns după 4 ani de călătorie la Khanbaligh (actualul Beijing). Acolo marele Han Khubilai i-a încredințat cîteva importante misiuni în Mongolia, Extremul Orient, Marea Chinei de Sud, insulele Sumatra, Andanam, Ceylon... Ochi iscoditor și minte ageră, Marco Polo a descris cele văzute în a sa celebră „*Carte despre varietatea lumii*”. El consemnează că „în insula Anganam, locuitorii sînt idolatri și trăiesc în sălbăticie. Bărbații au, cu toții, capete de cîini, cu dinți și ochi întru totul asemănători cu ale unor dulăi de-ai noștri (...) Acești oameni sînt foarte cruzi. Ei mănîncă carne de om crudă, căci sfîșie pe călătorii străini de neamul lor” (49). Un alt pelerin al epocii, călugărul polonez Benedîct, semnalează între oamenii asiatici pe cinocefali, „oamenii cu cap de cîine” (cit. 123).

Mitologia creștină a urcat printre sfinți un „cinocefal” : este Sf. Hristofor cel cu cap de câine. Legenda lui, pe măsură cu descrierea similară a lui Marco Polo, este înscrisă într-o carte oficială liturgică „*Mineiul lunii mai*” astfel : „Se spune că acest sfânt a fost căpcăun, făcut la obraz precum câinii, din țara celor care mănâncă oameni. El nu putea să vorbească omenește” (138). Imaginea acestui sfânt cu cap de câine se află pictată în biserici ortodoxe din secolul al XIX-lea, la Schitul Lainici, Băbeni-Olteț, Dozești (jud. Vâlcea), la biserica Gîrlași din orașul Buzău etc. Cea mai veche icoană a sa datează din 1537, la Vatra Moldoviței și îl arată ca un tânăr chipeș, însă decapitat și purtându-și pe o tîpsie capul său de câine.

Folclorul universal a prelungit peste meridiane legenda căpcăunilor. Un dicționar american de mitologie (109) amintește „grupul de ființe jumătate om și jumătate câine, din vechiul folclor estonian. Aceste ființe aveau un singur ochi în mijlocul frunții, o mîină și un picior de om, iar restul de câine. Mergeau în poziție verticală, dar puteau alerga și în patru labe. Ei au biruit și supus pe oameni : pe bărbați îi masacrau, iar pe femei le țineau în robie, spre a le servi ca rezervă de carne proaspătă”.

Și folclorul român cuprinde referiri la „căpcăuni”. În unele zone ale țării ei sînt numiți și „cătcauni” sau „capcîni”. O informație din comuna Florești-Dolj (116) spune că acești căpcăuni înseamnă „cîini care ajutau tătarilor și turcilor să prindă oamenii, cînd năvăleau în țară”. Un folclorist rezumă și o altă însușire a căpcăunilor : „ei aveau două obraturi, dintre care unul de câine și urmăreau oamenii după miros. Nu puteau vorbi, ci doar răcneau ca fiarele. Foarte mult le plăcea carnea de om. Vîneau oamenii de prin ascunzișuri și îi frigeau în spuză pe cuptor” (42). În această tristă crispăre folclorică stăruie încețosat amintirea amarelor vremuri de bejenie, cînd năvăleau străinii peste trupul țării, cu prăpăd de asupriri, jafuri și „vîinare” de oameni prin ascunzători. Budai-Deleanu zugrăvește o astfel de năvălire, în care Satana „cu fața viclenită” (adică invizibilă, ca a lui Hades) își privește din văzduh sîngeroșii lui ostași, printre ei fiind și căpcăunii :

„Așa Satana cu fața viclenită / Caută de sus, nevăzut de nime, /
Și zărește toate-ntr-o clipită ; / Din Ocean pînă la Tătărime ; /
Vede pe toți mîncătorii de pîine, / Încă și pe cei cu cap de câine”.

(Budai-Deleanu — *Țiganiada*, I, 26)

Oricum vor fi fost în realitate căpcăunii, haită de oameni-cîini sau hirsute hoarde omenești, ei au lăsat în matca noastră folclorică o dîră de spaimă. Impresionează îndeosebi epitetul *oameni cu două fețe*, caracter fizic care însă trebuie luat și la figurat. Cineva ar putea

bănui că *perfidia* lor s-a prelungit cumva și în uneltirile blestemate ale lui Jago, cîinele :

„V-ați zămislit demonic în turmă sau în șatră,
Adam v-a dat doar trupul, iar cîinele figura.
Fantoma voastră sumbră stîrnește, încă, ura
Cînd vă turnați blestemul în Jago, care latră...”

(Aristide Popescu — *Căpcăunii*)

Vremea a alungat, treptat, în uitare aceste dureroase rămășițe ale bejeniiilor de altă dată.

CÎINELE

ÎN CULT ȘI MAGIE

CULTUL CÎNELUI ÎN ANTICHITATE • CÎINELE, GHID AL RĂ-
POSAȚILOR • DIVINITĂȚI CU CAP DE CÎINE • „CĂȚELELE LUI
HADES” • HECATE ȘI CÎINII EI • HECUBA • ÎNSOȚITOR ȘI
ATRIBUT AL ZEILOR • PAZNIC LA TEMPLE • „CÎINI ISPĂȘI-
TORI” • SIRIUS-CANICULA, „STEUA CÎNELUI” • CHINOFA-
GIA • MAGIA ȘI CÎINELE • ALIATUL DIAVOLULUI • CÎINI
CONDAMNAȚI LA TRIBUNAL • ANIMAL IUBIT ȘI HULIT

CULTUL CÎNELUI ÎN ANTICHITATE

„Oppida tota canem venerantur, nemo Dianam !”
(Orașe întregi adoră cîinele, dar nimeni pe Diana)

(Juvenal — *Satire*, XV, 8)

În unele regiuni din Egipt, cîinele era venerat ca sfînt, iar după moarte era îmbălsămat ca faraonii și înmormîntat cu onoruri rituale cuvenite omului. Plutarh (48) scrie că locuitorii din Kynopolis (orașul cîinelui) au pornit cu război împotriva celor din Oxyrinchos, pentru că ultimii ucisese un cîine, animal socotit sacru de kynopolitani. Alte tradiții legau cultul cîinelui de cel al zeiței Isis. Serbările în cinstea acestei divinități aveau în fruntea procesiunii un grup de cîini „sacri”. Pictorii greci o figurau pe Isis în picioare, uneori urcată pe spatele unui cîine. După Aelian (1), egiptenii venerau cîinele din pricină că ivirea pe cer, în luna iunie, a stelei Sothis (steaua cîinelui) era urmată curînd de revărsarea Nilului, cu belșug de roade în ogoare.

Respectul religios față de cîine era subînțeles și în unele acte rituale. În Persia, Herodot (I, 140) a observat că răposatii nu erau înmormîntați de magi înainte ca vreun cîine sau vreo pasăre de pradă să le sfîșie o porțiune din trup. Investiți cu puteri deosebite, magilor le era permis să ucidă orice ființă, afară de om și cîine. Vechii persani considerau cîinele un protector al sufletului împotriva duhurilor rele, încît muribundului i se aducea cîinele casei, la patul de moarte ori lîngă catafalc, spre a fi sigur că animalul îi va călăuzi umbra pe drumul „de dincolo”. Vizitînd Egiptul, în secolul al V-lea î.e.n., Herodot se miră că respectul pentru cîine depășea, aici, grija față de om și de avutul lui : „cînd izbucnește vreun incendiu, egiptenii nu se grăbesc să-l stingă, ci dau atenție în primul rînd salvării cîinilor și pisicilor.

Dacă în casă moare de bătrînețe o pisică, cei din familie își rad sprincenele în semn de tristețe, dar cînd moare un cîine, își rad tot părul de pe cap și corp. Cadavrele cîinilor sînt îmbălsămate, puse în coștiuge sacre și înmormîntate în orașul respectiv“ (II, 66—67).

Astfel de exagerări au stîrnit ironii și sarcasme. Sub luminile secolului lui August, scriitorii romani combăteau cultul animalelor cu argumente raționale, acoperindu-l de ironii. Plutarh (48) îl condamnă cu hotărîre : „Prin faptul că venerază aceste animale ca pe niște zei, egiptenii au stîrnit în mintea oamenilor păreri greșite, care aruncă pe oamenii de rînd în brațele superstiției, iar pe cei de rang sau avizi de cunoaștere îi împing spre porniri animalice și în final spre impietate“ (cap. 73). Respingînd și eventuala replică în apărare, că în aceste animale sînt ascunși zeii sau (prin doctrina metempsihozei) sufletele altor oameni, Plutarh ridiculizează însăși credința în metempsihoză : „A crede că Typhon a umplut de groază într-atîta pe zei, încît ei s-au refugiat în trupuri de cîini, de ibiși sau de șoimi, asta întrece orice fabulă sau monstruozitate a imaginației. De asemenea, a afirma că sufletele morților, rămînînd totuși vii, renasc numai în trupuri de animale, asta este cu totul în afara verosimilului“ (cap. 74). Considerînd, probabil, că argumentele raționale nu ajută în fața bigoților, Juvenal mînuiește necruțător satira împotriva zoolatriciei : „Cine, oare, nu a aflat ce monstruoase divinități adoră stupizii egipteni ? Aici este venerat crocodilul, colo omul tremură în fața păsării ibis, dincolo este adorat peștele. Auzi ! Este un sacrilegiu să strivești în dinți o pară sau o ceapă ! Oh ! Adorabil popor care privește cum în grădinile lui de zarzavat cresc astfel de zeități !“ (Satira XV). După multe secole, tema este preluată de Boileau, cu imitarea ironiilor :

„On vit le peuple fou qui du Nil boit les eaux
Adorer les serpents, les poissons, les oiseaux ;
Aux chiens, aux chats, aux boucs offrir des sacrifices...”

(Boileau — Sat. XII, „Sur l'Equivoque“)

(Vedem poporul cel nătîng, care bea apă din Nil, / Cum adoră șerpilor, peștii, păsările ! / Ei oferă sacrificii cîinilor, pisicilor, țapilor)

Monoteiști, ebreii aflați în robia faraonilor simțeau o mare repulsie față de cultul animalelor. Ne-a rămas în vocabularul universal, pînă astăzi, blestemul împotriva vițelului de aur, iar cuvîntul „cîine“ îl foloseau adesea ca supremă ocară.

În cultul animalier grec, cîinele a avut un rol neînsemnat, totuși cîine fiind adorat mai ales în aglomerațiile de vînători, nu de marinari. Firește, zeița vînătorii fusese venerată la început sub chipul unei cățele, alteori al unei ciute. Aceeași semnificație o prezintă

altarele primitive în cinstea lui Zeus Skyllios (cîinele) găsite în Creta sau cele pentru Dionysos Skyllios în insula Kos (119). Vergiliu denu-
mește „cel cu chip de cîine“ pe zeul sicilian Krimisos, protectorul
cîinilor, apelativ care poate fi și o simplă metaforă, ca o reflectare
literară a faimei ogarilor sicilieni, reprezentați pe unele monezi lo-
cale (82).

Derivat din ideea panteistă a sufletului universal, cultul cîinelui
s-a înfiripat din totemul arhaic și s-a lărgit, din Egipt pînă în India
și Scandinavia, transferînd în adorare admirația temătoare pe care
oamenii o purtau acestui patruped, de milenii...

CÎINELE, GHID AL RĂPOSAȚILOR

„În numele sfîntului,
Taci, s-auzi cum latră
Cățelul pămîntului
Sub crucea de piatră !“

Pictorii antici figurau pe ceramică sufletele răposaților sub as-
pectul unor cîini, șerpi, cai etc., fapt ce amintea confuz comunitatea
omului cu zeul, în totemul primitiv. Pe un sarcofag din epoca lui Pe-
ricle, în basorelief, răposatul este atacat, de alți doi morți, pictați sub
formă de cîini, împotriva cărora el se apără ajutat de doi cocoși (82).
În Egipt, cîinii erau dăltuiți pe sarcofage sau modelați în statui, fiind
socoțiți paznici ai mormintelor. Un astfel de cîine statuar, sculptat în
poziție de veghe, a fost găsit în mormîntul faraonului Tut-ank-amon,
el reprezentînd probabil pe zeul Anubis. În alte părți ale lumii se
credea că răposatul trebuie slujit și „dincolo“ de cîini. Triburile
wu-huan din Mongolia Orientală aduceau ca ofrandă funerară „cîini
grași, care erau legați cu frînghii pe rugul mortului și arși împreună
cu armele și calul acestuia, ca și cum animalele ar fi putut să-și ser-
vească stăpînul și „dincolo“. Cîinii aveau rolul să conducă sufletul
răposatului pînă la „Muntele Roșu“, loc de odihnă al celor morți“
(123). În folclorul vechilor yakuți se spune că la înmormîntarea omu-
lui trebuie jertfit un cîine, ca să aibă cine-l conduce „dincolo“. Tra-
diția aceasta există și la amerindienii irochezi care, în ritualul fune-
rar, sugrumau un cîine fără a-i rupe vreun os ori a-i vărsa sîngele,
după care îl ardeau (123). În practicile vechilor mexicani, acest cîine
trebuia să fie de culoare roșcată. Ajuns la râul Chiconauapan (echiva-
lentul Stixului), răposatul îl putea trece numai urcat pe spatele cîine-
lui său, după care intrau amîndoi în Casa Morților (117).

Intrarea împreună — a stăpînului cu cîinele său — în Casa Eternă
semnifică, desigur, cea mai emoționantă metaforă a legăturii com-
plexe, religioase ori prietenești, dintre om și cîine, afecțiune prelun-

gită și dincolo de moarte. Încărcat de simboluri asemănătoare este și celebrul episod din cîntul al XVIII-lea al epopeei hinduse „*Mahābhārata*.” Ajutat de cei doi frați ai săi, eroul solar Yuddhishtira, fiul lui Yama, zeul Morții, și-a îndeplinit pe pămînt misiunea de a nimici în luptă pe dușmanii omenirii, teribilii războinici Kaurava. Sosit la malul *Mării Roșii*, eroul vede alături, la un moment dat, carul trimis din cer de zei, pentru a-l ridica „acolo sus”, între nemuritori. Dar Yuddhishtira „refuză, din bunătatea inimii lui, să se urce în acel car, dacă nu va fi însoțit de cîinele său.” Zeii se conving, astfel, că frumusețea prieteniei și sentimentul datoriei sînt de nezdruccinat, în sufletul eroului. Atunci, „Yama părăsește înfățișarea de cîine, pe care o luase” ca să-și poată apăra și sfătui necontenit fiul și i se arată lui Yuddhishtira sub adevăratul său chip de zeu și tată. Ajuns în cer, eroul solar se scaldă „în apele Gangelui ceresc”, spre a se lepăda de corpul său omenesc. Purificat de orice este pămînt și necurăție, Yuddhishtira își ocupă printre zei locul de cinste cucerit prin faptele și virtuțile lui (35 b). Cîntul hindus glorifică prietenia dintre om și cîine, în simboluri și episoade emoționante, care amestecă basmul cu verosimilul, clătinînd granița dintre cer și pămînt. Sub cadența solemnă a stanțelor bate inima caldă a vîntorului-soldat, care își iubește dulăul mai mult decît fericirea cerească, de vreme ce nu o acceptă decît însoțit de prietenul patrupe.

Dorința omului de a-și avea alături cîinele și dincolo de moarte este exprimată în ritualul funerar, în multe părți ale lumii. În cimitirele străvechi din jurul orașului Lima, din America de Sud, s-au găsit mumii și schelete de cîini puse de-a curmezișul, peste oseminte omenești (69). În Groenlanda, eschimoșii așezau lîngă cadavrul unui copil un cap de cîine, ca să-i arate drumul în lumea subpămînteană (9), așa cum cimbrii puneau în mormîntul soldaților căzuți coiful lor, ornamentat cu chipuri de cîini (47).

Înscrie de milenii în tradițiile popoarelor, aceste legende sînt tot atîtea episoade lirice ale marelui poem închinat prieteniei dintre om și cîine, în toate limbile și țările pămîntului.

DIVINITĂȚI CU CAP DE CÂINE

„Nu vede încă în urma-i năpîrcile două, ce-așteaptă,
Zeii monstruoși de pe Nil și Anubis ce veșnic tot latră !”

(Vergiliu — *Eneida*, VIII, 697)

Fantezia umană a născocit divinități zoomorfe, dezvoltare în timp a „totemului” arhaic care dădea nume tribului și îi însoțea în bătălie pe războinici, sub forma de insigne pe arme. Treptat, după ce adorarea inițială a animalului-totem s-a stins în civilizațiile de agricultori,

zeul a căpătat formă umană, păstrînd uneori, drept *maskă* a preoților ce-i deserveau cultul la temple, capul acelui animal, apariția mascată fiind „un substitut al divinității zoomorfe” (94 b). Alteori zeul își menține în parte forma animalică primitivă, combinînd-o cu înfățișarea umană. Astfel de divinități (de exemplu Pan, zeul om-țap ori Satan, inger-cîine) s-au prelungit pînă în vremea noastră în zugrăveli liturgice sau alegorii și metafore, în arta plastică și în literatură.

Eschimoșii groenlandezi își reprezentau geniul războiului „împodobit” cu cap de cîine, pentru a-i sublinia cruzimea. În mitologia finlandeză, zeul *Pörthozjin* (stăpînul gospodăriei) viețuiește undeva sub vatra casei, iar cînd iese de acolo își ia chipul de cîine. Laponii sînt bucuroși cînd el părăsește casa (117). Să amintim că și Grecii arhaici adora pe Zeus Ktesios, păzitor al casei, geniu domestic, sub forma unui șarpe (103 b).

Vechii egipteni aveau o divinitate cu cap de cîine, numită Anpu sau Anuf, nume care a fost transcris în grecește Anebo sau Anubis (97). Considerat fiu nelegitim al zeului Osiris, Anubis fusese la început, în Egiptul-de-Sus, puternica zeităte a morții, adorată sub forma unui cîine sau șacal. Prin mileniul al III-lea î.e.n., acest rol a fost preluat de Osiris, Anubis rămînînd doar unul din însoțitorii săi permanenți.

Deseori mitologia este metaforă transparentă, iar personajele-zei sînt numai sublimarea în fabulos a unor străvechi întîmplări din viață sau fenomene din natură. Iată, Isis este pămîntul, îndrăgostită de soțul Osiris, un zeu ciudat care moare și după un timp reînvie (simbol al ciclului vegetației pe Terra). Osiris dispărut, Isis este cuprinsă de disperare (eterna groază omenească de secetă și foamete !) Dar fiul lor, Horus, învinge pe Typhon (taifunul), puternicul vînt din sud care face să scadă Nilul, ofilind holdele prin lipsa de apă. Cu sprijinul cîinelui Anubis — care, grație mirosului extraordinar, adușmecă de departe cadavrul lui Osiris — acesta este regăsit și, prin îmbălsămare, este ferit de distrugere. Osiris reînvie și astfel începe, în basm și realitate, primăvara ; răsare vegetația, dă în spic hrana mulțimii, totul prin revărsarea Nilului în belșug de ape !

Anubis, zeul egiptean cu cap de cîine, era socotit un prieten al sufletului răposatului, căci el supraveghea actul îmbălsămării și pregătea mumia. Anubis este prezent la toate fazele înmormîntării și conduce sufletul pe drumul lui subteran, pînă la Casa Morților. Prin funcția aceasta de „psihopomp”, cîinele Anubis face legătura între cele două lumi, cea pămînteană și tărîmul celălalt, fapt ce amintește și rolul animalului-ghid, care conduce un grup uman spre ținuturi necunoscute. Mai tîrziu, tot Anubis asistă la învierea defunctului, pe care îl aduce la judecata lui Osiris și îl cîntărește inima pe „balanța dreptății”.

Templul din Hermopolis al lui Isis și Osiris avea la intrare statuia unui câine. Anubis era adorat la Kynopolis, oraș unde s-au descoperit catacombe cu mumii de câini și șacali (97).

În ritualul funerar, preotul care îl reprezenta pe Anubis purta pe figură o mască de lemn pictat, reprezentând capul de câine al zeului, așa cum ni-l arată exemplarul de la muzeul Luvru. Maxilarul inferior, mobil, era prevăzut cu un cârlig care, tras de o sfoară, îl făcea să clămpăne în timp ce preotul rostea diverse formule și recomandări, pronunțate, chipurile, de însuși zeul. În cinstea lui Anubis se creșteau câini sacri, care uneori i se aduceau ca sacrificiu pentru câștigarea bunăvoinței.

În epoca helenistică, analogia cu Hermes „psihopompos” a făcut ca Anubis să fie asimilat, treptat, cu acest zeu, sub numele de Hermanubis, reprezentat tot cu figură de câine (48). Numeroase statui îl înfățișau pe Anubis sub formă de câine șezând pe sarcofag, iar la Roma existau, în secolul al III-lea î.e.n., asociații religioase pentru cinstirea lui (97). În epoca imperială, decăderea generală a cultelor a afectat în primul rând panteonul egiptean, așa cum indică satirele lui Juvenal, însă prestigiul zeului-câine era de mult în declin. Imaginînd o ședință a divinităților lumii, poetul satiric Lucian de Samosata se zbate, împreună cu Hermes, să fixeze locul zeilor la masă după... valoarea statuiilor lor. Anubis avea statui de aur, încît auzim din gura lui Poseidon replica furios-plîngăreată : „Este, oare, drept, dragă Hermes, ca Anubis, acest zeu egiptean cu cap de câine, să fie așezat la adunarea zeilor înaintea mea ?” (33).

Cultul câinelui-zeu Anubis înseamnă, în esență, un omagiu pentru paznicul patruped al casei, căruia mitul îi încredințează îmbălsămarea cadavrului stăpînului, punerea în mormînt și îndrumarea sufletului său înspre Casa Morților. Aceluiași simbolic „executor testamentar” i se lasă și grija învierii sau drepte judecări a stăpînului. Nu este, oare, totul ?

„CĂȚELELE LUI HADES”

„Cățelelor din iad !
Fiți vesele, pentru că Hermes
Curînd vă dă mîncare și distracții !”

(P. B. Shelley — *Prometeu descătușat*)

Vechii greci au imaginat în preajma muribundului o aglomerație de câini infernali, însetați de sînge, spaime ale agoniei — așa cum numai poeții tragici ai epocii clasice puteau aduce pe scena fanteziei. Sînt Kerele, numite și „cățelele lui Hades”, trei la număr și toate de culoare neagră, sugerînd întunericul de peste Stix. Nu-

mele lor, Keiro (a tăia mortal) le denunță ca duhuri răufăcătoare, zorind să taie cât mai curînd firul vieții muribundului și să-l predea lui Thanatos, zeul Morții. Pentru a le adormi sau îmbuna, grecii le mai denumeau, amăgitor, *Erinii* (pașnicele) sau *Eumenide* (binevoitoare), dar romanii le sfidau numindu-le *Furii* (nebunele).

Kerele alergau pe cîmpul de bătaie, să grăbească stingerea din viață a celor răniți, eventual chiar sorbindu-le sîngele :

„...Kerele negre venit-au
Lîngă războinici, din dinții lor albi clănțănind îndîrjite,
Sîngele negru al celor căzuți rîvnind să li-l soarbă
grabnic. În cei ce zăceau și chiar în răniții mai proaspeți
Ghearele lungi și-nfugeau, sufletu-n Hades să-l ducă !“

(Hesiod — *Nașterea zeilor*)

Din alte poeme antice aflăm și numele celor trei cățele negre : *Alecto* (neîmblînzita), *Megera* (răzbunătoarea) și *Tisifone* (ura). Ele dominau momentul fatal al expirării și aveau în subordinea lor pe Thanatos (Moartea — la modul general). Dar denumirea Kerelor variază în funcție de fantezia poezilor, adevărații „teologi“ ai mitologiei grecești. Pe scutul lui Heracle, făurit de însuși Hefaistos, Kera stă la pîndă în învălmășeala luptei, alături de *Eris* (vrajba) și *Kydoimos* (tumulul), ca să smulgă din trupuri sufletul luptătorilor, fie ei chiar teferi :

„Vrajba, tumultul și Kera cea necruțătoare, ce-n mîină
Poartă un proaspăt rănit, pe-un altul ce-i teafăr și-al treilea
mort, ce-l tîrau de picioare, în crîncena învălmășeală“.

(Hesiod — *Scutul lui Heracle*, v. 156)

Kerele apar, deci, ca personificări ale destinului. Poate că ele și-au luat chipul primitiv de la cîinii vagabonzi, care devorau cadavrele războinicilor uciși în luptă. Euripide accentuează natura lor canină demoniacă, afirmînd că „Kerele alăptează căței“ (*Electra*, v. 1252). În alte poeme, aceste cățele sînt sufletele celor omorîți, care gonesc după criminali pentru a se răzbuna. În teatrul lui Eschyl, Clitemnestra îl amenință pe fiul Oreste, care vrea s-o ucidă :

— „Teme-te de cățelele răzbunătoare ale mamei tale !

— „Dar de cățelele tatălui meu ? Unde să fug, dacă aș renunța să-l răzbun ?

După ce își ucide mama criminală, Dioscurii îl sfătuiesc pe Oreste :

— „Părăsește ținutul Argos, căci Kerele cele temute, zeițele cu figură de cîine, te vor face să pîrbești, pradă nebuniei“ (*Electra*, v. 1249).

În această ipostază, Kerele se numeau Erinii. Scriitorii romani le-au numit Furii, femei infernale, averse de sânge. În lupta dintre Enia și rutul lui Turnus, Vergiliu amestecă pe furia Alecto, ca să deorganizeze oastea troiană. Urmind modelul magistrului iubit, Dante introduce Kerele în Infern, să chinuiască acolo trupurile de abur ale păcătoșilor :

„Ci-n urmă, întunecînd cărarea,
vedeam cățele-n goană cum se-nșiră
precum copoi cînd își pierd răbdarea.

Pe cel căzut cumplit îl încolțiră,
rupîndu-l în bucăți și bucățele
și, luîndu-i leșul sfîrtecat, fugiră“.

(*Infernul*, XIII, 124)

În viziunea poetului romantic englez P. B. Shelley, Kerele nu mai sînt unelte ale negrului Hades, ci ale olimpianului Jupiter-Zeus, dar își păstrează aspectul hidos, cu trup de hidră acoperit cu păr, împodobit în plus cu negre aripi de fier, ca Satan :

„Ele-s cățelele lui Jupiter.
Cu gemete și sânge le hrănește
Cînd sfărîmînd fruntariile bolții,
Pe-un nour de pucioasă călărește“.

(*Prometeu descătușat*. Trad. P. Solomon)

La patul de moarte al vechilor perși, cîinele era adus ca să-i încredințeze de prietenia și ajutorul lui, pe drumul neguros către Casa Liniștii eterne. La căpătîiul muribundului grec din aceeași epocă, Kerele tulburau tiranic, cu plîns și spaimă, clipa lui cea din urmă, grăbite să îi sugă sângele și să-l arunce în Infern. Patrupedul binevoitor a alunecat în cruzime, iar devotamentul lui s-a răsucit spre vrăjmășie. Din nou aspecte contradictorii în mitul cîinelui ! Lumina își îngîină adierea cu întunericul, iar binele se prelinge în rău, năvalnica îmbucare a două rîuri străine, în eternă curgere în sufletul omului.

HECATE ȘI CÎINII EI

„Iată că-n zorii cei lucii de soare ce-acuma răsare,
Uruie-ntregul pămînt sub picioare, — a codrilor culme
Prînsă-i de freamăt, din umbre e urlet de cîini,
Căci e-aproape însăși zeița Hecate...”

(Vergiliu — *Eneida*, VI, 255)

Hecate este forma feminină a adjectivului *hekatos*, epitetul obișnuit al zeului Soare. Așadar, o zeiță a Lunii nebuloase, confundată adesea cu Artemis-Luna. Ea purta în mâini torțe, ca să lumineze oamenilor drumul în răspîntii, noaptea. În secolul al VIII-lea î.e.n. cînd scria Hesiod, Hecate apărea în ipostaza de divinitate binevoitoare marinarilor și pescarilor, cărora le aduce prosperitate, în care scop ea are puteri fără seamăn, în cer, pe pămînt și pe ape. Ulterior însă, Hecate și-a pierdut blîndețea, devenind o zeitățe chthoniană, unul din demonii infernali — ba chiar căpetenia lor — care urlă în furtunile nopții ori se zbate în geamătul pădurilor. Este imaginată ca o femeie cu chipul de cîine sau avînd la picioare un cîine, urmată de un stol de duhuri ale morților rămași neîngropați, strigoi care latră. Simbolul Hecatei, ca personificare a lunii, este un cîine de culoare neagră (82). Dacă ușurează durerile nașterii, Hecate (numită „Eilionea”), primește drept ofrandă un cîine. Privind prin beznă cu faclele ei, Hecate „vede” bine din cer drumurile și răspîntiile, încît călătorii o imploră să alunge duhurile rele și nenorocirile ce îi pîndesc. Ruga aceasta ascundea în miez o teamă, căci Hecate putea fi și malefică, năzărindu-li-se din întuneric sub formă de năluci, de monștri sau de cîine, să-i îngrozească pe drumeți. Ca s-o îmbuneze și să le asculte rugile, vechii greci o invocau mai ales sub chipul ei de cîine (119) și făceau la răstimpuri un rit de expiere, curățind casele. Murdăriile și apa de spălare le aruncau în răspîntii, împreună cu măruntaiele cîinilor jertfiți în cinstea ei (82). Cultul Hecatei se răspîndise pînă în părțile cu zăpezi mari ale Sciției. La fiecare lună nouă, acele triburi serbau, ca și grecii, pe zeița Hecate, închinîndu-i ofrande de pîine, pește, dar și cîini negri, cum aduce mărturie Ovidiu :

„Eu i-am văzut pe sapei și pe cei ce-n zăpezi stau la Haemus
Cum măruntaie de cîini *Triviei* jertfă aduc“.

(*Fastele*, I, 389. Trad. Florescu și Costea)

Apariția demonică a Hecatei a făcut ca ea să fie adorată cu precădere în răspîntii de trei drumuri, iar sculptorii au înfățișat-o cu întreit trup și chip, ca să poată vedea concomitent toate drumurile confluente. De aici numele de *Hecate trioditis* (trei căi), transpus în latinește *Trivia* :

„Vezi că-a Hecatei fețe-s întoarse-n trei părți, să observe
Toate cele trei căi ce se-ntîlnesc într-un loc“.

(Ovidiu — *Fastele*, I, 141)

Romanii au asimilat pe Hecate cu vechea divinitate italică Mana Geneta, căreia i se sacrificau cîini. În secolul al VI-lea î.e.n., cultul Hecatei *trioditis* fusese adoptat în mai toate coloniile gre-

cești. La Tomis ea fusese contopită cu zeitatea tracă Bendis, al cărei simbol și ofrandă preferată era ciinele. Între statuile de marmură găsite aici în 1962, Hecate este înfățișată cu trei trupuri și șase brațe, în care ține simbolurile ei : faclele, biciul, șarpele, cupele cu apă din rouă... La picioare se află, semnificativ și supus, ciinele — căruia zeița îi dă să bea apă din vas, într-o lungă șuviță de stropi. Împăratul Dioclețian instituisese în Asia Mică, la Antiochia, un cult pentru Hecate cea demonică, celebrat într-o peșteră sumbră în care se cobora pe 365 trepte, număr sugerînd zilele anului (97).

Ca zeitate chthoniană, însoțită de cîini și de duhurile infernale, Hecate a devenit patroana magiei, a practicilor tenebroase din misterele orfice. Vrajitorul are totdeauna un cîine alături, din antichitate pînă în Evul Mediu. În poezia lui Horațiu, Hecate este demonul pe care îl invocă, în cimitirul bîntuit de stafii, două vrăjitoare, una din ele purtînd nume canin :

„Însumi am văzut cu ochii mei, cum palidă-n neagra ei pală,
Și suflecată, *Canidia* urla, despletită, desculță,
Chema pe Hecate — apoi, una — iar alta
Pe Tisifone cea crudă...”

(*Satire*, I, 8. Trad. C. I. Niculescu)

Dar chiar și în secolul I î.e.n. cînd scrie Horațiu, Hecate își mai păstra ceva din latura ei binevoitoare, căci Vergiliu, contemporanul lui, pune pe Enea să ceară ajutor Hecatei, la coborîrea în Infern. Zeița îi ascultă ruga și își face apariția — în urlet de cîini și freamăt nebun de păduri, cu o sinistră măreție. Două secole după Vergiliu, scriitorul Lucius Apuleius o imploră pe Hecate-Luna să-i redea chipul de om, căci în poem fusese metamorfozat în măgar :

„Regină a cerului, cu urletele tale nocturne, tu, care sub întreita înfățișare a lui Hecate ții în frîu duhurile infuriate, ajută-mă în marea mea nenorocire ! Redă-mi chipul lui Apuleius !”

(Lucius Apuleius — *Măgarul de aur*)

Așadar, Hecate cea binevoitoare ! Euripide ne-o înfățișează însă pe Elena strigînd soțului Menelau — care îi respinsese îmbrățișarea :

— „Nu sînt un spectru trimis de Hecate !” (*Elena*, v. 569)

Deci, Hecate malefica ! Chipul zeiței își arată mereu, în cult și în poeme, cele două laturi contradictorii existente și în mitul cîinului. Dar mai ales îngrozește ipostaza ei ca demon al nopții, apărînd din întuneric drumeților sub forme stranii de strigoi, năluci sau cîini, uneori cu Cerberul alături sau urmată de un alai de dulăi lătrători. Jertfa de ispășire (*katharma*) avea rol apotropaic, ca dovadă

că, înainte de a fi sacrificați, cîinii erau atinși cu mîna de toți membrii familiei (43). Ajuns în zori la capătul călătoriei sale, drumețul îi oferea Hecatei ofrande (3). Într-o epigramă votivă stă scris : „Tu, zeiță paznic al drumurilor, ție ți-a dedicat Antiphilos pălăria cu care el își acoperea capul. Căci tu l-ai ocrotit în călătoriile lui“ (VI, 199).

Desigur, temători pe drumurile unde fusese ucis de tîlhari călătorul Ibykus, chiar în răgazul de pace al Olimpiadei, călătorii își sporeau superstiția cu groaza de a le apare în față Hecate cea infernală. Dar nu toți împărtășeau această teamă. În secolul al V-lea î.e.n., Aristofan își rîde în ascuns de cultul acestei zeițe, într-unul din dialogurile sale. Dionysos și preotul său au coborît în Infern, unde zăresc pe Hecate, care își schimbă mereu înfățișarea spre a-i îngrozi :

- „Spaimă ! Arată în tot felul de chipuri : cînd e bou, cînd e catîr, cînd e femeie !
- Acum nu mai e femeie ! S-a transformat în cîine !
- Are un picior de aramă, dar celalt e de baligă !“

(Heracles și Dionysos)

Un poet latin, Lucanus (32), o înfruntă și o cheamă semeț la cuminenie — nu fără o amenințare :

„Tu, care iei în fiecare noapte o altă formă, Hecate, te voi arăta zeilor așa cum ești — cu oribila tă frunte palidă, căci îți interzic să-ți schimbi fața ta cea infernală !“ (VI, 720).

Ca și statuile, „portretele“ pe ceramică ale Hecatei au de obicei facile în mîini iar la picioare un cîine, simbolul zeiței infernale. Celebra frescă din Pompei, reprezentînd sacrificarea Ifigeniei, ne-o arată pe Hecate Trivia cu torțe în mîini, înălțată pe o coloană, între doi cîini (97). Pe așa zisul „sarcofag al lui Prometeu“ de la muzeul din Neapole, zeița e sculptată în basorelief ca paznic al Cerberului, iar pe monezile cetății grecești Stratonikeia ea stă călare pe cîinele răufăcător oamenilor, Sirius (119). Ca și mitul șarpelui sau al cîinelui, personalitatea Hecatei îmbină contrariile, prin suprapunerea a două firi distincte, sortite să se reconcilieze.

HECUBA

„Mi-ar fi plăcut Niobe, cînd nu era de piatră,
La fel, poate, Hecuba, dar nu acum, cînd latră!“

(Martial — *Epigrame*, III, 32, Trad. T. Mănescu)

Acest mit o arată pe Hecuba, nefericita soție a regelui troian Priam, ca o stafie cu chip de cîine, urlînd în alaiul Hecatei.

Hecuba și Priam avuseseră 18 copii, între care Hector, Paris, Casandra. În afară de mezinul Polidor, toți pieriseră la Troia. Pentru a-și salva măcar ultimul copil, Priam îl trimite la ginerele său, Polimnestor, cu câteva lădițe pline cu aur. Dar Polimnestor îl ucide, spre a-și însuși averea nefericitului adolescent !

Sînt suferinți care sparg zăgazurile rațiunii, răsturnînd-o în lacrimile nebuniei. De atît amar, biata mamă a înnebunit și, în negura minții, a început să latre, crezîndu-se transformată într-o cățea. Mitul Hecubei este un imn funebru al durerii materne din univers.

Euripide a făcut din Hecuba figura centrală a tragediei cu acest nume (21), dar el modifică datele legendei, convertind-o în necesară justiție : Hecuba ucide, la rîndu-i, pe cei doi fii ai lui Polimnestor, apoi îl atrage în cursă pe însuși Polimnestor și-l orbește, răzbunînd astfel asasinarea odioasă a fiului ei ultim. Luată ca sclavă de război, Hecuba este chemată la judecată de Agamemnon, împreună cu Polimnestor. Împricinații se duelează cu replici îndîrjite. Ca s-o înfricoșeze cu un blestem, Polimnestor îi prezice Hecubei că ea va muri înecată în Marea Egee, căzînd din vîrfurile unui catarg.

— «Dar cum mă voi putea urca eu acolo ?

— Sub forma unei cățele cu priviri de flăcări. Iar mormîntul tău va primi numele „al sărmanei cățele“».

Thucididă (VIII, 104) precizează că „mormîntul cățelei“ era la unul din capurile peninsulei Chersones, în Tracia.

Sfîrșitul Hecubei în chip de cățea lătrătoare în alaiul demonic al Hecatei este nespus de trist, — iar pentru sfințenia lacrimilor de mamă este și ofensator. Pentru memoria posterității, poeții au reținut, din mit, mai ales abisul plînsului de mamă care și-a pierdut toți copiii și libertatea. Zugrăvind-o prăbușită lîngă cadavrele ultimilor doi fii, Dante lasă să tremure cald, în tîrșinele sale, toată compasiunea umană, schimbînd metafora infamantă a cîinelui în simplă comparație :

„Hecuba înlăcrimată și robită,
văzîndu-și moartă fata ei cea bună
și pe băiat zăcînd pe mal, — muncită

De mii de chinuri, se-apucă, nebună,
să-și plîngă-urînd ursita și norocul,
cum urlă cîinii de pripas la lună“.

(Infernul, XXX, 16)

Mitul demonului canin este astfel îndulșat și convertit în umanitate, iar Hecuba redevine femeie, — mater dolorosa gemînd în

neștire pe marginea unui mormînt cu multe gropi, lîngă care jalea și surpă și mintea, și sufletul...

ÎNȘOȚITOR ȘI ATRIBUT AL ZEILOR

„Aici doarme zeul pe patul de piatră.
Cățelul pămîntului umbra i-o latră“.

(Adrian Păunescu — *Patul lui Zamolxes*)

Cînd adorarea animalului-totem s-a stins, el a trecut lîngă statuia antropomorfă a zeului, rămînînd însoțitorul și simbolul acestuia. Ciuta și cîinele de vînătoare au trecut alături de reprezentările Artemidei (119). Hades are ca paznic al regatului un cîine tricefal, iar Homer îi pune pe cap o bonetă din piele de cîine, împodobită cu chipuri de dulăi, întocmai cum purta și zeul infernului din panteonul celților (82). Cîinele însoțește pe semizeii Asvini din mitologia hindusă sau pe zeul Morții, numit Yama.

„Ocupațiile“ zeului sînt sugerate, în arta plastică, prin rasa cîinelui însoțitor. Ares, patronul războiului, are alături un cîine de luptă, masiv, fălcos și feroce. Zeii-vînători (Apollo, Artemis, Silvanus) sînt însoțiți de cîini de vînătoare, Apollo fiind adorat ca protector al cîinelui („Apollo kynneos“), iar sora lui este și crescătoare de ogari, — încît Sofocle o numește „Artemis kynage“ (cea care conduce cîini). La procesiunile în cinstea Artemidei, preoteasa ei merge în fruntea cortegiului, îmbrăcată în alb virginal și însoțită de cîțiva ogari.

Zeii ocrotitori ai agriculturii, vegetației și turmelor, au ca simbol zăvođul ciobănesc, dar ei se ocupă și de creșterea cîinilor. Pan îi dăruie Artemidei „cinci cîini voinici, în stare să biruie leii și zecă cățele iuți ca vîntul“ (12). Adorat inițial sub forma unui țap, Pan și-a păstrat ulterior coarnele, bărbița și picioarele încopitate, precum și cîinele ciobănesc dat zeului ca simbol.

Cîinele — ca însoțitor al divinităților, — era o reminiscență a vechiului totem animal care, odată cu propășirea agriculturii, cedase locul unor zei cu figură omenească.

Ca atribut al zeului, cîinele indică unele calități ale acestuia, în „comportarea“ față de oameni. Vestita statuie a lui Asklepios, la Epidaur, îl arată șezînd pe un tron lîngă care se află un cîine, simbol menit să sugereze devotamentul patronului medicinei (și al învățăceilor lui) față de bolnavi. Pe reliefuri votive ori pe monezi, Asklepios este înconjurat de cîini care ling rănilor bolnavilor, pentru a le grăbi vindecarea — scenă în care trebuie să bănuim practici empirice de tratament medical, imitație a faptului că animalul își linge rănilor, nu fără succes terapeutic. De observat că și în mitologia asiro-babilo-

neană, zeița-medic Gula stă pe un „tron viu“, adică pe spatele unui câine (117), probabil cu aceleași sugestii pentru adoratorii ei. Faima de vindecător, câștigată de câine, era larg răspândită. Pînă și în Biblia evreilor antici, hulitori dintotdeauna ai cînelui, nedreptățitul patru-ped linge cu compasiune rănila sărmanului Lazăr sau ochii cu stinsă lumină ai lui Tobia.

Misiunea de protectori ai casei și gospodăriei, atribuită de romani zeilor Lari (*Lares praestites*) era indicată în arta plastică de cîinele de pază care sta lîngă ei. În plus, Larii purtau ca veșmînt o piele de cîine. Vigilența și devotamentul Larilor era simbolizată de aceleași calități întrupate în cîinele de pază — așa cum lămurește Ovidiu (40):

„Casa păzesc amîndoi. Amîndoi spre stăpîn au credință :
Zeul stă-n cruce de drum, cîinele-n cruce de drum.
Larul și haita Diane la fel pe tîlhari îi alungă,
Larii veghează mereu, cîinii veghează mereu“.

(*Fastele*, V, 130)

Sarcina de protector al Romei — la principala ei fortăreață, Capitoliul, o avea Jupiter Custos (paznicul) aflat în templul zidit în cinstea lui, acolo. Zeul își asociase pentru pază și o haită de cîini „sacri“. La începutul secolului al IV-lea î.e.n., galii conduși de legendarul Brennus au cucerit Roma, asediind și fortăreața naturală a Capitoliului. Într-o noapte, dușmanii au izbutit să se cațere pînă sus pe stîncă. Alarma nu au dat-o cîinii, ci... gîștele zeiței Juno Moneta, trezind din somn mica garnizoană, care a reușit să respingă pe gali. În fiecare an, la aniversarea acestei întîmplări, era răstignit în „furca sabucea“ cîte un cîine, pentru a expia neiertata somnolență a străbunilor lui. Zicala *canis in Capitolio* indica, de atunci, o gravă greșeală, fapt amintit și de istoricul Titus Livius (61). Ceremonia comico-sanguinară a suplicierii cîinelui nevinovat — reflex de soldat al romanilor — se practica pînă în epoca imperială, așa cum aflăm din scrierile lui Pliniu cel Bătrîn (XXIX, 57).

Sarcina cîinelui de a indica misiunea ori principalul atribut al zeului s-a prelungit și în creștinism. Mitologia creștină nu a putut izgoni cîinele din cortegiul sfinților. În anul 392, împăratul Teodosie al II-lea a interzis cultul zeilor Lari și Penați, care persistau în case și în tradiție, dar aceștia nu dispar decît pentru a fi înlocuiți cu sfinții și „îngerii păzitori“. Desființarea prin decret a cultului „păgîn“ nu însemna și amurgul zeilor, ci doar îmbrăcarea lor în chipuri și veșminte noi. Sfinții și-au pus în jurul capului nimbul de aur, întîlnit documentar pe fruntea zeilor încă din timpurile faraonilor. În catolicism, cîinele a devenit însoțitorul unor divinități de rang secundar, precum Sf. Dominic „aprinzătorul de ruguri“ și inventator de torturi contra „ereticilor“. Călugării din Ordinul Sf. Dominic își vor zice

„Dominicanes” pentru a-și onora patronul; dar poporul va roti denumirea în calambur (Domini canes) pentru a le înfieră comportarea crudă față de Albigenzi, masacrați de o „cruciadă” ordonată de papă, în secolul al XIII-lea. Sf. Rochus, terapeutul bolnavilor de ciumă, este zugrăvit în tovărășia unui câine, imagine care trimite numai decît la Asklepios, olimpiianul-medic. Cu reminiscențe din Hecate, sfîntul Dominic este reprezentat uneori, în Evul Mediu, sub formă de câine care poartă în gură o torță (124). Prin aceasta, zodiacul mitologiei se hrănește și din „materiale” transformate — ori se schimbă la față, în continua lui rotire. Pentru deplina alăturare a contrariilor !

Cîinele, animalul nobil adorat ca zeu, uneori hulit, a însoțit apoi pe zei în cult, ori le-a servit drept simbol. Faptul a statornicit legende și povești populare, pe toate meridianele Terrei. Nu întîmplător o celebră carte de folclor universal (103) poartă sugestivul titlu : „God had a dog”.

PAZNIC LA TEMPLE

„Ibis, eu te blestem să ajungi pradă cîinilor, cărora le este interzis accesul la templele din insula Delos”.

(Ovidiu — *Contra lui Ibis*, v. 477)

Încă o inconsecvență în purtarea omului antic față de cîine : de la unele temple era alungat, iar la altele era folosit ca paznic ! Mai mult : la Atena, cîinii erau primiți la templul zeiței Athena din cetate, dar erau izgoniți de la templul aceleiași zeițe, aflat pe Acropole (82). O posibilă explicație a acestei ciudățenii ar fi opoziția dintre concepția religioasă și părerea populară, în privința cîinelui.

Cîinii vagabonzi, cei dintîi, au iscat și întreținut afirmația preoților, în unele culte, că specia cîinelui este necurată, indezirabilă. Pleda pentru această anatema împerecherea lor la lumina zilei, murdărirea cu dejecții a vegetației și obiectelor, ingerarea de hoituri sau fecale... În consecință, asupra cîinelui a fost aruncată, în vremi istorice, o „excomunicare” de ordin religios, interzicîndu-le pătrunderea pe insula Delos (unde era faimosul templu și oracol al lui Apollo) sau la Roma (pe Forum Boarium), pentru a nu „murdări” acele locuri sacre. Din același motiv nu trebuia să atingă cîinele Flamen Dialis (primul preot al lui Jupiter Capitolinul) și cei de la alte temple romane.

Pe de altă parte, vînătorii și păstorii, gospodarii din sate și cetăți, apreciau de mult virtuțile cîinelui și ajutorul ce dădea tuturor. În plus, credințele populare îi atribuiau o „forță vitală” care uneori depășea însușirile omului. În *Odiseea* (XVI, 162), cîinii lui Telemah

simt prezența zeiței Athena, — pe cînd stăpînul lor nu o vede. Grecii credeau că lătratul cîinilor poate izgoni demonii și stafiile, iar războinicii cimbri aveau pe coifuri ornamente cu cîini, cu sens apotropaic (pentru conjurarea duhurilor rele) sau ferirea de moarte a soldatului, în război (82).

Așadar, cîinii de pază la temple asigurau nu numai ordinea în locașul de cult, în care intrau fel de fel de oameni, ci — după superstiția populară — înlăturau și duhurile malefice, identificate de ei prin puterea lor magică. Aelian (1) notează că în templul atenian al lui Asklepios a fost prins un hoț grație cîinelui de pază la sanctuar (VII, 13). Statuia de aur a unui cîne, făurit, zice-se, de Hefaistos, păzea templul lui Zeus din Creta (*Odiseea*, XX, 76). Căci nu toți vizitatorii templelor aveau cugetul curat. Un istoric (18) scrie că, la început, *Pythia* din Delfi era aleasă totdeauna dintre fecioarele nobile, dar „de cînd una din aceste proorocițe a fost răpită și violată de Ehecrate Tesalianul, funcția de pythia era dată unei femei trecute de 50 de ani, care însă se îmbrăca în veșminte de fecioară“ (XVI, 26). În astfel de cazuri, cîinii de pază la templu se dovedeau salutari. Plutarh (cit. de 97) notează că la Roma un bărbat a încercat să violeze o preoteasă a Dianei chiar în templu, dar a fost sfîșiat pe loc de cîinii zeiței. Sensibil la anecdote incredibile, istoricul Aelian (1) scrie că la templul lui Hefaistos, de lîngă vulcanul Etna, cîinii de pază „simt pe cei veniți cu gînduri hoșești și îi alungă“, iar la templul din aceeași regiune al lui Adranos, „cei peste o mie de cîini de pază călăuzesc noaptea pînă la casele lor pe vizitatorii care s-au îmbătat, dar pe cei care vor să fure ceva din templu îi mușcă ori le sfîșie hainele“ (XI, 20). Elogiul se îndreaptă, indirect, către dogul sicilian cel atît de prețuit în epocă, motiv pentru care el apărea pe reversul monezilor bătute în cinstea zeului Adranos (97). Cîinii „sacri“ păzeau și ofrandele, destul de multe și valoroase, aduse la templu. Pentru toate acestea, în unele regiuni ei erau foarte apreciați ca paznici, dar ne putem imagina forfota oamenilor, lătratul cîinilor, zgomotul general care înconjura templul respectiv, dîndu-i un aspect folcloric, de bîlci.

„CÎINI ISPĂȘITORI“

„Cîinele acesta e pus pe altar, în locul celui
din stele
Spre a fi omorît...”

(Ovidiu — *Fastele*, IV, 907)

Fiindu-i simbol și însoțitor, cîinele era și animalul preferat de zeu ca ofrandă. Vizitînd Sparta, Pausanias (43) observă că în acel oraș „grupurile de adolescenți care se pregătesc pentru lupte, sacri-

fică în timpul nopții un cățel zeului Ares, convinși că cel mai curajos animal domestic este o plăcută ofrandă pentru cel mai viteaz dintre zei". Locuitorii din cetatea Kolofonion jertfeau zeiței Artemis-Enoida, la miez de noapte, o cățea neagră (III, 14). La fel, vechii germani sacrificau câini pe altarele zeului războinic Teut, pentru a și-l face binevoitor în lupte.

Din superstiții legate de belșugul rîvnit al holdelor, romanii jertfeau un cățel pentru ispășirea greșelilor și înlăturarea necurățeniei lor. Agronomul Columella (16) înscrie în tratatul său sfatul : „să nu faci nici o lucrare agricolă, ori să pleci la cîmp cu căruța în zile de sărbători, dacă în prealabil nu ai jertfit un cățel, ca ispășire" (II, 21).

Ideea că necurățenia — morală și materială — a tribului poate fi trecută asupra unor animale, prin puterea riturilor ori a descîntecelor, era împărtășită de multe popoare antice. Evreii Chanaanului spovedeau păcatele triburilor deasupra capului unui țap care, după ce „prelua" astfel toate relele asupra lui, era izgonit în pustie, să-l sfișie fiarele. Purificarea mulțimii părea un lucru absolut necesar mai ales la începerea unui război, cînd trebuia să se obțină bunăvoința zeilor. Animalul cel mai indicat pentru Ares-războinicul era cîinele, animal de luptă și simbol al lui (82). Titus Livius (61) descrie purificarea armatei macedonene, pe la începutul secolului al II-lea î.e.n. „Se tăia în două o cățea. Capul și partea anterioară a trupului se așeza în dreapta drumului, iar partea posterioară în stînga. Printre aceste jumătăți însîngerate ale victimei treceau ostașii, înarmați. În fruntea coloanei defilau cei care purtau armele cele mai vestite ale Macedoniei. Urma însuși regele și familia lui, curtenii, corpul de gardă și apoi trupele" (XL, 6). Există credința că bucățile pline de sînge ale cîinelui absorb substanțele impure, vătămătoare, existente în oamenii și pe armele care treceau prin această „poartă" simbolică, fapt ce, concomitent, întărea și forța magică (*mana*) a armelor (82). Așadar, cîinele spăla cu sîngele lui nevinovat fărădelegile ostașilor care plecau acum pentru noi ucideri.

Crudele obiceiuri războinice se mai îmblînziseră totuși, căci în secolul al V-lea î.e.n. regele persan Xerxes, plecînd în marea expediție contra grecilor, își „purifica" oștile prin înjunghierea rituală a unui om. Herodot (27) relatează că lidianul Pythios îl implorase pe rege să-i lase „la vatră" pe unul din cei cinci fii luați la oaste. „Regele s-a mîniat și a ordonat ca primul născut din cei cinci fii să fie tăiat în două, drept la mijloc — și să se pună jumătate de trup în dreapta, iar cealaltă jumătate în stînga drumului, pe unde apoi să treacă armatele" (VII, 39).

Caracterul magic al jertfei de ispășire se observă și în jurămîntul medieval pe cîine. În cronica sa, Joinville (cit. 123) notează că la

sfârșitul secolului al XIII-lea, regele Cumanilor și un șef bizantin au încheiat între ei o pace frățească, astfel : „au făcut să treacă un câine printre soldații celor două armate, apoi l-au tăiat în bucăți și cu toții au jurat să fie tăiați la fel, în cazul când ei nu și-ar respecta legământul de a fi prieteni unii altora“. Un ecou întirziat al acestor practici de expiere îl constituiau „contractele de câini“ făcute de unele triburi din Africa și Asia de Sud-Est pînă aproape de vremea noastră. Leach scrie : „La încheierea unui legământ de pace, ei taie în două un câine și apoi jură că vor rămîne credincioși legământului întocmai cum este fidel câinele“ (cit. 124).

Serbările populare, în Grecia antică, includeau adesea uciderea cu sens expiatoriu a unui câine. La Argos avea loc în fiecare vară o serbare în amintirea lui Linos, fiul lui Apollo *Lykoktonos* (ucigătorul de lupi). Abandonat de mama lui, copilul Linos fusese sfîșiat de niște câini ciobănești, iar tatăl, zeul Apollo, ar fi pedepsit pe argieni cu o ciumă nimicitoare. Pentru salvarea cetății, oracolul i-a sfătuit ca femeile și fetele din Argos să plîngă soarta nefericită a lui Linos timp de cîteva zile, interval în care cîinii vagabonzi prinși pe străzi erau aduși în piață și omorîți. Ceremonia aceasta magică era denumită Kynofontis (uciderea cîinilor) sau Arnis (luna oilor), căci serbarea avea și caracter pastoral, ea fiind o jertfă kathartică pentru izbăvirea oamenilor de zăpușeala verii sau a oilor de prădăciunea lupilor, prin îmbunarea lui Apollo „ucigătorul de lupi“. O altă interpretare susține că, deoarece serbarea avea loc vara, cîinii care sfîșiaseră pe copilul Linos fuseseră probabil bolnavi de turbare, încît uciderea cîinilor vagabonzi, în acele zile de zăduf, însemna și o acțiune de igienă a cetății. Acest procedeu magic a existat și la celți, de vreme ce praznicul de încheiere a secerișului, în arșița lunii august, purta, pînă în secolul al XIX-lea, denumirea „le tue-chien“ (ucide-câine) (99).

O paralelă a serbării Kynofontis o constituiau „Lupercaliile“, la romani. Zeul Lupercus (lupus + arceo) era similar ca atribuții cu Apollo Lykoktonos, dar ceremonia era legată de întemeierea cetății Roma. În peștera Lupercal ar fi alăptat lupoica legendară pe gemenii Romulus și Remus. Festivitățile implicau trei acte : un sacrificiu de câini (sau de capre) ; o întrecere la fugă a tinerilor „luperci“ ; un praznic solemn. Tinerii alergau goi, spre a aminti că Romulus și Remus fuseseră siliți să alerge în această stare, urmărind hoții care le furaseră vitele.

Urma o scenă cu semnificații magice. Potrivit lui Plutarh, după ce se încheia cursa lupercilor doi din tinerii alergători erau duși la altarul lui Jupiter. Acolo, Flamen Dialis, marele preot, le atingea fruntea cu cuțitul șiroind de sîngele cîinilor jertfiți, apoi „îi ștergea lama cu un smoc de lînă îmbibat în lapte, moment în care tinerii izbucneau în rîs gălăgios“ (Caesar, 61). Acest rit al sîngelui, amintind

cumva primitivele jertfiri umane, desăvârșea explorarea magică a necurăteniei mulțimii, după care procesiunea degenera în carnaval. Ziua acestor ceremonii de purificare generală, prin sîngele cîinelui jertfit, se numea *dies februatus* (februarie a purifica), nume dat apoi lunii februarie.

Cîinele era jertfit și pentru a alunga în chip magic îmbolnăvirea grîului denumită *robigo* (rugina). Serbările *Robigalia* aveau loc la 23—25 aprilie, cînd grînele răsăreau din brazdă, iar zeița *Robigo* — mai curînd ficțiune decît divinitate — se putea mînia, trimițînd rugina să prăpădească viitoarele holde. Pentru a o îmbuna, rugina grîului era nimicită simbolic, prin jertfirea unui cîine ale cărui măruntaie erau apoi arse pe altarul zeiței. Procesiunea era impresionantă : în frunte cu preoții, mulțimea în albul togelor înainta spre dumbrava zeiței *Robigo*, pentru a arde ca ofrandă măruntaie de cîini și de oi. Așa a cunoscut-o Ovidiu, care a pus totul în versuri. Sub condeiul poetului, zeița este implorată să nu arunce rugina în holdele pîinii, ci pe fierul sîngeros al armelor. Este o pledoarie în sprijinul păcii, condiție fără de care agricultorul nu poate să-și lucreze în tihnă ogorul :

„Nu mușca secerișul cel fraged, ci fierul cel tare.
Mai cu folos e să rozi săgeți stricătoare și săbii !
Lipsă de ele n-avem ! Pacea-i pe lume acum !
Sapele și tîrnăcopul și-a plugului fiare curbate
Să strălucească acum. Pe arme rugina să stea !“

La întrebarea de ce azvîrle în jarul jertfei „zgîrciuri și măruntaie de cîine și de oaie“, preotul acuză steaua „cîinelui lui Icar“ cel care provoacă arșița verii și rugina în grîne. Neputînd fi nimicit răufăcătorul cîine stelar, este ars pe altar omonimul său de pe pămînt, numele animalului fiind „singurul motiv“ pentru care este jertfit. În chip magic, va fi înlăturată astfel rugina grînelor și poate chiar fierbințele verii :

„Este un cîine, numit „al lui Icar“ — și el cînd răsare,
Arde pămîntul, se coc grînele prea timpuriu.
Cîinele-acesta e pus pe altar în locul celui din stele,
Pentru a fi omorît. Numele-i singur motiv !“

(Ovidiu — *Fastele*, IV, 905)

Robigalia se desfășura deci ca o procesiune vrăjitoarească, cu o jertfă apotropaică, pentru conjugarea demonului vegetal ascuns în arșița verii, la origine fiind „steaua cîinelui“. „Logica“ magiei pare fără cusur : înlăturînd cauza, va dispărea efectul ! Ce-i de făcut, însă, cînd și un savant agronom din secolul lui August (16) dă un sfat

asemănător, în care pune convingere : „Pentru a împiedica pe răutăcioasa Robigo să ofilească grîncele cînd sînt verzi, o putem îmblîndi oferindu-i sîngele și măruntaiele unui cățel de lapte“ ? (X, 342).

Ecoul acestei rugăciuni de plugar, îngenunchat sub nădejdi în prag de primăvară, stăruie pînă în vremea noastră în unele ceremonii budiste, animalul jertfit fiind tot biet-cîinele. În părțile Thailandeii Sărbătoarea Primăverii se încheie cu sacrificarea rituală a unui cîine, cu sens de ispășire a necurăției oamenilor. Inima și ficatul victimei „sînt oferite lui Lahu, zeul cetății, ele fiind depuse pe malul unui riu, să fie mîncate de păsările cerului (117). Lahu, divinitate tutelară asupra holdelor, trebuia îmblîndit prin acest ritual magic de expiere.

Ciobanul, însă, nu-și ucidea cîinele turmei, nici chiar pentru spălarea păcatelor lui. La sărbătoarea pastorală *Palilia*, ținută în luna aprilie, se făcea curățenia generală și dezinfectarea cu fum de pucioasă a stîinii și uneltelor de muls, înainte de scoaterea oilor la pășune. Ciobanul vroia să înceapă cu bine sezonul pășunatului, împăcîndu-se cu toți zeii ocrotitori ai turmelor, cărora, în frunte cu zeița *Palos* (doamna păstorilor) le cerea iertare pentru greșelile „cu fapta sau cu gîndul“ :

„Dacă-n loc sacru-am dus turma, de-am stat sub un arbore sacru,
Dacă-n neștiința lor, oi pe-un mormînt mi-am păscut, (...)

Iartă-mi greșeala !

Boala gonește — și dă sănătate la oameni și turme,

Dă sănătate — la fel — și haitei de cîini veghetori !“

(Ovidiu — *Fastele*, IV, 735)

Serbările *Palilia*, deși aveau caracter de ispășire, nu includeau înjunghierea cîinelui pentru a se obține îndurarea divinității și purificarea mulțimii. Cei din cetate nu știau prea bine ce mare ajutor înseamnă un dulău ciobănesc la miez de noapte, cînd dă buzna în tîrlă lupul sau tilharul. Păstorul milenar își iubea cîinii „ca pe sine însuși“ și îi pomenea în rugăciunile lui, alături de oile dragi inimii lui...

Să amintim că se credea în puterea purificatoare a cîinelui și fără a fi înjunghiat. Necurăția omului fiind considerată de esență materială, punerea unui cîine viu, pe partea cea bolnavă, sugerează ca un burete necurăția, deci și durerea. Pliniu cel Bătrîn se îndârjea să transcrie pe pagini multe o originală listă de leacuri și „proceduri“ medicale, adevărate lecții de magie — materia vindecătoare fiind cîinele sau organe din el. Unele leacuri sînt pur fanteziste, dar altele sînt un simbul de adevăr, cel puțin tangent : „un brîu din blană de cîine vindeca uleiul de șale“ ; firește, datorită căldurii.

Dornic să se purifice de necurății, de nedreptăți și fărădelegi, omul spinteca în sînge un cîine. Ofranda aceasta însemna o cruzime

în plus — dar și un implicit elogiu al cînelui — care, cu puterea lui neștiută își spăla stăpînul de păcate și nelegiuiri, preluîndu-le, cu generozitate și iubire de oameni, asupra lui...

SIRIUS-CANICULA, „STEAUA CÎNELUI“

„Cînd în toi este arșița verii, mai slabi de virtute-s bărbații,
Sirius vlaga le-o seacă, sleiește genunchii și capul“.

(Hesiod — Munci și zile, v. 602. Trad. T. Burtea)

În constelația „Cîinele mare“ domină *Sirius*, (steaua cînelui), cea mai strălucitoare dintre stelele fixe, numită de egipteni *Sothis*, iar de romani *Canicula*. După legende, Sirius ar fi fost fratele vînătorului Cefalus, iar *Prokyon* (Cîinele mic) ogarul vînătorului Orion.

Apariția la orizont a stelei *Sothis* era semn că Nilul își va umfla curînd apele, fapt ce se întîmpla între 15—17 iunie. Legătura între acest fenomen astronomic și belșugul de ape — în antichitate se zicea că „Egiptul este un dar al Nilului“ — provoca o bucurie generală, iar evenimentul constituia început de an nou.

La greci și romani, ivirea pe boltă a stelei cînelui nu era prilej de veselie populară, ci dimpotrivă. Se credea că Sirius (nume derivat din verbul *seiriao* (a pîrjoli) provoacă arșița verii, pălirea grînelor, insolație oamenilor. Eschyl numește acea stea „Cîinele cel arzător“ (*Seirios kyon*). Homer laudă în metafore strălucirea stelei, dar deplînge zăpușeala ce o însoțește :

„...precum în senin luminează
Și poreclit e Luceafărul : al Orionului cîine,
Mai luminos este el — dar nu e semn bun arătarea-i :
Arșiță doar și zăduf le aduce sărmanilor oameni !“

(*Iliada*, XXII, 26)

La două secole după Homer, Hesiod (28) transpiră și el sub căldura stelei Sirius, dar caută glumind, o soluție avantajoasă :

„...cînd în toi este arșița verii,
Carnea de capră-i mai grasă, mai bun este vinul atuncea.

(...) E vremea să cauți
Stînci dătătoare de umbră, vinul vestit de la Biblos
Și turta gustoasă...”

(Munci și zile, v. 602)

Euripide opinează că amîndoi cîinii aflați pe boltă, Sirius și Orion, sînt izvor de fierbințeală și de necazuri pentru pămîntenii, căci ei „aruncă din ochii lor de foc priviri înflăcărâte“.

Oamenii se străduiau să-l îmbuneze pe Sirius prin rituri magice

de expiere. În insula Kios, preoții pîneau momentul cînd pe cer se ivea „steaua cînelui” și îi aduceau acestui semizeu malefic ofrande de ispășire colectivă — practică răspîndită pînă în Sicilia și Sardinia (97). Pe monezile din Kios, steaua Sirius era reprezentată ca un cap de cîine înconjurat de raze — sugerînd izvorul de zăpușeală. În Libia, preoții lui Zeus *Aristeos* (prea bunul) sau cei ai lui Zeus *Ikmios* (plosul) se urcau pe înălțimi și îl implorau să-și trimită vîntul cel răcoros, spre a alunga arșița funestei stele a cînelui.

Și poeții romani detestau zăpușeala miezului de vară. Vergiliu o consideră un adevărat supliciu cosmic, provocat de „steaua cînelui” :

„...Sirius arde.

Sete și boli aducînd pe pămînt muritorilor, bieții,
Și întristînd cu lumina-i cea jalnică-naltele ceruri !“

(*Eneida*, X, 270)

Astrul „se înfierbînta” pe firmament cam pe la mijlocul lui iulie, căldura estivală durînd vreo 30 de zile. Pliniu cel Bătrîn era convins că zăpușeala acestei stele provoacă turbarea cîinilor.

Canicula — steaua cînelui, la romani — și-a prelungit numele în vocabularul popoarelor neolatine.

Revigorînd temele și frumusețile poeziei antice, maștrii Pleiadei franceze au reluat combaterea cînelui ceresc malefic, socotind locul lui pe boltă demn de un cîine bun la inimă, în speță ogarul elogiât în „blazoanele” lor :

„Mult mai pe drept meritaî tu
Să fii sus pe firmament, decît acel cîine furios,
Care, clocotind de o nespūsă mînie,
Ne înfierbîntă capul, ne îmbolnăvește
Și cu a lui arșiță arogantă
Ne tulbură sîngele și buna noastră dispoziție !“

(Remy Belleau — *Epitaphe de Travail*. Trad. Ar. Popescu)

Un poet român mută această „zăpușeală” în planul sufletesc. Pentru Dan Botța, Orionul „e steaua cumplită cu ochi de Meduză, / Ce-mpunge și arde și-ți caută-n piept, / Oh, inima, inima !” Apariția pe cer a teribilului cîine stelar îi stîrnește o nespūsă panică, pe care nici mîngîierile iubitei nu o pot îndepărta. Dar poate că acea mare neliniște irumpe din însuși sufletul poetului — frămîntat de prea arzătoare idealuri, care au fascinația stelelor. Este eternul dor de Hyperion, sublimă contopire metaforică între norii din înaltul ceresc și luminile din inima îndrăgostitului înspăimat de Luceafăr : „De ce prin furtună e ochiul ceresc ? / E Moartea-n atîta lumină ?” (*Orionul*).

Cele două constelații, grupate în jurul câinelui legendelor, reprezintă în mit un elogiu bifurcat, cu avers și revers, al ogarilor care încântau pe vânătorii din epopee. Ele ne oferă încă o dovadă pentru miezul contradictoriu al mitului câinelui — socotit animal generos, care preia cu prețul vieții necurătenia și păcatele oamenilor, dar concomitent este gata să-i înăbușe cu razele lui, să-i lovească în miez de vară cu secetă-n grâne și molime-n cetate. În valea Nilului, steaua câinelui răstoarnă în cîmpie poveri de ape rodnice, dar pe celălalt țărm al Mediteranei, astrul usucă ogoarele, sufocă pieptul și sufletul oamenilor și — cruzime de neînțeles — aruncă turbarea în cîinii pămîntului...

CHINOFAGIA

„Catulos lactentes adeo puros existimabant ad cibum“.

(Ei socoteau cățeele de lapte ca o mîncare foarte curată)

(Pliniu cel Bătrîn — *Istoria naturală*, XXIX, 58)

În epoca imperială, preferința culinară a romanilor pentru cățeele de lapte se datora, poate, calităților cărnii fragede : ușor de mestecat, lesne de digerat... Stăruiau însă în jurul cărnii de câine unele superstiții, atribuindu-i-se însușiri tămăduitoare. În tratatul său medical, Hippocrate scrie că ea are influență vindecătoare în multe boli, cu cît animalul era mai tînăr. Carnea de cățel de lapte, plăcută și ca ofrandă zeilor, ar fi însemnat, astfel, leacul optim...

La alte popoare antice sau din Evul Mediu, chinofagia implica însă nebuloase temeuri religioase, în cazul cînd animalul-totem fusese cîndva câinele. Concepția primitivă stabilea o legătură de filiație între divinitatea-totem și oamenii din trib. La ceremoniile „de inițiere“ — cînd tinerii deveneau „mădulare ale zeului“ sacrificarea și ingerarea totemului le asigura, printr-o cină mistică, împărtășirea cu substanța complexă a zeului. S. Reinach (cit. 94 b) consideră că „în acest sacrificiu de comuniune este vorba totdeauna de o theofagie, de absorbirea de către inițiat a sîngelui și cărnii, deci a vieții victimei divine“. Intimul contact cu divinitatea le aducea membrilor clanului și un „transfer de forțe“, acel *enthousiasmos* (unire cu zeul) care conferă omului „ieșirea din eul său“ cel mărginit și mizer și confundarea magică în puterile supranaturale ale animalului-totem. De aceea multe triburi de vînători-păștori, precum vechile populații din jurul Munților Altai, mînceau la praznice carnea cîinilor sacrificați în cinstea zeului sau a străbunilor, „căci era necesar ca oamenii să consume carnea în același timp cu beneficiarul sacrificiului, ei stînd astfel cu zeul la masă“ (123) și stabilind o solidaritate magică cu strămoșii „de dincolo“.

În secolul al XIX-lea, călătorii prin Africa au observat că unele triburi, de exemplu negrii wambo, foloseau cîinele ca animal de sacrificiu, dar și cu puteri tămăduitoare, firește, în chip magic. Vraciul tăia cîinele și îl dădea la masă bolnavului, să se vindece (69). Și amerindienii din triburile iroqueze consumau carne de cîine la ceremonii sau, excepțional, în caz de foamete (109).

Bănuiala de a fi animal demoniac și, în plus, oricînd purtător de turbare, a izgonit carnea de cîine din bucătăria europenilor, în Evul Mediu. Dar cum concepțiile sînt mlădioase, în funcție de longitudinea secolelor și latitudinea Terrei, carnea de cîine s-a dovedit o hrană salvatoare pentru exploratorii polari. Istorisind cucerirea Polului Sud, norvegianul Amundsen recunoștea cu emoție sacrificiul acestor patrupezi : „Am evaluat carnea de cîine în stare să servească drept hrană oamenilor, stabilind cu exactitate ziua cînd trebuia să ucidem din cîini. Cînd animalul înceta de a ne fi util la trasul săniilor, trupul lui ni se impunea ca aliment. Grație acestei cărnii proaspete, noi am putut atinge Polul Sud și să ne reîntoarcem cu ușurință la baza de plecare“ (2).

MAGIA ȘI CÎINELE

„Uhù Scorpiei surate,
Să-l întoarcă de-a-ndarate,
Să nu-i rupă vreun picior,
Cîine ori Săgetător !“

(Ion Barbu — Domnișoara Hus)

În vechime se credea că forța misterioasă, *mana*, din trupul animalelor poate fi silită, prin formule și rituri oculte, să acționeze după voința vrăjitorului, îndeplinindu-i dorințele spre folosul oamenilor. Ceea ce religiile speră să obțină prin rugăciuni și sacrificii în cult, magia crede că smulge prin practici de inițiere, prin gesturi și cuvinte tainice, prin conjugări ale demonilor. Religia implora neputincios, în genunchi, pe cînd magia forța divinitatea s-o asculte, sporind puterea omului dincolo de cea a zeilor sau demonilor.

Modelul grec al magiei era, în antichitate, infernala Hecate cu cortegiul ei de fantome închegate din negură. O reminiscență a lor, înfrumusețată de metaforă, stăruie uneori în poezia noastră :

„Prin puful nopții înfiorări :
Fulgule palide zîmbete-n zări,
Sst... somnoroase neguri tresar,
Ies pricolicii cu ochi de jar“.

(V. Volculescu — Nocturnă)

Strigoi al nopții, cîinele poate izgoni prin lătrat duhurile întunericului, așa cum credeau chiar și unii scriitori antici luminați, ca Lucian de Samosata (33). Pliniu cel Bătrîn își încredințează cititorii că o inimă de cîine, pusă în tolba vînătorului, face să sporească iuțeala ogarilor (XXIX, 19). Pînă și astăzi omul se înfioară — precum contemporanii lui Iuliu Caesar — la urletul nocturn al cîinelui, socotit că prevestește nenorociri sau moartea cuiva, așa cum consemna Dio Cassius (XLV, 17). Așadar, cîinele putea să aibă, pe lîngă alte însușiri magice, și harul profeției.

Rituri privind vechea legătură dintre cîine și practicile de magie au fost consemnate în mare parte, în secolul II—V e.n., în așa numitele „papyrusuri vrăjitoarești“ găsite în Egipt. Motivul determinant în aceste formule este cel al Hecatei și Cerberului. Acolo se recomandă, de exemplu, că pentru a te apăra, noaptea, de Hecate și cîinii ei, „trebuie să zgîrii în grabă pe o piatră sau pe o frunză chipul ei de cîine, căci astfel o îndepărtezi“ (82). Spre a „fermece“ o fată, vrăjitorul plăsmuia din ceară ori din miez de pîine un cîine, îi pune ochi de liliac, iar în gură o bucățică de os provenit din scheletul unui criminal executat. Sinistra păpușă canină prefigura *mana* cîinelui, puterea vrăjii închegîndu-se din bezna Infernului. Dacă vrăjitorul lăsa figurinei canine gura deschisă, puteai să pătrunzi nestingherit în gospodăria cuiva, deoarece cîinele lui de pază nu mai putea să latre (82).

Superstițiile romanilor erau tiranice. În vremea cînd Vergiliu compunea luminoasa lui *Eneida*, generalul Sextus Pompeius căuta pe cîmpul de bătălie o vrăjitoare greacă, spre a-i ghici prin necromanție rezultatul luptei de a doua zi cu Octavian. (32) Horațiu scrie că a asistat întîmplător la o scenă de vrăjitorie în cimitir, unde Canidia (cîinoasa) și Sagana mînuiau în urlet recuzita lor magică, pentru a sili sufletele morților să răspundă la cererile lor.

„Ele aveau două păpuși : una de lînă, alta de ceară. O vrăjitoare invoca pe Hecate, cealaltă pe cruda Tisifone. Cîinii și șerpii Infernului începură atunci să alerge în toate părțile (...) iar păpușa de ceară s-a mistuit într-o flacără ce a izbucnit dintr-însa. Atunci eu m-am răzbunat de spaima ce-o trăsesem și am făcut o pocnitură din gură, ca o bășică spartă cu zgomot, încît vrăjitoarele au tulit-o la fugă. Te-ai fi prăpădit de rîs să le fi văzut cum Canidia și-a pierdut dinții cei falși, iar Sagana peruca — și cum le cădeau din mîini șerburile lor fermecate...”

(Satire, I, 8)

Credințele privind practicile de magie nu au încetat de a inspira condeiul poetilor. Într-un coșmar, Goethe visează că este asaltat de șapte „vrăjitoare ale satului“, venite să-l pedepsească pentru că, din distracție, trăsesese cu pușca într-o pisică a lor, urcată pe gard. Noroc

că poetul le-a recunoscut în vis și, țipînd în somn, a rupt urzeala vrăjii :

„Dar eu le-am strigat tare, pe nume :
— Ce vrei tu, Ana ? Ce vrei, Bettina ?
Se scuturară, se clătinară
Și au rupt-o la fugă. Ah, cum țipau :
Huu, hu, hu — Huo, ho, ho — Huu, hu !”

(*Zigeunerlied* — Trad. Argintescu-Amza)

Alături de cîine identificăm în practicile magice credința veche că femeia este înzestrată cu putere profetică, încît se poate pune în legătură cu demonii. În 1486 a apărut la Köln cartea „*Malleus maleficarum*” (Ciocanul vrăjitoarelor). Ea mustea de ură medievală bolnăvicioasă împotriva femeilor, socotite în genere vrăjitoare — active sau în devenire. Nimeni nu putea să-și pledeze nevinovăția, în fața „probatoriilor” epocii : apa clocotită, focul, schingiuirile. Cum întregul avut al „vrăjitoarei” ucise revenea Inchiziției papale, tragedia acestor demonice „proces” a fost dezonorantă pentru omenire. În Transilvania aflată sub Habsburgi au fost executate în secolul al XVII-lea multe femei nevinovate, acuzate de vrăjitorie, ultima ardere pe rug avînd loc la Mediaș, în 1752. „Unealta” folosită de vrăjitoare era considerat a fi cîinele negru, fapt consemnat în interogator :

Judecătorul : „Se spune că ai avut totdeauna un servitor, pus la dispoziție de diavol.

Acuzata : „Da, am fost urmată totdeauna de un cîine negru”
(139).

Pe baza acestei „recunoașteri” obținută prin schingiuri, bătrîna Margareta Brus a fost arsă pe rug. Verdictul incrimina practica de magie, dar și cîinele negru, socotit încă din Evul Mediu emblema vrăjitorilor (25).

ALIATUL DIAVOLULUI

„Și trece mîndru Satan și-ursuzi, în urma lui,
În halte trec, alene, cîini bolnavi de sătui...”

(Aron Cotruș — În urmă armătelor grozave)

Blestemat în cărțile de cult ale vechilor evrei, cîinele a fost ocărît în continuare de creștinismul Evului Mediu. Animalul fusese în alaiul Hecatei cea infernală, deci era foarte suspect și cel mai indicat pentru a-l figura pe Satan. Prinț al minciunii și inger al vicleniei, diavolul însemna urîtenia fizică și abjecția morală laolaltă, suite în hiperbolă.

În iconografia bizantină, demonii care îl ajutaseră pe Simon Magul erau zugrăviți sub chipuri de câini.

Folclorul lumii conține multe aluzii și povești despre diavolul care apare sub formă de câine negru sau este însoțit de un câine negru, devotat prieten al său. Rădăcina acestui mit se afundă în mentalitatea primitivă : vechii yakuți își imaginau că, la plăsmuirea lumii, primul om s-a lăsat înșelat de demoni și, drept pedeapsă, a fost schimbat de Demiurg în câine (117). Fabulele medievale despre uneltirile lui Satan, cu câinele cel negru, împotriva omului înfiorau pe ascultători, mai ales când ele erau rostite solemn, din amvonul duminical. Adversar al lui Iehova, negru la chip și la suflet — dar nu mai puțin denumit Lucifer (purtător de lumină) — Satan a fost schimonosit de zugravi în fel și chip, pentru a inspira oroare credincioșilor. Pe trupul hazos al anticului Pan s-au imaginat aripi negre, i s-au înfipt în degete gheare monstruoase, încât Satan amintea de toți demonii religiilor orientale. Călugării iezuiți comparau neobosit în predici pe păcătoși cu câinele cel murdar, care se reîntoarce la locul murdăriei sale. Dulăul care latră la lună închipuia neapărat pe „nebunul“ care contestă învățătura dogmelor, fapt din care s-a zămislit zicala medievală : „*despiciit alta canis*“ (câinele disprețuiește lucrurile înalte).

În cartea *Souvenirs*, romancierul Octave Mirbeau își memorează spaimile din viața de elev într-un colegiu iezuit : „Am cunoscut și eu istoria asta cu câinele negru, care este baza învățămîntului la iezuiți. Când elevii nu erau cuminți și pioși, sosea cu păr zbîrlit, cu ochi de foc, suflînd fosfor pe gură, un enorm câine negru care îi lua cu el. Călugărul ne spunea că acel câine negru vine pe neașteptate, se aruncă asupra copiilor lipsiți de evlavie, îi apucă în gura sa de flăcări și nimeni nu-i mai revede vreodată. Ce baliverne înfiorătoare ! Mi-au trebuit ani mulți ca să îmi înving groaza ce-mi insuflase povestea câinelui negru, precum și aceea privind metamorfoza diavolului în persoana lui Voltaire“.

Alt fost elev de seminar (136) descrie o întîmplare asemănătoare : un coleg care, seara, fusese „necuvios“, a fost găsit la ziuă mort în patul său. Călugărul-pedagog comenta că un câine negru, fără îndoială diavolul, pătrunsese noaptea în dormitor prin ușile închise, ca să ia sufletul nefericitului adolescent !

Dar și clericii de țară foloseau șantajul cu diavolul-câine, căci pînă de curînd, în Bretania, ei numeau „câine negru“ pe cei care nu veneau duminica la biserică (137).

În poveștile scandinave, diavolul-câine apare și în postura de paznic al unei comori — fapt ce amintește vag de funcția Cerberului. Omul care ar fi rîvnit să ia acea comoară era pus de câinele-paznic la încercări grele, să lupte cu stafii. Intenția fabulei avea și o latură moralizatoare, căci descuraja setea de procopsire a omului, dar mijloacele

de convingere erau sinistre. În alte povești de acest gen, cîinele devine năzdrăvan, vorbește în grai omenesc sau recompensează cu aurul comorii pe cel ce s-a purtat blînd cu el (85).

Și Goethe introduce un cîine negru — travestire a diavolului — în tragedia Faust. În prefața operelor lui Goethe, editorul Karl Alt afirmă că celebrul personaj, doctorul Faust, a trăit realmente în Germania, între 1480—1540. În studiul său, Tudor Vianu citează pe un anume Johannes Gast care povestea — în „*Sermones convivales*” din 1548 — cum a prînzit odată cu doctorul Faust : acesta dăduse bucătarului să-i prepare niște păsări ciudate și se așezase la masă cu un cîine — care la un moment dat a luat înfățișare omenească“.

În partea I-a a tragediei *Faust*, bătrînul filozof invocă „spiritele pierdute prin văzduhuri” și îndată îi apare diavolul sub forma unui cîine negru. Intrigat, Faust îi spune însoțitorului său, Wagner

— „Nu vezi cum se-nvîrtește ca un sfredel / Și-ntruna se apropie de noi ? / Și, dacă nu mă-nșel, îl urmărește / În flăcări un vîrtej (...) / Îmi pare că ne-ncolăcește / Picioarele, ca să ne lege...”

Cîinele cel negru îl urmează pe Faust în camera sa de lucru, îi tulbură gîndurile și sufletul cu mîrîitul lui. Faust încearcă să-l dea afară, dar cîinele se tot schimbă, ca Hecate, în forme stranii :

— „Ce taină-i asta ? Ce prăpăd ? / Cum se lungește și cum sare / Și lat apoi pe loc rămîne... / Dar ăsta nu mai este cîine ! / Ce demon am adus în casă ? / Te uită : formă de goril, / Ba nu ! Hipopotam de Nil ! / Ce ochi de foc, ce dinți turbați !”

(Trad. I. U. Soricu)

Chinuit cu formulele vrăjitoarești „anti-diavol” ale lui Faust, cîinele negru se umflă, se desumflă, se schimbă-n abur, apoi fuge după sobă, de unde reapare sub chipul unui student călător. Neizbutind totuși să impresioneze, diavolul ia înfățișarea unui tînăr gentleman, frumos la chip și mai frumos la îmbrăcăminte :

„Denn dir die Grillen zu verjagen,
Bin ich als edler Junker hier,
In rotem, goldverbrämten Kleide,
Das Mäntelchen von starrer Seide,
Die Hahnenfeder auf dem Hut,
Mit einem langen, spitzen Degen...”

(Ca să te scap de toane rele, / Ca tînăr nobil am venit, / În haine roșii, aurite, / Cu scumpă mantie gătit. / Cu pene de cocoș la pălărie / Și-ncîns cu spada-mi lungă, ascuțită...)

Așadar, sub influența romantismului, diavolul cel încornorat și încopitat putea să-și piardă animalitatea și forma de cîine, devenind

un cavaler mândru, în costum strălucitor. Cu Faust alături, Mefistofel cîntă strofe de pahar cu tîrgoveții și, sfredelindu-le mesele cu un burghiu, face să țîșnească din aceste găuri șiroaie de vin ori șampanie, ca să unească prietenește pe toți cei ce petrec în vestita cîrciumă a lui Auerbach, în Leipzig...

Cu toată demistificarea întreprinsă de secolul luminilor, superstițiile populare au prelungit imaginea cîinelui negru ca aliat al diavolului. Un anume Karl Wehran (cit. 85) consemnează unul din multele ecouri ale acestor credinți folclorice, la mijlocul secolului trecut. Tatăl său, trecînd noaptea cu căruța pe lîngă o pădure, a zărit un cîine uriaș, cu un cap enorm și cu un singur ochi. De mult, oamenii din partea locului tot vorbeau de un cîine-diavol, ascuns în acea pădure. Curajos, omul s-a dat jos din căruță și s-a apropiat de năluca lui Satan : era doar un biet ciot de salcie bătrînă, cu miezul putrezit și, prin aceasta, devenit fosforescent ! Călătorul a demascat stafia, dar... nimeni nu îi dădea crezare.

Hrănită din frica ancestrală de întuneric, care naște duhuri vrăjmașe, teama de cîinele negru, aliat al diavolului, s-a risipit treptat, ca toate fantasmеle ignoranței și mișticismului. Neliniștea cu care era privit momentul morții și iadul lui Satan își decantase otrava în mitul cîinelui negru, proiectat în folclor și prin contribuția amvonului. În tot acest timp, însă, pe ogoare și în poiene de munți, cîinele își însoțea cu blîndețe stăpînul, agricultor sau păstor, care îl punea alături de inima și destinul lui, în nenumărate doine și cîntece populare.

CÎINI CONDAMNAȚI LA TRIBUNAL

„Fiat justitia...”

(Legile trebuie aplicate)

Cam din secolul al XIII-lea, tribunalele civile și bisericești puteau chema în judecată și să condamne animalele care provocaseră răni grave sau moarte, distrugeri de bunuri etc. Redactat în latinește, actul de acuzare declanșa un ipocrit respect al formelor de procedură, cu citarea în scris a „împricinaților” și cu pledoarii în apărare — mai totdeauna ignorate de instanță. Pentru ca sentința să fie educativă, animalul condamnat era îmbrăcat în haine omenești și executat prin spînzurătoare, cu întreg ceremonialul aplicat criminalilor.

Cel mai adesea „crimele” erau făptuite de cîini și porci, împotriva unor copii lăsați fără supraveghere. Încă și în 1791, un tribunal parizian a condamnat la moarte, în numele triumfului rațiunii, un cîine care îl mușcase pe un vînzător de ziare (74).

Ultimul proces în care un cîine era înculpat de omucidere a avut loc în 1906 la Delemont, în Elveția (101). Cetățeanul Marger fusese

ucis de doi inși, însă cu concursul cîinelui. Ucigașii au fost condamnați la închisoare pe termen lung, dar cîinele, principalul acuzat în dosar, a fost osîndit la moarte. Motivarea sentinței se voia convingătoare : „fără complicitatea efectivă a cîinelui, crima nu ar fi fost comisă“ (101).

În sentință s-ar fi putut invoca, jenînd puțin bunul simț comun, că „scopul judecării era nu de a pedepsi un animal, ci de a insufla populației oroarea față de crimă“ (101). La această scuză merită amintită părerea legistului Philippe de Beaumanoir, din secolul al XIII-lea. El denunța în lucrarea sa, „*Coutumes de Beauvoisis*“, absurditatea condamnării la tribunal a animalelor : „Animalele nu cunosc binele sau răul. O sentință se dă pentru ca criminalul să știe ce a săvîrșit și să înțeleagă ce pedeapsă a meritat fapta lui. Or, discernămîntul este o facultate pe care animalele nu o au“ (cit. 101).

Cumplitul Cerber, stăpîn pe regatul Infernului, se legăna în acea vreme ca un ticălos în ștreangul călăului, spre hazul mulțimii. Cît adevăr în celebrul cuvînt lăsat, cu amărăciune, de Napoleon : „între sublim și ridicol nu e decît un pas !“

ANIMAL IUBIT ȘI HULIT

„Nimeni din casa mea nu mă iubește mai mult
ca acest cîine“.

(Petroniu — *Satyricon*)

Părerile contradictorii în aprecierea cîinelui s-au adunat demult, de-a lungul vremilor și de-a latul pămîntului, afundîndu-și rădăcinile în credințele religioase, în scrierile poeților, în aluviunile folclorice, în experiența de viață și preferințele de frumos ale fiecăruia. Lauda și iubirea pentru cîine creșteau din devotamentul animalului față de stăpîn, pentru paza casei și a turmelor, din virtuțile lui la vînătoare ori la război. Hula era stîrnită de starea de murdărie a cîinilor vagabonzi, lacomi pentru un os, gata la harță între ei și cu omul, lătrînd zgomotos ori schimbînd lătratul în urlet lugubru, vestitor de nenorociri.

Poemele homerice folosesc cuvîntul „cîine“ drept elogiu al fidelității, dar uneori și ca insultă pentru cei lași. În *Iliada*, luptătorii aruncă adversarilor epitetul *cîine* și urarea strîmbă de a fi devorați de cîini și corbi. Cînd zeii se încaieră între ei pe cîmpul troian, năbădăiosul Ares o jignește pe colega și sora lui, Pallas Athena, cu o expresie de bătăran : „Muscă de cîine, de ce îi silești iară pe zei la bătaie ?“ (XXI, 393). Cuvîntul „cîine“, spus cu dispreț, pălmuiește infidelitatea prietenului, răutatea ori mișelia omului, lăudăroșenia, viclenia, nerecunoștința, infidelitatea femeilor. În același timp însă,

Homer compară dirzenia lui Ulise de a-și apăra casa contra peșitorilor cu nobila furie a cățelei care își ferește puii de orice atingere :

„Cum o cățea dă roată-n jurul
Căteilor plăpânzi și latră
La un necunoscut și-i gata să-l înhațe,
Așa lătra și inima într-însul !“

(*Odiseea*, XX, 15)

Scurt timp după aceea însă, epitetul „cîine“ lovește ca un bici infamant pe hulpavii, obraznicii peșitori :

„Voi, cîinilor ! Credeați că niciodată
Eu n-aveam să mai viu de pe pămîntul troienilor,
De-mi spulberați avutul ?“ (XXII, 40)

În Biblie, luată aici ca prăvilă de civilizație antică, epitetul „cîine“ este ocară brută, iar „cîine mort“ este superlativul insultei. De observat însă că și alte cuvinte au, în încrengătura scripturilor, ambivalență de sens ori interpretări polare. Șarpele, de exemplu, este demonul care corupe pe Eva, dar un verset recomandă : „Fiți înțelepți ca șerpii...“ O astfel de dualitate, exprimată în epitete contrarii, îl înconjură „și pe Dionysos în reprezentarea lui zoomorfă, cînd este numit „hrăniturul“, „binefăcătorul“, dar și „sfîșietorul“ sau „mîncătorul de carne crudă“ (94 b).

Despre prietenia arătată de om cîinelui am invocat mărturii îndestule. Izvoarele hulei erau arătate cu degetul de unii scriitori antici, care denunțau promiscuitatea cîinilor, dezmățul lor lubric în văzul mulțimii. Theocrit de Siracuză folosește expresia *kyno-tharsis* (nerușinare cîinească), iar pentru Petroniu (44) cîinele este simbolul poștei animalice nestăpînite. Eschyl îndrăgește epitetul *kynófron* („nerușinat ca un cîine“). (Coeforele, v. 622). Pentru Lucrețiu și Horațiu, verbul *latrare* exprimă în substrat năvala instinctelor animalice în comportarea omului.

Prin interacțiuni de credințe și viață, guduratul cîinelui pe lîngă stăpîn a devenit simbolul lingușirii, al fățărniciei și înșelăciunii. Ponegrit cu astfel de impresii și deducții, cîinele servea ca blam public pentru acei nobili care comiteau crime : vinovatul era plimbat prin cetate avînd în jurul gîtului un cîine încolăcit (69). Introdusă de Carol cel Mare, această infamantă sancțiune s-a păstrat în locuțiunea medievală „canem ferre“.

În vorbirea zilnică, epitetul „cîine“ era titlu de laudă pentru cel brav și fidel sau cuvînt de ofensă pentru multe defecte omenești. La vechile triburi altaice, numele *nokhai* (cîine) era purtat cu mîndrie de șefii de trib, dar putea servi și pentru injurie (123). La romani, Horațiu îl poreclește „cîine“ pe zgîrcitul Avidienus, pentru că „și mîncă

VÎNĂTOR ȘI OGAR.
Pictură rupestră din Tassili,
Africa.

HERACLES
ADUCÎND CERBERUL
LA EURISTHEU.
Pictură pe ceramică,
secolul al VI-lea î.e.n.
Muzeul Luvru.

HERACLE LUPTÎND CU GERYON
(detaliu).

Pictură pe ceramică.
secolul al VI-lea î.e.n.
Cabinet des Medailles,
Paris.

CIINI SICILIENI PE MONEZI ANTICE.
Secolul al VI-lea î.e.n.

MASCA ZEULUI ANUBIS.

Lemn stucat și pictat.

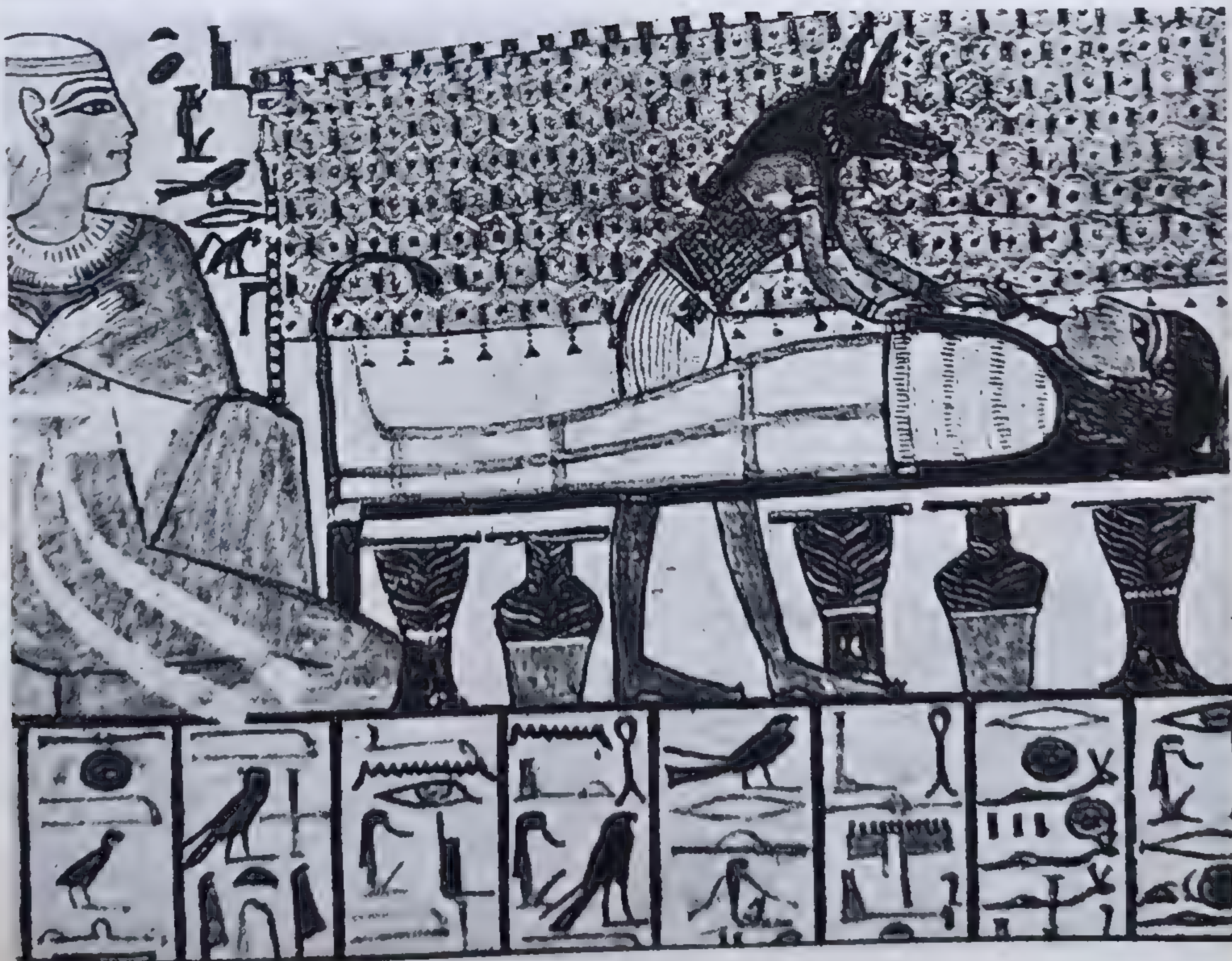
Muzeul Luvru.

**ZEUL-CÎINE ANUBIS
PREPARÎND O MUMIE**

Lemn pictat și aurit.

Muzeul din Cairo.

GERYON
(detaliu).
ceramidă.
-lea I. e. n.
Medailles,
Paris.

HECATE TRIMORFĂ.
Basorelief de marmură.
Secolul al III-lea e.n.
Tezaurul de la Tomis.

**CIOBAN ÎN LUPTĂ
CU UN CÂINE TURBAT.**
Statuie antică.

CAVE CANEM Mosaic găsit la Pompei.
Muzeul din Neapole.

CÎNELE DE LA POMPEI.
Muzeul din Neapole.

VRĂJITOARE CU CÎINE
Frescă din Pompei.
Muzeul din Neapole.

PĂSTORUL ENDYMION ȘI CÎINELE.
Altorelief antic.
Muzeul Capitoliului,
Roma.

CÎINELE CIOBĂNESC DE LA TEKAPO.
Statule de bronz.
Noua Zeelandă.

CÎINELE ZEİTEI ARTEMIS DOBORÎND UN GIGANT.
Altorelief pe Marele Altar din Pergamon,
secolul al II-lea î.e.n.
Muzeul de Stat,
Berlin

ÎNTOARCEREA DE LA VÎNĂTOARE.

Basorelief pe un sarcofag

Secolul al II-lea e.n.

Muzeul din Pisa.

VÎNĂTOR ȘI CÎINE.

Pictură pe ceramică.

Către 480 î.e.n.

Muzeul din Boston, S.U.A.

N. Grigorescu
«CIOBĂNAȘUL».

E. Landseer.

«PRIMUL JELUITOR
AL BĂTRÎNULUI CIOBAN».

Ulei pe lemn, 1837.

Victoria-Albert Museum, Londra

Jordaens.

«VÎNĂTOAREA LUI MELEAGRU».

Muzeul Prado,
Madrid.

VÎNAREA MISTREȚULUI DIN CALYDON.

Relief pe un sarcofag antic.

Muzeul Capitoliului,

Roma.

ACTEON DEVORAT DE CÎINI.
Metopă din templul Herei
de la Selinonte.
Muzeul Național Palermo.

ARTEMIS SĂGETÎND PE ACTEON.

Pictură pe ceramică,
secolul al V-lea î.e.n.
Museum of fine arts, Boston.

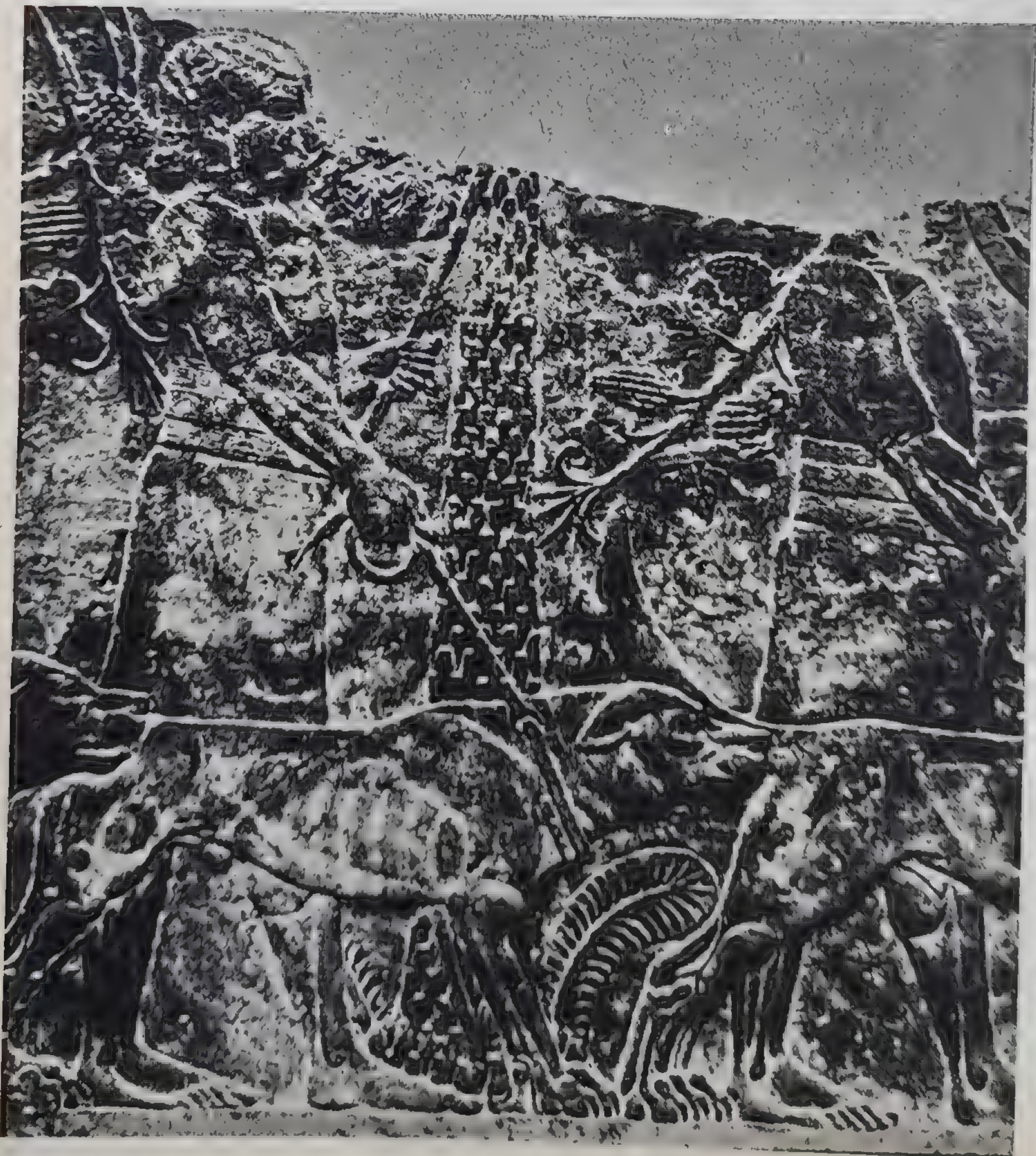
Piero di Cosimo.

«MOARTEA PROCRIDEI». Pictură.

National Gallery, Londra.

CĪNI MOLOȘI ÎN LESĂ.

Basorelief asirian,
secolul al VII-lea î.e.n.

F. Desportes.
«CĂȚELE DE VÎNĂTOARE».
Muzeul Luvru,
Paris.

VÎNĂTOAREA CU GONACI.
Mosaic, secolul al III-lea î.e.n.
Muzeul Național Bardo,
Tunis.

Pieter Breughel cel Bătrîn.
«IARNA, SAU VÎNĂTORI ÎN ZĂPADĂ».
Kunsthistorisches Museum.
Viena.

Charles Vernet.
«VÎNĂTOARE LÎNGĂ FONTAINEBLEAU».
Musée de la Chasse et de la Nature,
Paris.

Velázquez.
«CARDINALUL INFANTE DON FERNANDO
LA VÎNĂTOARE».
Muzeul Prado,
Madrid.

Titian.
«ÎMPĂRATUL CAROL QUINTUL
CU CÎINELE».
Muzeul Prado,
Madrid.

CÂINE DE AGREMENT.

Detaliu din tapiseria «Doamna cu licornul»
sfârșitul secolului al XV-lea.
Muzeul Cluny Paris.

CAPELĂ PE MORMÎNTUL UNUI CÂINE.

Cimitirul de câini din Lisabona.

de sub unghie" (*Satire*, II, 56), deși s-ar putea dovedi că nicidecum cîinele nu poate fi zgîrcit. Pe un anume Cassius Severus, Horațiu îl pălmuește cu expresia „cîine laș față de lup”, deși vînătorii și ciobanii pot mărturisi contrariul. După istoricul Suetoniu, împăratul Vespasian a calificat drept „cîine” pe un filozof care nu s-a ostenit să-l salute. În vremea acestor întîmplări, însă, îndrăgostiții se alintau reciproc cu diminutive „canine”, zicîndu-și *catellus* și mai ales *catella*.

La englezi și francezi, violența insultelor cu epitete canine poate alterna cu locuțiuni care închid în miez o undă de admirație. Un proverb apreciază că o femeie nu e frumoasă, *mais elle a du chien*, expresie care evocă nu pe idilicul nostru „vino-ncoa”; ci trimite mai degrabă la americanismul *sexy*. *Chienne* și *fils de chien* sînt cuvinte ofensatoare, ceva mai atenuat însă decît derivatul lor *canaille*, adaptat din *chenaille*, echivalent al lui *son of the bitch*. Intervin și unele rafinamente de nuanță: un bătrîn libidinos este *old dog* (cîine ramolit), pe cînd curtezanul tînăr, cu aspect plăcut, este alintat cu epitetul *a handsome dog* (cîine drăguț) (124). În germană, *Hund* este o injurie, sporită încă prin *Schweinehund* (porc de cîine).

La Sublima Poartă, creștinii erau numiți fără menajamente „ghiauri” (cîini). Insulta publică le era restituită, căci pe scenă Othello își reamintește, în tirada lui, cum a înșfăcat de gît pe un turc, „circumcisisul cîine”, după care l-a înjunghiat (*Othello*, V, 2).

Nici pînă în epoca noastră, lexicul popoarelor nu s-a putut spăla de folosirea ofensatoare a cuvîntului „cîine”, fapt ce indică mai mult tăria obișnuinții sau constrîngerea automatismelor verbale, decît o convingere exprimată gîndit de cel care vorbește.

Renașterea interesului literar — și nu numai — față de frumusețea vieții rurale a adus și reconsiderarea acestui paznic al casei și turmelor, răsturnînd în simpatie unele prejudecăți defavorabile lui. Pictorii Renașterii pun un cîine la picioarele femeilor, spre a sugera astfel fidelitatea iubirii. Chiar și văduvele se reprezintă în tablou astfel, pentru a arăta că au rămas credincioase bărbatului dispărut. Cîrînd, frumoasele Curții și ale castelelor iau cîinele în brațe, în fața pictorilor, pentru a-și spori eleganța și grația...

Urmînd exemplul împăratului roman Galba, care avea un cîine pe sigiliul familiei lui (14), în heraldică se reia, spre sfîrșitul Evului Mediu, lungul șir de monezi, medalii și geme care au pe reversul lor cîinele — spre a simboliza fidelitatea, vigilența, curajul și afecțiunea, virtuți prezumate ale seniorului feudal. Se înmulțesc poveștile și poemele despre cîini devotați, care și-au scăpat stăpînul de la moarte ori i-au vegheat cadavrul, răzbunîndu-l apoi prin sugrumarea criminalului. Istoria cîinelui lui Montargis înduioșa inimile aspre ale cavalerilor și ale mulțimii strînse în jurul barzilor, procurînd cîinelui noi simpatii. Animalul devine, treptat, temă de poezie și model auxiliar

al artiștilor plastici, fapt ce atenuează cu încetul vechiul blam și infiripă în jurul cîinelui o nouă mentalitate, îmblînzită de harul rimelor.

Nu am putut scotoci, în spațiul acesta îngust, decît un colț al temei de mai sus. Dar faptul că, după ce omul îl strigă prietenos și își mîngîie cu dragoste cîinele, tot el aruncă epitetul „cîine” în obrazul semenului, denunță nu numai o ambiguitate de vocabular, ci nu mai puțin o inconsecvență de comportare, care ar merita o amplă reflecție prealabilă...

CÎNELE DE PAZĂ

CÎNELE DE PAZĂ ● CAVE CANEM ● CÎNELE DE LA POMPEI
● CÎINII VAGABONZI ● TEAMA DE COLȚII CÎINILOR

CÎNELE DE PAZĂ

„Zi și noapte, știe orișicine,
Nu am măcar o clipă de răgaz :
Ziua cu turma, noaptea la zaplaz,
Pază-n pășune, pază în ogradă...”

(Kriľov — *Fabule*. Trad. T. Arghezi)

Dintotdeauna, poemele lumii au slăvit vigilența și curajul cu care cîinele păzește casa și apără bunurile stăpînului. „Nu există un paznic mai bun pentru casă decît cîinele” — scria Pliniu cel Bătrîn (VIII, 142). În această privință, prietenia dintre om și cîinele de pază nu cunoaște întreruperi sau clipe de oboseală. Hector dă el însuși mîncare cîinilor ce-i păzesc casa, iar Ahile și-a luat în cîmpul troian cîinii din jurul casei, doarme cu ei în cort și-i hrănește atît de grijuliu, încît dulăii sînt sătui și nu se ating de cadavrul proaspăt al lui Hector, tîrît în cort. Doi ogari „cu sprintene picioare”, paznicii casei lui Ulise, îl însoțesc pe fiul Telemah pe stradă, cînd merge să ceară sfat prietenilor. În acest timp, urgisit fiind de Poseidon să pribegască pe valurile infuriate, Ulise ajunge la regele feacilor, Alcinou, al cărui palat este păzit strașnic de cîini statuari :

„Doi cîini stăteau în laturi la intrare,
Durați din aur și argint, de mîna
Măiastră a lui Vulcan, ca să vegheze
La casele crăiești — fiind ei, astfel,
Scutiți de bătrînețe și de moarte”.

(Homer — *Odiseea*, VII, 110. Trad. G. Murnu)

În Grecia antică, dulăii păzeau casa, dar protejau și femeile, în rara lor ieșire prin cetate. Prima datorie a cîinelui era însă apărarea gospodăriei împotriva hoților, numiți indulgent „cei care dorm la amiază”, adică leneșii. Sfatul datează de milenii, în poemele lui Hesiod :

„Crește-ți și un dulău cu colții de oțel și-l hrănește,
Roada să nu-ți șterpească acei care dorm la amiază !”

(Hesiod — *Munci și zile*)

Cetățenii pașnici trebuiau însă feriți de mușcăturile câinilor. Din scrierile lui Plutarh (47) aflăm că Solon, conducătorul Atenei în secolul al VI î.e.n., a ordonat într-o lege „ca orice câine care a mușcat pe cineva din întâmplare, să fie legat cu un lanț lung de 1,5 metri și apoi predat autorităților”. Dispoziția aceasta a fost legiferată și la Roma.

În Grecia, stăpînul casei era prietenos cu cîinii săi, lăsîndu-i să intre în sala de mîncare, chiar și atunci cînd avea loc „simpozionul” (banchet). Musafirii își aduceau cu ei cîinii și îi legau de piciorul mesei, de unde și numele de *kynes trapezies* (cîini meseni) dat acestor patrupe. Îi vedem legați astfel, în picturile pe ceramică.

Oamenii foarte săraci nu aveau nevoie de un câine de pază. Poetul grec Theocrit descrie — în „*Idile și epigrame*” — aspectul sărman cînd „doi bătrîni pescari stau culcați alături, sub un acoperiș de rogojină, pe un strat de ierburi uscate, lîngă un perete de frunzar. Acest culcuș nu avea nici ușă, nici câine de pază. De fapt, cîinele ar fi fost de prisos, căci paznicul bătrînilor era sărăcia” (XXI). În această zugrăvire realistă a colibei mizere a pescarilor, poetul denunță implicit luxul și neomenia celor bogați. Istoricul Aelian (1) deplînge ca „un semn de mare sărăcie momentul cînd stăpînul unui câine trebuie să renunțe la acest credincios slujitor” (VI, 10).

Romanii întrețineau, de asemenea, cîini de pază în jurul locuinței lor. Comentînd pătrunderea unor nepoftiți, în iatacul feciorelnic al frumoasei Danae, Horațiu opinează că : „Un turn de aramă, niște uși puternice, paza strașnică a unor cîini vigilenți ar fi ferit-o peste noapte îndeajuns pe Danae de tinerii îndrăgostiți de dînsa...” (Ode, III, 16).

Preluînd obiceiul grecesc, romanii lăsau cîinii să se tolănească pe sub paturile sufrageriei, ei fiind hrăniți în același timp cu stăpînii și musafirii. La ospățul oferit de bogatul Trimalchio, (44), aducerea mistrețului fript este însoțită de o îmbulzeală de cîini, unul din sclavi ținînd deja în brațe pe cățelușa *Perla*, frumos înzorzonată cu panglici.

Cîinilor aduși în sala de mîncare li se dădeau porții adevărate. Martial ironizează pe musafirul lacom care se ghiftuiește de zor, tot cerînd gazdei alte feluri de mîncare :

„Îți cere fudulii de porc mistreț,
Mușchi de trei ori și iepure de două :
Spinarea-ntreagă, pulpele-amîndouă.
Adună-apoi cu hrăpărețe mîini
Ce-a mai rămas sub masă de la cîini...”

(*Epigrame*, VII, 20. Trad. T. Mălănescu)

Se pare că ușa sufrageriei romane era larg deschisă : pe cînd Vespasian (viitorul împărat) lua masa, a intrat în încăpere un cîine hoinar, care ținea în gură... o mîna smulsă dintr-un cadavru ! (58).

Astfel hrăniți — și ținuți în mijlocul atîtor oameni străini de casă — cîinii romanilor trebuie că-și vor fi pierdut din vigilență, devenind prietenoși cu cei din afara casei. Curînd, paza intrării va fi încredințată portarului, ajutat de sclavii ușilor, *ostiarii* (114).

Misiunea cîinelui de pază s-a prelungit prin vremi, pretutindeni, spre a feri casa de hoți și chiar de... animale sălbatice. În Iași secolului al XIX-lea, la vreme de iarnă grea, lupii dădeau raita prin gospodării, sfîrtecînd animalele domestice. Pe la 1818, un călător englez vizita Iași, notîndu-și unele necazuri personale : „Aici, fiecare familie ține cîte o pereche sau două de dulăi, ale căror lătrături neînterupte sperie lupii de a se apropia, dar alungă și somnul de pe pleoapele călătorului puțin obișnuit cu strigătele unor astfel de paznici. Ei m-au chinuit toată noaptea. Abia am dormit cîteva clipe, căci am simțit pe viu însemnătatea versului „*vigilum canum tristes excubiae*“. Nu cunosc zgomote mai triste și mai monotone ca lătrăturile repetate a zece pînă la douăsprezece mii de dulăi, amplificate în depărtare de ecoul munților“ (37). Figura de stil din oda horațiană, „întristătoarea supraveghere a unor cîini vigilenți“, vrea să măsoare poetic cît de neplăcută fusese insomnia călătorului străin, în concertul asurzitor al dulăilor.

În Spania, un muzeu păstrează niște uși lucrate în metal, cu ornamente sub formă de capete de cîini, unul din ei avînd în gură un inel mare, ca o toartă (124). Pare o metaforă gravată în metal, elogiu al cîinelui paznic al casei, dar și mărturie a recunoștinței stăpînului pentru vigilența animalului, aflat mereu de veghe în pragul inimii lui.

CAVE CANEM

„Unul din sclavii care păzeau poarta palatului avea un cîine enorm, legat cu un lanț“.

(Pliniu cel Bătrîn — *Istoria naturală*, XXXIV)

Casele Romei se transformaseră cu vremea în palate — prin acumularea în cetate a sclavilor și a bogățiilor de tot felul, pe care le trimiteau popoarele subjugate prin forța armelor. Pîinea se dospea fără muncă în brutării, jocurile de cîrc distrau pe cetățeni ziua-ntreagă, iar luxul și desfrîul moleșea iremediabil tot ce fusese cîndva virtute civică și vigoare ostășească în fața Cartaginei. Mîinile sclavilor greci talentați îmbrăcaseră pereții acestor palate în fresce, în care nimfe și Venere cu pleoape de petale, înconjurate de Amorași zglobii, în-

vitau pe musafiri să poștească la iubire. Fresca avea putere de sugestie și ademenire : sub ochii cîrpiți de nesomn ai mesenilor, imaginile mitologice, goale și dezgolitoare, jucau lasciv în aburul vinului de Falerno...

Un astfel de palat își durase, prin munca altora, parvenitul Trimalchio, negustor-bancher-cămătar, acum dornic să-și înfățișeze musafirilor procopseala necuprins de mare. Palatul lui avea 4 sufragerii și 20 de dormitoare la parter, etajul avînd 100 de camere „pentru amici“, în afară de apartamentele pentru membrii familiei. Bancherul dădea ospete, pentru a-și răspîndi faima în Roma. Unul din invitați își declamă impresiile, cu ironica vervă a scriitorului Petroniu (44) :

„Ajungem la poarta casei lui Trimalchio. Chiar la intrare stătea portarul în haine verzi, încins cu un brîu de culoarea zmeurii. De prag era agățată o colivie de aur, din care o coțofană pestriță le ura musafirilor „bun sosit !“

Cum căscam eu gura la toate astea, era gata să cad pe spate și să-mi rup picioarele. Căci deasupra ușii, cum intrai, lîngă odaia portarului, era zugrăvit pe perete un dulău uriaș legat în lanț, iar deasupra lui sta scris cu majuscule: *CAVE CANEM*. Vederea lui mi-a pricinuit așa groază, încît ceilalți au rîs cu poftă“.

Așadar bogătașul renunțase, ca mulți alții, la rusticul dulău de pază, înlocuindu-l cu portarul (*janitor*) și cu sclavii porților (*ostiarii*). Din respect pentru tradiție, sau poate ca moment de umor, cîinele de pază fusese menținut „în portret“ pe peretele coridorului, alteori era desenat pe pardoseală în mozaic, cu avertismentul inutil : *Cave Canem*, cum am zice azi : „Atenție, cîine rău !“ Era o glumă cu care amfitrionul își întîmpina amabil musafirii la ușă, vrînd să le stîrnească buna dispoziție chiar de la intrare. În alte case mari, portarul încă își mai ținea la îndemîină, legat în lanț în cămăruța (*cella*) lui, un dulău voinic, util la nevoie. Desigur, cîinele din poartă lătra la vizitatori, făcînd larmă și indispunînd pe mulți, așa cum ne informează filozoful Seneca, în sfaturile lui „despre mînie“ :

„Ți-ai văzut prietenul supărîndu-se pe portarul nu știu cărui bogătaș, fiindcă n-a fost primit — și chiar tu te-ai înfuriat pentru el, împotriva portarului. Spune-mi : Oare ai să te enervezi și pe dulăul legat în cămăruța lui ? Animalul acesta, după ce a lătrat mult, se potolește la o feliu de pîine ce-i arunci. Nu te mînia ! Pleacă și rîzi ! Stăpînul său consideră un semn de măreție și putere faptul că are ușa bine păzită !“ (III, 37).

Deși sclav, portarul putea fi îngîmfat și obraznic cu musafirii, refuzînd unora intrarea. Ceva din aroganța oricărui parvenit se pre-

linsese îndărătnic în sclavul-portar, modelîndu-i purtarea pe măsura bogăției acestuia.

Favorit al stăpînului, cîinele din poartă era „prezentat” în sufragerie musafirilor, ca o vanitate personală, așa cum face și Trimalchio : „Văzurăm intrînd un cîine de o talie enormă. Nu era pus în lanț. Cu o lovitură de picior, portarul îl înștiință să se lungească la pămînt”.

Probabil că unii dulăi din poartă erau dresați pentru luptă, mai ales la palatul imperial. Suetoniu istorisește că Vitellius, înfricoșat de răzvrătirea soldaților, „s-a încins cu un brîu plin cu aur și s-a refugiat în odaia portarului, legînd un cîine în fața ușii, pe care a baricadat-o cu un pat”. Dar soldații, înlăturînd pe paznicul patruped, au spart ușa și l-au ucis pe împărat. Domnise opt luni.

Așadar, avertismentul, altă dată serios, se topise în simplă glumă, misiunea de paznic revenind sclavilor. Dar, peste secole, imaginea cîinelui de pază la poarta palatului persista, ici și colo, la castelele seniorilor feudali. Sculptat în piatră lîngă portalul croit în arcade și ornamentat cu dantelării, cîinele de pază încă își mai deschidea gura a lătrat, către vizitatori. Alături, însă, vedem atîrnînd lanțul masiv al clopotului de vestire a gazdei...

CÎINELE DE LA POMPEI

„Văzui în Pompei acel cîine roman...”

(L. Blaga — *Cîinele de la Pompei*)

În amiaza zilei de 23 august anul 79 e.n., un coviltir de cenușă fierbinte înțesat cu pietriș mărunt ori cu proiectile de bolovani, s-a lăsat înăbușitor, izbucnind din gura de lavă a Vezuviului. În cîteva ore, un strat gros de lavă arzătoare, cu cenușă de jar și pietricele incandescente a acoperit pentru 18 secole orașele Pompei, Herculenum și Stabiae, răsfirate pe coastele muntelui blestemat.

Peste Pompei a răpăit mai întîi o grindină de pietricele (*lapilli*) care a format un înveliș gros de trei metri. Zăporul de alice fierbinți a fost nivelat curînd de burnița caldă a cenușei, încît jarul lichid al lavei a ros foarte puțin clădirile. Casele și viața dintr-însele au încremenit sub acest lințoliu de pietre și cenușă, așa cum le surprinsese nenorocirea.

În anul 1738, săparea întîmplătoare a unei fîntîni a dat la iveală, în adîncime, un întreg oraș antic, ucis în plin freamăt al zilei, sub suflarea de foc a morții căzute din cer. Prin anii 1860, savantul italian Fiorelli, onorat ulterior cu un bust între ruinele orașului dezgropat, a scos la lumină cu tîrnăcoape și cazmale vechiul oraș, cu grijă pentru conservarea comorilor de artă și a obiectelor din locuințe.

Scoase la lumină, casele acum anonime au primit denumiri convenționale, pe baza unor detalii gospodărești, a statuilor, instrumentelor ori sigiliilor găsite în interiorul lor : Casa chirurgului, a faunului etc.

Adevărată dioramă arheologică, scuturată de nămeții lavei după 18 secole de încremenire, oferă un tezaur de istorie unic în lume : omul contemporan se plimbă astăzi pe străzile unui oraș roman ivit ca din poveste, într-un decor împietrit în tăceri sinistre.

Muiată de căldura trupurilor celor uciși, cenușa vulcanică se întărise cu încetul, îmbrățișând strâns victimele ca într-o carapace. În cenușa solidificată, tare ca stînca, trupurile topite ale oamenilor și animalelor lăsaseră un „mulaj negativ“, care abia dacă mai conțineau unele resturi de oseminte. Fiorelli a avut ideea de a injecta ipsos lichid în aceste crisalide cu conținut golit de orice urmă de viață. Când ipsosul s-a solidificat, „coaja de lavă“ din jurul crisalidei a fost spartă și îndepărtată cu grijă. După „desghiocare“ s-au obținut, mulate în ipsos, imaginile cadavrelor încremenite în ultimul spasm.

La poarta unei case se afla un cîine de pază. Cutremurul subteran al Vezuviului, bombardamentul de pietre spre cer și căderea lor înfierbîntată către pămînt, suflarea de gaze înăbușitoare, toate au înspăimîntat la nebunie pe bietul dulău. S-a zbatut îndelung, opintindu-se cu disperare și urlete de neputință, în clipele din urmă. Poate că a văzut și pe portar fugind. Groaza morții palpită, ca un geamăt sinistru, în mulajul lui Fiorelli : neputînd deschide ușa, potopit de pietricele de foc și de cenușă de jar, cîinele de pază s-a răsturnat pe spate, cu toate membrele răsucite într-o feroasă zvîrcolire a morții. Nu se poate închipui o contorsionare mai dureroasă ! Cîinele de la Pompei povestește tuturor, cu glas amuțit în piatră, marea nenorocire abătută peste casa stăpînului și peste întregul oraș...

Elev de liceu, Lucian Blaga a vizitat în 1911, într-o excursie cu școala, muzeul din Pompei și orașul ucis în plină viață. Imaginea cîinelui sugrumat de lavă la postul de pază i se va fi părut un chin al Infernului, un urlet titanic al durerii ultime. Obsesia acestui cîine l-a apăsât aproape trei decenii, pînă ce a izbutit să o toarne în vers :

„Așa ni-l voiră zeițele sorții,
Mulaj conservat în materia morții,
Să nu-l pûtrezească nici ploale, nici an.

Ieșise să scape de norul din ușa,
În noaptea căzută din munte cu foc.
Dar cîinele, scurt răsucindu-se-n loc,
Se strînse rînjind și mușcînd din cenușă“.

(L. Blaga — Cîinele din Pompei)

Infricoșătoarele corpuri umane, încremenite în țipătul agoniei, se alătură cadavrului acestui cîine, într-o asemănare de destine care le-a

stins viața într-o clipită, ca într-un alt straniu apocalips. Dar mulajul cînelui vorbește inaudibil despre devotamentul său la locul de pază, santinelă patrupedă ucisă de șrapnelele înroșite, trase din misterioasele ateliere subterane ale lui Vulcan...

CÎINII VAGABONZI

„Cînt pe cîinele-paria, cel plin de
noroi, fără vatră, cîinele vagabond...”

(Baudelaire — *Les bons chiens*)

În contrast cu noblețea cîinilor lăudați în tratatele cinegetice, un autor i-a denumit pe cei vagabonzi „cîini-paria”, prelungind astfel, în comparație, asupra lor disprețul cu care era privită casta sărmanilor în vechea societate indiană.

Cîinii vagabonzi reprezintă, în fapt, negația absolută a celor statorniciți pe lîngă om. Lipsit de simțul datoriei caracteristic cînelui de pază, fără curajul dulăului ciobănesc, străin de virtuțile ogarilor, departe de grația firească a cățelului de agrement, cîinele vagabond pare un desmoștenit al speciei, un nedreptățit al destinului, un declasat prin blestem. Starea lui era însă mult mai grea în vechime.

Cîinii vagabonzi trăiau pe seama hoiturilor și a resturilor de bucătărie azvîrlite-n drum. Ziua se retrăgeau în gropile și peșterile din preajma cetății, iar noaptea pribegeau în haite, după hrană. Istoricul Dio Cassius scrie că în Roma epocii lui, „haite de cîini alergau noaptea prin tot orașul, umplînd văzduhul cu urletele lor” (XLV, 17), semn de rele prevestiri. Prin aspectul și comportarea lor, cîinii aceștia stîrneau pretutindeni repulsie. Asiro-babilonenii îi considerau duhuri ale molimelor, iar pe demonul ciumei, Labarthu, îl înfățișau ca pe un monstru care dă să sugă unui cîine (82). Vechii greci zugrăveau sub formă de cîine pe demonul Poiné (suferință), cel care era bănuît că răspîndește boli în copii și în mieii sugari (119).

Desigur, curățind cetățile de cadavrele în descompunere sau de resturile alimentare, cîinii vagabonzi fereau de miazme atmosfera și făceau și o muncă de salubritate — însă concomitent răspîndeau germeii bolilor. Viețuirea în mizerie, hrana din resturi pline cu mușta verii, înmulțirea speciei într-un spectacol de urîtă lubricitate, lătratul strident și urletul nocturn, harța pentru un os — totul îi făcea detestabili. Deși izgoșiți cu sudalme și loviți cu pietre nenorocirea traiului lor și apriga luptă pentru hrană au inspirat unor poeți versuri pline de compasiune. În poemul lui Baudelaire plutește o simpatie fraternă pentru aceste „epave ale vieții” :

„Cînt pe toți cîinii ticăloșiți de lipsuri, pe cei ce hoinăresc singuratici în surpăturile marilor orașe, ca și pe cei care par a-i zice

omului sărman : „ia-mă cu tine — și poate că cele două mizerii ale noastre, reunite, vor face la un loc un simulacru de fericire“.

(*Les bons chiens*)

Leconte de Lisle i-a întâlnit pe plajă și le-a dedicat poemul „Urlătorii“. Umanizându-le tînguirea nocturnă, poetul „îi înțelege“. El descifrează în urletul lor nu sălbăticiune sau profeții lugubre, ci vaietul unei teribile suferințe, crisparea unei disperări fără alean, care le zdrențuiește sufletul. Pentru poet, cîinele vagabond nu este imbold de dezgust, nici motiv de enervare, ci prilej de meditație în care se adună simpatia :

„...O, chiens, qui hurlez sur les plages,
Après tant de soleils qui ne reviendront plus,
J'entends toujours, du fond de mon passé confus,
Le cris désespéré de vos douleurs sauvages“.

(*Les Hurleurs*)

(O, cîini, care urlați pe plajă, / După atîtea zile înSORITE, cu care nu mă voi mai întâlni, / Aud mereu, din adîncurile trecutului meu frămîntat, / Strigătul disperat al cruntelor voastre dureri)

Strămutînd jalea canină în planul sufletesc, ca o durere cu izvoare profunde, Leconte de Lisle străvede în urletul canidelor semnificații ascunse, misterioase. Lupul care urlă prelung la lună nu provoacă doar un zgomot nocturn, ci își cheamă străbunii mutați în umbrele lunii, într-o incantație cu implicații magice :

„Il évoque, en hurlant, l'âme des anciens loups
Qui dorment dans la lune éclatante et magique“

(El invocă prin urlete sufletele strămoșilor lupi
Care dorm pe vecie în luna sclipitoare și misterioasă)

Latura sentimentală în aprecierea cîinilor vagabonzi de către omul modern nu putea să aibă întîietate : cîinii hoinari și-au împuținat tot mai mult numărul și rătăcirea prin orașe, pentru slăvirea după cuviință a zeiței Hygeia...

TEAMA DE COLȚII CÎNILOR

„Dar și pe mine la urmă fișli înghiți-mă-vor cîinii
Lacomii de carne-nainte la poartă, cînd fi-voi de-o lance
Ori de-o săgeată lovit...“

(*Iliada*, XXII, 66)

În vremuri mai vechi, cîinele mai avea îndestul din firea sălbatică ruptă din lup, nefiind îmblînzit statornic. Cruzimea îi răbufnea

la răstimpuri, în conflictul cu semenii sau cu oamenii care îl maltra-
tau. Izbucnirea furioasă a singelui de lup și fălcile lui puternice în-
semnau un real pericol, mai ales pentru bătrâni și copii, așa cum
sugera povestea copilului zeiesc Linos, ucis de zăvozii unor ciobani.

Teama de colții cîinilor cobora din tradiții întunecate. Cerberul
sfîșia pe nefericiții care ar fi vrut să fugă din Infern. Pe friza Mare-
lui Altar din Pergam, lupta zeilor olimpieni cu titanii include episo-
dul în care dulăul zeiței Artemis a prins între fălci capul masiv al
unui gigant și l-a doborât la pămînt. Este un viguros document în
marmură privind mărimea și puterea cîinilor de luptă ai antichității.
Ferocitatea acestor cîini putea să se înverșuneze chiar și asupra pro-
priului stăpîn. Apăsător de presimțiri funebre, ca în preajma morții,
Hector se și vede sfîrtecat de colții propriilor cîini (străjerii porții), de
îndată ce singele îi va șiroi sub ascuțișul săgeților dușmane :

„Cîinii ce-acasă-i hrăneam la mesele mele, străjerii porții,
Sorbi-vor din singele meu — și-amețiți după-aceea,
S-or tolăni pe la porți...”

(*Iliada*, XXII, 69)

Batjocorind fel și chip cadavrul semețului Hector, Ahile ame-
nință furios că-l va da hrană cîinilor. Dincolo de ziduri, regele Priam
se îngrijorează pînă la lacrimi, căci amenințarea aceea era iute tur-
nată în fapt, în acele vremuri. Ea ar fi aruncat sufletul celui sfîșiat
de cîini într-o eternă nefericire, căci numai „învelirea cu pămînt”
curma pribegia nălucii lui pe pămînt.

Și Ulise se teme de colții propriilor cîini. Cînd își nimerește în
sfîrșit casa, dulăii turmelor sale îl încolțesc cu hămăituri agresive.
Prudent, stăpînul aruncă bățul din mîini și se lungește cu supunere la
pămînt. Păstorul aleargă, alungă cu pietre zăvozii, apoi îl muștră pe
străin înciudat, fără să-l recunoască :

„...Moșnége,
Era pe-aci zăvozii să te rupă
Și să mă faci cu totul de rușine !”

(*Odiseea*, XIV, 37)

Colții cîinilor vagabonzi, hămesiți și sălbatici, nu cruțau nici
copiii, uneori. Ovidiu știa că pătrunderea acestor cîini în insula Delos
fusesse interzisă de cînd copilul unui preot al lui Apollo fusese devorat
de ei. Tristă a fost și soarta poetului tragic Euripide care și-a sfîrșit
zilele sub colții cîinilor. Către anul 405 î.e.n., acesta fusese invitat la
Curtea regelui macedonean Archelaos. Acolo îl însoțise o dată pe
monarh la vînătoare, deși era bătrîn. Diodor Sicilianul (18) istorisește
că într-o seară, Euripide a ieșit din cortul regal unde luase masa și
se îndrepta spre locul de dormit, aflat desigur în apropiere. Pe poteca

împădurită a fost atacat de dulăii de vânătoare și prăbușit în sânge (XIII, 103). După o tradiție (99), accidentul acestor nefericiți ar fi fost doar o înscenare din partea regelui, mîniat pe bătrînul poet.

Astfel de întîmplări nu sînt excluse nici în epoca noastră. În anul 1937, cîinii Ospiciului St. Bernard au încolțit și ucis, chiar în vecinătatea Azilului, o fetiță de 11 ani. În 1979, un „cîine-ciobănesc” din departamentul francez al Alpilor Maritimi, s-a năpustit, fără cauză aparentă, în grădina unui vecin, omorînd o bătrînă și mușcînd grav pe fiica ei, pe medicul local și doi polițiști sosiți în ajutor (*Le Monde*, 2 II. 1979). Deși rare, accesele de ferocitate ale cîinilor — în primul rînd ale celor de talie mare — invită la anumită prudență pe străinii de familie, mai ales pe copii. Ele izbucnesc dintr-un fond genetic încă insuficient potolit, dar, depind în mare măsură și de reacția cîinelui, la contactul lui cu străinii imprudenți. De vreme ce omul a imaginat pentru sine Furiile, probabil că și cîinele și le mai păstrează pe ale sale...

CÎNELE CIOBĂNESC ȘI PĂSTORUL MILENAR

LAUDA CÎNELUI CIOBĂNESC ● UN PĂSTOR HOȚ DE VITE :
ZEUL HERMES ● CIOBANUL „MIORITEI” ȘI CÎNII LUI
FRĂȚEȘTI

LAUDA CÎNELUI CIOBĂNESC

„Cum pe la stîină dulăii veghează neadormiți după turmă...”

(Homer — *Ilada*, X, 171)

Ademenind animalele mai blînde în țarcul domesticirii, omul primitiv își liniștea panica stomacului, își aduna răgaz pentru cuget și începea „pe brînci” acel greu urcuș către umanitate. Paznicul oilor din țarc era cîinele, același care îl ajuta pe homo faber și la vînătoare.

Mileniile s-au rotit în zodiac, multe și neștiute, iar peste zbaterăa dintîi a omului s-a coborît, treptat, odihna bucolică, în foșnetul tremurat al frunzei verzi, în joaca vîntului prin coama cu țepi a spi-celor în care creștea pîinea. Imensul freamăt de viață, înflorit în bucurii vegetale și în hîrjoana nupțială a tuturor ființelor, se rotunjea în explozia de triluri de păsărele, sub semnul edenic al inocenței naturii. Deasupra tuturor răsună vesel cîntarea din nai a zeului Pan (*Marele Tot*), ocrotitor al turmelor, iubăreț în goană și îndemnător la dragoste pe verdeața complice a pășunilor. Uneori, în luminiș de poieni, zeițele și nimfele poșteau la chipeșii păstori ai pămîntului, cu care se drăgosteau omenește, precum Afrodita cu Anchise sau cereasca Lună cu Endimion, cel vegheat în somn de cîinele lui.

„Gîndind” din fluier la Pan, păstorul milenar pășea agale pe lîngă turmă ori lenevea la umbra fagului, slăvind din cîntare pe Mama Tutturor, Gea, acest Pămînt înmugurit în flori, în grîne și în gînduri. În jurul ciobanului se roteau, sticlind ochi agresivi, dulăii ciobănești, mai marii turmei...

Nu totdeauna acest decor de pace rămînea înfășurat în liniștea pășunilor. Avutul tîrlei era adesea răsluit de fiare de pradă. Pe scutul lui Ahile, meșterul divin Hefaistos bătuse în aur o scenă deloc rară în Grecia vremurilor eroice :

„Patru păstori — și tuspătru de aur, pășesc după vite,
Nouă dulăi după ei se dau, repezi. Naintea cirezii
Groaznici se-arată doi lei, care-nhață cu colții un taur

mare, răgaci, — iară el, fiind tăvălit de dihăanii,
Merge năpraznic. Din urmă vin iute voinicii cu haita..."

(*Ilada*, XVIII, 565)

Vitejii eroi de epopee erau vînători, corăbieri, dar și păstori sau crescători de vite. În mit, luminosul Apollo fusese vînător, avea turme de boi și, o bucată de vreme, se tocmise cioban la regele Laomedon, pentru a-și ispăși astfel răzvrătirea de o clipă împotriva lui Zeus. Dar ca păstor, Apollo fusese destoinic, oile lui făcînd de două ori pe an (81), performanță care a făcut să fie aclamat protector al turmelor și ciobanilor. Mulți poeți care iubeau vînătoarea socoteau cîinele un dar din partea lui Apollo și a Artemidei, dar și zeul Pan creștea ogari. Toate poemele antice laudă vigilența și curajul cîinelui ciobănesc. De exemplu, Varro (64) nu-și economisește elogiile : „Există, oare, slujitori mai legați de stăpînii lor, prieteni mai credincioși, paznici mai dîrji decît cîinii ? Poți să găsești undeva străjeri mai vigilenți și apărători mai curajoși ai turmei ?“ (VII, 12).

Slăviți în epopee, cîinii ciobănești erau nădejdea păstorilor, în timpurile cînd la umbra mitului creștea poemul. De aceea, orice păstor, la începutul pășunatului, îi pomenește în rugăciunile către zeul turmelor :

„Boalele-alungă, să fie și turma și oamenii teferi.
Cîinii — de mare-ajutor este haita ! — să fie-n puteri !“

(Ovidiu — *Fastele*, IV, 763)

Cîteodată, apărătorul mieilor cădea sub colții lupilor năpustiți în tîrlă. O inscripție funerară greacă elogia pe viteazul dulău Tauros, sfîrtecat de mistreț pe cînd își apăra stăpînul. Multe gînduri, puse ori nu în rime, vor fi slăvit pe dulăii care s-au luptat cu fiarele, pînă în ultima clipă a vieții lor. Cîinelui ciobănesc Hurauld, sfîșiat de lupi pe cînd apăra mioarele, poetul francez îi aduce „o laudă nemuritoare“ :

„Ce bon chien, sur tous chiens fidèle, / Défendit de la dent cruelle /
Les aignelets, mais ce pendant, / Il mourut en les défendant, /
Digne de louange immortelle“.

(Du Bellay — *Epitaphe d'un chien*)

(Acest cîine vrednic, mai fidel decît oricare altul, / A apărut mieii de colții cruzi ai lupilor, / Dar în toiul luptei, el a murit / Fapt demn de un nemuritor elogi).

Iată cum, în așternutul fraged al pășunilor, în mersul mărunț și blajin al mioarelor, soarta cîinelui ciobănesc se lega strîns, în viață și în moarte, cu a păstorului milenar...

UN PĂSTOR HOȚ DE VITE : ZEUL HERMES

„Iar tu vei dobîndi, în rîndul nemuritorilor, răsplata să porți de-a pururea porecla de „căpetenie de hoți !“

(Homer — *Imn către Hermes*. Trad. I. Acsan)

Ce mustire de ironie în poveștile cu care grecii își completau miturile ! Dînd zeilor calități și scăderi lumești, îmbrăcîndu-i în carne omenească, grecii rîdeau pe sub mustață de stîngăciile și poznele acestora, de aventurile lor mărunte, în care patima se unea cu ridicolul. Să nu uităm că, prin aceeași epocă, evreii Chanaanului se prosternau în genunchi, cu teamă, în fața lui Iehova...

Faima de păstor al lui Hermes era de mult stabilită. Pe vase de ceramică, Hermes este zugrăvit ca un cioban avînd pe cap boneta din piele de cîine, iar în mîină un baston scurt, *lágobólon*. Zeul fusese o veche divinitate pastorală în Arcadia (97). La Corint și în alte locuri, statuile lui Hermes îl reprezentau așezat pe un berbec, alteori ducînd la subsuoară un miel : este Hermes Crîioforul (purtătorul de berbec). Celebra cupă din secolul al VI-lea î.e.n., numită *de Kamiros*, în prezent la muzeul Luvru, confirmă însă renumele de zeu viclean și hoț, dobîndit de Hermes. Nu este un blam, ci mai curînd un elogiu, deoarece pe cupă este zugrăvit momentul cînd Hermes descoperă hoții care furaseră cîinele de aur al lui Zeus, paznic al templului acestuia din insula Creta. Bietul Zeus își căutase peste tot cîinele și, neizbutind, a fost silit să apeleze la fiul său, șmecherul Hermes. Capabil el însuși de toate hoțiile, Hermes cunoaște „metodele“ și descoperă iute pe făptași. Hermes este o confluență de calități : el este *Trismegistul* (cel întreit foarte mare !) și nu mai puțin *Logosul* (rațiunea), înțeles aici la superlativ.

În imnul lui Homer *Către Hermes*, zeul se vădește hoț încă din scutece. El sare din leagăn, ia o nuia în mîină și pleacă în Grecia, unde fură cireada de vaci a lui Apollo și o ascunde într-o peșteră, la țărmul mării. Prinziînd de veste, Apollo aleargă spre pășunea lui, dar acolo nu mai găsește decît taurul cirezii și pe cei patru dulăi ciobănești. Păgubașul se miră îndelung, apoi chibzuiește : dacă tîlharul ar fi fost un pămîntean, el ar fi furat și taurul, sau ar fi fost sfîșiat de zăvozii turmei. Înciudat, Apollo se vaită uimit, nedumerit :

„singur păștea deoparte negrul taur.

Zăvozii cu priviri de fiară îl întovărășeau de-aproape :

Se-nțelegeau ca niște oameni tuspătru cîini. Ei mi-au rămas

Și taurul, ca și dulăii, — un lucru foarte de mirare !“

Pînă la urmă, Apollo își dă seama că hoțul nu putea fi dintre oameni, ci dintre zei. Singurul bănuit era Hermes, deși e doar un copil.

Apollo dă fuga, dar ȋncul se află deja la locul lui în leagăn, unde se prefăce că gîngurește. Luat de scurt, Hermes se jură că nu știe nimic de vitele dispărute. Dus la judecata marelui Zeus, pruncul se jură din nou că „vitele lui Apollo nu sînt acasă la el“. Mințea doar pe jumătate, căci într-adevăr nu le dusesese acasă, ci într-o peșteră. Zeus știe tot, dar zîmbește împăciuitoare și patern, aproape măgulit de istețimea și precocitatea acestui fiu. Apollo trebuie să-și verse ciuda într-o profeție neputincios muștrătoare :

„Pe mulți ciobani din preajma stînei îi vei lăsa cu jalea-n suflet,
Prin văile din munți, atuncea cînd, zgîndărit de pofta cîrniei,
Vei întîlni în drum cireada de vaci sau turma de mioare“.

(Homer — *Imn către Hermes*. Trad. I. Acsan)

La ultima ocară a lui Apollo : *căpetenie de hoți !* pruncul surîde parcă fericit, apoi își continuă somnul — în inocentul leagăn al unui divin tîlhar de legendă...

CIOBANUL „MIORIȚEI“ ȘI CÎINII LUI FRĂȚEȘTI

„Stăpîne, stăpîne,
Îți cheamă ș-un cîne,
Cel mai bărbătesc
Și cel mai frățesc...“

(Balada Miorița)

Cîntecele noastre bătrînești, transcrise ori neculese pînă acum, au adunat în matca lor gînduri și simțiri în care palpită însuși sufletul milenar al poporului. Lirismul păstoresc este un freamăt al inimii colective, o poezie de doruri și neliniști interioare, în care tristețea se alină în doină ori se răzvrătește în baladă — ca furtuna încinsă în codrul de stejari. Izvoarele cîntecului bătrînesc și ale doinei se află „sus la vîrfurile muntelui / La curțile dorului“, iar cel ce le-a împrăștiat cu apă vie a fost totdeauna păstorul.

Depărtarea de familia lui, de mîndruța și satul copilăriei, însingurarea mai tot anul prin pășuni de munte și locuri de iernat, numai cu oile și cu cîinii, au sfințit în chip magic prietenia dintre om și turma lui. În tăcerea de templu a muntelui, convorbirea cu oile și cu cîinii devine un fapt firesc și trebuitor, pentru a-ți păstra cum-păna nădejzilor și limpezimea sufletului. Dulăii stînei nu sînt numai paznicii oilor, ci „prietenii frățești“, la bine și în primejdie.

Din vechime pînă acum, poeții au contemplat viața păstorească mai ales sub zarea idilică. Vergiliu îl invidia pe Tytirus, cel tolănit sub bolta răcoroasă de frunze, „la umbra fagului“, tot „zicînd“ din fluier un cîntec de turmă. Goethe întrevedea în păstorit un paradis

terestru crescut din puritate, în minunata fortăreață, cu poieni și turme, a munților și văilor, pe tot întinsul continentelor :

„În plaiul larg, cu sute de colnice,
Valuri de lînă — turme se ivesc.
Cornute-n pîlcuri, cu luare-aminte,
Înaintează pîn-la margine de-abis...
Unde natura stăpînește-n puritate,
Lume cu lume s-ar îmbrățișa“.

(Faust, p. II, act 3. Trad. L. Blaga)

Vasile Alecsandri, cel „veșnic tînăr și ferice“, socotea de asemenea viața păstorească o „lume aparte“, zăgrăvind-o în culori cîntătoare :

„Priviți, străini de lume, păstorii cei români
Aproape de-a lor turme, păzite de-ai lor cîni,
Trăind o viață lînă, în tainica natură,
Cu buciumul în mînă, cu fluierul la gură.
Cereasca limpezime, precum într-un izvor,
Alin se oglindește în sufletele lor“.

(V. Alecsandri — *Păstorii și plugarii*)

Nu din aceste poetice închegări s-a înălțat în veac mărețul poem al păstoritului românesc, ci din cîntarea pădurilor înfiorate e vîntul munților. Poemul „Mioarei“ așterne sub versuri, ca într-o măiastră broderie de adevăr și fantezie, frămîntarea de gînduri și vîltoarea de sentimente din inima ciobanilor noștri. Versiunile „Mioriței“, balada sau colinda, dezvăluie dorul de viață și tăria de cuget a poporului român. Doi ciobani se șoptesc într-ascuns să-și omoare tovarășul spre a-i fura avutul, acele „oi mai multe și cîini mai bărbați“. Ca în basm, una din mioare este năzdrăvană și înțelege sinistra uneltire a tilharilor cu chip măsluit de prieteni. Cum are și darul vorbirii, mioara îl anunță de primejdie pe stăpîn, dîndu-i și sfaturi de apărare, în primul rînd să-și cheme în ajutor „un cîine voinic“, „cel mai frățesc“ dintre toți. Apoi balada își intrerupe curgerea epică, încrustată cu suvițe de basm, pentru a se sublima în constelații lirice. De altfel, „nu ar fi avut rost, nici frumusețe să ni se înfățișeze o bătaie între păstori“, cu bîte însîngerate și în hămăit feroce de dulăi. Ciobanul pîndit de moarte împinge uneltirea trădătorilor în incertitudinea ipotezei, în necunoscutul probabilităților. În lumina scenei se înalță acum, din sfătuirea ciobanului cu mioara năzdrăvană, iubirea lui pentru oi și cîini, pentru meseria îndrăgită de mic în codrul care sprijină stelele cu vîrfurile brazilor. Imaginea mălcuței bătrîne îl aduce sub pleoape nu numai boabe de lacrimă, ci și amintirea satului, cu tradiții încremenite prin vremi. Moartea nu poate fi decît o nuntă, mai ales pentru

ciobanul-fecior, o nuntire cu legământ deosebit, cumpănă între două feluri de viațuire aflate în magică prelungire, una prelinasă pe nesimțite în cealaltă, la un neștiut capăt de drum. Gîndirea ciobanului nu e fatalism, nu exprimă acceptarea resemnată a morții, — cu atît mai puțin vreo dorință mistică de a se dizolva cumva în neantul credințelor religioase. Nici nunta, nici eventuala înmormîntare a ciobanului nu se profilează în vecinătatea bisericii din sat, ori la cîmîtir — ci în cadrul vast, de proporții pămînt, al naturii întregi, pămînt și cer unite pe linia orizontului său sufletesc. Păstorul mioritic vădește un calm superior, de esențe clasice, care sfidează sau ignorează vechea teroare a morții din mitul grec sau creștin. Convorbirea cu mioara năzdrăvană scoate în lumină stăpînirea de sine a păstorului în fața furtunii ultime, înțelegerea înaltă a rosturilor și datoriilor lui pe pămînt, legătură afectuoasă cu toți cei care i-au dovedit prietenie : oile, cîinii, cavatul și — în unele variante — mama lui, cea dintîi iubire a fiecăruia din noi. Păstorul se liniștește în cuget, sub cupola răsfrîntă în inimă a naturii-leagăn, a codrului-viață, a stîinii-dor nemărginit, acum și în eternitate. Mircea Eliade discerne că „mesajul cel mai profund al baladei îl constituie voința păstorului de a schimba sensul destinului său, de a preface nefericirea lui în «nuntă mistică», pentru a triumfa în cele din urmă asupra propriului destin, într-o feerie nupțială, impunînd astfel un sens însuși absurdului“ (103).

Comentatorii baladei sau colindei dau puțină atenție jeluirii cîinilor, care îl vor plînge îndelung pe cioban — convingere exprimată cu tărie în „testamentul“ său. Alături de păstor se află, ca lîngă eroii din antichitate, „cîinele bărbătesc și frățesc“. Prietenia dintre cioban și cîinii lui nu are nevoie de interpretări, căci ea curge din firea lucrurilor. Singura nădejde a mioarei năzdrăvane, pentru salvarea stăpînului, este cîinele ciobănesc. Drama pătrunde pe sub rînduri, transfigurată de seninătatea înaltă a păstorului. În varianta „Oaia năzdrăvană“ (60), el are sentimentul datoriei împlinite :

„Iar tu, oaia mea / Să le spui așa / de te-or asculta ! /
Io, cît am trăit / oi am îngrijit / Cîinii am hrănit...”

Varianta „Alecsandri“, cea mai cunoscută, transferă în vîrfuri de cuget amenințarea neagră a trădătorilor. Păstorul „admite doar posibilitatea obiectivă a morții, fapt evident prin construcția verbală echivocă „și de-a fi să mor“ (4). Oricum, primul lui gînd este să-și liniștească ființele dragi, oile și cîinii. Nu simțim sub cuvinte tumult interior, groaza care desfigurează, nici teama de negurile eternității. Așa fiind, ipoteza morții posibile este răsturnată în contrariul ei. Ciobanul, ca orice om pîndit de mari primejdii la răscruce de

soartă, încredințează prevăzător mloarei năzdrăvane dorințele de mult timp știute de el, dorurile ultime :

„Să mă îngroape / aici pe aproape / în strunga de oi /
Să fiu tot cu voi / În dosul stîinii / Să-mi aud cîinii“.

Planului criminal, păstorul îi răspunde cu un „plan“ propriu, în care iluminează optimismul : *a fi tot împreună cu oile, ca să-și audă cîinii...* Nu se prevede o stingere iremediabilă, ci se întocmește un plan de viață, pe măsura norilor de la orizont. „Nu e nici o pregătire de luptă (căci n-ar avea sorți de izbîndă), nici intenție de a fugi (căci el are obligația de a-și îngriji turma)” (4). Depășind în spirit primejdiile tulburătoare ale momentului, ciobanul face planuri de a trăi mai departe, deși la un mod ciudat, dar neapărat în cadrul mirific al meseriei păstorești. Între dorințele lui se înscrie, neapărat, bocetul tradițional din vatra satului, al celor dragi : oi și cîini.

„Vînt cînd o sufla / fluier o cînta / oile-or sălta /
Și s-or aduna / cîinii-or auzi / la mine-or veni /
la mine s-or strînge / pe mine m-or plînge / cu lacrimi de sînge“.

Plînsul cîinilor este înfățișat ca o zdrobire de suflet, căci lacrimile sînt „de sînge”. Este o formă de umanizare care cinstește cîinele ciobănesc, arătînd treapta de înțelegere pe care i-o recunoaște și rapsodul popular.

Iubirea pentru cîinii tîrlei este subînțeleasă — și, în certitudinea ciobanului, este împărtășită și de ei. Nici o îndoială că dulăii îl vor „pomeni” în glasul lor hămăit, îndelung și trist, fără limită în timp și în adînc. Ciobanul ar dori să i se afle un loc de unde să audă toată haita jelindu-l, ca pe orice stăpîn drag, plecat undeva fără veste :

„Mai din dosul stîinii / Ca să-mi aud cîinii, /
S-aud cele cățele / Lătrînd noaptea la stele /
Numai de dor și jele“.

În masivul studiu al lui Fochi (23), din care cităm toate versurile „Mioriței”, o variantă din Orodclu (Oltenia) subliniază cîntarea „de la sine” a fluierașului și urletul lugubru, de jale, al cîinilor. Împletierea de cînt și bocet cu care este prohodit tînărul fără cununie îl va deștepta pe ciobanul, „aflat dincolo” într-o stare de neființă ca în somn, sau de vis pe trezie, — ciudată, dar sublimă imagine de cîmpii elizee strămutate în munții Daciei :

„Fluierașu meu / Să-l pule-ntr-un brad; / Cînd vîntu din jos o sufla
Fluierașu-o flulera / Și m-oi deștepta / În vis l-oi asculta /
Și cîinii-or urla...”

O variantă din Mizil umanizează bocetul cîinilor, care îl plîng ca niște tineri din sat :

„Și buclumul să-mi puneți / Buciumul să-mi zică /
Cîinii să se strîngă / Pe min' să mă plîngă“.

Intr-o variantă culeasă în jurul Focșanilor, grija punerii în mormînt este încredințată mioarei năzdrăvane, nu lăsată pe seama trădătorilor. Este în logica desfășurării evenimentelor, căci mioara are harul vorbirii și poate aranja detaliile ca și un om. În îndoliatul alai nupțial al ciobanului nu se mai aude, de astă dată, plînsul oilor, ci numai lătratul de jale al cîinilor. Durerea lor frățească se condensează tot în forme omenești, cu vaiet și lacrimi, ca sub tîmpla satului etern :

„Mioară bruzană / De ești năzdrăvană /
Și de-o fi să mor / Tu să mă îngropi /
În strunga mînzărilor / În mijlocul mielelor /
Cîinii mei m-or plînge / Cu lacrimi de sînge.“

Dar iată că uneori plînsetul din baladă se răsucesce conștient în minie, sub imboldul înnăscut al ideii de dreptate. Varianta aceasta a fost găsită în Oltenia (23), iar „inovația“ ce o străbate, deși pare o aluviune de basm cu Făt-Frumos, este cu totul potrivită cu firea străbunilor adunați apoi în sîngele pandurilor. Măicuța ciobanului are aici un rol activ și se poartă ca în poveste. „Ea a venit la tîrlă și, aflînd de omor, și-a legat o cîrpă la picior, a umblat nouă hotare și a strîns rouă. A pus la os și l-a-nviat. Apoi a dat chiot și-au venit cîinii urlînd și caii nechezînd și i-au omorît pe ceilalți ciobani“.

Așadar măicuța nu se împacă deloc cu nelegiuirea făcută fiului ei. Pentru biruința dreptății, mama „umblă nouă hotare“ zdrobindu-și tălpile, spre a culege „apa vie“ în forma ei de maximă puritate: roua. Este lăcrimarea de taină a zorilor, în așteptarea de dor a soarelui, încît revenirea la viață a ciobanului, cu puterea apei obținută prin jertfă maternă, pare un fapt firesc. Nedreptatea este pedepsită de prietenii lui, cîinii și caii, care vin cu vuleț mare de luptă, urlînd și nechezînd, să facă fărîme pe ucigași. Cu aceasta, însă, prietenia cîinilor pentru cioban capătă o lumină eroică, mai cuprinzătoare.

Despre sensurile de adîncime — filoane de aur — din acest monument folcloric al „Mioriței“ s-au scris tomuri multe, fără a-i fi iztovit frumusețile și înțelepciunea. Am insistat asupra legăturii sufletești deosebite, inefabile, dintre păstorul baladei și cîinii lui „frățești“. Nu se poate însă tîlmăci ușor în cuvinte această cîntare a inimii, scrisă pe frunza pădurilor. În aparenta simplitate a versurilor, limpezi ca un izvor de munte, se răsfrîng adîncimi homerice. În clipa mării plecări, nimic mai înduioșător, dar și cu fulgerări de mîngîiere și nădejdi,

decît convingerea că prietenii-cîini îl vor plînge cu lacrimi zdrobite sub pleoape și cu urlet prelung. Devotamentul de haiduc și sensibilitatea umană a acestor prieteni patrupezi sînt înălțate de rapsodul popular în albastrul doinelor și baladei, înfiripate acolo sus, „la curțile dorului”.

„Miorița” este poemul viețuirii noastre în zbaterea veacului, la pieptul păduros al Carpaților, în dăruirea muncii zilnice și în contemplarea întăritoare a munților — acolo unde pămîntul se unește cu cerul. Prin fidelitatea lor, cîinii baladei fac parte din reazimul sufletească al păstorului milenar. Legende și cîntece vechi slăvesc această afecțiune, într-o respirație de nevinovăție și sinceritate — așa cum i-a pictat Grigorescu. Este o trăire de frumuseți și virtuți întăritoare, pe care încearcă s-o reîmprospăteze în memoria generațiilor tinere festivalul „Miorița, inaugurat de curînd, simbolic, în Vrancea, înregistrările pe disc ale baladei și lucrările muzicale avînd ca temă acest monument folcloric.

La podul Băneasa, pragul de dîrză istorie a Bucureștilor, fîntîna „Miorița” recită trecătorilor nemuritoare baladă păstorească, în sculptura Miliței Pătrașcu. Trecutul de îndîrjiri și doinare, strigăt de luptă ori cîntec de iubire, totul este îmbrățișat aici cu dalta și cu inima. Este un elogiu al jertfelor cu care poporul nostru și-a împietruit hotarele, dar și o urare de eternă tinerețe pentru urmași.

CÎNELE DE VÎNĂTOARE, DE-A LUNGUL VREMII

VÎNĂTORUL ANTIC : UN „CONDUCĂTOR DE CÎINI“ ● CÎINI ȘI
MISTREȚI, ÎN LEGENDĂ ● TRAGEDII LA VÎNĂTOARE. ACTEON
● ADONIS UCIS DE MISTREȚ ● CÎNELE LELAPS ȘI VÎNĂTO-
RIȚA PROCRIS ● ALTE ACCIDENTE DE VÎNĂTOARE ● CUNUNI
DE FLORI PENTRU CÎINI ● OGARI CARE VÎNAU SINGURI
● PRINȚI ȘI ÎMPĂRAȚI LA VÎNĂTOARE ● ÎMPĂRATUL TRA-
IAN, VÎNĂTOR DESTOINIC ● EPISCOPI CU ARCHEBUZA PRIN
PĂDURI ● FREDERIC II ȘI NAPOLEON, VÎNĂTORI FĂRĂ VOCA-
ȚIE ● VOIEVOZI ROMÂNI LA VÎNĂTOARE ● DARURI DE CÎINI

VÎNĂTORUL ANTIC : UN „CONDUCĂTOR DE CÎINI“

„Artemis ! Iubești vînătoreasca larmă,
Voioasă săgetezi din fugă, colinzi și noaptea
după fiare
Codreană ce-ndrăgești ogarii...”

(*Imnuri orfice*, XXXVI. *Lui Artemis*. Trad. I. Acsan)

Tradițiile grecești susțineau că oamenii au deprins meșteșugul vînătorii de la zeii arcași Apollo și Artemis. Un istoric antic (66) afirma că centaurul Chiron i-a instruit în această *artă* pe 21 de eroi, între care Caștor și Pollux, Asklepios, Ahile, Ulise, Meleagru...

Vînătoreea era o îndeletnicire străveche în Grecia clasică, de vreme ce Homer descrie năpustirea leilor în cirezile de vîte. Țara era bîntuită de mistreți, spaima livezilor și holdelor, încît numai intervenția zeilor putea s-o cruțe de năpastă, iar doborîrea mistreților devenea subiect de baladă. În mitologia antică (și apoi în cea creștină), vînătoreea a stat totdeauna sub patronajul unor divinități, cărora — spre a le asocia la izbînzile acestei utile meserii — li se da ca ofrandă o parte din pradă. Dar cum nici zeii nu puteau răpune fiarele fără ajutorul cîinilor, ei creșteau și antrenau ogari. Artemis este numită, în poemele grecești, *kinage* (conducătoreea de cîini). Epigramele grecești din manuscrisul palatin (3) susțin că Artemis merge la vînat cu o haită de cîini :

„Statuia ta, divină Artemis, ți-a ridicat-o Cleonymos. Ai grijă să umpli aceste dealuri cu mult vînat, tu, zeiță care așți cu strigăte puternice impetuoasele tale cățele de vînătoare !” (VI, 268).

Romanii au sporit omagiile și rugile pentru zeita vânătorilor. În *Hyppolitus* filozoful Seneca o invocă într-ajutor : „Atunci când te imploră adoratorii tăi, vînatul cade numaidecît în capcane, iar cîinii noștri biruitori își înroșesc boturile în sîngele fiarelor răufăcătoare” (Act I, scena 1).

În epoca helenistică a căpătat „atribuții” cinegetice importante Pan, zeu-om-animal. Impresionează prin sinceritate și humor involuntar „epigrama” (3) unui cioban sărac : „Cîinele acesta, tolba cu săgeți și măciuca le ofer ca jertfă zeului Pan. Deoarece cîinele este o făptură vie, îl voi lua însă înapoi la stîină, ca să împart în continuare, cu acest credincios prieten, bucata mea de pîine uscată” (VI, 176). Este cert că, bucuros de uciderea vreunui lup prădalnic, ciobanul oferea tot ce are zeului milostiv, dar iubirea pentru veghetorul turmei era mai puternică decît recunoștința față de zeu. Pan era de temut, pentru că fiind vînat și arcaș, el putea oricînd să se transforme în soldat și, prin țipete stranii, să arunce în dușmani groaza, așa cum făcuse deja la Marathon și Salamina împotriva perșilor (81).

Epigrafiile greacă aduce emoționante dovezi că în epoca helenistică era o mare cinste ca obștea să-ți recunoască însușirea de *kynigos* (conducător de cîini) sau, mai mult, de *filokynigos* (iubitor al cîinilor de vînaătoare). A fi un bun vînat era un semn de curaj bărbătesc, de pregătire civică în apărarea cetății, demn de știut în posteritate. Nu e de mirare că vînatul își dorea să fie dăltuit pe sârcofag sau în stele funerare, fugărind mistreții ori întorcîndu-se cu prada de la vînaătoare, alături de cîinele său (97).

Inrudirea de sens între cuvintele *kyon* (cîine) și *kynigeia* (vînaătoare) arată că în vremea cînd s-a format limba greacă, cîinii erau deja folosiți la vînaătoare — așa cum și cuvîntul german *Hund* (cîine) a dat în engleză *hunt* (vînaătoare).

Lupta cîinilor cu fiarele nu era sarcină ușoară. De aceea li se pune la gît, spre a le spori șansele în cumplita încheștare, o zgardă din piele, presărată cu cuie. Pe zgardă, romanii legau și o plăcuță de metal, cu numele proprietarului și avertismentul : „noli me tenere, non tibi expediet” (nu încerca să mă furi, căci nu-ți va reuși). Și în Franța medievală, colierul cîinelui purta blazonul seniorului, gravat în metal ori brodat pe curea, spre a-i fi restituit proprietarului ogarul, eventual rătăcit prin sate.

Vînatul antic dădea cîinelui, îndată după naștere, un nume care să laude aspectul ori însușirile lui. Xenofon (66) propunea nume scurte, de cel mult două silabe, „pentru a fi înțelese cu ușurință de cîini, la chemare”. În ele este sugerată metaforic iuțeala ogarului *Argos* (sprintenul), *Lelaps* (uraganul), *Dromios* (gonaciul). Altele indică forța și curajul cîinelui : *Kainon* (ucigătorul), *Orme* (impetuoasa), *Stenon* (puternicul), *Steros* (solidul). Nu lipsesc aluziile privind lătratul :

Bremon (mîriitorul), Kanakós cel care face larmă). Cu astfel de nume-metaforă își denumeau ciinii și romanii : *Ferrox* (crudul), *Celer* (iutele), *Cerva* (căprioara) etc.

Denumirile antice încîntau auzul și măguleau cîinele — spre deosebire de cele contemporane. Prenumele lor sînt acum pur ome-nești, dar cu rezonanță străină : Bull, Larry, Peggy, Bicky... Ehei ! A murit de mult bătrînul Grivei...

CÎINI ȘI MISTREȚI, ÎN LEGENDĂ

„Cum uneori un mistreț sau un leu, bizuindu-
se-n sine,
Printre bărbați-vînători și haite de cîini se
rotește...”

(*Ilada*, XII, 40)

În „muncile” sale, Heracle curăță lumea de niște fiare îngrozi-toare, întruchipări ale Urîteniei și unelte ale Morții. Nimicirea lor restabilește frumusețea și armonia în orînduiala lumii. Printre ei, mistrețul...

Ciocnirea cu o astfel de fiară era un act de curaj și un reflex de deznădejde al plugarilor, care își vedeau holda distrusă și turma răș-luită peste noapte. Ei considerau mistrețul un monstru infernal, o te-roare trimisă înadins peste sărmanii oameni, de zeii răzbunători și răi. Dihania cu colți a pătruns în legendă cu o aureolă de groază :

„Crudul mistreț, cu-ai lui colți întorși, stîrnit către luptă,
Vrînd vînătorii să sfîșie, colții cei albi își gătește,
Fruntea își pleacă-n pămînt și spumă îi curge din gură,
Gata să rupă — iar ochii-i parcă sînt gemeni cu focul
Și al său păr se zbirlește țepos, pe gît și pe spate...”

(Hesiod — *Scutul lui Heracle*)

Împotriva acestei puternice fiare, cu greu te puteai apăra numai cu sulița de bronz ori cu țăpoiul de lemn înnegrit pe jăratic. Cîinii de-abia îndrăzneau să sară-n atac, sperioși, căci monstrul rupe cu colții și îi sfîrtecă în sînge :

„...zadarnic păstorii
Fiarele-alungă și-asmută dulăii să sară la dinșii.
Cîinii se dau la o parte și nu se îndeamnă să-i muște,
Numai se-apropie, latră, și iară se-mprăstie-n lături”.

(*Ilada*, XVIII, 571)

Dar tocmai prin riscul ei mortal, prin episoadele însîngerate, vî-narea mistrețului era socotită o izbîndă excepțională, care impunea

să-i mulțumești pentru ajutor zeului Pan prin ofrande, așa cum scrie o epigramă (3) :

„Acest mistreț cu coamă înaltă, care răvășea pomii roditori și adesea scotea din rădăcini arborii, cu colții lui cei ascuțiți, punînd pe fugă cîinii cîobanilor — eu, Xenofilos, l-am ucis cu lovituri de țăpoi. Drept ofrandă zeului Pan, eu am atîrnat de creanga acestui stejar pielea sălbaticului animal“ (VI, 168).

În mitul grec, Heracle a fost obligat să prindă de viu un fioros mistreț din pădurile muntelui Erymanthos. Nu avea voie să folosească împotriva lui arme sîngeroase, ci doar din cele viclene. Eroul cutreieră muntele, stîrnește mistrețul din vizuină și îl înghesuie într-o rîpă adîncă, plină cu zăpadă. Acolo fiara se încurcă în rețeaua vînatorească a lui Heracle, care îl leagă bine și-l duce regelui Euristheu, la Mycene. Mitul reflectă, probabil, munca grea a oamenilor de a îndigui un torrent de munte, care distrugea semănăturile și casele. Alte interpretări fac din acest mistreț o metaforă a furtunii, cu ploi mari și grindină devastatoare. Biruința lui Heracle poate fi alegoria soarelui care risipește norii și zăporul de ape din ei, ferind holdele de inundații.

Celebră a rămas legenda vîntorului Meleagru, care a doborît mistrețul din Calydon. Tatăl lui Meleagru, „regele“ cetății Calydon, o mîniase pe Artemis, neoferindu-i ca ofrandă pîrga din roade. Răzbu-nătoare, zeița trimisese asupra ținutului năpasta unui mistreț uriaș :

„Pomi răsădiți — o grămadă sălbatic smulgea din adîncuri,
Cu rădăcină cu tot, irosindu-le mana de roadă.
Dar îl ucise voinicul născut din Oineu, Meleagru,
După ce-a strîns vîntori și ogari din mai multe orașe“.

(*Iliada*, IX, 535)

Unele variante ale legendei susțin că Atalanta (sprintena), vînto-rița îndrăgostită de Meleagru, ar fi dat mistrețului lovitura mortală, deci ei i s-ar fi convenit trofeul cinegetic : căpățîna fiarei. Laurii izbînzii aparțineau însă tuturor, căci doborîrea mistrețului se făcea prin încercuire, „front“ la care puneau piept, curaj și lance fiecare vîntor din ceată. Totuși, Meleagru a oferit trofeul iubitei sale, Atalanta...

Să fi fost la mijloc invidie vînatorească ? Sau pur și simplu ge-lozia ! Prietenia cetei s-a spart în sfadă și sînge. Sau poate că Arte-mis însăși a ațîțat cearta, infuriată că i s-a ucis mistrețul ei protejat. Împotriva lui Meleagru s-au răzvrătit pînă și cei doi unchi, frații mamei sale. Lăncile au fulgerat și cei doi unchi au fost uciși — de unde i s-a tras, însă, și eroului moartea.

Exegeții au interpretat mitul ca o luptă a omului pentru înfrîn-gerea duhurilor răufăcătoare sau a fenomenelor naturale dușmă-noase, care distrug vegetația și pîinea lumii. Caracterul malefic al

mistrețului este sugerat de frescele antice sau de reliefurile de pe sarcofage, în care uneori mistrețul iese dintr-o peșteră mare, înconjurată de trestii și de plante de baltă — aluzie la nesănătoasele mlaștini care provoacă friguri și boli.

Vînarea mistrețului din Calydon a inspirat stăruitor pe poeți și pe artiștii plastici. Bachilide, contemporanul lui Pindar, susține că lupta a fost „cumplită, durînd șase zile întregi, fără preget”. Mistrețul se apăruse furios, ucigînd cîini și oameni, cu colții cei groaznici :

„Biruatori devenind, noi îngroparăm pe-aceia
pe care, cumplit grohăind, îi ucide mistrețul
în goana-i năvalnică...”

(Bachilide — Oda V. Trad. St. Bezdechi)

Ovidiu (41) afirmă că mistrețul era cît un taur și cu colți de elefant, scuipînd foc pe gură (VIII, 282).

Teribila înfruntare între cîini și mistreț, pîndit pe laturi de vînători cu lănci și țăpoaie, a fost deseori zugrăvită în artă. La Atena, Pausanias a văzut o pictură de Polignothos, iar pe Acropole, în templul zeiței Athena Pollias, un grup statuar cu acest subiect (I, 27). Celebra vînătoare era sculptată pe frontonul templului atenian al lui Theseu, unde se păstra, spre crezare, și pielea mistrețului ! În fresce și mozaicuri, din Roma pînă în nordul Africii și în Galia, scene de vînătoare cu cîini și mistreți, mai ales privind mitul lui Meleagru, împodobeau încăperile. În tezaurul găsit la Șeica Mare (Sibiu) (78), reversul unei monede din anul 71 î.e.n. înfățișează mistrețul din Calydon atacat de un cîine și lovit de o săgeată, fapt ce arată puternicul ecou al mitului în arta antică.

Jordaens a zugrăvit pe pînză începutul disputei pentru trofee de vînătoare : În timp ce Meleagru și Atalanta își țin mîinile ca doi tineri de la țară, într-o scenă de pămîntească iubire, înconjurați cu înțelegere complice de cîinii lor, toți ceilalți sînt agitați de o ispită puternică, privind la căpățîna de mistreț agățată într-o creangă de arbore. Brațe și lănci se înalță furioase, rău prevestitoare, către trofeul rîvnit. Privirea rugătoare și mîna Atalantei, tandru apăsînd pumnul lui Meleagru încleștat pe sabie, par să încerce potolirea vrajbei, prin renunțarea ei la acest trofeu. Contrastul dintre figurile blînde, luminoase, ale celor doi tineri și crisparea celorlalți, mai ales a chipului întunecat, care strigă amenințător, din spatele celor doi iubiți, rezumă în culori iminența dramei.

Mistrețul din muntele Parnesos (Parnas) a fost răpus cu mare efort de către Ulise și cumnații săi. Aflat în vizită la socri, Ulise și gazdele pleacă în zori să scape ținutul de acest mistreț răufăcător.

Eroul avea cu el, probabil, armele lui Ahile, dăruite lui de Neoptolem, inclusiv scutul pe care era gravat în aur o scenă de vânătoare : un câine năpustindu-se asupra unei ciute. În ritm alert și palpitant, Homer descrie groaznica încăierare dintre fiară, câini și vânători, terminată în sânge. Ulise atacă :

„Și-asupra-i aruncînd prelunga-i lance,
Cu mîna-i grea sta gata să-l străpungă.
Dar i-apucă nainte-atunci gliganul
Și-l încolți pe la genunchi și-n fugă
Pieziș din carne-i rupse o fișie
Cu colțul lui — dar nu-i pătrunse osul.
Ulise-l nimeri la dreapta-n spate
Și-l străbătu cu lancea-i sclipitoare...”

(*Odiseea*, XIX, 581)

Vînarea mistrețului era, așadar, o faptă riscantă, de eroi puternici, o încercare pe viață și pe moarte a curajului și dibăciei vânătorilor. Nu e de mirare că astfel de isprăvi au fost poleite cu aurul legendei...

TRAGEDII LA VÎNĂTOARE. ACTEON

„Numai prin sute de răni a lui viață sfîrșindu-și,
El stîmpărase mînia Dianei, zeița cu tolă !”

(Ovidiu — *Metamorfoze*, III, 143)

La origine, Acteon pare a fi un zeu-cerb, dar mitul grec a făcut din el arhetipul eroului vîntor. Frumos, tînăr, voinic, acest nepot al regelui Cadmis din Teba răscolea pădurile împreună cu prietenii și cu haita lui de 50 de câini, în căutarea vînatului. Într-o zi, nenorocul l-a dus într-o vale a muntelui Cytheron, unde se afla o peșteră tăinită în brațele de frunzar ale unei dumbrăvi sacre. Un izvor „cu ape limpezi ca roua” susura în acea peșteră, odihnindu-se apoi într-un limpezin larg. După goana îndelungă a vîntorilor, Zeița Artemis și nimfele ei își aruncaseră jos armele și veșmintele, bucurîndu-se feciorelnic de plăcerea neasemuită a îmbăierii.

Iată însă că, „rătăcind în neștire” prin acel cotlon de pădure, Acteon intră în peșteră și, uluit de atîta frumusețe, privește îndelung pe Artemis și nimfele-i goale sub jocul sclipitor al stropilor de apă. Ovidiu (41) pune în vers splendoarea scenei în care un pămîntean contemplă trupul gol al zeiței, fapt neîngăduit nîcicum. Imbujorată-n

obraji, de rușine și mînie, Artemis ia apă în pumni și-l stropește pe imprudentul vînător, vestindu-i îndată — nu fără ironie — pedeapsa :

„Că m-ai văzut fără vâl — povestește de-acuma la lume,
de vei putea ! De la mine ai voie !
Mai mult n-amenință“.

Urmarea e teribilă : în cîteva clipe, vînătorul este transformat în cerb ! Chinul damnatului este sfîșietor, căci blestemul zeiesc i-a sădit în inimă *frica* proprie cerbului, dar i-a lăsat întreagă conștiința de om și luciditatea gîndirii :

„Lacrimi se scurg pe un chip care nu este-al său. Numai mintea cea din trecut i-a rămas. Ce mai poate să facă ?“

Dar pe cînd șovăie și plînge în neputință, cerbul-Acteon este ajuns din urmă de haita lui de cîini. Cerbul o ia la goană, deznădăjduit și pierdut. Gîndirea-i de om îl îndeamnă să le strige cîinilor numele stăpînului, ca să-i potolească, dar glasul omenesc i-a pierit, fiind schimbat în muget, pe cînd în juru-i cei cincizeci de cîini îl doboară :

„Sînt Acteon ! Cum de nu vă cunoașteți stăpînul ?“
Vorba-i n-ascultă de gînd. De lătrături răsună văzduhul“.

Ovidiu (41) sporește tensiunea tragediei, aducînd în scenă și pe tovarășii lui de vînătoare, care îl căutau peste tot. Văzîndu-i, un licăr de speranță fulgeră în mintea îngrozită a damnatului, dar forma lui de cerb îi îndeamnă pe aceștia să asmută și mai avan cîinii :

„Cade-n genunchi, ca și cum ar voi să le ceară-ndurare.
Nu-l cunosc însă tovarășii lui. Cu deprinsele-ndemnuri,
Haita-ndîrjită-mboldesc !“

Scriitorul antic Apollodor (4) introduce și un alt crîmpei de legendă : plînsul omenesc al cîinilor lui Acteon care, căutîndu-și stăpînul prin codri, cu urlete jalnice, au ajuns pînă la peștera centaurului-vînător Chiron. Înțelegîndu-le jalea pentru pierderea stăpînului, Chiron a meșterit o statuie a lui Acteon, la a cărei vedere cîinii și-au ostoit lacrimile, socotind drept reală imaginea stăpînului drag (III, 4). Apollodor umanizează cîinii în plînsetul lor după stăpînul mort, realizînd astfel un emoționant episod literar, pe marginea mitului.

Iubitori ai „măsurii în toate“, grecii nu acceptau disproporția între greșeala involuntară a lui Acteon de a fi admirat frumusețea nudă a zeiței și cumplita răzbunare a olimpienei astfel jignite. Firește, frumusețea castă și hărnicia sportivă a Artemidei impresionau cetatea — mai ales în comparație cu lenea și patimile mărunte ale altor zei, între care decoltatele aventuri ale Afroditei. Oricum, o tradiție consemnată de Euripide (18) a căutat să dea temeiuri mai credibile mîniei ucigăse a Artemidei, susținînd că Acteon ar fi fost la început tovară-

șul ei de vânătoare și că ar fi încercat s-o seducă. Sau că Acteon s-ar fi lăudat că este mai dibaci la tragerea cu arcul decât zeița... Pe alt vânător, Orion, care o sfidase cu astfel de îngîmfare, Artemis l-a ucis prin înțepătura unui scorpion, apoi l-a urcat pe firmament, în constelația care îi poartă numele, îngăduindu-i să-și ia cu el și ogarul, schimbat în steaua Prokyon („cîinele mic"). Zeița Artemis era, așadar, cumplită și iute la mînie.

Tragedia nevinovatului Acteon a făcut din victimă un semizeu. În secolul al II-lea e.n., Acteon încă își mai avea locuri de cult pe pămîntul grec. Călătorul Pausanias (43) le „demolează" cu argumente raționale :

„Venind dinspre Megara, veți vedea spre dreapta o înălțime numită „stîncă lui Acteon" — pe care, se zice, dormea el cînd ostenea de atîta vânătoare. Localnicii te încredințează că la fîntîna aflată alături a văzut-o el pe Artemis făcînd baie. Eu personal cred însă că haita lui de cîini s-a putut îmbolnăvi de turbare, fără ca zeița să aibă cumva vreun amestec într-asta. Fiind turbați, cîinii l-au sfîșiat pe Acteon fără a-l mai cunoaște pe stăpîn — așa cum ar fi sfîșiat pe orice altă persoană care le-ar fi ieșit în cale" (IX, 5).

La templul Zeiței Hera din Selinonte, o metopă îl înfățișa pe Acteon atacat de trei dulăi, alături de Artemis care, cu mîna întinsă, ațîță cîinii asupra victimei. Vizitînd la Delfi edificiul numit Lesché („loc de conversație"), Pausanias a admirat un tablou de Polignothos înfățișînd pe Acteon și pe mama lui. „Ei sînt așezați pe o piele de cerb și țin în mîna un pui de ciută. Alături se află o cățea de vânătoare, parcă pentru a indica îndeletnicirea lui Acteon sau modul cum a murit" (X, 30).

Picturile pe ceramică au reprodus adesea fabula lui Acteon. Înarmată cu arcul, Artemis supraveghează teribila devorare a stăpînului de propriii lui cîini, alteori îl săgetează și ea, în vreme ce victima ridică zadarnic o mîna rugătoare spre cerul cu zei neîndurători. O frescă dezgropată la Pompei ni-l arată pe Acteon privind indiscret pe Diana în baie, iar apoi prăbușit sub colții feroși ai cîinilor. În operele antice, schimbarea în cerb a tînărului nu este semnificată de artiști, care preferă să-i lase figura umană ori să-i indice soarta numai prin cornițele ramificate, răsărite pe frunte — păstrînd astfel eroului frumusețea vîrstei și demnitatea omenească. Tițian alege calea de mijloc, zugrăvind pe Acteon ca om, dar cu cap de cerb, năpădit de cîini și însăgetat de Artemis, mai frumoasă ca oricînd. Pictorii moderni au abordat mitul mai ales sub aspectul lui erotic, insistînd cu penelul asupra buchetului de cărnose nuduri feminine surprinse în farmecul îmbăierii, motiv pitoresc și atrăgător.

În Renaștere, mitul lui Acteon a fost tălmăcit drept imaginea omului mistuit de propriile patimi — altcori simbolizînd însăși sexualitatea (124). Alte interpretări consideră că mitul este legat de influența caniculei, „cauză” a turbării la cîini (97).

În poezia română, drama lui Acteon a oferit prilej de meditație despre fericirea iubirii și rolul femeii. Un poet contemporan crede că suprema fericire se obține numai prin fuga din actualitate, prin desprinderea de memorie și îndepărtarea lutului, pentru a destupa izvoare de apă vie. Sfîșierea lui Acteon ar fi doar tiranica apăsare a amintirilor, a trecutului care împovărează aripile albatrosului :

„Sînt cerbul fugărit prin păduri,
(...) Devorat de cîinii memoriei.
Alba, trupeșă, mincinoasa zeiță,
Ce veșnic mă scaldă în apa ruginie de sînge,
Mereu mă pîndește, mereu mă întoarce
La amintirea veche ce nu mai știe plînge...”

(Ion Brad — Acteon)

Alt slujitor al muzelor blestemă răzbunarea eternei Diane, dar cu ultime puteri o iartă pentru neasemuita ei frumusețe :

„Mă doare că trupul gonit, asudat
Mi-l latră și-l sfîșie cîinii.
Dar chiar de voi muri la capătul goanei,
Mugind voi slăvi frumusețea Diane!”

(Aurel Baranga — Acteon)

Desigur, frumusețea femeii, în mit și viață, poate fi uneori nedreaptă, inocent-vătămătoare, ca lumina în care se sinucid fericiți fluturii. Este Circe, care încîntă cu iubirea și aduce năpastă apoi, cu bagheta magică. Poate că Acteon, schimbat în cerb, s-ar fi bucurat să rămînă în preajma zeiței, dacă prin asmuțirea cîinilor ea nu s-ar fi dovedit o negație a bunătății, calitate implicată în mod necesar în definirea frumuseții, fie ea a unei femei de excepție :

„Splendoarea-i păgînă de cuget m-a rupt,
Din vraja ei caldă am vrut să mă-nfrupt,
Un cîine să-i fiu, lingă arcu-i superb,
Dar iată-mă, bietul, vînat ca un cerb !

Văd șerpil cum joacă pe coapsa-i felină.
Mă sfîșie dorul, osînda mă frînge.
În ochi mi-a-mpietrit un răsad de lumină
Și-mi tîngui năpasta în stropii de sînge”.

(Aristide Popescu — Acteon)

Nefericirea lui Acteon pare a fi otrăvita răsplată pentru cutezanța omului de a contempla frumusețea ideală, ce nu poate fi cuprinsă cu ochii decât după străduinți prometeice. Este lumina Beatricei, care nu se lasă privită decât după ce ai traversat în genunchi toate bolgiile Infernului !

Peste exegeze și răsfrîngeri în vers, povestea lui Acteon își are o paralelă eternă în nestinsul dor de lumină, în nostalgia de Luceafăr a spiritului uman, care înalță și purifică zbaterea pămîntească în viscolul de stele al Paradisului, sub aripa olimpiană a lui Apollo...

ADONIS UCIS DE MISTREȚ

„Îl plîng pe Adonis. A murit frumosul Adonis !“

(Bion — *Epitaful lui Adonis*)

Legenda lui Adonis este reversul teluric al tragediei lui Acteon. Afrodita își dezvăluie în acest mit splendorile trupului și, alături de un pămîntean, trăiește o prea frumoasă aventură de iubire, curmată brutal de un accident de vînătoare.

La origine divinitate din Asia Mică, grecii îl adoptaseră pe Adonis sub numele oriental de invocare : *Adonai* ! (Stăpîne !) Îmbrățișarea lui îndelungată cu Afrodita este cea mai duioasă poveste de dragoste din multele peripeții pe pămînt ale olimpienilor. Obsedat de amintirea Corinei, amărît de surghiul său tomitan, Ovidiu (41) privește fabula lui Adonis cu ochi înțelegători, înlăcrimați de amintiri romane. Ca niciodată în viața ei, frivolă Afrodita pare să iubească sincer : ea a părăsit Olimpul, îl urmează pe Adonis oriunde și se teme ca o mamă pentru soarta lui de prea îndrăzneț vînător :

— „Tinere drag ! Te ferește să-mi primejduiești fericirea,
Prin cutezanțe prea mari ! Ocolește vînatul sălbatic
Și pe țepoșii mistreți cu priviri și cu inimi de fiare !
Poartă un fulger în colții lui aprigi mistrețul pădurii !“

(Ovidiu — *Metamorfoze*, X, 530)

Orgoliul bărbătesc și neastîmpărul vîrstei sînt mai puternice decât sfatul îngrijorat al iubitei. Adonis își cheamă cîinii și, înarmat doar cu lancea, se afundă în păduri, după mistreți. El hăituie din ascunziș dihania, apoi lovește „pleziș“ cu lancea. Cîinii, numai doi la număr, se reped în lătrat neputincioși. Toată furia mistrețului rănit se abate ca o furtună asupra imprudentului vînător :

„Tremură-Adonis și cată-mprejuru-i un loc de scăpare,
Dar fiorosul mistreț dă năvală spre dînsul — și-n vintre
Colții întregi și-i înfige și fără suflare-l întinde
Jos pe nisipul roșcat...”

În acel moment, Afrodita zbura spre insula ei, Cipru, în carul tras de lebede. Geamătul muribundului o ajunge prin aer. Acum zeița este doar o femeie răvășită de plîns : ea spală cu lacrimi obrajii lui palizi, apoi o cuprinde teribila mînie a zeiței-văduve. La poruncă, Eroșii prind și ferecă în frînghii pe mistrețul ucigaș și îl aduc la judecată, pentru un înfricoșat interogator, consemnat în secolul al III-lea î.e.n. de poetul grec Theocrit :

— „Nelegiuită fiară ! Lovit-ai astă coapsă ? Tu mi-ai rănit bărbatul ?”

În cătușele de frînghii, mistrețul nu îndrăznește să nege, căci zeița știe totul. Ca să-și salveze capul, mistrețul schimbă „mobilul” crimei. Cu o admirabilă ipocrizie „juridică”, acuzatul transformă oribila crimă în accident pasional : el a admirat prea impetuos, prea nerăbdător frumusețea lui Adonis și, vrînd să-l sărute, colții lui — prea lungi de la natură ! — s-au înfipt fără să vrea în coapsa tînărului vînător. Pentru lipsa lui de îndemînare, mistrețul acceptă orice pedeapsă, dar nu moartea :

„Bărbatului tău chipeș / Deloc nu i-am vrut răul ! /
Pe dezgolita-i coapsă / Tînjeam să-mi pun sărutul. /
Dă-mi aspra ta pedeapsă, / ciuntind hainii, colții,
Și osîndește-i, Cypris / De nu ești mulțumită, /
Să-mi tai și-aceste buze / Rîvnind să dea săruturi !”

(Theocrit — *Idila XXXII*. Trad. I. Acsan)

La auzul cuvintelor de laudă pentru frumusețea soțului dispărut, mînia femeii îndoliate se stinge în iertare. Eroșii primesc poruncă să-l dezlege pe acest nevinovat, iar dosarul penal se clasează la prima lui filă : a fost un omor prin imprudență, oricînd amnistiabil în dreptul universal al iubirii...

Din acest nefericit accident cinegetic, poemele au rodit mult și colorat. După o tradiție, mistrețul ar fi fost ațîțat la crimă de zeul Ares, gelos pe iubirea Afroditei. Alte păreri antice susțineau că însuși sîngerosul Ares s-ar fi schimbat în mistreț, pentru a-și elimina rivalul.

Muzele, însă, nu au putut lerta uciderea tînărului Adonis, eternul simbol al frumuseții bărbătești. Moartea lui rupsesse vraja iubirii la cea mai încîntătoare pereche scornită de fantezia umană. Poeții antici, între care Bion, au compus epitafuri al căror plîns adună sub lacrimi și cîinii vînătorului ucis :

„A murit frumosul Adonis! O amară rană s-a despiciat în coapsa lui, însă Afrodita are în inimă o rană și mai mare! Lîngă tînărul vînător, cîinii — *prietenii lui* — au scos urlete prelungi... Afrodita însăși se tînguie în strigăte, cerîndu-și înapoi soțul și tot chemînd pe acest tînăr iubit“.

(Blon — *Epitaful lui Adonis*)

Curînd, însă, Eros o săgetează în ascuns pe Afrodita, care îl uită pe Adonis, pentru a iubi în freamăt, într-o poiană de pădure, pe frumosul păston Anchise. Aflînd aceasta, Ronsard — cel albit încă de tînăr — își pansează inima, compătîmindu-l pe Adonis cu o amară cugetare despre nestatornicia amorului:

„Telles sont et seront les amitiés des femmes
Qui au commencement sont plus chaudes que flammes :
Ce ne sont que soupirs, mais en fin telle amour
Ressemble aux fleurs d'avril qui ne vivent qu'un jour“.

(Ronsard — *Adonis*)

(Astea sînt — și așa vor fi mereu iubirile femeilor / Care la început sînt mai calde ca jarul : / dar nu-s decît „oftaturi“, căci în final o astfel de dragoste / Se aseamănă acelor flori de aprilie care nu trăiesc decît o zi.)

Shakespeare, în *Venus și Adonis* transpune amorul Afroditei în decor de vodevil. Îndrăgostită ca o nebună, Venus aleargă și transpiră pe urmele iubitului, dorind să-l seducă. Dar, într-o împrejurare, Adonis îi răspunde — ca un nobil englez al vremii — că nu poate veni la întîlnire deoarece pleacă la vînătoare de mistreți, cu prietenii...

St. Aug. Doinaș a încercat modernizarea mitului : mistrețul devine un animal fantastic — figurare a iluziilor umane — pe care vînătorul, un prinț oriental, visează să-l răpună. Întocmai ca Afrodita, sfetnicii acestui prinț îl sfătuiesc insistent să nu se afunde inutil și riscant în desișul pădurii. Prințul însă urmărește fantoma mistrețului obsesiv, văzut numai de ochii lui :

— „Veniți să-l lovim cu săgeata de fier !
— Stăpîne, e iarba foșnind sub copaci,
Zicea servitorul zîmbind îndrăzneț,
Dar el răspundea întorcîndu-se : Taci !...
Și iarba sclipea ca un colț de mistreț“.

(St. Aug. Doinaș — *Mistrețul cu colți de argint*)

Rîvnind să doboare mistrețul din vis, prințul este răpus de un mistreț real, în pădure. Astfel, cutezătorul prinț cade jertfă iluziilor lui,

idealului spre care alcargă, precum emirul spre Mecca... Pentru a atinge perfecțiunea umană, orice vis omenesc pretinde dăruire totală, jertfelnică, în prometeicul urcuș spre absolut.

Mitul lui Adonis a impresionat adinec antichitatea. În Argos, Pausanias a vizitat un templu unde femeile veneau să plângă moartea acestui tânăr vânător (II, 20). În pictura pe ceramică, atacul furios al mistrețului rănit, lancea neputincioasă a vânătorului, lătratul câinilor în saltul contra dihaniei, plînsul efemer al Afroditei — totul oferea artistului mișcare, lacrimi, dramatism. O frescă din Pompei zugrăvește clipa morții lui Adonis, înconjurat de câinii lui, sub privirea înlăcrimată a Afroditei. Capul zeiței este înconjurat de un nimb aurit, ca la zeii egipteni, simbol al divinității.

Paul Veronezul i-a surprins pe frumoșii iubiți într-un moment de fermecătoare intimitate : Adonis doarme în poala zeiței, care îi veghează odihna, într-un decor de paradis vegetal. În prim plan, unul din câini a ațipit, însă al doilea înaintează spre stăpîn cu gura deschisă parcă a vorbi, cu ochi concentrați, ca și cum ar vrea să-l trezească din tinereasca uitare de sine. Cu acest câine se luptă micul Eros, într-un vizibil efort de a-l împiedica să scurteze fericirea îndrăgostitei Afrodita.

Muzeul din Puy (Franța) se mîndrește cu tabloul lui Rubens, intitulat *Plecarea lui Adonis*, splendid poem în culori al iubirii celor doi tineri, înconjurați de zglobiul Eros și de câinii de vînătoare.

Interpretarea rațională a mitului devine dificilă, după această inflorescență a artei în jurul lui. Căderea lui Adonis sub colții mistrețului ar simboliza geniul secerișului, cînd nevinovata holdă cade sub tăișul coasei. Ar putea semnifica și încremenirea naturii sub suflarea de ger a crivățului, sau orice alt episod atmosferic dăunător vegetației. Tălmăcirea a fost mutată și în planul spiritual : „Pentru a-ți asigura perenitatea nu este necesară obținerea victoriei, ci doar să-ți arăți efortul și meritele“ (68). Dar prin această arbitrară traducere se pierde legătura cu rădăcinile și fructele literar-artistice ale mitului...

CÎINELE LELAPS ȘI VÎNĂTORIȚA PROCRIS

„Cîinii sînt scoși din lanț. Vulpea scapă de-a lor urmărire.
Ca zburătoare, vioale, ea fuge de-ntreaga lor ceată !“

(Ovidiu — *Metamorfoze*, VII, 771)

În această legendă, iubirea se zbate între cer și infern, între iluzie și gelozie, sfîrșind tragic. Cefalus, un vânător atenian frumos și tânăr, este îndrăgit de zeița Eos (aurora), care îl răpește și-l duce

într-o țară necunoscută. Dar Cefalus îi respinge mîngîierile pătimașe, păstrînd credința soției Procris. Respinsă, zeița îl sfătuie să meargă la Atena, pentru ca, sub înfățișarea unui negustor străin și bogat, să verifice prin daruri galante fidelitatea soției sale. Diabolica metodă nu a dat greș — de la mărul Paradisului pînă la caseta cu bijuterii a lui Faust, oferită Margaretei. Procris cade în cursă, iar Cefalus, indignat, se dă pe față. Eos rîde în hohot mefistofelic, pe cînd biata soție fuge tocmai în insula Creta, la zeița Artemis, ocrotitoarea vîânătorilor. Artemis cunoaște de mult pe intriganta colegă Eos și, pentru a-și reabilita protejata, îi face două daruri fermecate : un cîine numit Lelaps („uraganul“), căruia nu-i putea scăpa nici o pradă, și o lance fermecată care nu putea să-și greșească ținta nicicînd. Cu aceste prețioase daruri, Procris se întoarce, deghizată, la Atena, unde invită la o partidă de vîânătoare pe Cefalus. Pe cîmp, cîinele Lelaps și lancea fac minuni. Cînd vîânătorul, uimit, le dorește cu orice preț, Procris se dă în vileag. Cefalus pricepe hotărîrea lui Artemis, iartă totul și își reia soția.

Dar nici zeița Eos nu se lasă învinsă. Ea toarnă în inima femeii licoarea funestă a geloziei. Cînd își aude, dimineața, soțul murmurînd : Eos ! Eos ! soția îl bănuie numaidecît de infidelitate. Bietul om nu-și striga iubita, ci invoca aurora (Eos) să-i răcorească fruntea cu boarea dimineții. Neînțelegerea sporește, apoi se înveninează, întunecînd rațiunea femeii. Într-o zi cînd erau amîndoi la vîânătoare, Procris se ascunde într-un tufiș, roasă de *curiozitate* de a-l surprinde cu iubita imaginară, de „a afla adevărul“. Cefalus zărește freamătul din frunzar și, crezînd că acolo s-a tupilat vreo fiară, aruncă lancea ursită să nu dea greș. Devenit ucigașul soției sale, Cefalus e osîndit de areopagul atenian la exil, dar, chinuit de remușcări, se aruncă în mare, ispășind astfel o vină cu totul străină de cugetul lui.

Această tragică iubire nu putea lipsi din versurile exilatului de la Tomis. Ovidiu (41) descrie întrecerea dintre cîinele Lelaps, „căruia nu putea să-i scape nici o pradă“ și o vulpe „tebană“, care fusese ursită „să nu fie prinsă niciodată“. Absoluta contradicție în natura acestor două ființe este în final rezolvată de Ovidiu printr-un artificiu care îngăduie fiecăreia să-și îndeplinească ursita : Zeus oprește trepidanta urmărire a vulpii de cîinele Lelaps, transformîndu-i pe amîndoi în blocuri de marmură !

„Vulpea nu fuge drept, pe cîmpie. Al cîinelui bot înșelîndu-l,
În rotogoale se-ntoarce, de n-o poate atinge dușmanul.
Lelaps o strînge de-aproape, se-ntrece cu ea în iuțeală,
Gata-i s-o prindă și-o scapă — și-n gol mușcăturile-și pierde.
Ochii o clipă-mi întorc, către ei după-aceea-ndreptîndu-i.
Minunăție ! Zăresc două marmure doar, pe cîmpie !

Una din ele părea a fugi, iar cealaltă că latră !
Fără-ndoială, un zeu a voit ca, la-ntrecerea-n fugă,
Neîntrecuți să rămână-amândoi..."

(*Metamorfoze*, VII, 771)

Soții, eroii acestei sumbre întâmplări, au sufletul încălzit de iubire. Numai crudul hazard le-a tulburat viața, prăbușindu-i în sânge. De aceea ei vor fi mîntuiți în azur : Cefalus este suit de zei pe boltă, unde va merge și credinciosul cîine Lelaps preschimbat în stea, ca împreună să lumineze poieni de vînătoare și cărări de suflet.

Chipul lui Cefalus figura pe monedele „insulei sale”, Cefalonia din Marea Ionică, precum și în multe picturi pe ceramică. Pasionat de legende antice, Piero di Cosimo a zugrăvit „Moartea Procridei”, tablou aflat în prezent la *National Gallery* din Londra. În prim plan zace la pămînt vînătorița Procris, iar din fatala rană de la gît se prelinge, amorțit, o șuviță de sânge. Îngenunchat în tăcere la capul victimei se află zeul Pan, patronul vînătorilor, contemplînd îndelung acest trist apus de viață tînără. La picioarele nefericitei femei, cîinele Lelaps pare că veghează pe gînduri sfîrșitul stăpînei. Decorul nu este sumbru, nici îndoliat, ci scaldat în freamăt de primăvară, înveselit de flori, de zborul berzelor și de albastrul unui lac ce se prelungește peste orizont cu cerul. În spate se află alți trei cîini, semn că prin preajmă a sunat cornul de vînătoare, pentru plecare. Frumusețea de zeiță a Procridei este nealterată, numai expresia de istovire și ochii închiși arată că aici a izbit Moartea. Nu este atmosfera unei crime făptuite de pămînteni, ci a unei nenorociri urzite prin absurda voință a divinității.

Artiștii plastici au reprodus detaliile acestei tragedii pe ceramică și în marmură, pînă și în ramura minoră a figurinelor plăsmuite din pămînt ars. Cum vedem, antichitatea era foarte sensibilă la episoadele nefericite ale iubirii...

ALTE ACCIDENTE DE VÎNĂTOARE

„Vînatul se răzbună pe cel ce-l fugărește
Și-adesea vînătorul din șa se prăbușește”.

(*Martial — Epigrame*, XII, 14. Trad. T. Mănescu)

Coborînd pe fîgașul secolelor, accidente survenite la vînătoare nu-și pierd cu totul aura de stranie frumusețe a legendei.

În poemul lui Ossian intitulat *Dermid*, compus prin secolul al III-lea e.n., vînătorii din ceata regelui Fingal răscolesc cu dulăii munții împăduriți ai Scoției, în căutarea mistrețului care înspăimîntă de multă vreme ținutul Golbun. Dermid, bărbatul frumoasei Graină, își ia

cîinii și, cu toate rugămințile soției de a rămîne acasă, pleacă la vî-
nătoare. El izbutește să lovească mistrețul cu lancea, dar, precum în
mitul lui Adonis, fiara „se întoarce ca un vîrtej de flăcări” și îi rupe
sulița „ca pe o trestie plăpîndă”. Suită pe un dîmb, Graină a urmărit
din depărtare lupta cu mistrețul. Ea își vede soțul în primejdie și
aleargă să-i aducă o altă lance. În învălmășeală, o săgeată rătăcită o
lovește în piept, însă Graină își acoperă rana cu rochia, spre a-și
stăpîni durerea și sîngele. Mistrețul se prăvălește sub lancea proaspătă,
dar moartea încă dă înconjur. Dermid vrea să măsoare cu talpa-i
goală spinarea cea țepoasă a mistrețului. Ascuțiți ca săgețile și tari ca
fierul, țepii din coama dihaniei îi străpung talpa, singurul loc unde
rana îi putea fi mortală — ca lui Ahile. Soția a murit, iar soțul cade
și el acum, „ca un brad de munte cu rădăcina tăiată”. Ei sînt puși
amîndoi într-un mormînt săpat într-un munte din Scoția, loc care
poartă și astăzi numele de „Colina iubirii”.

În cîntecul de gesta *Garin le Loherain*, compus prin secolul al
XII-lea, ducele Bégon de Lorena hăituie o zi întreagă un mistreț fugar
prin păduri. La căderea serii, Bégon se găsește deodată în față cu fiara,
singur, doar cu trei cîini de ajutor. Începe un duel de gladiatori, ter-
minat cu doborîrea mistrețului. Bégon îl lovește drept în inimă cu o
lance bine țintită, dar uriașa fiară dovedise forță și curaj, încît Bégon
îl contemplă admirativ : fusese un adversar pe măsura lui ! Dar în
goana după mistreț, Bégon intrase fără să știe într-o pădure străină,
aparținînd ducelui Fromont. El sună din corn chemîndu-și tovarășii,
însă îl aud paznicii pădurii, care îl împresoară și vor să-l lege, spre a-l
preda stăpînului. O scurtă încăierare și Bégon cade lovit în inimă
de o săgeată, întocmai cum lancea lui rulgerase mistrețul.

Noapte deasă și grea. Pădurarii criminali jefuiesc victima de
arme și podoabe, apoi vor să o ducă la castel. Imposibil, deoarece
cîinii se împotrivesc furioși și își apără stăpînul ucis, în timp ce urle-
tele lor de jale sfîșie tăcerea pădurii :

„Ei pun mistrețul pe o targă, / Iau cornul și lancea ascuțită, / Și
pe bravul armăsar alergător. / Dar pe cei trei cîini / Nu au putut
să pună mîna. / Atunci l-au lăsat pe Bégon în pădure. / Cei trei
cîini latră și urlă / Ca și cum ar fi turbați !” (88).

Tabloul este patetic, ca într-o tragedie antică : dulăii își apără cu
colții stăpînul lipsit de viață, în timp ce îl plîng cu urlete. Jalea cîini-
lor prieteni și dîrzenia cu care ei se rotesc să sfîrtece pe cei ce ar vrea
să le smulgă cadavrul stăpînului ne trimit cu gîndul la lupta din
cîmpul troian, în jurul leșului lui Patroclu, sau la episodul cîinelui
lui Aubry de Montargis, păzindu-și stăpînul omorît mișelește.

CUNUNI DE FLORI PENTRU CÎINI

„Căteaua vertrahă aleargă mai iute decît săgeata și decît gîndul“.

(Gratius Faliscus — *Carmen venaticum*, v. 203)

În Galia primelor secole ale erei noastre, se făcea anual consacrarea religioasă a uneltelor de vînătoare și se încununau cîinii cu coronițe de flori, — laudă și răsplată pentru isprăvile lor de peste an, în cadrul unor ceremonii cu ofrande aduse zeilor. Sacrificiul avea caracter colectiv, prin colaborarea vînătorilor din acel ținut. Istoricul Arrian (7) notează că aceștia depuneau într-un tezaur comun o sumă corespunzătoare prăzii, spre a cinsti pe Diana, patroana vînătorii : „Toți fac colectă în timpul anului, oferind 2 oboli cînd au prins un iepure, o drahmă pentru o vulpe și 4 drahme pentru un căprior. La sfîrșitul anului, cînd se aniversează ziua de naștere a Diane (7 aprilie, n.n.), vînătorii deschid tezaurul, iar cu suma găsită acolo se cumpără un animal pentru sacrificiu (vițel, oaie, capră). După ce au oferit Diane partea ei de jertfă, vînătorii se ospătează, împreună cu cîinii lor. În acea zi li se pun cîinilor *cununi de flori pe cap*, spre a arăta că de dragul lor se face această serbare. Tot așa fac și eu, cu tovarășii mei de vînătoare : mă țin de datina celților“ (XXXIV). Așadar, pe la mijlocul secolului al II-lea e.n., încununarea cu flori a ogarilor pătrunsese și în obiceiurile romanilor.

Practica de a se aduce și cîinii la ospățul de încheiere a vînătorii s-a păstrat mult timp, sub formă ușor modificată : haita de cîini primea la sfîrșitul vînătorii „în forță“ viscerele victimei, tăiate în bucăți și îmbibate cu sînge. Era recompensa și recunoștința vînătorilor față de cîini pentru prinderea vînatului.

„Patronul“ vînătorii impunea respectarea sezonului de interzicere, pentru înmulțirea fiarelor. Este elocventă o epigramă (3) dedicată caprelor sălbatice de pe muntele Cynthius din insula Delos :

„Fiice ale muntelui Cynthius, stați liniștite ! Arcul cretanului Echemas se află depus în templul zeiței Artemis. Echemas nu mai iese la vînătoare de cînd zeița a poruncit această întrerupere“. (VI, 121).

Ca într-o balanță a dreptății, zeița care prigonea cu săgeți animalele sălbatice, le asigura compensatoriu și înmulțirea, cu aceeași strășnicie a poruncii sale, nescrisă, dar ferm respectată de vînători.

OGARI CARE VÎNAU SINGURI

„Ciinele acela se repezea asupra adversarilor săi
fără să latre“.

(Gratius Faliscus — *Carmen venaticum*, v. 233)

În regiunile de răsărit ale Africii există o rasă de câini-vânători (*Lycaon pictus*) care, în mici haite, vânează singuri antilope și gazele, împărțindu-și prada. Cum, însă, aici nu ne ocupăm de câini, ci de poezia devenirii lor alături de om, să trecem la comorile de rime și artă, stîrnite în cultura lumii de prezența patrupedului în preajma omului.

În nemuritoarea povestă de dragoste dintre Tristan și Isolda, răsfrîntă în poem în secolul al XII-lea, îndrăgostiții se ascund într-o peșteră din marele codru, unde sînt ajunși din urmă de Husdent, ogarul lui Tristan. Isolda fiind soția regelui Marc, lătratul câinelui în liniștea pădurii putea să-i trădeze urmăritorilor trimiși de rege. Tristan are de gînd să-și ucidă ogarul, dar apoi, la rugămintea iubitei, se hotărăște să-l învețe vînătoria fără lătrat. Dresajul acesta izbutește perfect, deși cu metode severe, așa cum aflăm din versiunea lui Bérout (10) :

„Ciutele, speriate, fug în salturi. Husdent, văzîndu-le, latră puternic, încît răsună tot codrul. Tristan se înfurie și-l lovește cu putere, pînă ce ciinele încetează de a mai latra. Apoi urmărește ciutele și nu mai îndrăznește să facă zgomot. / Astfel, în răstimp de o lună, / Ogarul este atît de bine dresat / Încît adu-mecă și gonește sălbăticiunile / Fără să latre“ (v. 1606).

Ogarul Husdent apare umanizat : el „înțelege“ situația, fericită dar și primejduită, a celor doi îndrăgostiți. Amenințată de urmăritori sau de fiare sălbatice, Isolda nu trebuie să rămînă singură, fără Tristan, nici o clipă. Poate că ogarul gîndește că trebuie lăsat acestor tineri întregul timp, neștirbit, căci e al lor, al iubirii. De aceea Husdent, depășind cele învățate prin dresaj, vînează singur și ascunde cu iscusință prada, pînă ce vine să o ia în primire stăpînul :

„Dacă ucidea în pădure ciute și căpriori, / Ogarul îi acoperea cu ramuri uscate și frunziș, însemnînd astfel locul. / Dacă prindea prada în cîmp deschis, / Acoperea cu ierburi animalul vînat, / Se întorcea tăcut la stăpînul său / Și îl ducea apoi la locul unde ascunsese vînatul. / Minunați sînt câinii care aduc stăpînului astfel de ajutor !“

(Versiunea Bérout, v. 1269)

Așadar ogarul Husdent ajută omenește, în mod conștient, la împlinirea unui roman de iubire. Această furtună a inimii tinerilor formează nu un episod, ci însăși substanța poemului, simbul lui cald.

Tristan și Isolda fug de lume, lasă deoparte orice prejudecată a vremii, pentru a-și trăi chemarea tînără a vieții lor. Cînd iubiții sînt nevoiți să se despartă, Isolda îi cere lui Tristan pe Husdent, pentru ca privindu-l în fiecare zi „să-și aducă necontenit aminte de el“ (62). În felul acesta, ogarul va continua să le ajute iubirea, servind drept oglindă vie în care se reflectă din aduceri aminte fericirea oprită.

În alte scrieri, ogarii vînează singuri din pură plăcere „sportivă“. Dumas-tatăl povestește că doi din mulții lui cîini, Portugo și faimosul Pritchard, prindeau singuri iepurii, ba încă și în sezonul interzis. „Lîngă o carieră de piatră înconjurată de o vie, Pritchard adulmeca iepurele, se culca la pămînt și aștepta. Portugo, cam la 500 de pași distanță, lătra și ataca iepurii care ieșeau seara din vizuinile aflate în carieră. Pritchard îi aștepta la întoarcere, le sărea în ceafă și-i prindea“ (72). Isprava acestor doi ogari este însă... curată *proză*, la mijloc fiind doar viclenia. Adevărata vînătoare cuprinde în miez poezia din necuprinsul cîmpului răscolit de goana aprinsă a ogarului, pe cînd prada își caută izbăvirea în iuțeala disperată a picioarelor, cu prețul singelui...

PRINȚI ȘI ÎMPĂRAȚI LA VÎNĂTOARE

„Vînătoarea e ocupația cea mai iubită a românilor. Prin ea dobîndești glorie, sănătate și forță fizică“.

(Horațiu — *Epistole* I, 18)

Prinții și regii Orientului socoteau vînătoarea un exercițiu în pregătirea pentru război, dar și o ceremonie în aer liber, menită să arate curtenilor tăria și măreția lor. Era înaltul orgoliu al monarhului de a se distra cu prietenii, oferindu-le un spectacol de mare tensiune, în decorul virginal al naturii. Duelul om-fiară le era necesar pentru a-și oțeli dibăcia și curajul în mînuirea armelor. Implicit se întreținea gustul de fast, mania splendorii, în tradiții și reguli imuabile de protocol, cu alai de curteni-vînători și mulțime de cîini voynici din rasa moloșilor, în stare să doboare leii. Regii orientali nu vîneau cu moloșii decît animale demne de rangul monarhului: lei, tigri, elefanți, hipopotami, mistreți — așa cum ne povestesc de milenii basoreliefurile asiriene din palatele lui Assurbanipal, din secolul al VII-lea î.e.n.

Un istoric antic (51) informează că „sciții și mesageții aveau parcuri naturale împrejmuite cu ziduri, precum și turnuri pentru adăpost, la nevoie. Într-un astfel de parc de vînătoare a pătruns Alexandru cel Mare cu trupele sale și a poruncit începerea vînătorii. Alexandru era cît pe-acî să fie atacat de un leu enorm, pe care însă

tau vînători și cîini. Splendoarea acestor „venationes” a fost considerată o datorie a imperatorului și un omagiu adus maiestății poporului roman. Istoricii (14 ; 58) au menționat cu detalii cele 26 spectacole oferite de Octavian August, cu circa 3500 fiare sau triumful lui Traian asupra dacilor, serbat prin 123 zile festive de circ, cu aproape 11 000 animale sălbatice „vîinate” în circ. Dio Cassius (14) comentează: „Era un spectacol mai mult grandios decît plăcut” (LXI, 1).

Suetoniu (58) ne-a transmis aspecte din comportarea organizatorilor-autocrați în timpul spectacolelor de circ : „Julius Caesar era criticat de mulțime pe motiv că în timpul spectacolelor el citea sau redacta scrisori” (Caesar, 39). Era un lucru firesc la acest om activ, care nu își putea pierde în distracții cele 5 zile ale sîngeroaselor „venationes” oferite de el poporului, după victoriile din Spania. Împăratul Tiberiu, deși bătrîn și bolnav, a asistat la jocuri și într-o zi, simțindu-se mai întremat, „a aruncat două lănci într-un porc mistreț aflat în arenă. Simți însă pe dată o durere în coaste și s-a îmbolnăvit și mai greu” (Tiberius, LXXII). Împăratul ținuse să arate poporului că el încă mai posedă dibăcia și vigoarea (*virtus Augusti*) necesare unui împărat, luate ca sens imperial și valoare religioasă a rangului său de zeu pe pămînt. Exagerările altor împărați, în vînătorile ridicole din circ, nu au cunoscut margini. Suetoniu (58) scrie că Nero se hotărîse să repete isprăvile lui Hercule, semi-zeul. El se pregătea să lupte, dezbrăcat, cu un leu în arena amfiteatrului și să-l ucidă cu o măciucă...

A rămas de pomină în cronici împăratul Commodus — poreclit de contemporanii săi Incommodus ! După Dio Cassius (14), „împăratul Commodus ucidea multe fiare nu numai la palatul lui, ci și în arena Circului, unde într-o zi a ucis singur 100 de urși, săgetîndu-i de sus, de pe creasta amfiteatrului (...) Nu se mai făcea nimic care să semene a distracție ! Iar noi senatorii aclamam toate cîte ni se ordonau și adeseori îi strigam așa : Împărate ! Ești cel dintîi dintre toți și cel mai fericit ! Îvingi și vei învinge totdeauna ! Însă în acest timp ne mișcam neîntrerupt fălcile, ca să nu ni se vadă pe figură rîsul...” (LXXII, 17). Dementul orgoliu al lui Commodus se hrănea din aceste laude ipocrite, ironice ! Pînă și biograful său oficial, istoricul Herodianus, își înscrie în cronica sa dezgustul pentru aceste excese (I, 15).

Și monarhii medievale îndrăgeau *moda orientală* a vînătorii. Îndată după o bătălie, Carol cel Mare „se odihnea” gonind prin păduri. El își formase haite de cîini și echipaje de vînătoare, iar în cortegiu „mergeau, cu coroane pe frunte, și fiicele împăratului, călare pe armăsari superbi, întrecîndu-se între ele în dibăcie și curaj” (90).

Același fast faraonic îl desfășura, la alt capăt de lume, Marele Han mongol. Acesta vîna în cîmp, cu haite de cîini și potop de curteni, cum notează uimit un călător european din secolul al XIII-lea (49) :

„Marele Han are doi baroni-frați, numiți *cuiucci*, adică în limba tătărească, „cei care au în pază cîinii“. La vînătoare, unul din baroni merge în stînga Hanului cu zece mii de hăițași și cam cinci mii de cîini, iar celălalt în dreapta lui, cu același număr de hăițași și cîini. Este într-adevăr frumos să privești iuțeala acestor mii de hăițași și cîini — cum vînează urși, mistreți, cerbi și alte fiare“ (XCIII, 129).

Despre cîini, celebrul Marco Polo adaugă : „În această țară există cîinii cei mai mari și mai cruzi din lume. Dacă sînt în grup de doi, ei au puterea și curajul să atace leul“ (CXXXI, 185).

Pasiunea cinegetică a monarhilor lua uneori forme tiranice, absurde. Ludovic al XI-lea al Franței (1461—1483) vîna zilnic, dar *singur*, fără alai de curteni. El întreținea haite mari de cîini și vînători în slujba lui, dar interzisese, sub pedeapsa ștreangului, tuturor nobililor să vîneze animale sălbatice. Nici fiul său, viitorul Carol al VIII-lea, nu avea îngăduința să vîneze, fie măcar un iepure ! În testament, regele a cerut ca pe marmura funerară să fie reprezentat în costum de vînător, cu cîinele alături și cu cornul de vînătoare pe umeri !

Patima cinegetică a tatălui răbufnise și în Carol al VIII-lea (1483—1498), căci un istoric (115) scrie : „tînărul rege (pe atunci în vîrstă de numai 13 ani, n.n.) nu cunoaște altă plăcere decît vînătoarea. Castelul e plin de copoi, de ogari și șoimi, pretutindeni chiar și în dormitorul regelui. Regele gonește tot timpul la vînătoare, curtenii nu mai știu altceva decît vînătoarea. Toată lumea aleargă, astm și reumatisme — toate s-au tămăduit!“ (II, p. 364).

Cît despre Francisc I-iul, supranumit „tatăl vînătorii în forță“, acest rege galant și viteaz, libertin și tolerant, își lua ca tovarăși de vînătoare curteni și femei nobile, „însă numai din cele mai frumoase“, acestea formînd „la petite bande des femmes de sa Cour“. Era un mod de a îmbina două plăceri într-una singură (90). Petrecărețul rege i-a servit de model lui Victor Hugo în drama istorică „*Le roi s'amuse*“, precum și lui Verdi pentru opera „*Rigoletto*“, în costumul ducelui de Mantua. Nora lui, Catherine de Medicis, își însoțea la vînătoare bărbatul, pe Henric al II-lea, în acel „joli escadron de femmes“ în care însă strălucea Diana de Poitiers, favorita regelui.

Carol Quintul, contemporan și adversar al lui Francisc I-iul, era pasionat de vînătoare și iubea cîinii. Un portret celebru, semnat de Tițian, ni-l înfățișează în costum elegant, cu un masiv dulău alături, pe care împăratul habsburg îl ține dragăstos de zgardă. Cîinele își înalță botul spre stăpîn, într-o poziție de supunere și intimitate. Este o scenă de interior, în care prietenia cîinelui cu monarhul atotputernic capătă virtutea sincerității datorită geniului lui Tițian, de neîntrecut în portrete ale marilor săi contemporani cum era Carol Quintul.

Încă două secole de petreceri la Curtea franceză, cu baluri feerice și cavalcade nebune prin păduri. Apogeul este atins de Ludovic al XIV-lea, cu lux oriental, echipaje de vânătoare și mari haite de câini. La palatul Versailles, camera de lângă dormitorul regelui se numea „cabinet des chiens”. Plecând la război, acest rege își lua cu el și câinii, spre a vâna la răstimpuri. Pictorul Curții, Desportes, el însuși vânător, i-a decorat apartamentele castelului din Marly cu ogari regali, în picturi lirice, cu respectarea portretului și individualității „personajelor” : Blonde, Diane, Bonne, Nonne... Urmașul „Regelui-soare” a continuat exemplul înaintașilor, risipindu-și timpul și energia la vânătoare. La moartea sa, sicriul „mult-iubitului” rege a fost transportat la catedrală într-o căruță vânătoarească, în vreme ce mulțimea striga vocabula de ațîțare a câinilor la stîrnirea cerbilor : „*taïaut ! taïaut !*”

La 11 septembrie 1790, Adunarea Constituantă a Revoluției a suprimat prin decret întregul aparat de vânătoare al curții regale. Interdicția de a mai vâna era strașnică : pentru că îndrăznise să mai iasă la vânătoare, „marchizul d'Authume și-a văzut întreaga haită exterminată prin împușcare, inclusiv cățeii și mamele ce alăptau” (84).

Sute de ani, țărănimea nu avusese voie să vîneze, ci doar să crească ori să întrețină câinii de vânătoare ai seniorilor. Pictura lui Pieter Brueghel cel Bătrîn, din secolul al XVI-lea, intitulată *Iarna* (sau „Vînători în zăpadă”) pare un act de acuzare. Țăranii se întorc de la vânătoare cu capul plecat, obosiți, parcă tîrșîind picioarele, iar câinii îi urmează cu spinări încovoiate, la fel de triști. Nu au avut noroc la vînat, căci ei nu duc pe umeri nici o povară sau pradă. Mișcarea grupului este înceată, fără vlagă, iar spatele ușor arcuit reflectă obida unei zile întregi, în alergătură și nădejde zadarnică. Nici în preajmă nu se zărește vreun vînat, iar în văzduhul sumbru croncănesc ciorile iernii, a jale și descurajare. Contrastul cu splendoarea și optimismul din tablourile cu vînători princieri este izbitor și invită la meditație, împotriva fastului și cruzimii care oprimase satele franceze, în cavalcadele cinegetice ale seniorilor și capetelor cu coroană.

IMPĂRATUL TRAIAN, VINĂTOR DESTOINIC

„Numai în momentele cînd omul se distrează, el se arată așa cum este în realitate”.

(Pliniu cel Tânăr — *Panegiricul lui Traian*, 82)

Numit consul de către împăratul Traian, Plinius Cecilius Secundus, denumit de posteritate Pliniu cel Tânăr — spre a-l distinge de omonimul său unchi — a rostit în senatul roman elogiul (panegiricul) împăratului. El a analizat, între altele, modul cum își petrecea Traian

timpul liber, mai ales în comparație cu imperialii predecesori ai săi. Orele de răgaz sînt folosite de el cu înțelepciune, la vînătoare prin păduri, în bărbătească încleștare cu fiarele. Distracțiile lui Traian nu înseamnă încetarea eforturilor, ci doar schimbarea *felului muncii*.

Discursul lui Pliniu cel Tânăr a rezistat secolelor tocmai pentru că îmbină sinceritatea cu adevărul, în chenarul unei logici fără de cusur :

„Cînd ai terminat multele tale treburi oficiale, împărate, tu îți găsești odihna în *schimbarea muncii* (*mutatio laboris*). Distracția ta este de a străbate pădurile, a stîrni fiarele din vizuini, a te cățăra pe creste de munte, fără sprijinul sau călăuzirea nimănui. Prin astfel de exerciții se formau altădată viitorii șefi de armate. Ei se deprindeau să se întrecă în fugă cu animalele sprintene, să depășească în putere pe cele mai curajoase — și în istețime pe cele mai viclene“ (paragr. 81).

Împăratul Traian — spre deosebire de unii predecesori — își scoate haita de cîini și pleacă în cotloane de munți, să înfrunte sălbăticiunile în mediul lor natural, acceptînd astfel *riscul mortal* al vînătorii.

Cuvintele de laudă adresate lui Traian nu erau lingușiri de curtean miluit cu un post de seamă, ci exprimau realitatea. Împăratul vîna prin păduri în răgazul dintre două bătălii, așa cum a făcut și în războaiele purtate în Dacia. În anul 114, debarcînd în Asia Mică să lupte cu parții, împăratul Traian oferea ca jertfă (3) lui Zeus „două cupe cizelate și un corn de bour încrustat cu aur, din prada luată cînd prin lovituri repetate și cu puterea armelor, el a zdrobit pe *Geții cei plini de mîndrie*“ (VI, 332).

EPISCOPI CU ARCHEBUZA PRIN PĂDURI

„Un illustre héritier des nobles Médicis. / Le héros de son temps, le pape Léon dix / Chaque automne autrefois oubliait dans Ferrare / Avec quelques oiseaux, le poids de la tiare“.¹

(*La Saint Hubert — par un braconnier*, Paris, 1827)

În secolul al XVI-lea, acest Giovanni de Medici devenit papa Leon al X-lea, la vîrsta de 38 de ani, își continua la răstimpuri patima lui vînătorească. Era pe vremea cînd clerul binecuvînta oamenii

¹ (Un strălucit urmaș al nobilei familii Medici, Erou al vremii sale, papa Leon al X-lea, În fiecare toamnă, altădată, ulta, în Ferrara, Greutatea tiarei sale — pentru a vîna păsări sălbatice).

și cîinii la plecarea după iepuri și mistreți. Ritualul reînnoia, în alt decor și cu alte formule, invocările similare făcute Artemidei...

Plăcerea lumească a vînătorii era atît de adînc împlîntată în ființa omului, încît o poșteau și episcopii, deși sfîrtecarea în sînge a victimei nu era potrivită cu odăjdiile în fir de aur și misiunea oficială a catedralelor. „Multă vreme s-au văzut prin biserici haite de cîini mergînd după prelați pînă lîngă altar, încît clădirea răsuna de lătratul lor. Episcopii intrau aproape totdeauna în catedrale cu un șoim pe mînă. Era un mare scandal să vezi și să auzi cum acești cîini își amestecă lătratul lor asurzitor cu muzica și imnele religioase, în același timp murdărind bisericile cu dejectiile lor. Sacerdoții din orașul Tulle mergeau la vînătoare în veșmînt preoțesc — și s-au văzut clerici-vînători oficiînd liturghia cu archebuza pe umăr. Înainte de Revoluția din 1789, de ziua sărbătorii Sf. Clarus, acești domni ieșeau din oraș în procesiune în costumul lor liturgic și cu pușca pe umăr, ca să caute în pădure brațele și picioarele Sf. Clarus“ (90).

Cîțiva papi au fost vînători pasionați. Devenit papa Pius al II-lea, istoricul Aeneas Silvius Piccolomini a scris totuși un tratat de vînătoare. Papa Iuliu al II-lea vîna în fiecare zi, urmat de cortegiul său de prelați. Deși predicau blîndețea, unii episcopi aplicau pedepse foarte crude celor prinși că vînează în pădurile episcopale. „În anul 1531, episcopul d'Auxerre, numit d'Interville, a ordonat ca un paznic de vînătoare din serviciul său să fie răstignit, pentru că vînduse cîțiva din șoimii episcopului“ (90).

Nici papalitatea, nici Curțile regale nu vedeau vreo contradicție între dogma „să nu ucizi“ și sfîrtecarea cu glonțul sau cuțitul a pașnicelor viețuitoare din pădure. „În 1480, un cardinal trimis de papă la regele Ludovic al XI-lea, a fost invitat de îndată la vînătoare în pădurea Vincennes, împreună cu cardinalul de Bourbon și alți clerici sau laici“ (90). Henric al II-lea vîna împreună cu demnitarii Curții, dintre care nu lipsea cardinalul Claude de Lorraine, bon viveur supra-numit „le cardinal la bouteille“ (84). În 1556, acest rege francez a interzis episcopilor și în general clericilor să mai vîneze, dar motivul opreliștei era nu religios, ci... strict tehnic : „preoții nu au îndemînare să tragă cu archebuza, căci de curînd abatele de Marmoutiers a murit într-un accident de vînătoare, pentru că nu s-a priceput să-și încarce arma“ (90).

Să nu uităm, însă, că în acea epocă funcția de cardinal se golise aproape complet de conținutul ei religios, pîrînd o demnitate profană ca oricare alta și putînd fi conferită... chiar din leagăn. Privim înde lung pictura lui Velazquez reprezentînd pe „Cardinalul infante Don Fernando în costum de vînătoare“. Acest frate al regelui Spaniei, făcut cardinal prin decret, este un tînăr imberb, abia ieșit din adolescență. În cizme și cu costum potrivit pentru plecarea pe colinele cu mistreți,

tînărul își ține cu eleganță arma și ne privește distant, rece și superior, îngăduindu-ne doar admirația. Alături se află cîinele voinic, în poziție de așteptare, nu mai puțin distins decît stăpînul său. Este oare portretul unui cardinal, unui pios prinț al Bisericii — sau al unui tînăr prinț regal, ca oricare altul ? !

Desigur, vînătoarea trezea setea de sînge, cruzimea, egoismul, pofta de răzbunare, toate reminiscențe „păgîne“. Pentru a îndulci moravurile și a da cinegeticii o haină portabilă în predici, papalitatea a pus cerbii și sfîrtecarea lor sub patronajul unui sfînt-vînător, Hubertus, sanctificat prin secolul al X-lea. Era adoptarea sub altă haină a patronajului Artemidei sau al lui Pan, pentru a răspunde astfel superstițiilor intime ale vînătorilor, de veacuri intrate în sînge. Ca în antichitate, sarcofagele, vitraliile, zidurile palatelor sînt acum decorate cu scene de vînătoare și lătrat de cîini. S-a ivit și un semizeu care ocrotește cîinii : e Sf. Rochus, „patronul“ lor.

Picturi cinegetice cu cîini, ogari și vînători există și în unele biserici ortodoxe de la noi. La Codlea, Negrești și Bîrsești în Oltenia, la Filipeștii de Pădure — astfel de scene aduc o adiere de viață profană în încremenirea ascetică a chipurilor bizantine zugrăvite pe pereții pronaosului. Dar ele nu au fost poruncite de vlădicii locului, ci sînt rodul fanteziei zugravilor-țărani, care iubeau pensula cu vopseli, dar și pușca de vînătoare sau ogarii.

FREDERIC II ȘI NAPOLEON, VÎNĂTORI FĂRĂ VOCAȚIE

„Cînd trăgea cu pușca, Napoleon greșea ținta
chiar dacă ar fi ochit un bou !“

(El. Blazé — *Le chasseur-conteur*, p. 428)

Spre mînia lui Frederic-Wilhelm, „regele-sergent“, fiul său nu arăta interes pentru tehnica militară, ci pentru cîntarea din flaut și meșteritul rimelor. Teribilul tată îi interzisese, sub supraveghere de santinele, o astfel de „pierdere de timp“, dar îi îngăduia vînătoarea, ca o școală de tragere cu pușca, în stare prin minune să-i aducă fiul pe „calea cea bună“.

Cerînd voie să-și aleagă el însuși partenerii de vînătoare, tînărul Frederic și-a îmbrăcat în astfel de costum profesorii lui de muzică și, în lătrat de cîini, cu ritualul milităros drag tatălui, pleca în adîncul pădurii. Acolo, într-o peșteră se aflau ascunse instrumentele de cîntat. Frederic exersa la flaut toată ziua, pe cînd valeții și haita de ogari goneau după cerb (90). Secretul a fost bine păstrat, căci „regele-sergent“ nu glumea la mînie. Pe înserat, alaiul, cu prințul în frunte, aducea prada în lătrat de cîini și sunet de corn, iar bătrînul

rege prusac gîndea cu îmbunare : pasămite, fiul acesta nu e chiar lipsit de calitate ostășești...

Napoleon considera fastul partidelor de vînătoare un test de măreție și prilej de manevre politice, spre a prezenta ambasadurilor și regilor străini grandoarea Franței. Echipajul lui cinegetic număra vreo 300 de cîini și 80 de cai. Împăratul nu alerga însă după cerb, ci prin exercițiul violent al călăriei își calma energia sau îngîndurările. El socotea vînătoria „o plăcere regală” sau o regulă de igienă complexă. Grijuliu de aprecierea posterității, împăratul lua în cortegiul cinegetic pictorii care să immortalizeze pe pînză isprăvile de vînătoare. Horace Vernet s-a amuzat să zugrăvească plecările cinegetice spre păduri, cu nobili călări și mulțime de cîini de diferite culori, în agitație zgomotoasă, cu lătrături potolite prin lovituri de bici. Simțim din tablou că pictorul își încînta ochiul și penelul cu goana cailor și asaltul cîinilor, pînă la petrecerile din popasuri.

Împăratul galopa întins, dar era slab țintaș. Cînd trăgea cu pușca, greșea cu regularitate ținta, oricît de mare sau... nemișcătoare ar fi fost ea. Trăgea pripit, nu „înșuruba” arma în umăr, nu ochea corect. Rezultatul era uneori dezastruos : vrînd să împuște o potârniche, Napoleon a înfipt o alică în... ochiul generalului Masséna, dar s-a grăbit să atribuie stîngăcia — cu reproșurile de rigoare — generalului Berthier.

Într-o carte apărută în 1840, deci structurată pe amintiri fidele ale numeroșilor săi curteni încă în viață (90), se istorisește cum odată cerbul se oprise din goană, epuizat. Cu ultimele puteri, el sfîrtecă prin fulgerări de coarne cîțiva cîini care se repezeau asupra-i. Hăițașii sînt nevoiți să-l împuște... cînd iată că se aude, pe-aproape, cortegiul împărătesc. Atunci hăițașii taie în mare grabă două furci de lemn în care sprijină cadavrul cerbului, dîndu-i aparența că e viu. Din nou cîinii încep să latre înverșunat. Napoleon coboară de pe cal, trage cu pușca și... ucide pe cel mai bun cîine din haită. Abil, hăițașul clatină iute una din furcile de lemn, iar cerbul cade la pămînt.

„Sire priviți ! Cerbul a murit de glonț.

— Hm ! Cui i-o spui ? zîmbește Napoleon cu subînțelele complice, urcînd din nou în șa“.

VOIEVOZI ROMÂNI LA VÎNĂTOARE

„Plecînd la vînătoare, Voievodul
A luat copoi, fâlcoi, scutelnici,
Și ca hăițași pe laturi, tot norodul !“

(Adrian Manlu — *Vînătoria*)

Legendeale susțin că întemelirea Țării Românești are la origine săgetarea unui corb, iar „descălecatul” Moldovei este pus în legătură

cu vînarea unui bour de către păstorii din Maramureș. „Acel bour a fost gonit prin munți, cu dulăi, pînă l-au scos la șesul apei Moldovei” — scrie Grigore Ureche. Iar Miron Costin precizează : „Avea acel Dragoș o cățea pe care o chema Molda. Aceasta, oriunde se ascundea zimbrul, îl descoperea, pînă ce în sfîrșit, istovind zimbrul, îl omorîră (...) Iar cățeaua aceea, după atîta osteneală a ei, bînd apă din rîu, a murit chiar la malul rîului (care) s-a numit Molda, apoi Moldova...”

Așadar o vînătoare „în forță” de tip princiar, cu ogari ageri la miros și iuți de picior, zile în șir.

Meseria de vînător era considerată de rang, căci în 1512 Neagoe, vâtaf de vînători al lui Radu Vodă, este înscăunat domn. Pădurile erau pline de fiare, iar la expedițiile cinegetice luau parte vodă și curtenii. Se vîna cu hăitași și haite de dulăi voinici. Unele vînători dădeau prilej de răfuieli sîngeroase. Vintilă Vodă, în iunie 1535, pleacă însoțit de curteni la Craiova să vîneze cerbi în pădurile de lîngă Bucovăț pe Jiu, unde „într-acele părți se aflau vînături multe și mari”. Dar Vodă avea de gînd ca la acea împrejurare „să taie alți boiari” — cum scrie Letopisețul Cantacuzinesc — între care și pe cumnatul său. Acesta, prinzînd de veste, se sfătui în taină cu prietenii lui „și puse pe doi slujitori ai săi să se repează cu caii și să-l ia în sulită pe Vintilă Vodă”. Planul criminal a reușit, iar Vodă, „înjunghiat cu sulitele”, a murit pe loc.

Ceremonialul de vînătoare era copiat după cel de la Curtea sultanului, cu hăitași, mulțime de ogari, „instrumente mari și tobe, cu flaute și fluiere”, ba și o suită militară impozantă. În noiembrie 1606, voievodul muntean Radu VII Șerban a vînat în decurs de 15 zile „un mare număr de căprioare, lupi și mistreți” (78).

Toponimia noastră atestă existența unor parcuri feudale de vînătoare, în Țara Românească. „Vîlcea” înseamnă *regiune cu mulți lupi*, iar „loviște” indică un *loc de vînătoare* cu destinație specială, o rezervație feudală în care nimeni nu avea voie să intre, fără îngăduința stăpînului aceluia loc. În secolul al XV-lea, „Țara Loviștei” — în partea de nord a actualelor județe Vîlcea și Argeș — se întindea pînă spre Făgăraș, unde se continua cu Loviștea Săsciorilor (78). Cuvîntul „braniște” are aceeași semnificație de „loc oprit”, pentru folosința exclusivă a stăpînului. Localitățile care au păstrat în denumire acest cuvînt sînt multe, în județele Mehedinți, Argeș, Dolj, Dîmbovița, Ilfov, Galați, pînă în Suceava și Bistrița Năsăud. Faptul atestă vechimea îndeletnicirilor vînătorești și bogăția în vînat a pădurilor noastre.

În „Descrierea Moldovei” (13), Dimitrie Cantemir critică pe acei voievozi care depășeau *măsura* în mersul la vînătoare și, tot luînd hăitași dintre țărani, nu le lăsau timp să-și lucreze ogoarele. Din

această pricină erau hotărâte patru intervale în cursul unui an, pentru vânătoarea domnească. „În aceste zile, din satele vecine sînt strînși cîteva mii de țărani, cărora li se poruncește să pătrundă în păduri și să gonească fiarele. Pe cîmpul din jurul pădurilor stau roată vînătorii, unii avînd cîini de vînătoare, alții întinzînd lațuri“ (IX, 237). Animalele „necurate“, adică vulpile, lupii, urșii „sînt lăsate în seama slugilor domnului, care își fac un cîștig destul de bun din pieile lor“. Comercializarea blănurilor avea loc și peste graniță. „Pe la 1710, ardelenii vindeau în Țara Românească piei de sobol, de vulpe și curioasele piei de cîini albi“ (107).

În *Frații Jderi*, Sadoveanu povestește o vînătoare domnească pe apa Bistriței. Hăituiala urma să aibă loc la Pipirig, cu țepuși pîrlite la vîrf și mulțime de dulăi, care să gonească un bour alb. Ionuț Jder și copoiul său *Pehlivan* se avîntă în fugă pe urmele bourului care, doborînd frunzele, vine năprasnic din deal. Dîra de miros lăsată de bour este luată în nări de patru cîini, care însă se rătăcesc prin rîpi. Numai glasul „cățelului“ *Pehlivan* strigă la răstimpuri dinspre Izvorul Alb, semn că n-a pierdut urma namilei și că o prigonește înspre vînători. Aici, ca în multe alte scrieri ale sale, meșterul povestitor laudă iscusința și dîrzenia de vînător a cîinelui, care nu se lasă pînă nu aduce fiară sub lancea stăpînului. Peste goana așudată a copoilor și încordarea oamenilor, Sadoveanu suflă molcom aurul de letopiseț al sfătoșeniei, spre înalta cinstire a „oamenilor mării sale“, de mult adormiți în file de cronici.

Indrăzneala hăitașilor — despre care un călător austriac prin părțile noastre scria în 1780 că „pun brațul în gîtul ursului și ies doar cu ciomagul înaintea fiarei“ (108), era și a voievodului. Sfîrșitul încăierării cu fiarele putea fi uneori tragic, așa cum tînguie un poet :

„Stăpînul a murit ; l-a rupt vrăjmașul
Sau, mai sălbatic, lupul cenușiu...
Copilele cu galbene făclii
Bocesc pe voievodul adormit,
Iar cîinii mîrîind, noroiul ling...”

(Adrian Maniu — *Vînătoarea*)

Plăcerea partidelor de vînătoare era uneori imitată și în mesele din cetate. În secolul al XVII-lea, Vodă Constantin Șerban era vizitat la Tîrgoviște de ambasadorul suedez aflat în drum spre Istambul. Bucuros de oaspeți, voievodul îi oferă străinului un banchet de pomină, care durează de la orele 10 dimineața pînă la 7 seara. Tocmai cînd să se încheie masa, „apar vînătorii domnești aducînd doi urși pe care între timp îi vînaseră“ (108). Voievodul ținuse neapărat să-și uluiască musafirul...

Să amintim și de Nicolae Mavrogheni, acel vodă care se plimba prin cetatea Bucureștilor într-o șaretă trasă de cerbi cu coarnele aurite, precum ciutele de la carul zeiței Artemis. Voievozii români îndrăgeau efortul aspru al vânătorii, dar și îmbierile ei sărbătorești, prilej de a-și arăta strălucirea rangului lor, spre desfătarea intimă a orgoliului...

DARURI DE CÎINI

„Regele Sopithes îi dăruie lui Alexandru cel Mare cincizeci de cîini vrednici de admirat...”

(Diodor Sicilianul — *Bibliotheca historica*, XVII)

Pentru captarea bunăvoinței — sau ca măgulire atentă față de atotputernicii vremurilor, darul cel mai ispititor era cîinele de rasă ori calul. Strabon (57) scrie că „regele Epirului i-a dăruit odată lui Alexandru cel Mare un dulău de o mărime nemaivăzută. Ca să-i încerce curajul, Alexandru l-a ațîțat să lupte cu un urs, apoi cu mistreți sau cu cerbi, însă cîinele sta culcat, nepăsător, încît fu socotit laș și ucis. Aflînd, regele epirot i-a dăruit un alt cîine de acest fel, cu recomandarea de a-l pune la încercare cu leii și cu elefanții. Leul fu sfîșiat de cîine fără dificultate, iar lupta cu elefantul a fost de un mare spectacol. Cu părul zbîrlit, cîinele începu mai întîi să latre îngrozitor, apoi sări la atac, ferindu-se însă de trompa elefantului, astfel că îl silea să se tot învîrtească fără răgaz, pînă ce a căzut amețit, zguduind pămîntul” (XV, 700), Diodor Sicilianul (18) scrie că „în India există cîini foarte bine dresați pentru vînătoare. Se zice că ei provin din împerecherea cîinelui cu tigroaica. Ei, cînd zăresc o fiară, nu scot nici un lătrat și atacă, mai ales pe leu”. Mult pastişată de cronicarii antici este povestea încăierării dintre un astfel de cîine și un leu : se pretinde că nici cînd slujitorii i-au retezat o labă, cîinele nu și-a descleștat fălcile din trupul leului ! Curtius Rufus (51) supralicitează : „Nici după ce i s-a tăiat și al treilea picior, cîinele nu s-a clintit, ci a murit așa, cu colții înfipti în trupul leului” (IX, 1). Dar amintindu-și că este, totuși, istoric, nu povestaș, Rufus se grăbește să se spele pe mîini în fața neverosimilului : „eu însă nu cred toate acestea pe care vi le istorisesc, căci nu pot confirma lucruri de care mă îndoiesc, dar nici nu pot trece cu vederea ce mi s-a spus...”

Cîinii voinici și feroci, buni pentru vînătoare princiară, formau una din grijile și bucuriile regilor orientali, prilej de fală. Herodot (27) scrie că satrapul Babilonului trebuia să crească pentru regele persan Cyrus un număr însemnat de „cîini indieni”. „Patru orașe mari, aflate în cîmpie, erau obligate să hrănească acești cîini, fapt pentru care ele erau scutite de orice alt impozit” (I, 192). Erau din rasa molo-

șilor, de talie impunătoare și despre ei scria Strabon (57) că „nu lasă fiara pe care au înșfăcat-o decît dacă li se toarnă apă în nări. Ei se îndîrjesc uncori atît de mult atunci cînd mușcă prada, încît se întîmplă să le sară ochii din orbite“ (XV, 1).

În Evul Mediu, darurile de cîini, de șoimi sau de cai constituiau un procedeu princiar, de natură să lege prietenii, sau ca semn de confirmare a stării de vasalitate. În cîntecul de gesta *Garin le Loherain*, ducele Fromont de Bordeaux dăruie unui nobil „mulțime de cîini și 80 de șoimi“ (88). Exemple de acest fel sînt numeroase. Dar în timp ce șoimul era purtat de frumoasele castelane pe pumnul strîns, semn de supremă eleganță, cîinele de vînătoare rămînea în seama slugilor. Stăpînul nu-l prețuia decît la vînat, ca fin urmăritor și neiertător călău al fiarelor pădurii.

Și voievozii români dăruiau străinilor ogari indigeni, capabili să ia în fugă spinarea ierboasă a zării. La 12 decembrie 1751, ambasadorul francez la Istambul îi scrie secretarului lui Constantin Racoviță : „am auzit că în Moldova s-ar găsi ogari de foarte bun soi. V-aș rămîne îndatorat dacă mi-ați căuta patru ogari din cei mai buni“. Voievodul moldovean află de scrisoare și, prea măgulit să sporească haita de vînătoare a lui Ludovic al XV-lea „mult-iubitul“, îi dăruie un număr întreit de ogari. Ambasadorul francez primește un răspuns măreț : „Măria Sa a poruncit să fie îmbarcați doisprezece ogari, șase de parte bărbătească și șase de parte femeiască, dintre cei mai buni, pe corabia lui Manolachi Reis. Un om de casă îi însoțește“. Curtoazia voievodului este fără cusur, iar ca încheiere, pentru ca regele francez să știe ce țară binecuvîntată este Moldova, domnitorul apreciază cu diplomatică modestie că „darul ogarilor este un lucru de foarte puțin preț“. Ca atare îi mai dăruiește „două butoaie de vin alb și două de vin roșu, pelin de Odobești, un butoi cu vin de Cotnari de trei ani și două butoaie cu o mie de mere pentru iarnă, numite domnești“ (22).

Ciocnind paharul cu vin rubiniu de Odobești, petrecărețul rege Ludovic „mult-iubitul“ avea la îndemîină, astfel, un nou „argument“ de lenevoasă înveselire, după înjunghierea cerbului cel istovit de goana cîinilor, între care vestiții ogari de Moldova. Prilej ca să afle de la ambasadorul său din Istambul și ce mănoasă țară înrobise sultanul...

CÎNELE DE AGREMENT

ALINTAT ÎN CETATEA ANTICĂ • LINGĂ CAVALERUL ÎNAMORAT • MORMINTE ȘI INSCRIȚII FUNERARE PENTRU CÎINI • MANIA CÎINILOR

ALINTAT ÎN CETATEA ANTICĂ

„Issa e o cățelușă — și lui Publius i-e dragă.
Cînd scîncește ți se pare că vorbește și se roagă !

(Martial — *Epigrame*, I, 109. Trad. T. Mălinescu)

Cîinele „de agrement” sau, cu un cuvînt apropiat de epoca noastră, „cîinele de companie”, a fost favoritul femeilor și bărbaților din multe case ale cetăților antice. Există un obicei de mult statornicit în Grecia lui Pericle ca, în vizitele făcute prietenilor, în *agora* (piața unde se strîngea lumea pentru discuții) să vii însoțit de cîinele preferat. Poemele clasice și pictura pe ceramică sînt dovezi ale afecțiunii stăpînilor pentru cîinele „de apartament”, altfel spus pentru cîinele de ținut în lesă ori în brațe. El era arătat prietenilor și cunoscuților cu mîndrie, chiar cu orgoliu. La festinul roman al lui Trimalchio, un sclav ține în brațe în sufragerie, „înfășurată într-o panglică verde”, pe cățelușa *Margarita* (perla), „neagră și grasă să te sperie”, cum o descrie ironic Petroniu. Nu e de mirare, nici atunci nici acum, deoarece acel sclav „o tot îndopa cu pîine, deși ea, mai mult decît sătulă, nu mai voia să mănînce” (44). Într-o frescă din Pompei se văd 9 meseni care se ospătează instalați pe un *accubitus* în formă de semilună (pat caracteristic epocii imperiale) iar unul din ei ține în brațe un cîine (97).

De alintarea stăpînilor au parte lungă, în acea vreme, și cîinii de vînătoare, care adesea dorm pe un pătuț lingă cel al stăpînilor, ca orice cățel de apartament. Probabil de aceea savantul chinolog P. Megnin opinează că „între cîinii de agrement îi putem număra și pe cei de vînătoare sau de pază, căci orice cîine procura stăpînului o plăcere (*delicium*), prin aceasta devenind un cîine de agrement”. Copil al casei, cățelul femeii antice putea intra în orice cameră, tolănindu-se pe perne sau pe pieptul grațios al stăpînei sau alergînd cu limba în chip de sărut pe obrazii ei, adesea descîntați cu mirodenii și parfumuri orientale misterioase. Îngrijirea cățelului favorit era dată în seama

unui sclav de încredere — care se mîndrea cu această sarcină, uneori înscrisă ca o memorabilă demnitate familială pe piatra de mormînt : „*minister catellae*“.

Antichitatea și-a avut deci cîinii de agrement, numiți „*delicia*“, care însemnau o statornică plăcere. Alintați cu panglici și acoperiți cu mîngîieri, plînși omeneste la moarte și onorați cu monumente, cîinii *delicia* erau pictați pe ceramică sau în frescă, alături de persoana care își consuma nevoia de afecțiune și timpul liber în acest mod. Pe medalii, sarcofage, în picturi și statui, unele figuri de cîini de agrement au ajuns pînă în epoca noastră, — sugestive mărturii despre preocupările și obiceiurile familiale ale unei lumi în progres.

Frumusețea cîinilor favoriți era obiect de conversație și de admirație largă. În secolul al V-lea î.e.n., atenienii discutau cu aprindere criteriile privind frumusețea cîinilor, lungimea cozii sau a urechilor — așa cum citim în tratatul de vînătoare al lui Xenofon. Prețul unui cîine foarte frumos nu putea fi decît pipărat. Cîinele pe care un capriciu al lui Alcibiade l-a nemurit în proverb îl costase pe zvăpăiatul său stăpîn 80 de mine, adică vreo 6 650 franci aur (97). Acest cîine atît de scump are cînsa să fie descris de însuși Plutarh : „Era minunat la mărime și conformație, dar Alcibiade i-a tăiat coada, care era foarte frumoasă. Prietenii lui îl dojeneau, spunîndu-i că s-a făcut de vorbă în ochii lumii și că toți atenienii îl blamează aspru, pentru că a mutilat un cîine atît de frumos. Rîzînd, Alcibiade le răspundea numai atît : „Foarte bine, căci tocmai asta am și intenționat. Atenienii să tot discute despre fapta asta și să nu aibă timp să critice vreo răutate mai mare a mea“ (*Alcibiade*, IX).

Romanii din epoca decadentă împingeau pasiunea pentru animalele „*delicioase*“ pînă la extrem. În secolul lui August, îmbogățiții Romei întrețineau în palate, ca distracție fără sfîrșit, fel de fel de animale și păsări, insecte sau chiar șerpi, tratîndu-le cu o grijă exagerată. Poetul Catul lăcrimase în versuri pentru moartea unei vrăbii, „mai dragă decît lumina ochilor“ pentru Lesbia, iubita lui. Dintr-o epigramă a lui Martial (VII, 87) aflăm și alte „*delicii*“ ale prietenilor lui : un linx, un ichneumon, o coșofană care „știe să zică bun venit“, un șarpe încolăcit în jurul gîtului, o privighetoare onorată la moarte cu un monument... Tuturor poetul satiric le împarte ironii, iar într-o altă epigramă (I, 83) o șfichiuie pe Manneia cu un distih vitriolat :

„Cînd văzui cum cățelușa ți-a lins fața, îmi șoptii :

Nu mă mir ! Așa sînt cîinii : umblă după scîrnăvii !“

Ca multe alte femei, Manneia se lăsa dusă nu numai de extravaganta modei, ci poate și de unele superstiții de cosmetică. Un istoric (1) ne asigură că regina egipteană Berenice purta în lesă un leu îmblînzit, care îi lîngea fața „spre a-i netezi ridurile“ (V, 39). Ironistul Martial nu era însă lipsit de afecțiune pentru cîine, căci o epigramă

a lui (XIV, 198) este grea de zorzoanele laudelor pentru o cățelușă galică : „dacă ai vrea să afli drăgălășeniile acestei cățelușe, o pagină întreagă nu mi-ar fi de ajuns să ți le povestesc“.

Împăratul Octavian August, care se străduia să oprească alunecarea moravurilor în Roma decadentă, nu agreea răsfațul cîinilor în public, uneori blamîndu-l cu ironice reproșuri, așa cum notează Plutarh : „Văzînd odată la Roma niște străini bogați, purtînd în brațe căței și pui de maimuță, Caesar i-a întrebat dacă, pe cît se pare, femeile lor nu nasc copii. El îi dojenca în acest fel, ca un comandant de oști, pe acei care își risipesc pe animale iubirea datorată oamenilor și sădită în noi de natură“ (*Pericles*, I). Desigur, iubirea de oameni trebuie să fie sentimentul principal, nu singurul, trunchiul din care cresc ramuri și se deschid flori. După Octavian August, unii din succesorii lui au căpătat pasiunea pentru „delicii“ : Suetoniu scrie că împăratul Tiberiu „între plăcerile lui avea un șarpe căruia obișnuia să-i dea mîncare cu mîna proprie“.

Scriitorii romani erau, probabil, indignați de excesul afecțiunii pentru cîini, comparativ cu neomenia sau cruzimea acelorași stăpîni față de sclavi sau de cei săraci. Juvenal blamează, în *Satire*, pe acele femei fără inimă care pun pasiunea pentru căței mai presus de orice sentiment uman : „ele și-ar ucide chiar și soțul, dacă prin asta și-ar salva cățelul lor favorit“ (II, 650). Fiindcă adevărul este mai totdeauna la mijloc, excesele au indispus sau indignat în toate domeniile. Același scriitor se înduioșează văzînd iubirea pentru cățel a unui băietan de țară și muștră pe moșierul zgîrcit care nu-l ajută pe tatăl acestui copil, un plebeu aflat sub patronajul acelui moșier : „Cît te-ar fi costat, oare, să-i fi dat cîteva brazde de pămînt *clientului* tău sărăcit ? Este oare mai bine să-l cedezi altuia pe acest sărman băiat de țară, cu coliba lui, cu micul său cîine care îi ține tovarășie de joacă ?“ (*Satira* IX). Juvenal pune aici degetul pe rană, criticînd pasiunea ostentativă a bogaților vremii pentru animale-delicii și lipsa lor de omenie față de cei săraci. Scriitorul privește cu simpatie pe copilul iubitor de cățelul care îi umple singurătatea și îi modelează educația prin blîndețea și nevinovăția lui.

În preferința pentru cîinele de agrement, romanii înstăriți nu vedeau o simplă influență a modei, nici doar lipsa unor preocupări mai adînci. Sub aspectul monden, uneori chiar frivol, descoperim și sentimente înalte, cu miez afectiv valoros. Atașamentul pentru cîinele de apartament semnifică deseori golul unei tristeți de neconso-lat, o duioșie care nu a găsit altă albie mai sinceră și răsplătitoare, o prietenie care nu are altă oglindă să se reflecte. Iubirea omului pentru cîinele său — specie animală a cărei viață relativ scurtă dă o grabă particulară afecțiunii — are răsfrîngeri sufletești nobile. Publius își îndrăgește atît de mult cățelușă Issa încît, știind că nu

peste mult ea va muri, roagă un pictor să o zugrăvească în culori. Apoi își cheamă prietenul, pe Martial, să compare critic portretul cu modelul cel viu. Ironiile epigramistului amuțesc iar omul de inimă laudă în cuvinte calde frumusețea cățelușei și a portretului ei : „cînd Issa cea vie stă alături de cea din tablou, ai crede ori că amîndouă sînt vii, ori că amîndouă sînt picturi“. Urmează un liric elogiu adus de temutul ironist, acum devenit admirator, frumuseții tuturor cîinilor de agrement :

„Cu stăpînul ei o dată rîde și se întristează,
Zburdă cînd îl vede vesel, — cînd e supărat oftează.
Issa e mai jucăușă decît vrabia lui Catul,
Să-i asemuiesc sărutul cu-al columbei, nu-i destul !
Issa-i mai îmbietoare decît galeșa codană ;
Issa e mai prețioasă ca o perlă indiană...”

(Martial — *Epigrame* I, 109. Trad. T. Măinescu)

Însuflețita năvală de comparații, dilatate în hiperbolă, face ca alintarea în rime a acestui cîine să devină portretul liric al unei fețișe-îngerăș, răsfățată sincer de întreaga familie a stăpînului.

Voinici sau mărunți, utili sau decorativi, cîinii de agrement au îmbujorat viața stăpînilor, prin prezența lor afectuoasă, devotată și inocentă — lîngă sufletul și ocupațiile zilnice ale familiei. Poate că și din acest motiv, cîinii au suferit prin secole tirania modei, a gusturilor epocii sau preferința subiectivă a proprietarilor. Prin Evul de Mijloc, mai fiecare stăpîn se vroia și un crescător de cîini — încru-cișînd rasele după capriciu sau fantezie, spre a-și obține exemplarul dorit de inima lui.

Alintarea cîinilor în cetatea antică și-a tot adîncit rădăcinile sentimentale în straturile societății și, depășind epocile, și-a sporit conținutul și statornicia, prin utila preocupare și pentru cîinele de vînătoare.

LÎNGĂ CAVALERUL ÎNAMORAT

„Tristan ! Lasă-mi pe Husdent, ogarul tău.
Văzîndu-l, îmi voi aminti de tine și voi fi mai puțin tristă“.

(Tristan și Isolda)

În recele castel de piatră, singurătatea femeilor se mîngîia cu alintarea cîinelui, unic depozit de tandrețe, uneori destinată în gînd cavalerului inimii. Cînd dăruia un cățel iubitei, acesta spera ca micul animal să-i aducă mereu aminte de el, cel plecat departe, dar dornic să-i rămînă mereu în vis. În faimosul poem medieval de dra-

goste, *Tristan și Isolda* — primul cîntec de gesta în care iubirea formează sîmburele acțiunii — ducele din Țara Galilor îi dă în dar lui Tristan cățelul numit Petit-Crû. Cavalerul nostru era mereu îngîndurat, cu chipul iubitei strivindu-i pleoapele, încît cățelul vrăjit trebuia să-i descrețească fruntea. Mai neguroasă la suflet era însă Isolda, încît Tristan îi trimite ei cățelul, ca să-i însenineze viața. Un meșter giuvaergiu îi face o cușcă din aur și nestemate, ca Isolda să-și poată lua cățelul oriunde se ducea. „Și de cîte ori se uita la cățel, mîhnirea, necazul și părerile de rău dispăreau din inima ei“ (62).

Cîntecele de gesta și romanele din *Ciclul Mesei Rotunde* aduc indicii că în toiul Evului Mediu era la modă să ai un cîine însoțitor, tăcut confident al amorului, care să faciliteze iubirea curtezanului cu spadă. În cîntecul de gesta, „*Garin de Monglane*“, cavalerul Garin s-a îndrăgostit de frumoasa Mabilie. Garin se află în vizită la un castelan care din întîmplare îi cunoaște aleasa inimii și, înțelegîndu-i jarul din suflet, îi dăruie un cățel, fost cîndva al iubitei Mabilie. Acest mic patrupeze îl va conduce pe Garin pînă la pragul dragiei lui. Cum vedem, întîlnirea îndrăgostiților nu se mai face prin intervenția unui factor supranatural ori a unui animal năzdrăvan, ci cu ajutorul cîinelui confident și prieten.

Curtoazia medievală își făcuse din cucerirea femeii un cult, în care amorul se exprima prin rafinamentul gesturilor și delicatețea formulelor. Era un mare progres pentru îmblînzirea brutalității feudale, hrănită cu războaie. În romanul „curtenitor“ intitulat *La chastelaine de Vergi*, compus prin secolul al XIII-lea, inocentul Cupidon este cîinele, intermediar pentru încheierea fericirii celor doi îndrăgostiți. Un cavaler iubește pe castelana din Vergi care, drept condiție, îi cere discreție deplină. Înamoratul va trebui să fie prezent, singur, la o oră precisă și într-un anumit loc. Suspînătorul se conformează, dar, ajuns la punctul convenit, nu găsește acolo decît pe cățelul iubitei. Micul complice acționează însă ca un actor versat în rol : urmîndu-l pe mărunțul Cupidon fără să-i pună întrebări, calea spre iatacul iubitei este liberă, cățel și cavaler sosind la pragul rîvnit, fără nici o dificultate.

După ce legătura între îndrăgostiți s-a înfiripat, comportarea cățelului servește drept măsură — de laudă ori de reproș — pentru atitudinea amoroasă a fetei. În romanul medieval *La vengeance Regnidel* (88), cavalerii Gauvain și Druidain se sfădesc pentru inima tinerei Ida. Cavalerul Gauvain o însoțește pe Ida, împreună cu cei doi ogari ai fetei, spre Curtea regală, unde urma să aibă loc un aprig duel între cei doi pretendenți. Însă, pe drum, ei întîlnesc un alt cavaler, de care ușuratică Ida se înamorează la prima ochire și, zăpăcindu-l cu privirea, îl decide să fugă amîndoi, spre disperarea lui Gauvain. Cei doi ogari ai fetei nu sînt însă de acord cu purtarea

stăpînei și refuză să se despartă de Gauvain. Cum noul iubit al Idei cere ogarii cu insolență, se iscă o luptă între el și Gauvain, care îl ucide. Așadar, ogarii rămăseseră credincioși iubirii adevărate — blamînd ușurătatea stăpînei.

În amorul cavaleresc medieval, cîinele intervine în desfășurarea „declarațiilor” de iubire și la crearea „atmosferei” sentimentale. Drăgălășenia micului complice al iubirii se alătură la distincția stăpînei. Rolul cîinelui este țesut în decor, ca element pitoresc și pretext de răsfăț feminin. În romanul Graal-ului, cavalerul Perceval trebuie să-și dovedească trăinicia iubirii aducîndu-i fetei capul unui cerb alb, aflat într-un parc de vînătoare. Ca să-l ajute în această „muncă”, fata îi împrumută eroului cîinele său, cu condiția să i-l restituie nevătămat.

Pîrghiile acțiunii s-au inversat : în viața cavalerilor medievali, convorbirile de dragoste sufletească — „amor purus” — au devenit un element mai „curtenitor” decît vînătoarea, rămasă o rustică metodă bărbătească pentru oțelirea trupului și agerimea mîinii.

Este prilejul să notăm aici, într-un salt peste veacuri, că folosirea cu valoare de simbol a cîinelui — ca mijlocitor în înfiriparea iubirii — a ispitit recuzita lirică și în vremea contemporană. Esenin se complăce, într-o voită schimbare de planuri în care tineretul își face un prieten din cîinele favorit, să trimită bilețele iubitei prin acest cîine-poștaş :

„De-o fată-n alb mi-aduc aminte, / Pentru ea-mi fu cîinele
poștaş. /

(...) Fata ceea cîntec îmi părea, / Pentru că-ale mele scrisorele, /
De la zgardă nu le desprindea...”

Anii s-au rotit, cîinele acela a murit, dar fiul lui, cățelul, saltă acum ca smintit de bucurie, în calea poetului. Uluitoarea asemănare a cățelului cu tatăl său, fostul cîine-poștaş, răsucesc brusc fantezia poetului îmbătrînit, care se crede din nou la vîrsta fericită a „bilețelilor”, gata cumva să reînceapă dulcea auto-amăgire :

„Dus, ascult cum cîntă amintirea. / Nu lătra, nu mai lătra zorit!
(...) Parc-aș vrea să te cuprind îndată / Ca pe-un frate, nu
știu cum...”

(S. Esenin — Fiul cîinelui. Trad. G. Lesnea)

Părerea țărănimii truditore, față de acest rafinament de amor îmbrăcat în nimicuri și artificii, o aflăm din romanul medieval *Aucassin și Nicolette* (88). Plugarii vedeau bine că seniorul nu-și îngrijește cîinele de vînătoare cu mîna lui, ci lasă această sarcină în seama celor sărmani. Seniorul feudal ignora mizeria în care își ținea „pălmașii”, dînd importanță exagerată pasiunii sale cinegetice. Iată,

cavalerul Aucassin alerga disperat prin pădure după ogarul rătăcit pe undeva, tot întrebînd de acest prețios patrupe. Un țaran parcă l-ar fi întîlnit la vreun colț de codru, însă nu l-a dat atenție, căci bietul om era tare necăjit : își căuta boii dispăruți de la locul de păscut. Pentru țaranul acela, supărarea castelanului părea ridicolă și fără obiect : boierul plîngea după un cîine, pe cînd boii lui meritau să fie căutați cu zdrobire de suflet, boii care trag plugul din greu pentru agoniseala sfîntă a pîinii...

MORMINTE ȘI INSCRIPTII FUNERARE PENTRU CÎINI

„În acest loc odihnesc rămășițele cîinelui meu. El avea toate virtuțile omului, dar nici unul din viciile lui“.

(Byron — *Inscripție pe mormîntul unui cîine*)

Cîinii de agrement erau priviți cu o impresionantă umanizare din partea celor ai casei, căci erau considerați un fel de „copii cu blană“, inocenți și naivi, de o deplină sinceritate. Socotiți *prieteni* ai stăpînului, aidoma celorlalți, era firesc ca, la moarte, ei să fie îngropați *omenește*, sub lespede de marmură ori sub un monument funerar, potrivit averei și faimei stăpînului. Alexandru cel Mare și-a înmormîntat cîinele favorit, Perittas, într-un mausoleu, în jurul căruia a întemeiat un oraș (47). Grecii își îngropau cîinii sub pietre ale căror inscripții aminteau isprăvile dulăilor ca și cum ar fi fost vorba de oameni. O epigramă funerară din știuta antologie (3) glorifică curajul și fidelitatea unui ogar de talie masivă numit Tauros („taurul“), care murise vitejește sub colții mistrețului, pentru a salva viața vîntătorului Eumelos, stăpînul său :

„Aici e piatra de mormînt sub care zace cîinele cel iute de picior, paznicul foarte credincios al lui Eumelos. Cînd el încă trăia, fusese numit Tauros. Acum lătratul său se mai aude doar pe cărările cele tăcute ale morții“ (VII, 211).

Cetățenii cu stare ridicau monumente funerare pentru cîinii îndrăgiți, fapt amintit de Aelian în *Varia historiae* : „un atenian, Poliarhos, își iubea atît de mult cîinii și cocoșii cu care se distra, încît la moarte le făcea funeralii la care invita prietenii, cu mare cheltuială, iar pe mormînt le înălța coloane cu inscripții votive“ (VIII, 4).

Poetul grec Simonides din Keos (secolul VI—V î.e.n.) glorifică într-o „epigramă“ funerară pe cățeaua de vîntătoare Lykas : „încă și acum se mai îngrozește vînatul de oasele ei ce înălbesc în acest mormînt“ (*Pollux*, V, 48).

Romanii bogați își onorau cîinii cu epitafuri care transmiteau posterității durerea neconsolată a stăpînului și virtuțile animalului dispărut, în metafore duloase și hiperbole solemne. Pe stele votive, cîinele stă alături de imaginea omului, încît Trimalchio, parvenitul din cartea lui Petroniu (44), se află în bună tradiție atunci cînd îi poruncește meșterului Habinnas să-i sculpteze cățelul la picioarele statuii sale de marmură. Nimic de mirare, de vreme ce Ovidiu a bocit papagalul Corinei și Catul a plîns după vrabia Lesbiei.

În epigrafia funerară romană, din cele șapte inscripții pentru animale, descoperite pînă în prezent, patru sînt închinete cîinilor, așa cum sînt descifrate de Galletier (24). Despre unul din cîini citim pe lespede de mormînt că „era nu numai un paznic credincios, ci și inteligent. El nu lătra niciodată prosteste (*nunquam latrauit inepte*) fiind, în această privință, demn să dea lecții oamenilor“. Și defuncta Margarita, o cățelușă de rasă galică, „era inteligentă și avea un joc al fizionomiei care ținea loc de vorbire. În afară de asta, era foarte iscusită la vînătoare, aproape ca și un om“. În încheierea epitafului, Margarita își deplînge trista ei moarte, socotind-o vrerea destinului : „totuși destinul m-a lovit“ (*sed iam fata subii*). Altă cățelușă cu nume distins — Patricia — este regretată de stăpîn în inscripția votivă, pentru calitățile ei de sociabilitate chiar față de străini : „ea se învîrtea grăbită în jurul mesei noastre și sărea pe genunchii musafirilor spre a-și solicita partea. Lingea cu seriozitate cupa de vin ce i se oferea și mișca din coadă spre a mulțumi“. Iată cum sînt traduse în limbaj omenesc „gesturile“ și atitudinile cățelului, spre a-și facilita convorbirea cu invitații ! Dintr-un alt epitaf aflăm că Myia era o cățelușă atît de atașată de stăpînă, încît era chinuită de sentimentul geloziei, acest revers diform al iubirii. Ca dovadă că Myia lătra îndîrjită la oricine s-ar fi așezat alături de zeița inimii ei !

Epitafurile săpate în piatră sînt întocmite în stil mișcător, solemn. Acele cîteva „amintiri de familie“ și regretele destinate posterității destăinuie o afecțiune sinceră și o tristețe învăluitoare, ca o revărsare lirică de arpegii umane.

Chiar și unii cezari considerau cîinele drept un frate al omului, de speță inferioară. Istoricul Spartianus a consemnat că „împăratul Hadrian își iubea atît de mult cîinii și caii, încît la moartea lor le ridica monumente funerare“. Inclinația sufletească pentru cîini a încruntatului împărat nu era întîmplătoare, ci avea izvor mai adînc în pasiunea lui de vînător.

În lumea gallo-romană, cîinele se bucura de o cinstire aproape omenească. C. Jullian (cit. 24) scrie că „în groapa de la Amiens, descoperită în 1915, s-au găsit scheletele a 9 cîini, dintre care unul era așezat peste cel al stăpînului. Alți doi cîini fuseseră puși într-o urnă

funerară". Reliefurile care împodobeau sarcofagele, în acea epocă, înfățișează adesea scene de vânătoare, cu inscripții impresionante despre defunct (3) : „Sînt aici toate emblemele tale de vânătoare, calul, cîinii, lăncile, țăpoiul. Dar, vai ! Toate acestea sînt din marmură. Căci la vîrsta de 20 de ani tu dormi somnul cel fără deșteptare !" (VII, 338).

Epitafurile și necrologurile compuse de poeții latini aminteau tonul duios al inscripțiilor anonime sus citate, dar l-au dezvoltat în metafore lirice și comparații cu plîns stăpînit, ca după un vlăstar al familiei. Petroniu (44) a compus povestea unei cățele de vânătoare, în emoționanta jerftă a maternității : murise „din facere" :

„M-am născut în Galia și mă numeam Concha, acel izvor zeiesc de care eu eram demnă prin frumusețea mea. Alergam neînfri-cată prin cele mai dese păduri și fugăream pe dealuri mistrețul cel zburlit. Niciodată n-am fost legată în lanț, nici n-am primit lovituri. Mă culcușeam molatic la pieptul stăpînului și al stăpînei mele. Aveam și un pat pregătît pentru mine, unde îmi odihneam picioarele cînd oboseam. Deși nu am darul vorbirii, eu știam să mă fac înțeleasă mai bine decît oricare alt cîine. Totuși destinul m-a înfrînt. Mi-am găsit moartea pe cînd îmi nășteam cățelușii. Iar acum o lespede îngustă de marmură acoperă locul unde odihnesc pe vecie" (cap. XXXVI).

Și temutul ironist Martial își încălzește condeiul cînd scrie un epitaf pentru a eterniza numele cățelei de vânătoare Lydia, moartă de tînră în încheștarea cu mistrețul :

„Am fost o cățea de vânătoare. În pădure răspîndeam în jur groaza iar în casă aduceam mîngîiere. Mă numeam Lydia și eram foarte credincioasă stăpînului meu. Zilele vieții nu mi-au fost prea multe, căci am fost ucisă de colții unui mistreț, la vânătoare. Totuși nu mă plîng, cu toate că am fost trimisă prea de timpuriu în lumea umbrelor. — căci nu aș fi putut avea, în alt mod, o mai nobilă moarte decît aceasta !" (XI, 69).

Schimbînd ceea ce trebuie schimbat, epitaful acesta poate pro-hodi pe orice luptător căzut în duelul cu dușmanii. Poetul umanizează chipul acestei cățele curajoase, atribuindu-i și dorința unui sfîrșit eroic, de mare noblețe, alături de stăpîn, spre a fi și după moarte împreună.

În epoci mai apropiate de noi, iubitorii cîinelui au dat o haină nouă acestor impresionante modele antice, ridicînd monumente cu inscripții îndurerate pentru cîinii lor. Filologul flamand Justus Lipps suspina pe epitaful cîinelui său Safir (80). Byron a ridicat un monument funerar cîinelui Boatswain și a plîns în inscripție cali-

tățile prietenului său : „În acest loc odihnesc oasele unuia care avea frumusețe, însă lipsită de vanitate, putere, dar fără insolență, curaj, dar lipsit de cruzime. Acest epitaf este un binemeritat omagiu în memoria lui Boatswain, un câine născut în 1803 și mort la 18 noiembrie 1808“ (92). Sinceritatea lui Byron s-a exprimat și în dorința testamentară de a fi îngropat lângă Boatswain. Emoționant este și soborul epitaf întocmit de Axel Munthe pentru câinele Tom, „*my fellow*“.

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea, în marile orașe occidentale s-au înființat cimitire pentru câini și alte animale de apartament. Din 1880 s-au adunat în cimitirul canin din faimosul Hyde Park al Londrei aproximativ 250 lespezi de marmură sub care odihnesc câini. Deși închis oficial în 1903, înmormântările de câini au continuat, însă în mod excepțional. Coloane înflorate cu motive vegetale, inscripții pe marmură vechi de 80—90 de ani, prelungesc nemângâiatul suspin al stăpînilor, în diminutive și formule gingașe, cu făgăduieli de veșnică amintire. „Aici odihnește iubitul meu câine Pixie, le petit ange à maman“. Mai aflăm că „Minnie era de o rară frumusețe, avînd sensibilitate și curaj“. Unele inscripții citează texte biblice, iar pekinezul Bondy, înmormîntat în 1949, are la cap... o cruce de marmură, inocentă umanizare în creștinism a cînelui drag !

În 1896 s-a înființat lângă New York, la Hartsdale, „cel mai împodobit“ cimitir de câini : el conține statui, sculpturi și basoreliefuri în marmură, bronz și granit. Specia cînelui a primit aici onoruri militare și omagiul civil prin colosalul „monument al cînelui necunoscut“, eroul anonim mort vitejește în războiul purtat de națiune. Un alt buchet de elogii îl reprezintă „monumentul cînelui-martir“, cel tăiat sau ucis de viu în laborator pentru investigații medicale. Citim pe alte lespezi inscripții votive care par metafore înlăcrimate : „Minge de zăpadă ! Amintirea ta nu se va stinge niciodată din inimile noastre !“ Regretele întrevăd confuz și revederea „dincolo“, precum în epitaful : „Jack, câinele care — ca totdeauna — își precede stăpînul cu cîțiva pași“.

În 1899 s-a inaugurat la Asnières, într-o romantică buclă a Senei în apropiere de Paris, un „cimitir zoologic“ pentru aproximativ 40 000 animale, majoritatea câini. În mijlocul unei adevărate expoziții sculpturale în aer liber se înalță statuia vestitului câine bernardin Barry, purtînd pe spate un copil salvat de el. Academicieni și scriitori celebri au oferit aici un mormînt aproape omenesc cînelui favorit. Pe o lespede de marmură este înscrisă cugetarea lui Victor Hugo : „câinele este virtutea care, neputîndu-se face om, s-a făcut animal“ (74). La Lisabona, cimitirul de câini se află alături de grădina zoologică, într-o sugestivă „continuitate“ a existenței animalelor. În țara sîngeroaselor corride, sentimentalismul față de câine și

duioșia inscripțiilor funerare vădesc un emoționant contrast de atitudine, cu mărturii afective demne de relevat, care atenuează strigătele aprige din arena cu tauri. Vizitatorii pot citi pe plăcile de marmură înflorată ale cimitirului canin unele versuri, naive poate, însă patetice :

„Numai un suflet împietrit / Sau o inimă de viperă /
Ar erita să verse lacrimi / La mormîntul cîinelui nostru. /
De aceea îmi zic, / Cînd îi văd pe prietenii tăi : /
Cu cît cunosc mai bine oamenii, / Cu atît iubesc mai mult
animalele !“

Sentimentul care pîlpîie în aceste cuvinte de bun rămas, la țăr-mul fără întoarcere, este afecțiunea certă dintre om și cîinele cu ochi inocenți. În intimitatea apartamentului, cîinele a devenit oglinda în care omul se privește zilnic și se minunează, se face mai bun, mai îngăduitor față de semenii lui. La moartea acestui mic vrăjitor, cei din jur regretă nu un animal ca atare, ci întruchiparea unei sincerități, îmbinarea unor sentimente de inocență primară, bucuria unei prietenii autentice, care înprospătează atmosfera sufletului lor zi cu zi, redîndu-i acea puritate de gînd și împăcare în sine — pierdute de om la poarta de nostalgie a Edenului...

MANIA CÎINILOR

„Measure is treasure“

(Măsura e de aur, adevărat tezaur !)

(Proverb englez)

Pasiunea exagerată, patima împinsă pînă la absurd și grotesc, față de animalele de agrement a fost persiflată cu denumirea greacă de *mania* (nebunie, furie). Modernii au inventat un nume mai blînd, înlăturînd ideea de „tulburare a rațiunii“, care flutură în cuvîntul *mania* și au denumit-o *petișism*, contragere între *pet* (patruped favorit) și *fetișism*, implicînd o venerație idolatră. Mania devine astfel sentimentul (stimabil) de a iubi un animal de apartament, însă în proporții care trec peste zăgazarile normalului — ajungîndu-se la situația ca animalul să fie îndrăgit mai mult decît semenul om.

Mania cîinilor și-a avut adepți în toate timpurile. Vîslînd pe Tamisa „trei într-o barcă“, scriitorul Jerome K. Jerome și prietenii lui ajung în orașelul Walton, unde vizitează castelul unei ducese de York, „care era moartă după cîini. Avea o mulțime și a pus să i se amenajeze un cimitir anume pentru ei, în care să se odihnească după moarte. Acolo zac și astăzi vreo cincizeci de dulăi, fiecare cu placa lui de marmură și epitaf propriu“. Comentînd acest spectacol, scrii-

torul își temperează mirarea într-o replică ironică : „bieții câini o merită tot atât de mult ca orice creștin“.

„Moda câinilor“ — sub forma ei maniacă — se întâlnește mai ales în lumea celor bogați. Descriind lunga agonie a șambelanului Detlev Brigge, scriitorul Rainer Maria Rilke ni-l prezintă alungit jos pe covor, sub grămada de câini prietenoși, înțelegători ai suferinței sale, precum alteîndva legendarul bubos Lazăr. „Dulăul cel roșcat sta lângă stăpînul său, cu una din labele anterioare pusă pe mîna cenușie a bolnavului. Detlev își cerea câinii și striga de zor. El urla de atîta timp și atât de neînterupt, încît câinii, care la început urlaseră și ei, sfîrșiseră prin a tăcea și nici nu mai îndrăzneau să se culce. Moartea șambelanului nu se grăbea...“

În țările capitaliste milionarii profiturilor își satisfac setea de publicitate afișînd ostentativ această manie a câinilor. În 1968 a murit în statul Florida din S.U.A. o anume Miss Ritchey. Ea și-a lăsat toată averea — cam 4½ milioane dolari — celor 150 de câini, cu excluderea rubedeniilor de sînge. Acestea au pornit un bătaios maraton juridic, dar în cei 4 ani de luptă 69 din fericii beneficiari testamentari au murit. Justiția americană a hotărît ca întreținerea câinilor să dureze cel mult 20 de ani (mult peste lungimea normală a vieții animalului) și să se încheie cu moartea ultimului cîne. Se restabilește astfel respectul cuvenit demnității umane.

Rămii uimit cînd citești, și te întrebi dacă vremea Romei imperiale decadente nu s-a răsucit cumva peste noapte în zodiac. Anacronicul contrast de mai sus denunță nu numai ravagiile sufletești ale unei manii ca oricare alta, ci și o falsă concepție de viață și de comportare ale unei societăți „pretinsă“ supercivilizată !

CÎINI CELEBRI SAU CU STĂPÎNI FAIMOȘI

CREDINCIOȘI PÎNĂ LA MOARTE ● CÎINI JUSTIȚIARI ● ALȚI
CÎINI CELEBRI ● CÎINI CU STĂPÎNI FAIMOȘI ● DIOGENE, CÎI-
NELE... ● GLORIA EFEMERĂ A UNOR CÎINI „SAVANȚI” ●
ÎNTRE INSTINCT ȘI INTELIGENȚĂ, LA CÎINE

CREDINCIOȘI PÎNĂ LA MOARTE

„Atunci lui Argos i-a fost dat să moară,
Îndată ce stăpînul își văzuse
Întors la douăzeci de ani, acasă...”

(Homer — *Odissea*, XVII, 434)

Zece ani de luptă în fața zidurilor troiene, alți zece risipiți în
vuietul furtunilor pe mări, lovit de valuri și de nenoroc. În sfîrșit,
Ulise își găsește drumul mult rîvnit spre casă. Acolo, o gloată de
pețitori obraznici, lacomi, nesătui, vor să pună mîna pe ogoarele și
cirezile de vite ale celui plecat departe, poate fără întoarcere. Prea
bucuroși l-ar stîlci cu ciomegele dacă el ar apare deodată, viu și
teafăr, din pierzania care l-a înghițit fără urmă. De aceea Ulise,
întors în insula lui, își păstrează hainele de cerșetor zdrențuit.
Nimeni din casă nu-l mai recunoaște sub această înfățișare de milog,
nici măcar soția lui Penelopa, darmite păstorul Eumelos, cel care îl
însoțește pînă la poartă pe pribeagul acesta...

Lîngă prag zace de bătrînețe, învins de boală, cîinele Argos,
cîndva falnic ogar de vînătoare, acum o zdreanță care stă oropsit
deoparte, pe gunoiul aruncat în fața porții. Deodată mirosul lui istovit
de bătrînețe tresare și îi răstoarnă în vârtej aducerile-aminte. Argos
simte că în preajmă se află stăpînul, în sfîrșit întors acasă :

„Acolo sta bătrînul cîine Argos,
Mîncat de jeg, de viermi și de gînganii.
Dar cum simți c-alătura-i Ulise,
Clăti din coadă și-și blegi deodată
Urechile — dar nu putu să vie
Aproape de stăpînul său ! Ulise
Deoparte stînd, o lacrimă își șterse...

(*Odissea*, XVII, 390)

Pentru a-și ascunde tulburarea inimii, Ulise pune câteva întrebări însoțitorului său. Răspunsul este o vînătorească laudă pentru Argos :

„...este copoiul
Aceluia care-a murit departe.
De-ar fi rămas la trup și-n hărnicie
Precum era cînd l-a lăsat Ulise,
Pe loc te-ai fi uimit de repejunea
Și de vîrtutea lui. Că prin adîncul
Pădurii dese, nu-i scăpa la goană
Nici o jivină, că-n aduvmec fuse
Neîntrecut. Acum însă nevoia
L-a copleșit, că i-a pierit stăpînul
În loc străin...”

(*Odiseea*, XVII, 414)

Marile bucurii sînt greu de suportat, la fel și brusca întristare. De aceea inima bietului ogar zvîcnește împleticită, frîntă de nălucirea revederii stăpînului. Acum moartea îi este împlinirea fericirii, răsplata ultimă a fidelității, căci inima cea bătrînă se oprește din bătaie...

Homer laudă îndelung credința, istețimea și frumusețea acestui ogar celebru, în versuri care desenează nu portretul unui cîine, ci statuia unui devotat exemplar. Povestind emoționanta revenire la vatră a lui Ulise, Homer a urcat în nemurire pe eroul legendar, dar și pe Argos, mareț simbol antic al prieteniei și credincioșiei unui cîine, pînă la moarte...

Maera, căteáua lui Ikarios, și-a sfîrșit zilele din amărăciunea fără seamăn, la moartea stăpînului ei. Primind călduros în ospeție pe Dionysos, zeul l-a învățat pe regele Ikarios cum să cultive vița de vie. Toamna, Ikarios a umplut mai multe burdufuri cu vin și a chemat la praznic supușii. Dar ei, nepăzind măsura, s-au îmbătat și au făcut atîta larmă, încît, crezîndu-se otrăviți, s-au mîniat și l-au ucis pe Ikarios. O tragedie ca multe altele, sub aburii beției ! Ucigașii i-au ascuns trupul „într-o gură de izvor, sub lespezi“. Fiica regelui, Erigona, alarmată de urletele lugubre ale cătelei celui ucis, a pornit să-și caute tatăl. Nu l-ar fi găsit vreodată, dacă ogarca *Maera* nu ar fi aduvmecat unde este ascuns cadavrul lui Ikarios. Cuprinsă de disperare, Erigona s-a spînzurat — iar *Maera*, se zice, nu s-a mai clintit de lîngă trupurile neînsuflețite ale stăpînilor ei. Tragedia celor trei ființe unite în nenorocire a înduioșat pe zei, care i-au urcat pe boltă în constelații, să lumineze noaptea pămîntul, cu inima lor cea strălucitoare de iubire. Astfel de întîmplări muiate în legendă, în care

cîinele își arăta devotamentul față de stăpîn chiar și dincolo de moarte, impresionau lumea antică. La episoade reale ori posibile s-au adăugat crîmpeie de fabulație și povești în care luceau unele boabe de adevăr sau măcar de verosimil. Din cărțile lui Pliniu cel Bătrîn (46) reproducem o întîmplare despre care scriitorul antic afirmă că s-a petrecut în vremea lui, ea fiind inclusă și în *Acta diurna populi*, acel „buletin oficial” al imperiului roman : „Sub consulatul lui Appius Junius și Publius Silius (deci cam prin anul 27 e.n.) în momentul cînd erau executați Titius Sabinus și sclavii lui, cîinele unuia din condamnați nu a putut fi alungat de pe cadavrul stăpînului său, unde scotea urlete pline de jale. De față era o numeroasă adunare de cetățeni. Unul din cei prezenți i-a aruncat o bucată de pîine, dar cîinele a dus-o la gura mortului. Cînd cadavrul a fost azvîrlit în Tibru, cîinele s-a aruncat după el și se silea să-l susțină la suprafață, pe cînd mulțimea alerga să privească fidelitatea acestui animal față de stăpînul său” (VIII, 61). Relatarea pare oficială, dar trebuie totuși curățită de aluviunile fanteziei contemporanilor, pentru a reliefa aspectele care au probabilitate de adevăr, similare cu cele întîlnite în cronici, în noianul de tradiții istorice sau în romanele țesute din folclor.

În poemele lui Ossian, vînătorul Fillan zace mort într-o peșteră, iar cîinele său stă de pază pe scutul rupt al războinicului. Credinciosul ogar Bran („torent de munte”) nu părăsește locul de veghe nici după ce intră acolo regele Fingal, pe care îl recunoaște și-l primește cu salturi de bucurie. În alt poem, *Moartea lui Cu-chullin*, eroul este ucis în luptă. Cîinele său, Luath, moare după îndelungată ședere și flămînzire lîngă trupul fără viață al stăpînului, mormintele amîndorura fiind săpate apoi la o mică distanță unul de altul. În aceste stanțe, marele bard scoțian din secolul al III-lea e.n. traducea obiceiul acelei vremi de a se îngropa cîinele favorit lîngă stăpînul său. Aceste tradiții și practici superstițioase se găseau la multe popoare, în timpurile lor eroice. Se mai credea că un fluid misterios leagă soarta și sufletul stăpînului de aceea a cîinilor săi. Războinicul Trenar a căzut în bătălie, iar cîinii săi, rămași acasă, văd trecîndu-i umbra, ca un abur negru, pe zidurile palatului și încep să urle a jale. Cîinii știu de moartea stăpînului chiar din clipa cînd el a fost ucis ! Vechii scoțieni din epoca lui Ossian credeau că sufletele eroilor călătoresc îndată după moarte, spre locul natal și că aceste umbre apar în fața cîinilor și cailor, să le cunoască soarta.

Episoade verificate istoric atestă comportarea ciudată a cîinelui, în preajma cadavrului stăpînului. În *Napoleon Bonaparte*, istoricul André Castelot descrie execuția ducelui d'Enghien la Vincennes, în

1804. Cînd tînărul duce se pregătește să primească în piept rafala de gloanțe a jandarmilor, „cîinele Moghilev i se lipca mereu de picioare“, stînjindu-l. La comanda „Foc !“, plutonul de pușcași zdrobește în sînge fața și viața condamnatului, care e acoperit cu pămînt în grabă. „Cîteva minute mai tîrziu, în fundul șanțului nu se mai afla decît Moghilev care se învîrtea în jurul movilei funerare, urlînd a moarte“. Episodul a fost consemnat în multe *memorii* ale contemporanilor acestui tragic eveniment, încît adevărul lui nu poate fi pus la îndoială.

Mai greu de interpretat rațional ar fi prelungita întristare a cîinelui, rămas lîngă cadavrul stăpînului. Este derutantă — căci nu permite îndoială — mărturia lui Napoleon, înscrisă documentar în cartea lui Emil Ludwig : „După bătălia de la Castiglione, am văzut pe cîmpul care gemea de morți, un cîine scheunînd lîngă cadavrul stăpînului său. Era ca și cum ar fi cerut ajutor și concomitent ar fi căutat răzbunare. Niciodată și nimic nu mi-a pricinuit o atît de puternică impresie, pe cîmpurile mele de bătaie. Ce e omul și cîte mistere nu se îmbulzesc în impresiile lui !... Mă simțeam mișcat, eram răscolit de plîsetele și durerea unui cîine !“ (I, 489).

Un monument de bronz ridicat la Edinburgh glorifică pentru posteritate devotamentul cîinelui Bobby, „un terrier care în 1858 a stat de veghe la mormîntul stăpînului său vreme îndelungată, pînă cînd a murit și el“. Fizionomia cîinelui are trăsături hotărîte, ochii privesc crunt, cu sclipire umană, bărbătească, figură dîrză pe care o înnobilează o undă de resemnare. Stema Regatului Unit, pe placa de bronz ce împodobește soclul statuii, pare să semnifice o confirmare oarecum oficială a acestei întîmplări de legendă, rămasă în tradiția localnicilor.

În anul 1936 ziarele japoneze au anunțat sfîrșitul unui cîine care își însoțise în fiecare dimineață stăpînul pînă la o gară de lîngă Tokio. Seara, îl aștepta acolo, la întoarcerea de la serviciu. Cînd stăpînul a murit într-un accident, cîinele a continuat să facă acest drum, dimineața și seara, ani de-a rîndul, pînă ce a murit (cit. 69). Firește, aici rolul primordial îl va fi avut obișnuința, nu fidelitatea pentru stăpînul dispărut.

Multe alte relatări păstrate în memoria folclorului sau întărite de mărturia prestigioasă a unor scriitori rezumă părerea că patru-pedul acesta este capabil de o prietenie fără sfîrșit. Moartea stăpînului, adușmearea îndelungată a cadavrului, mirosul bine cunoscut lui, care persistă în jurul movilei de pămînt și pe obiectele funerare de acolo, totul cheamă cîinele să rămîină îndelung prin preajma mormîntului. Credincios în viață, jelîndu-i moartea prin urlet, cîinele ascunde

în comportarea lui enigma alăturării lui sufletești cu omul, atașarea lui statornică. Dacă asta înseamnă instinct, sentiment sau licăr de inteligență naturală — întrebarea pare secundară, de domeniul zoopsihologiei sau etologiei. Un fapt este mai presus de îndoială : afecțiunea câinelui față de om este o trăire sufletească reală, care nu minte și nu oscilează.

CÎINI JUSTIȚIARI

„Adescori cîinii au furnizat probe evidente împotriva ucigașilor și, în majoritatea epocilor, s-a dat crezămînt mărturiei lor fără glas“.

(Divi Ambrosii — *Hexameron*, lib. VI)

Povești despre dulăi care demască pe asasinii stăpînului, sau îi pedepsesc crunt cu colții lor răzbunători, au circulat din antichitate pînă în fantezia trubadurilor medievale, uneori fiind consemnate și în cărți cu semnături de prestigiu. Pliniu cel Bătrîn și alți povestitori antici au transmis isprava câinelui zis „al lui Pyrrhus“, mult citat pentru fidelitate față de om. „Călătorind prin țară, regele Pyrrhus a văzut un cîine lîngă cadavrul stăpînului său. De trei zile, animalul sta de pază fără să se fi hrănit. Regele a poruncit ca ucisul să fie îngropat, apoi a luat cîinele la palat. După cîteva zile, regele a primit defilarea armatei. Cîinele, aflat lîngă tron, zărind între soldați pe ucigașii stăpînului a alergat la ei și, lătrînd furios, s-a repezit să-i muște, tot întorcînd capul spre rege. Toți au intrat atunci la bănuială că aceia erau ucigașii. Ei au fost arestați și duși la judecată, unde au mărturisit crima și li s-a aplicat pedeapsa cuvenită“ (VIII, 61).

Pe acest trunchi schematic al anecdotei au crescut multe variante, toate lăudînd atașamentul câinelui față de stăpîn, memoria lui pentru chipuri și fapte omenești, curajul și simțul de sacrificiu, toate înconjurînd o anumită „concepție a dreptății“, o înverșunare a câinelui în aplicarea legilor prieteniei. Fiecare istorioară de acest fel este un mic poem, prin care s-a țesut marea epopee a sufletului canin.

În cîntecul de gesta *Macaire* (35), eroică frescă de moravuri din secolul al XIII-lea, rolul principal este deținut de un animal, care a intrat de mult în literatura lumii. Povestea se mai numește „Le chien d'Aubry“ sau „La reine Blanchefleur“, dar numele pretutindeni cunoscut este *Macaire*. Este vorba de o uneltire a acestui cavaler împotriva reginei, care îi refuzase propunerile amoroase. Condamnată de rege la exil, tînăra „floare albă“ este însoțită la drum de cinstitul cavaler Aubry de Montdidier, care nu ia cu el

decît spada, ogarul și șoimul. În pădurea Montargis, vicleanul Macaire îi ajunge din urmă pe cei doi și ucide în luptă pe Aubry, dar regina se salvează, căci între timp se refugiase în adîncul pădurii, la coliba unui lemnar. Ogarul rămîne trei zile lîngă cadavrul stăpînului, apoi revine la Paris, intră în palatul regal și, văzîndu-l pe ucigaș, îl atacă furios. Se reîntoarce pentru cîtva timp lîngă cadavrul stăpînului, din nou alcargă înfometat la Paris și, ajuns în preajma curtenilor, se repede și-l mușcă pe asasin. Regele îl arestează pe Macaire și, vrînd să-i dea prilejul să se disculpe, acordă dreptul medieval de duel cîinelui, spre a se dovedi inocența ori culpabilitatea lui Macaire. Duelul are episoade dramatice, dar pînă la urmă, cîinele reușește să-și înhațe adversarul de beregată și să-l doboare la pămînt. Silit astfel să-și recunoască crima, Macaire va fi condamnat la moarte, spre triumful dreptății.

Legenda cîinelui lui Aubry se suprapune în esență pe istorioara cîinelui lui Pyrrhus, dar episodul duelului medieval împinge în rolul principal cîinele și îi dă un nimb de măreție care i-a prelungit numele prin secole. Animalul, inferior fizicește, dar tare în credința lui, biruie pe omul cel puternic și viclean, dar slab tocmai prin ticăloșia sufletului. Cîinele lui Aubry are calitățile cerute cavalerului medieval : fidelitate, iubire și devotament față de stăpîn, curaj în luptă, putere de sacrificiu pentru restabilirea adevărului și dreptății. Cîinelui de totdeauna nu i se putea oferi un omagiu mai durabil ca bronzul statuilor, decît această poveste populară încheiată la modul eroic.

La alt capăt al Europei, în ținuturile de munte ale Moldovei, cîinele *Lupu* al oierului Nechifor Lipan se dovedește, sub pana lui Sadoveanu, la fel de isteț și răzbunător, pentru pedepsirea ciobanului care i-a ucis stăpînul. În rîpa unde l-a prăvălit, cu cal cu tot, baltagul criminalului, cîinele îl veghează zile și nopți, „pînă ce l-a alungat foamea către oameni vii. S-a mai întors din cînd în cînd și a mai așteptat ; după aceea ninsoarea și iarna au astupat rîpa“. Pribegind cu suflet dîrz și încruntat, nevasta mortului îl caută peste tot, pe drumurile oierilor, să-i dezlege urmele și soarta. Vitoria Lipan și-a luat cu ea și flăcăul, pe Gheorghită, să-l aibă de ajutor la nevoie. Dacă bărbatul nu s-a astrucat cumva la vreo casă cu ochi frumoși, atunci de bună seamă că s-a prăpădit prin tainiți de munte, iar trupul lui are nevoie să fie învelit în pămînt și prohodit după lege. Ajunsă într-un sat, cîinele *Lupu* îi iese în cale dintr-o curte de gospodar, o recunoaște. Îi însoțește la drum și o dată „se repede asupra cailor, lătrînd și încercînd să-i înțelesteze de boturi“ : ajunseseră lîngă rîpa unde albeau oasele lui Nechifor Lipan. Dulăul se rostogolește la vale în rîpă și iar se întoarce, cît să-l apuce cu dinții pe Gheorghită de pulpana hainei, ca pentru a-l trage acolo, jos. Agitat

ca într-o nebunie, chelălăind furios în limba lui, cîinele se aruncă din nou pe priporul prăpăstios, apoi latră cu îndîrjire din fundul acelei văgăuni. Cu greu cei doi coboară și, în cutremur de suflet, descoperă acolo rămășițele celui ucis, descărnate și răvășite de colții fiarelor. La răcnetul înfricoșător al femeii, cîinele se oprește din lătrat : el își făcuse datoria să păzească oasele stăpînului și să dea în vileag locul crimei, pentru împăcarea cugetului nevestei. Cînd faptașul se dă singur pe față, la întrebările spinoase ale Vitoriei Lipan, nădejdea acesteia se reazimă mai puțin pe brațul feciorului, prea tînăr și nedeprins cu fulgerarea baltagului, cît mai ales pe simțul de răzbunare al dulăului, să facă dreptatea din urmă stăpînului mort. Ca în cîntecul medieval, cîinele sare în gîtul criminalului Bogza, într-un duel a cărui îndîrjire vădește, parcă, hotărîre lucidă de a pedepsi :

— „Gheorghită ! Dă drumul cîinelui !

Flăcăul avea de mai înainte hotărît cum să facă. Se încurca însă în lăntug, în cotlonul șurii. Bogza îl văzu și se prăvăli pe-o coastă asupra lui. Atunci cîinele dădu un urlet fioros. Izbindu-se înainte, chelălăi sugrumat. Izbindu-se a doua oară, rupse lăntugul. Feciorul mortului primi pe Bogza în umăr. Îl dădu îndărăt. Apoi îl lovi scurt cu muchea baltagului, în frunte. Calistrat Bogza șovăi. Cîinele se năpusti la beregată, mestecînd mormăiri sălbatice cu sînge“.

Dulăul acesta justițiar nu poate fi desprins din încleștarea cu criminalul decît după mari eforturi : întîi este bătut cu bețe, apoi stropit cu apă și învelit într-un țol. Totul pentru a sugera cititorului sălbatica dîrzenie a animalului de a sancționa nelegiuirea omului... S-ar părea că stăm de față la o judecată de haiduc. Prin dreptatea croită cu colții în sîngele ucigașului, cîinele lui Nechifor Lipan face cuvenită răsplată pentru nelegiuirea săvîrșită și se înscrie în matca mioritică sub chipul unui animal cu sentimente puternice și cuget omenesc. „Baltagul“ este — cum s-a spus — „Miorița“, desprinsă din seninul gurii de rai și încheiată justițiar, în hotarele morale de cremene ale străbunilor. Această perspectivă sadoveniană se află deja cuprinsă în acea variantă oltenească a baladei, în care cîinii tîrlei își răzbună stăpînul.

Cîinii ling rănile stăpînului ucis și astfel îl înviază — și în mitologia vechilor armeni. Această credință primitivă în puterea miraculoasă a cîinelui plutește confuz în memoria omenirii. Parcă o întrevădem și în celebrul tablou al lui Horace Vernet, în care cîinele trompetului ucis de glonț îl linge rana din frunte, ca și cum ar vrea să-l smulgă din strînsoarea rece a morții.

Cîinele lui Aubry, care face dreptate stăpînului uela, este întilnit și în mituri africane. În *Legenda lui Mbundu* (117), acest vînător este omorît de fratele său, invidios pe iscusința lui de areș. Cel doi ogari ai victimei au văzut însă crima și, ca să nu fie demascat, ucigașul îi omoară și pe ei. În substrat ghicim credința că ogarii puteau să comunice cuiva, prin vorbire sau altcum, cele întîmplate. Ca în basm, ogarii reînvie și latră înverșunat, această alarmă ducînd în final la pedepsirea ucigașului.

Așadar din Africa străveche pînă în Europa medievală și pe meleaguri carpatine, prietenia între cîine și stăpîn se îmbracă în veșmîntul magic al poveștilor și se transfigurează în poeme, căutînd să ridice spre Luceafăr căldura acestui sentiment mai puternic decît vremea și mai strălucitor decît toate stelele lumii.

ALȚI CÎINI CELEBRI

„Je suis Soullart, le blanc et le beau chien
courant,
De mon temps le meilleur et le mieux
purchassant“.¹

(J. de Brezé — *Ditz du bon chien Soullart*)

Abia urcat pe tronul francez, lui Carol al IX-lea i se dedică un tratat cinegetic, „*La Vénerie*“, proză smălțuită cu versuri și bonomie, întocmită de un vînător vestit în epocă, Jacques du Fouilloux, conte de Foix. Priceput în meșteșugul cinegetic, bon viveur imbinînd plăcutul cu utilul, autorul schițează de la început un glumeț portret al vînătorului perfect :

„Je suis véneur, qui me lève matin,
Prends ma bouteille et l'emplis de bon vin,
Bouvant deux coupes en toute dilligence,
Pour cheminer en plus grande assurance !“

(Eu sînt vînătorul care mă scol din zori, / Îmi iau sticla și o umplu cu vin bun, / Bînd două pahare pe nerăsufiate, / Ca să umblu cu mai mare siguranță în picioare)

Cartea lui Fouilloux a împins în celebritate pe ogarul Soullart (după altă grafie : Souillard), „chien de grand renom“, cu blana albă, dăruit regelui Ludovic al XI-lea. Cum acestuia nu-i plăceau decît cîini cenușii la culoare, fiica lui, faimoasa vînătoriță Anne de France, dirijează prăsila lui Soullart, obținînd cu încetul vestita rasă de

¹ (Eu sînt frumosul ogar Soullart, cel alb / Cel mai bun din vremea mea și cel mai iute în urmărirea vînatului).

„câini albi regali“, intrată în istoria cinegeticii. „În afară că aveau mirosul excelent și mare putere la fugă, câinii albi ai regelui păstrau fără greș urma vînatului“ (90). După o viață bogată în isprăvi, Soulliart a fost preluat de curteanul Jacques de Brezé, care „îl culca în camera lui și i-a pus la gît blazonul seniorilor de Brezé, în semn de recunoaștere a nobleței acestui câine“ (Rupp, 1959).

Un câine celebru prin secolul al XVI-lea figura în stema ducatului de Baden. Era denumit „cîinele din Bretten“, un mic oraș al ducatului, și fusese pictat în frescă pe un perete al primăriei. Tradiția locală îl lăuda ca un simbol al fidelității nerăsplătite, sens intrat în proverb : „am pățit precum cîinele din Bretten“ (90). Istorioara spunea că un vînatîor din acel orașel avea un ogar dresat să-i facă unele comisioane : stăpînul îi pune în gură un paner cu o hîrtie pe care era înscrisă „comanda“ către comercianții furnizori. Astfel echipat, cîinele dădea o raită la prăvălii și aducea acasă marfa dorită. Într-o zi, măcelarul s-a infuriat că i se cerea carne într-o zi de post și cu o fulgerare de cuțit a tăiat coada cîinelui și a pus-o în paner, strigînd : „Vrea carne, poftim, s-o mănînce !“ Sîngerînd abundant, cîinele a gonit spre casă, s-a ghemuit în cușca lui și a murit. În memoria acestui cîine „căzut victimă unui om nesăbuit, a fost introdus în blazonul ducatului Baden un cîine fără coadă“ (90).

Și ogarul Citron, cîndva favorit al regelui Henric al IV-lea, a fost prost răsplătit pentru serviciile lui. Cînd era în putere, ogarul dormea în camera regelui, dar la bătrînețe a fost alungat, încît acum se rotește, jigărit, pe străzile orașului Agen. Scriitorul Agrippa d'Aubigné, prieten în dizgrație al regelui, îl întîlnește pe bietul ogar în această jalnică stare, îl hrănește și-l întreamează, iar cu prilejul unei vizite a lui Henric al IV-lea în acel oraș, scrie un sonet și-l coase în zgărda cîinelui. Mirosind de departe prezența fostului stăpîn, Citron se duce direct la rege, care desprinde din zgardă sonetul și citește o amară muștrare pentru nerecunoștința regală :

„Le fidèle Citron qui couchait autrefois
Sur votre lit sacré, couché ores sur la dure.
C'est ce fidèle chien qui apprit de nature
A faire des amis et des traîtres le choix“.

(Credinciosul Citron, care altădată / se culca pe patul venerabil
al Dvs., / acum doarme pe pămînt tare. / El a învățat prin însăși
firea sa / să deosebească pe prietenii de trădători)

În încheierea sonetului, d'Aubigné, a cărui soartă se aseamăna cu a ogarului Citron, încearcă a preveni pe actualii favoriți de „răsplata“ ce îi poate aștepta în viitor :

„Courtisané qui jettez vos dédaigneuses vues
Sur ce chien delaissé, mort de faim par les rues,
Attendez ce loyer de la fidélité !”

(Curteni care priviți cu dispreț la acest cîine/ Părăsit, mort de foame pe străzi, / Așteptați-vă o astfel de răsplată a fidelității !)

Sonetul lui d'Aubigné este tipărit în volum, în operele lui, încă din anul 1630.

Soulliart, cîinele anonim din Bretten, Citron... doar cîtiva din lungul șir al cîinilor înscriși în legendă sau în zîmbetul anecdotelor, au lăsat mărturie posterității un devotament fără margini, care depășește metaforele poeților.

CÎINI CU STĂPÎNI FAIMOȘI

„Qui m'aime, aime mon chien !”
(Cine mă iubește, să-mi iubească și cîinele)

(Henric al IV-lea — despre ogarul său)

Haita acestor cîini este răsfirată pe milenii și gonește peste meridiane. Unii din ei au fost deja prezentați în alte pagini, mulți nu pot încăpea aici fără să alunecăm în inutilul anecdotei. Mai toți beneficiarii tronurilor sau răsfățații castelelor și-au avut un cîine favorit, lîngă care își risipeau spuma de griji, vremea de trîndăvie sau recidivele de plictiseală. La umbra înaltă a stăpînilor, cîteva nume de cîini au pătruns în cronică, umili figuranți într-un decor de petreceri, de lux și bogăție sau măcar de frumusețe feminină.

Plutarh (47) laudă afecțiunea lui Alexandru cel Mare pentru doi dulăi din haita sa, Triakos și Perittas, care luptau numai cu adversari ca leul sau elefantul. Același istoric se minunează de devotamentul cîinelui lui Xantippos, tatăl celebrului Pericle : la apropierea oștilor lui Xerxes, cît frunza și iarba, bărbații Atenei se îmbarcau în grabă pentru insula Salamina, loc mai avantajos pentru bătălia navală. Urlînd de jalea despărțirii „cîinii din jurul caselor alergau în preajma stăpînilor lor care urcau în corăbii. Cîinele lui Xantippos, neputînd îndura plecarea acestuia, s-a aruncat în valurile mării și, înotînd pe lîngă corabie, a ajuns în Salamina, unde, sleit de oboseală, a murit pe loc. Există pînă și astăzi un monument numit „mormîntul cîinelui”, despre care se zice că este al cîinelui lui Xantippos” (*Themistocle*, 10).

Ogarul cenușiu Relay, cel mai ager din haita lui Ludovic al XII-lea, se susține că era atît de inimos, încît chiar și în ziua cînd

a murit, încă a mai doborât un cerb. Mișcat de atîta vrednicie, regele i-a compus epitaful cu mîna lui.

Regele Francisc I-iul, „tatăl vînătorii în forță“, a avut cîini vestiți, al căror nume a fost immortalizat în tomuri cinegetice : Gailart, Gallebault, „le gentil Rameau“... Acest rege-vînător îi lăuda în fața tuturor curtenilor : „Ei sînt cei mai buni ogari, superiori molșilor din Epir și cîinilor de rasă laconiană din vechea Grecie...”

Henric al IV-lea, contemporanul lui Mihai Viteazul, organiza vînătorile ca pe niște expediții militare. Își iubea ogarii cu patimă și dorea ca ei să fie iubiți de întreaga Curte. „Cine mă iubește, acela îmi iubește și cîinele“ — exclama regele glumind serios, cu privirea spre ogarul preferat *Fanor*. Acest cîine fusese rănit de mistreț la o vînătoare și pentru a grăbi cicatrizarea plăgilor, regele l-a trimis să facă băi de mare la Dieppe. Acolo, guvernatorul orașului l-a primit ca pe un ambasador străin, oferindu-i banchete oficiale (84). Deși năstrușnicia aceasta amintea de calul lui Caligula, guvernatorul și-a atras totuși scontata bunăvoință regală. Astfel de ogari celebri au servit ca model curtenilor care mînuiau condeiul sau penelul. Desportes, Oudry, Wouwerman și mulți alții au perfecționat mijloacele lui Potter și Snyders, pictînd însuflețite episoade de vînătoare. Privind astfel de pînze cu cîini, la castelul din Marly, Ludovic al XV-lea exclama fericit : „Sînt ele, într-adevăr : Blonde, Nonne, Ponne, Bonne, Folle...” El continua pasiunea pentru cîini a Regelui-Soare, adoptată cu repeziciune de Curtea regală, ca și moda perucii pudrate lansată de ilustrul unchi. În *memoriile* sale, Saint Simon nu-și ascunde dezgustul față de răsfățarea ostentativă, pînă la manie, a cîinilor de către unii curteni. El blamează pentru lene și lipsă de igienă pe ducele de Vendôme, nătingul favorit al regelui : „Lenevia lui era dincolo de marginile închipuirii. Murdăria lui era extraordinară, dar el se fălea cu ea. Patul lui era plin de cîini și de cățele, care își fătau puii alături de el. Dar ducele însuși nu se jena întru nimic de această situație“ (53).

Și Frederic al II-lea vădea pasiune pentru cîinii săi, cărora le înscrisa genealogia într-un fel de „almanah Gotha“ special. S-a memorat numele lui Gengisk, dulăul care l-a salvat pe rege într-o inspecție militară nocturnă, pe cîmpul de bătaie. Din greșeală, regele trecuse dincolo de avanposturile sale, tot iscodind mișcările din tabăra dușmană. Deodată Gengisk se oprește și se agită, fapt ce îl alertează pe Frederic care, devenind mai atent, aude tropăitul înăbușit al unei patrule inamice. Timp doar cît să se ascundă sub bolta unui pod de lemn, căci altfel ar fi căzut prizonier.

Numele Zelmire era rezervat cățelușelor alintate pe rînd de țarina Ecaterina a II-a a Rusiei. Ambasadorul francez a găsit-o într-o zi pe Semiramida Nordului în lacrimi și suspin : murise favorita

Zelmire ! Spre consolare, istețul diplomat i-a promis curtenitor un epitaf, săpat apoi pe monumentul defunctei :

„Ici mourut Zelmire — et les Grâces en deuil
Doivent jeter des fleurs sur son cercueil“.

(Aici a murit Zelmire — iar Grațiile, toate în doliu, / Aruncă flori pe sicriul ei).

Ambasadorul rupsesse plăpînda floare de stil din Ronsard, dar pe neobservate.

O tristă celebritate însoțește numele cățelușei *Grisy*, care a îndulcit amarnica singurătate în închisoare a nefericitei regine Maria Stuart. În relatarea execuției sale, întocmită de Lord Burgley, se scrie că Grisy și-a urmat stăpîna pînă sus pe eșafod, apoi s-a repezit pe cadavrul decapitat și s-a murdărit de sînge, încît a trebuit să fie spălată cu apă (74). O comportare întrucîtva similară a avut și cățelușa Thysbé a reginei Maria Antoaneta. Animalul s-a tot învîrtit scheunînd la poarta închisorii Conciergerie, pînă cînd paznicii s-au înduioșat și, încălcînd ordinele primite, au lăsat-o să intre în celula stăpînei sale, unde va fi izbutit să-i mai risipească din gîndurile negre, dinaintea ghilotinei.

Un mops era cățelul favorit al împărătesei Josefina. „El era urît, mai urît decît ceilalți din specia lui, dar însăși această urîțenie contribuia la frumusețea lui“ — scrie M-lle Avrillon în *memoriile* sale, jucîndu-se cu paradoxul. Napoleon nu-l agrea, dar îl tolera. În 1809 Josefina a primit în dar pe Askim, un cățel de Pomerania, alb ca un bulgăr de omăt. Împărăteasa îl ținea lîngă dînsa cînd acorda audiențe și îl învățase să salute pe vizitatori cu un lătrat (80).

Ne-am străduit să evităm anecdota, în avantajul mărturiilor istorice sau al datelor memorialistice. Am ales doar cîteva exemple din lungul șir al cîinilor care au devenit celebri sub „mîna care ținea sceptrul“ ori la umbra parfumată a femeilor cu coroană pe frunte.

ADIOENE, CINELE...

„Caut un om...”

Așa răspundea, cu subînțeles ironic, Diogene din Sinope, cînd era întrebat de ce umblă în plină amiază prin Atena, cu un felinar aprins.

Înțeleptul Socrate și învățăcelul său Antisthene susțineau că orice filozofie trebuie să se ocupe de omul-însuși și mai ales de comportarea lui ca viețuitor în cetate. Elevul lor Diogene pune a ardore deosebită în propagarea acestor principii și lua în derîdere

pe atenienii înstăriți, reproșându-le viciile, moliciunea traiului, goana după avuție. Zdrențărosul filozof, care se învelea noaptea doar cu mantaua lui cea largă, era semeț și orgolios, cu mintea ageră, limba piperată și purta o mulțime de cărți în traista și în capul lui. Înfloritoarea Atenă din secolul al IV-lea î.e.n. (cînd trăia Diogene) vroia să-și sporească iute averile, să soarbă avid plăcerile vieții. Or, cerșetorul acesta lua în batjocură tocmai dorința de procopseală, traiul îmbelșugat, rafinamentul cetății, distracțiile învecinate cu viciul. Ca și ceilalți adepți ai învățaturii socratice, el condamna societatea înstărită, familia cu obligațiile ei sociale, ba chiar și pudoarea însăși. El considera fericirea inseparabilă de virtute, dar vroia să facă biruitoare virtutea folosind vorbe grele, uneori și insulte, la adresa concetățenilor lui.

Cum Diogene viețuia sărac și murdar, se zice că într-un butoi atenienii i-au răspuns la ocări numindu-l „cîine“, în sensul de „murdarul“ și „nerușinatul“. Diogene *kynikós* („cel asemenea cîinelui“)...

La Corint, într-o zi de vară, Alexandru cel Mare vizita cetatea. Întîlnindu-l pe Diogene, l-a întrebat dacă își dorește ceva. Intenționa, desigur, să-i facă un dar regesc.

— „Da, vreau — răspunse bătrînul Diogene. Vreau să te dai la o parte din lumina soarelui meu.“

Pasămite, pe cînd discutau, regele îi făcea umbră cu trupul.

Acest episod de supremă semeție din partea unui cerșetor în fața unui rege a fost immortalizat de marele sculptor Pierre Puget într-un basorelief celebru, cu detalii fastuoase, aflat azi la muzeul din Versailles. În timp ce un curtean călare se apleacă spre umărul lui Alexandru, dîndu-i probabil informații despre Diogene, un altul îi dezvelește „butoiul“. În față stă cîinele...

Unii afirmă că epitetul aruncat asupra lui Diogene ar fi dat numele „școlii cinicilor“. Alții susțin, probabil mai cu temei, că numele filozofilor „cinici“ ar veni de la *Kynósargos*, porticul Atenei unde își dăscălea Antisthene elevii, lîngă un gimnaziu.

Pe piatra funerară a lui Diogene, la poarta cetății Corint, a fost ridicată o coloană de marmură, avînd în vîrf statuia unui cîine. Alte monumente închinat lui Diogene îl arătau în butoi, cu un cîine deasupra (97). Acestea puteau fi semnele unui dispreț care se îndîrjea să se prelungească, ori respectul legendei lui, sau poate un omagiu pentru miezul sănătos din învățăturile acestei „erezii cinice“, cum o numea Philon din Alexandria. Cu timpul, filozofii cinici au modificat numele școlii în sursă de mîndrie, pentru independența gîndirii lor și combaterea curajoasă a lenei, huzurului și ipocriziei în conviețuirea socială, pe care ar fi dorit-o croită pe tiparul naturii, adică al adevărului nud.

GLORIA EFEMERĂ A UNOR CÎINI „SAVANȚI“

„Sufletul cîinelui este iluminat de licăriri de rațiune, din păcate prea rare și prea rapide“.

(Hachet-Souplet — *Les animaux savants*)

Dacă antichitatea socotea cîinele înzestrat cu darul profeției, cum să nu cunoască el și datele prezentului ? Pentru aceasta i s-au atribuit cîinelui facultăți intelectuale asemuitoare cu ale omului, distanțându-l implicit de celelalte animale. „Numai cîinii își recunosc stăpînul, chiar și atunci cînd el sosește pe neașteptate. Numai cîinii răspund la strigarea numelui lor și identifică vocea fiecăruia din membrii familiei. Cîinii țin minte drumurile, oricît de lungi, străbătute de ei și, cu excepția omului, nici un alt animal nu are o memorie așa de bună ca el“ — scria Pliniu cel Bătrîn, în secolul I al erei noastre.

Gîndirea omenească este mișcată încontinuu de întrebări constringătoare : „din ce cauze ? cu ce scop ?“ Răspunsul pretinde reflecție prealabilă, iar din acest exercițiu cerebral omul încearcă să scoată concluzii abstracte și principii generale, construindu-și astfel schelăria „gîndirii logice“. Animalele nu cunosc întrebări interioare de felul celor de mai sus. Desigur, cîinii nu pot gîndi în *sensul omnesc*, spre a forma silogisme, raționamente și opinii, „dar ei pot să învețe din experiență, pot să cîștige cunoștințe prin observarea diferitelor procedee, punînd astfel în lumină o comportare inteligentă, pricepută“ (69).

În sensul comun, inteligența se revarsă prin vorbire. Dacă însă *a vorbi* înseamnă „a comunica gînduri“, psihologii înclină spre concluzia că și cîinii posedă un grad de *inteligență* (în înțelesul primordial al cuvîntului latinesc), deci se pot înțelege între ei și acționa în consens, folosind mijloace de „limbaj“ specifice lor. „Noi.însine, de altfel, vorbim adesea doar cu o mișcare, printr-un gest, cu semne din mîini. Nu este vorba de o limbă adevărată, ci de un *limbaj* care este diferit“ (83).

În 1750, Père Boujeant, un călugăr iezuit, tipărea în latinește la Amsterdam un „*Divertisment filozofic asupra limbajului animalelor*“, în care afirma că animalele se cunosc între ele și își vorbesc, ele avînd putere de înțelegere și sentimente — așadar un suflet, însă... diavolesc ! Prin această ultimă sucire a concluziei, eruditul călugăr vroia să evite necazurile cu inchiziția. În text, ceva mai departe, autorul „păcătuia“ însă din nou, scriînd : „Limbajul animalelor nu trece dincolo de necesitățile elementare ale vieții. Animalele își vorbesc puțin, oamenii își vorbesc mult, iar porumbeii cîntă. Noi nu înțelegem limbajul lor pentru că nu-l cunoaștem !“ (cit. 83).

Dacă privim atent complexele mișcări în cerc, „mirosirile“ îndelungi și reciproce, eventual tumbale ce fac doi câini care se văd pentru prima dată, tatonări sentimentale încheiate cu joacă ori cu harță — sîntem ispitiți să presupunem că ei și-au adunat deja impresiile într-o opinie despre celălalt, pe care acum și-o comunică reciproc, prin hîrjoană sau bătaie. Dincolo de schemele filozofice ori sofismele teologale — omul tuturor timpurilor a crezut în puterea cîinelui de a-i înțelege vorbirea, măcar la modul general. Toată comportarea noastră zilnică față de cîine are în subconștient această străveche încredere, fără de care probabil că nu i-am vorbi deloc.

În ultimele două secole, presa a anunțat, stîrnind înverșunate polemici sau ironii în lanț, exhibiția în public a tot felul de câini vorbitori, cititori, socotitori sau muzicanți. La începutul secolului al XVIII-lea a produs senzație un cîine care, se zice, era în stare să repete ca un ecou vreo 30 de cuvinte nemțești, după ce i le pronunța răspicat stăpînul său. Cîinele a fost examinat de Leibnitz, „filozoful animalelor“, care și-a comunicat părerile la Academia de Științe din Berlin (26). Leibnitz concede cîinelui o inteligență limitată, dar îi nega orice urmă de rațiune.

O sală de școală, cu tablă neagră și catedră. În față, un cîine. Jucăușele bobițe negre ale ochilor se rotesc nervos înspre gesturile stăpînului, urechile îi caută prin aer modulațiile vocii, să le traducă în pîlnia lor de catifea, coada îi dansează într-un balet monolog, agitat de exclamații și întrerupt de îndoieli — sau, poate, de „pauze în gîndire“. Nu are decît doi ani, dar învățătura nu așteaptă numărul anilor. Cîinele depune astăzi un examen, în fața unui numeros public. Este unul din cîinii „savanți“, dar nu primul din serie. În Parisul anilor 1818 era prezentat mulțimii din bîlciuri un faimos canis cu numele *Munito*. Se pretindea că este „un uimitor cîine calculator“, că înțelege — fără a le și vorbi — cîteva limbi, inclusiv... latina, că efectuează fără greș cele patru operații matematice. Faima lui *Munito* s-a dovedit trainică, de vreme ce îl amintește și Jules Verne în „*Căpitan la cincisprezece ani*“. Într-un cerc format din cartoane mari cu cifre sau litere, zugrăvite în culori diferite, *Munito* răspundea la întrebări puse din public, alegînd unul sau mai multe cartoane. Dar nu fiindcă ar fi înțeles întrebarea, ci grație finului său auz, care percepea un semnal al dresorului cînd să se oprească asupra cartonului potrivit. Ținînd o mîină în buzunar, dresorul rupea acolo, discret, o scobitoare sau își pocnea o unghie peste alta...

În 1911, Viena se distra cu isprăvile „cîinelui-vorbitor“ *Don*, care putea pronunța acceptabil niște cuvinte nemțești, imitînd vocea umană. Îl concura un cîine din Mannheim, numit *Rolf*, despre care se pretindea că înțelege limba germană și în plus matematica, in-

clusiv extragerea ...rădăcinilor cubice ale numerelor ! Reprezentând
Rolf bătea cu laba pe brațul antrenoarei Paula Moskel rezultatul
acestor savante calcule matematice. Cîțiva oameni de știință s-au
deplasat la Mannheim să vadă minunea cîinelui-matematician. Pa-
trupedul — neșcolarizat, dar pregătit în particular — a primit laude
pentru performanțele lui. Un laureat Nobel, prof. Charles Richet,
scria în „*Traité de Métapsychique*“, apărut în 1922 : „Se pare că
Rolf a demonstrat că știe să calculeze. El a învățat aritmetica ascu-
tînd lecțiile ce erau date unui elev... Fenomenul metapsihic pare să
se datoreze unor forțe inteligente, necunoscute pînă în prezent“. Abia în 1927 savantul francez și-a corectat pripita concluzie din rîn-
durile de mai sus, bătînd în retragere în ce privește inteligența...
matematică a cîinilor.

În aceeași vreme, la Paris, o institutoare și publicistă, Carita
Borderieux, prezenta la școală pe cățelul Zou, iar în revista „*Psy-
chica*“ îl studia ca subiect de zoopsihologie. Prea puțin ! Pentru a-l
împinge în celebritate, o poetă de ocazie, prietenă cu stăpîna, îl
lăuda pe Zou în versuri patetice :

„Comment oublier l'éclair de sagesse
Qui vient silloner ton regard humain,
Lorsque, gravement, près de ta maîtresse,
Tu frappes le Nombre au creux de sa main ?“

(Cum am putea uita lucirea de deșteptăciune / care brăzda pri-
virea ta cea omenească, / Atunci cînd, cu aer grav, tu bați din
labă Numărul / în căușul palmei stăpînei tale, / aflată lîngă
tine ?)

Firește, ne-am rătăci în pădure dacă i-am enumera pe toți „cîi-
nii savanți“ sau metodele de „învățămînt“ aplicate la ei... Problema
a constituit hazul unor volume compacte, cu analize pro și contra
(75 ; 83). S-a tras concluzia că acești cîini ascultau de niște semnale
de oprire emise de prezentator sau de „profesor“, conștient sau in-
voluntar, prin mimică, intonație ori mișcare imperceptibilă. În nici
un caz nu putea fi vorba de știință matematică ! „Nici un dresor din
lume nu a reușit să-i facă pe cîini să cunoască nici cifrele, nici cu-
vintele — deoarece acestea sînt semnale de gradul II, adică semne
ale semnelor“ (75). Un alt autor completează : „Este neîndoios că
unii cîini pot înțelege cîte ceva din cuvintele noastre. În general, în
urechea cîinelui pronunțarea unui cuvînt nu înseamnă nimic mai
mult față de un fluierat, o bătaie din palme, deci este un semnal
gol de conținut. Semnificația lui se conturează în mintea cîinelui
abia cînd animalul constată că acel sunet sau cuvînt este legat ex-
perimental cu o anumită cerere și o binevenită răsplată (zahăr,

carne). Pentru cîine, vorbirea noastră nu are aceeași semnificație ca pentru om. Dacă îl mîngîi pe blană, cîinele se va gudura chiar dacă între timp îi spui cuvinte de ocară" (69).

Un expert în arta ciroului (110) opinează că „uneori cîinii încearcă să imite vocea stăpînului prin lătrat sau alt zgomot vocal, dar problema e dacă ei înțeleg ce pronunță. Cei care cunosc anumite trucuri de dresaj cu semne secrete, chiar simple tresăriri din umeri sau de mimică, zîmbesc la aplauzele entuziaste ale publicului". Un zoopsiholog (75) scrie : „Cîinele se înalță spre om prin calitățile lui de atașament, de bunătate, iar inteligența lui este superioară altor mamifere. Sufletul cîinelui este iluminat de licăriri de rațiune, din nefericire prea rare și prea scurte. Cît privește puterea lui de a calcula sau de a vorbi omeneste, aceasta este o exagerare : omul e prost judecător al ființelor pe care le iubește".

Cum astfel de argumente nu pot fi combătute rațional, Carita Borderieux propune un armistițiu al afecțiunii : „Să lăsăm deoparte știința. Să judecăm pur și simplu cu inima noastră ! Să spunem cu tărie, nouă tuturor, că apropierea dintre om și cîine este atît de strînsă, încît el pare un candidat la umanitate" (cit. 83).

Transferată astfel în planul sentimental, dacă — pe firul metaforei — vom gîndi cu inima, fără să ambiționăm a dovedi sau respinge totul, problema se rezolvă iute, atrăgîndu-și vot unanim. Totul devine plăcut, credibil și posibil, inclusiv... cîinii savanți. Căci spectatorii nu vin la astfel de reprezentații ca să afle ori să se instruiască. Ei vor să se minuneze de extravaganțele naturii, să pipăie supranaturalul cu ochii, să-l confirme cu inima, să-și spună încîntarea prin aplauze. Zadarnic vor explica prezentatorii, la sfîrșitul spectacolului canin, cum că „unii cîini deștepți ghicesc din atitudinea generală a dresorului cum trebuie să se comporte și că ei răspund adecvat la niște mișcări infime, de milimetri chiar" (110). Publicul va lua drept „adevăr" sau cel puțin „fapt verosimil" numai partea care-l încîntă cu amăgirea ei, fie și în vremea de mare vertij științific a electronicii. Orice bibliotecă are în rafturi, pentru armonie și echilibru, și cărți cu povești ori fabule, pe lîngă multele tomuri savante. Omul dorește să audă și „basmе", mereu, ca o compensare a cenușii zilei. Iată, „în 1952 a fost adusă din nou în fața microfonului, în orașul vest-german Freiburg im Breisgau, cățelușa vorbitoare *Here* (110). Procedul și-a risipit în mare măsură gradul de atracție și, se pare, în întregime puterea de a convinge, dar concluzia este sentimentală : pentru a sui culmile, spiritul uman are mereu nevoie de improspătarea inocenței și de candoarea copilăriei — păstrate ca o pînză de apă freatică în afundul intelectului său zbuciumat, chinuit de arșița istovitoare a cunoașterii universului.

ÎN TRE INSTINCT ȘI INTELIGENȚĂ, LA CÂINE

„Inteligența ascuțită ce scapără în ochiul vioi al unui fox-terrier oglindește o activitate mintală cu totul diferită de senina deșteptăciune ce luminează ochii liniștiți ai unui câine ciobănesc.“

(Axel Munthe — *Cartea de la San Michele*)

În multe cărți — și în mai toate conversațiile de apartament — i se recunoaște câinelui oarecare inteligență de diverse trepte, ba chiar înțelepciune și capacitate de gândire rațională. La dulăii ce mușcă pe furiș s-ar petrece doar o răbufnire a instinctului adormit. Față de confuzia de termeni sau de divergența opiniilor, persistă întrebarea : isprăvile de vânătoare ale câinelui, vigilența lui de paznic al casei și turmelor, purtarea lui de admirabil tovarăș al copiilor, de neabătut prieten al omului — se datoresc oare inteligenței, instinctului ori ambelor ?

Antropomorfismul cu care cei vechi învăluiau câinele își avea temeiul în intime convingeri religioase, dar și în observațiile zilnice ale oamenilor. În secolul al VI-lea î.e.n. Pitagora susținea că animalele au suflet ca și oamenii. Potrivit lui Aristotel, animalul este pus în mișcare de două mari forțe : foamea (instinctul) și inteligența. Savantul antic precizează că „este vorba de inteligența care calculează în vederea unui scop“ (inteligență *practică*), spre deosebire de inteligența *speculativă* (sau „prudența chibzuită“) a omului, singurul animal capabil să reflecteze, să hotărască, să revină asupra a ceea ce a învățat. „Totuși vedem la unele animale câte ceva care se aseamănă cu prudența chibzuită a omului“ — scrie Aristotel (6). Se poate identifica, în aceste fraze, deși formulată cu precauție și rezervă, convingerea că animalele au suflet, miezul disputelor de secole privind inteligența și instinctul câinelui. În aceeași epocă, Platon și filozofii stoici afirmă, dimpotrivă, că animalele nu au suflet, ele fiind puse în mișcare numai de mecanismele oarbe ale instinctelor.

Asemănarea cu frământarea cerebrală a omului se putea ghici, la câine, și în scripitorul film nocturn al viselor, revărsare din subconștient a peripețiilor de peste zi. Ca și Homer, Lucrețiu (34) observase în somnul câinilor mișcări și gemete figurînd prelungirea confuză a întâmplărilor de vânătoare și a emoțiilor luptei cu fiara :

„Iar câinii cei de vânătoare-adesea,
În dulcea lor odihnă-ncep deodată
Să deie din picioare și să latre ;
Într-una ei cu nările adulmecă,
Parc-ar fi dat de urma unei fiare,
Și chiar cînd s-au trezit din somn, adesea
Se iau după imaginea deșartă a unui cerb...“ (IV, 991)

Din antichitate și pînă la scriitorii contemporani, aproape nimeni nu tăgăduie semnele de inteligență canină — manifestarea lor fiind subînțeleasă și în „temelia“ emoțională a visului. Unii explică secvențele onirice din somnul cîinelui prin dorul de libertate și nevoia de acțiune a animalului, îngrădite de lesă și de constrîngerea uneori agresivă a stăpînului. Cățelușa Kaștanka din povestirea lui Cehov visează în coșmar pe portarul care o alungase în ajun „cu măturoiul“. În 1912, Spiru Haret scria că Dago, cîinele lui, „avea un dicționar de cel puțin 40 de cuvinte. El știa nu numai să pătrundă sensul cuvintelor luate separat, dar și să facă legătura între ele și să priceapă frazele — deci o activitate intelectuală în toată puterea cuvîntului. Cîinii știu să rîdă, fapt curent, ușor de observat și constatat de mine la un cățel al meu“ (140).

Rîsul presupune înțelegerea nu numai a propozițiunii rostită de om, ci și a *umorului* implicit, încît convingerea că animalul rîde impresionează. Baudelaire socotea că rîsul canin se exprimă prin agitarea cozii, iar Thomas Mann aprecia că pe fața lui Bauschann, dulăul lui, apare grimasa rîsului omenesc, „spectacolul cel mai mișcător din lume“ (77). Axel Munthe interpretează visele cîinelui ca și poetul Lucrețiu, iar în ce privește inteligența, el aduce în mod repetat, în cărțile sale, mărturii care nu admit contrazicere : „cînd un cîine este bolnav, el se supune la orice, chiar și unei operații dureroase, dacă i se explică cu voce blîndă, dar hotărîtă, că ea trebuie făcută și de ce trebuie făcută. Un cîine poate suporta durerea cu mult curaj, însă îi place să-i spui cît ești de supărat din pricina lui. Poți minți un cîine, care crede orbește în tot ce-i spui!“ („*Cartea de la San Michele*“). Iată un adevărat certificat de inteligență *umană* dat cîinelui, părere subscrisă și de marele biolog A. E. Brehm care susține că inteligența și viața afectivă a cîinelui sînt ca ale omului ! Umanizarea cîinelui, ca și reducerea viețuirii lui la un robot mecanicist, sînt însă poziții extremiste la fel de eronate, așa cum scrisese de mult La Fontaine :

„Non point une raison selon notre manière,
Mais beaucoup plus aussi qu'un aveugle ressort !“

Aceasta deoarece inteligența implică funcția de cunoaștere în totalitatea ei, cu senzații, percepții, reprezentări, concepte... Inteligența umană include dorința de a scormoni cauzele, a desluși scopurile imediate și consecințele depărtate, a ajunge prin abstractizare la principii generale. Inteligența umană *discerne* realitatea, este clarvăzătoare, cîntărește șansele și posibilitățile, scontează feluritele încheieri ale unei acțiuni — pe cînd instinctul include acțiunea spontană, irezistibilă și stereotipă. Inteligența și instinctul, crezute în opoziție ireducibilă, au fost considerate două moduri *aparte* ale cunoașterii. Această veche convingere persistă, deși în ultima vreme zoopsihologii și eto-

logiștii au recunoscut animalelor, în afară de viață afectivă, și o treaptă particulară de inteligență proprie speciei, deci diferită calitativ de cea umană, dar acționând în strînsă împletire sau conlucrare cu instinctele. Realitatea a dovedit că instinctul nu este atît de fix și invariabil pe cît s-a crezut. Instinctul crește și din *memoria* animalului, ca atare el se poate „învăța”. De exemplu, prin natura lui de descendent al lupului, cîinele nu face *aport*, iar foamea îl împinge cu putere instinctuală să-și înfulece prada. Iată însă că la vînătoare, cîinele alcargă și prinde în gură vînatul rănit, fapt care îi excită teribil papilele gustative și cheamă din adîncul singelui la lumină instincte puternice. Animalul își domină asaltul de pofte instinctuale care îl frămîntă, nu înghîte nimic — sau, poate, numai „în sec” — și aduce docil prada la picioarele vînatului. Cîinele renunță de bună voie la răsplata oboselii și iscusinței lui, „făcînd din această resemnare una din formele afecțiunii lui pentru stăpîn” (71). Prin „învățare” și exerciții vînatorești, așadar prin educație, dominatorul instinct al foamei este, la rîndu-i, dominat de *voința* cîinelui și transformat în atașament și supușenie — elemente care presupun inteligență — ceea ce demonstrează nu numai *suplețea* instinctului și coexistența lui cu inteligența, ci și *influențarea* lor reciprocă. Deși pînă de curînd aceste două laturi ale activității psihice erau considerate specifice și exclusive, se observă tendința (izvorîta din cercetări experimentale) de a se șterge diferența esențială dintre instinct și inteligență. Cum scria Ion Biberi, diferența între ele pare a fi pur metodologică sau „o simplă ceartă de cuvinte”. L. Verlaine afirmă că „inteligența, în toate gradele ei, deprinderile și instinctele nu sînt decît manifestări diferite ale unui singur mod de activitate psihologică și care guvernează toate funcțiile de relație la animale ca și la om. Instinctul *în sine* nu reprezintă nimic”. Să rezumăm că inteligența este stimulată și de impulsul năvalnic al instinctului, iar desfășurarea acestuia include și scăpărări de inteligență, ambele funcții aflîndu-se într-un *sinergism* subtil, pentru a contura activitatea, integrarea în mediul ambiant și personalitatea individului, animal sau om. Inteligența cîinelui, naturală și nerațională, este *calitativ* diferită de a omului, deși animalul are o bogată viață afectivă.

Instinctele cîinelui s-au cizelat, iar inteligența lui a sporit prin coabitarea cu omul, adică prin participarea la acțiunile și la stările lui de suflet. În funcție de diferențele genetice între rasele canine și între indivizi, influența exercitată de om a dus la modelarea unor „trepte” de inteligență între cîini, fapt cu totul explicabil, căci și între oameni există stupizi și talente. Rezultatele excelente ale dresajului au pus în valoare plasticitatea vieții psihice a cîinilor. S-a demonstrat prin multe dovezi obiective că acest animal are memorie bună, capacitate de asociație a impresiilor și „gîndurilor”, și că acest fapt îi per-

mite să lege între ele două idei și apoi să ajungă la un raționament embrionar. Așadar o inteligență naturală rudimentară, cu posibilități de a fi cultivată. Cîinele care a trăit în contact permanent cu omul arată mai inteligent decît cel trăit în haită" (71). Experiența vînătorilor i-a convins că ogarii înțeleg sensul sunetului de trompetă și că ei ascultă în mod conștient strigătele sau chemarea stăpînilor, la vînătoare. Animalul acesta poate aprecia riscul, el sesizează dificultățile unei acțiuni și cumpănește posibilitățile concrete — fapt vizibil de pildă atunci cînd cîinele vrea să traverseze o stradă cu circulație intensă : el se ferește de autovehicule, uneori se retrage după cîțiva pași, iar *la momentul oportun* trece în fugă.

Asimilarea inteligenței canine cu cea umană duce însă la subiectivism și erori. Omul este măsura tuturor lucrurilor — dar nu și a ființelor trăitoare în preajma lui.

Cît despre limbaj, vocabularul nostru este dominat de sensul omenesc al acestui cuvînt. Pentru noi, a vorbi înseamnă a articula sunete. Lătratul și urletul cîinelui, jocul cozii și dansul urechilor, mișcarea capului și scînteierea privirii sînt un „cod expresiv“, indiciile subiective ale unei *stări sufletești* variate. Aceste mijloace de comunicare sînt însă înțelese *obiectiv* de alți cîini, cărora le sînt adresate. Noi, oamenii, nu sîntem în măsură să descifrăm aceste hieroglife de exprimare, *limbajul specific* în care comunică între ele animalele. Cîntecul privighetorii să fie, oare, o simplă melodie guturală, lipsită de mesajul afectiv al unui rudiment de gîndire ? Greu de crezut. Sau, cum scria La Fontaine — „il n'est rien qui n'ait son langage / Plus éloquent chez eux qu'ils ne sont dans mes vers !“

Dar, admitînd inadmisibilul, absența limbajului (în sensul lui omenesc) nu a putut însemna o piedică a afecțiunii între cîine și om. Sînt și tăceri elocvente, grele de sens, frămîntate de gînduri. Cine nu cunoaște neputința și inutilitatea vorbirii, sub ploaia de lună, în plimbările cu iubita ? Și apoi, numai în prezența prietenilor se poate tăcea, căci dușmanii obligă la dispută. Limbajul uman, după o cunoscută butadă a lui Talleyrand, a fost dat omului spre a-și *ascunde* gîndurile. De foarte multe ori, limbajul este o haină savantă a nesincerității, a vicleniei, care derutează și descurajează. Tăcerea sinceră a cîinelui atrage și tăcerea noastră odihnitoare — sau, dimpotrivă, deschide zăgazurile afecțiunii, bucuroși în sfîrșit că am găsit prietenul care nu minte, nu se preface și nu are planuri ascunse, diabolice...

Ca în fabule, noi transfigurăm cu bună știință, zi de zi, cîinele, atribuindu-i simțire, gîndire și... înțelepciune omenească. Facem din el prietenul nostru, confidentul, egalul nostru, un pitic admirabil și necesar al obositului Guliver. Îi vorbim, îi punem mulțime de întrebări, îi răsplătim comportarea cu alintări sau muștrări, întocmai ca un pedagog cu elevii lui. Îi cerem să învețe de toate și cît mai repede, pre-

supunem că de la început el ne cunoaște firea și preferințele și îi pretindem să ne răspundă conform cu dispoziția sau indispoziția noastră. Îl considerăm un membru minor al familiei, un copil. Oamenii par convinși a priori de inteligența *umană* a câinelui, cred în capacitatea lui de gândire și se reazimă pe căldura inimii lui, pe care ar vrea s-o confişte toată numai pentru sine. Este, fără îndoială, o formă a *iubirii* umane, a nevoii omului de afecțiune. Ca în orice iubire, secretul este... să crezi tot timpul și din toată inima. Legătura sufletească dintre om și câine nu pune însă condiția sine qua non a inteligenței animalului, căci nu inteligența acestuia satisface nostalgiile nemărturisite ale omului. Prietenia lui cu câinele umple goluri fără leac, îi aduce în suflet oxigenul de înviorare, candoarea și vibrarea sinceră a unei afecțiuni sincere, după care tânjește societatea contemporană tehnicizată, ruptă de prospețimea tonifiantă a naturii-mamă, aceea care dădea putere lui Anteu...

Instinct și inteligență, la câine — discuția ar putea cumula în esență deducții academice, ipoteze și premize subiective, cu care se pot certa zoopsihologii și toți cei interesați de comportamentul animalelor. Noi, cei mulți și anonimi, luăm cu respect notă de amploarea problemei, ne înclinăm în fața necunoscutelor ei, ne pasionăm de ecoul lăuntric al disputelor — dar vom mângâia în continuare câinele, cu mâna și cu privirea, așteptând îndrumare și răspuns în problemă nu de la mintea, ci de la inima noastră. Ne vom bucura, deseori cu sfântă naivitate, de prezența lui în casa și în sufletul nostru, ca o binecuvîntare a acelor zei care au născocit câinele — și, prin el, această prietenie sinceră, inocentă și dezinteresată, miraculoasă compensație pentru toate mișeliile lui Jago, uneltirile prințului lui Machiavelli, trădările lui Iuda și amărăciunile vieții...

AUXILIAR ÎN MISIUNI SPECIALE

SOLDAT FĂRĂ SOLDĂ ● ÎN REPRIMAREA INFRACTIUNILOR
● AJUTOR ÎN SALVAMONT ȘI SALVAMAR ● ALTE MISIUNI
SPECIALE

SOLDAT FĂRĂ SOLDĂ

„On les savait ranger au combat les premiers,
Comme hardis de coeur et fidèles guerriers.
Ils faisaient bien souvent, sans nulle autre poursuite,
Tourner les ennemis en vergogneuse fuite !”¹

(P. de Ronsard — *La chasse*)

Părea de la sine înțeles ca paznicul gospodăriei sau apărătorul turmelor să lupte alături de stăpîn și împotriva dușmanilor veniți să răpună cetatea ori să-i fure bunurile. Cîinii „de război” erau de tipul „moloșilor”, masivi, cu gît puternic și picioare zdravene, la înălțime „cît măgarii” și cu fălci îngrozitoare — așa cum îi văzuse Marco Polo, la Curtea Hanului mongol. Rasa aceasta fusese numită *canis pugnax* (cîinele luptător).

Istoricul Herodot (27) consemnează că regele persan Xerxes avea în oștile lui, aduse să potopească Grecia, mulți „cîini indieni”, ca să fie de ajutor soldaților (VII, 187). Se știe că și soldații greci își luau la război cîinele — așa cum vedem în picturile pe ceramică ale epocii. La Marathon, dulăul unui soldat atenian s-a purtat vitejește, episodul fiind glorificat în celebra pictură a bătăliei, opera lui Polignothos, expusă la Atena. Folosirea în război a cîinelui era fapt curent în Asia Mică, unele cetăți avînd cohorte de cîini dresați pentru luptă, care stăteau în prima linie, fără a da înapoi vreodată. Ei erau auxiliarii cei mai credincioși — cum scrie Pliniu cel Bătrîn (VIII, 61). Plutarh notează că fortăreața Corintului a fost salvată de cucerirea dușmană grație unui detașament de 50 de cîini de luptă. Apărătorii „acropolei” dormeau toropiți de vin, cînd inamicul a atacat. Era noapte, cîinii de pază ai fortăreței s-au luptat vitejește și au căzut „pînă la unul”, dar

¹ (Știau să-l pună în prima linie de luptă / căci erau credincioși și îndrăzneți în război / Adeseori, acești cîini puneau pe fugă dușmanii / Fără nici o altă urmărire.)

acest ultim supraviețuitor a fugit în cetate, unde a dat alarma prin lătrat. Treziți din somn, corintenii au izbutit să respingă asaltul dușmanilor și să-și salveze astfel cetatea. Drept mulțumire, cîinele acela a fost denumit *Sother* („salvatorul”) și a primit la gît o zgardă de argint cu inscripția : „Apărătorului și mîntuitorului cetății Corint”. Isprava lui *Sother* a fost săpată în marmură, el fiind hrănit pe cheltuala cetății, pînă la moarte.

Romanii care în anul 230 î.e.n. asediau orașul Sardes din Asia Mică, a cărui rezistență se prelungea, descopereau pe dușmanii care se apropiau de tabăra lor noaptea, ascunzîndu-se prin tufișuri, grație unor cîini „cu miros fin” (*canes sagaces*). Adeseori, sclavii fugari erau urmăriți și descoperiți în ascunzătorile lor cu ajutorul unor astfel de cîini. În „*tratatul*” său militar, Vegetius (IV, 26) consemnează că în epoca imperială existau la granița nordică turnuri de pază, cu cîini dresați pentru luptă. Procedul a fost imitat de triburile celtice, care puneau cîinilor de război platoșe sau coliere cu țepi de fier, pentru a le spori agresivitatea. În secolul al II-lea î.e.n. cînd cimbrii au năvălit în Galia, ei aveau cîini de luptă — iar în anul 101 î.e.n., după ce au fost zdrobiți de romani la Vercellae (Piemontul de azi), cîinii cimbriilor au opus ultima rezistență, apărînd cu colții căruțele ce formau tabăra de apărare a acestui neam germanic. Cu trecerea vremii, folosirea în scop militar a cîinelui s-a complicat prin noi forme de luptă, animalul servind mai ales ca santinelă la paza forturilor, la adulmecarea prin miros a dușmanului etc. În anul 1155 s-a alcătuit „garda canină din Saint-Malo”, menită să protejeze cetatea contra unui atac nocturn al piraților și să dea alarma prin lătrat. Tactica a fost însușită și de Ordinul Cavalerilor de Malta, pentru apărarea insulei împotriva piraților (74). Se pune în valoare mirosul fin și veghea neadormită a cîinilor, dar se făcea uz și de forța, curajul și ferocitatea lor, în participarea directă la bătălie. La începutul secolului al XVI-lea, Carol Quintul, aflat în război cu Francisc I-lea, a primit din partea lui Henric al VIII-lea, adversar al regelui francez, un detașament de vreo 4 000 de cîini luptători, încît la bătălia pentru orașul Valencia, primul asalt spaniol a fost dat de aceste batalioane de cîini — străni „soldați” îmbrăcați în platoșe de zale ! Era epoca în care unii strategii asmuțeau asupra cavalerilor dușmani niște dulăi cărora li se legase pe spate oale de fier pline cu smoală în flăcări, pentru a isca panică în rîndurile lor.

Și conchistadorii au folosit împotriva amerindienilor „cîini sîngeroși”, al căror nume se află înscris în cronicile acelor expediții de genocid.

Mai aproape de epoca noastră, cîinii au fost utilizați ca auxiliari ai santinelilor, la paza cantonamentelor și depozitelor militare, a

lagărelor de prizonieri, dar și pentru misiuni de patrulare ori recunoaștere, pentru păstrarea legăturii între unități etc. Printre acești „câini ai regimentului” a rămas faimos Moustache, care a însoțit trupele lui Napoleon în campania din Italia. Dând alarma la timp la o ambuscadă a inamicului, Moustache și-a câștigat gradul de grenadier și rația de hrană corespunzătoare. În bătălia de la Austerlitz, Moustache a salvat drapelul regimentului din mîna unor soldați inamici, ispravă înscrisă și azi în Marea Enciclopedie Franceză. Viteazul dulau a murit în Spania, la asediul orașului Badajoz, fiind înmormîntat cu onoruri militare (83). În 1836, francezii aveau pentru ajutorarea santinelelor o companie de câini, iar în arhiva regimentului 2 de artilerie se păstrează consemnarea faptelor vitejești ale cîinelui *Mitraille*, numit astfel pentru strania plăcere ce-i provoca bubuitul tunurilor. Un scriitor apropiat de evenimentele acelei campanii franceze scrie : „Sub blana lui de miel bătea o inimă de leu, căci *Mitraille* s-a distins prin curajul său. Ulterior, acest cîine încerca, pe poligonul garnizoanei din orașul Metz, să prindă obuzele în zbor și astfel pieri lovit de o schijă” (128).

În anul 1884, cîinii au fost introduși „oficial” în dispozitivul militar în Germania, apoi în Austro-Ungaria, Italia, Rusia, Franța. În primul război mondial, armata germană avea peste 20 000 cîini de luptă, folosiți la depistarea spionilor, a evadaților, a ambuscadelor, dar și pentru căutarea răniților de pe cîmpul de operațiuni, la ducerea de medicamente de prim ajutor („cîini sanitari”), la stabilirea legăturilor urgente între postul de comandă și unități. Vizitînd frontul alsacian din 1918, președintele Raymond Poincaré a decorat cîinele *Pyram* pentru vigilența lui ca santinelă. Un cîine-ștafetă numit *von Glück* a refăcut legătura între comandantul regimentului și un eșalon militar : deși fusese rănit de o schijă, animalul și-a dus misiunea pînă la capăt, ca și cum ar fi avut simțul datoriei și conștiință de soldat (74). În ultimul război mondial s-au folosit cîini dresați pentru lupta contra tancurilor, în care scop li se puneau pe spate o încărcătură explozibilă, iar ei se năpusteau sub tancurile inamice, aruncîndu-le în aer cu prețul vieții. În cimitirul de cîini din Hartsdale (o suburbie a New-York-ului), un monument cinstește memoria „cîinelui erou necunoscut” de război (69).

În timp de pace, cîinele aduce neprețuite servicii la paza granițelor, ca auxiliar al trupelor de grăniceri. Treptat, folosirea lui a fost extinsă la depistarea spionilor, a contrabandiștilor, la detectarea minelor etc. Vechiul nume de „cîine de război” se modifică astăzi tot mai mult în acela de „auxiliar al grănicerilor”, pentru pașnica apărare a hotarelor.

IN REPRIMAREA INFRAȚIUNILOR

„Le chien tient leurs signalements au buf de ses naseaux”.¹

(A. Toussenel — *L'esprit des btes*)

Cinele „poliist” este nelipsit din romanele de acest gen, ca i din organizarea serviciilor de represiune judiciară. El este un complex de înșușiri naturale i deprinderi ctigat prin dresaj, pentru atin-gerea unui scop dificil, însă de mare folos pentru societate : depis-tarea infractorilor. Misiunea aceasta pare puin măgulitoare pentru orgoliul făpturii umane, dar ea contribuie la menținerea convieuirii panice a oamenilor. n romanele genului „poliist”, cinele este pe deplin umanizat : el participă în mod conștient la acțiune alături de om i lasă impresia că *urte* nerespectarea legilor, încă el *trebuie* să-l descopere pe infractor. Om i cine se îmbină treptat într-o echipă omogenă care lucrează pentru o int *abstractă*, contient : strpirea abaterilor de la ordinea socială. Prin dresaj se accentuează calitățile i se combat defectele din „caracterul” cinelui, folosind adncirea reflexelor condiionate, a memoriei asociative, a „psihicului” canin. Totul este orientat spre un scop bine definit : cinele să urmărească o firavă prtie de miros uman, pn la scunziul infractorului care a lăsat pe urma sa acea odoare i, o dată descoperit, să sară la atac sau, după caz, să- pere stăpînului, instructorul. Dresajul îl nv a distinge „mirosul căutat” de altele ce plutesc pe pistă — i să nu dea atenție celor *iritante* care l-ar putea amăgi sau chiar abate din drum. Concentrarea psihologică a cinelui în „inerea” pistei olfactive este atât de mare, încă dacă i-ar tăia calea un iepure, el nu trebuie să reacioneze, ci să- continue *pistajul*. n găsirea urmei celei bune i menținerea ei în nări, un imens rol îl are memoria olfactivă a cinelui, adică „inerea în minte” a *acelui* miros pe care animalul i l-a imprimat la începutul căutării pistei.

Prin dresaj se realizează o colaborare i un limbaj convenional între instructor i cinele său, o înțelegere reciprocă plină de subtili-ti. Greutatea dresajului este mai ales de ordin psihologic : să nvei cinele a-i întipări trainic în memorie mirosul *omului*, făptură fa de care fondul său genetic nu are înscrisă ancestral atracia instinc-tual a *foamei*, a *prăzii* ; apoi să-l deprinzi a deosebi mirosul omului dintr-un amestec cu alte mirosuri — poate mai familiare lui i mai puternice (cnd e vorba de animale sălbatice) — care întretaie i „tul-bură” pista odorantă. Să obligi cinele să- concentreze atenia i răbdarea ore întregi, cale de sute de metri, asupra mirosului imprimat în memorie, fără a se lăsa „corupt” de altele ce i se înfig în nări —

¹ (Cinele ține semnalmentele infractorilor la vrful nărilor.)

toate acestea cer „capacitate intelectuală” și efort, concomitent cu o anumită specializare olfactivă a cînelui (cumva ca la degustătorii de vinuri). De la cercetarea „meditativă” a potecii mirositoare, cîinele trebuie să treacă brusc la ferocitate și curaj, atacînd infractorul fără a se intimida de cuțitul, de bîta sau armele de foc ale lui. Pentru a realiza aceasta, cîinele este „instruit” să nu respecte decît *uniforma* instructorului și să nu se lase momit cu mîncare de nici un individ.

Mirosul pistei este dat de picăturile de lichid secretate de glandele sebacee din piele și care, fiind amestecate cu sebum, se desprind sub formă de microparticule odorante și cad pe pămînt, pe vegetație, pe obiecte. Ele se volatilizează (mai iute pe vreme caldă sau cu vînt), constituind tot atîtea micro-surse de miros, semănate pe drumul parcurs de individ, adică formează „urma” sau „pista” lui odorantă. Această „pistă” este *proprie* speciei, individului și sexului, încît ea constituie un misterios „tipar al identității noastre”, pe care omul nu-l poate sesiza, dar cîinele îl citește cu nasul. Pista umană este mai greu de păstrat, căci la mirosul specific al corpului se adaugă cel emanat de haine, încălțăminte, tutun, parfum, bagaje etc, precum și mirosurile zise „profesionale”, imprimate corpului de însăși meseria ce practică individul (cizmar, vopsitor, tăbăcar). Persistența mirosului pe pistă este influențată de mișcarea atmosferei, și starea terenului (uscat, umed, bătătorit, pietruit etc), de circulația vehiculelor și a altor oameni etc. Toate aceste variabile arată cît este de grea mențiunea unei „urme”, însă finețea mirosului la cîine este mult superioară omului. Nasul canin este lung, iar suprafața mucoasei avînd celule nervoase olfactive este de peste 100 cmp, față de numai 4 cmp la om. Aceste celule senzitive sînt de foarte bună calitate, de vreme ce ele pot „prinde” mirosul emanat de o *singură* sau de *cîteva* molecule odorante ! Se apreciază că simțul olfactiv al cînelui este de aproximativ un milion de ori mai ager decît al omului !

În ultima vreme, cîinele este folosit și pentru controlul vamal, la depistarea traficantilor de droguri și stupefiante, în porturi și aeroporturi. Zarva spre ieșire, graba generală, necesara politețe a funcționarului vamal, greutatea controlului însuși ! Trebuie răscolite valizele, scotocite rufe, cutia de conserve, tubul de pastă de dinți, flaconul de parfum, rujul de buze... pentru a descoperi amăgitorul praf alb, izvor de vis facil și certă ruină a sănătății. Dar raporturile se inversează : vameșul așteaptă calm, iar cîinele dresat își plimbă nervos nasul lui atotvăzător, peste geamantane și valize, la încheieturi și încheieturi, la fundul și dublu-fundul lor. Dacă undeva sînt camuflate droguri, cîinele simte, își întoarce privirea spre vameș : contra-banda a fost depistată fără a fi fost nevoie să se deschidă bagajul !

Pentru a izbuti această performanță uimitoare, dresajul animalului durează săptămîni și luni, condițiile fiind chinuitoare pentru el.

Cîinelui i se dă să miroasă fiecare drog, în mod repetat și alternativ, spre a-i memora *odoarea specifică*, știut fiind că va trebui să-l diferențieze fără greș de pudra și cremele de față, de loțiunea after shave, de atîtea mirodenii de toaletă feminină...

O stufoasă producție de romane facile, în domeniul infracțional, își învîrtește intriga și își acumulează enigmele acțiunii numai datorită introducerii printre personaje a cîinelui polițist, cu mirosul lui miraculos, cu forța fizică și curajul lui. Admirîndu-i minunata „ținere de minte” în urmărirea pistei olfactive, cine ar mai putea tăgădui... „mintea” cîinelui ?

AJUTOR ÎN SALVAMONT ȘI SALVAMAR

„Und wer mit Recht sich edel nennt,
Auch des wackeren Barry Wert nicht erkennt”.

(Anonim — *Poem pentru cîinele Barry*)¹

De prin anii 1125 este pomenit în cronici un azil, lângă mănăstirea care a dat numele trecătorii Marele Saint Bernard din Munții Alpi, între Elveția și Italia. Pe la mijlocul secolului al XVII-lea au început a fi menționați în registrele azilului cîinii mănăstirii, folosiți la pază și la găsirea călătorilor rătăciți prin zăpezi sau îngropați sub avalanșe. Cu piept puternic, spinare dreaptă, cap rotund și masiv, cîinele numit „Saint Bernard” este dresat să miroasă „urma” omului căzut în nămeți și, cînd a descoperit-o, să alerge la Ospiciu, dînd alarma prin lătrat. În 1852, canonicul Meilland descria animalul astfel :

„Conduși de admirabilul lor instinct, cîinii ne deschid o pîrtie în zăpada proaspătă, căzută în strat de 1—2 m peste cea veche, deja înghețată. Acești dulăi inteligenți spintecă zăpada cu corpul și labele lor, în timp ce îi urmărim pas cu pas. În unele momente le mai zărim doar coada, însă mulțumită lor nu ne temem că vom fi înghițiți de zăpadă, chiar dacă stratul de sub pașii noștri atinge 10—12 metri” (cit. Achard, 1937).

După părerea multora, cîinele Saint Bernard ar recunoaște chiar și după mari ninsori locul unde a trecut un om, cu cîteva zile în urmă. Ei merg și singuri în căutare, în care caz poartă la gît un coșuleț cu ceva de mîncare și medicamente de prim ajutor pentru eventualul accidentat. Sînt dresați îndelung, iar „succesul lor se bazează pe rezistența la intemperii, pe tenacitatea și simțul orientării, care îi face

¹ (Iar cel care se consideră realmente nobil,
Nu-l va tăgădui bravului Barry falma !)

să găsească drumul chiar și pe o zăpadă nouă, abia fulguită. Instinctul le permite să anunțe, dând semne de neliniște, înrăutățirea vremii sau apropierea furtunii cu circa 30 de minute mai înainte" (69).

De obicei cîinii bernardini sînt blînzi, dar în haită și nesupravegheați pot deveni cruzi, mai ales cînd văd pe cineva alergînd, singur. Ziarele au anunțat că, la 16 mai 1937, fetița de 10 ani Marianne Brémond, care urca pe schiuri panta spre Azilul St. Bernard la vreo sută de metri înaintea părinților săi, a fost atacată de cîinii Ospiciului. Dulăii înfuriați i-au sfîșiat veșmintele și au mușcat-o de brațe, de obraji, de picioare. Probabil că, fiind ținuți închiși prea îndelung în boxe la subsol, fără lumină naturală, ei au devenit nervoși, răi și răzbunători, în acea împrejurare tragică.

Folosirea cîinilor St. Bernard la căutarea celor îngropați sub avalanșele de zăpadă este totdeauna utilă. Ziarele informează, de exemplu, că „o avalanșă a acoperit 5 persoane sub un strat gros de 3 metri, însă 200 de salvamontiști, ajutați de 5 „cîini de avalanșă“, au putut scoate de sub zăpadă doi răniți și trei morți" (*Le Monde*, 10.04.1979).

Rasa cîinilor St. Bernard a intrat în legendă. Cel mai vestit exemplar a fost Barry („ursulețul“), între 1800 și 1812. Lui i se atribuie multe fapte eroice, săvîrșite cu inteligență și generozitate. Se zice că Barry ar fi adulmecat un copil rătăcit, rebegit de frig într-o peșteră din munți. După ce i-a suflat căldură pe obraji, înviorîndu-l, Barry l-ar fi determinat să i se urce pe spate și astfel l-a adus la Azil, salvîndu-i viața. Pe monumentul lui Barry din cimitirul zoologic de lîngă Paris, faimosul „Ritt“ poartă pe spate acest copil, iar inscripția de pe soclu spune : „Barry a salvat viața la 40 de oameni și a fost ucis de al 41-lea“. Potrivit legendei, Barry ar fi încercat să încâlzească prin suflarea lui un soldat căzut în zăpadă, iar cînd acesta s-a trezit, l-a ucis cu sabia, crezînd că este vreun dușman. Adevărul este că Barry a murit de bătrînețe la Berna, unde se află împăiat la Muzeul de Istorie Naturală. În amintirea acestui venerabil strămoș al rasei, cel mai frumos cățel din haita Azilului St. Bernard este numit Barry.

Și în țara noastră se folosesc cîini pentru salvarea celor aflați în primejdie, pe poteci de munte. La raliul jubiliar Salvamont din ianuarie 1978 au luat parte 15 echipe din întreaga țară, unele avînd și cîini dresați pentru această misiune.

Dar cîinele marinar ? Baștina lor este pe insula Newfoundland, altfel spus Terra Nova, lîngă coasta de nord-est a Americii. Cîinele marinar s-a deprins să sară în apă și să înhațe spre a tîrî la mal un obiect plutitor, fie el chiar... un om care se scaldă. Animalul face multe servicii pescarilor : duce în gură pînă la țarm funia pentru acos-

taj aruncată de barcagiu, trage la mal orice obiect căzut în apă, sare să prindă peștii scăpați din năvod sau din undiță... Avînd această înclinație ancestrală pentru „aportul” din apă, cîinele de Terra Nova este folosit la salvarea de la înec a oamenilor, în formațiunile Salva-mar, însă cu unele limite. Căci intervenția cîinilor implică și riscuri, pe care dresajul nu le poate înlătura. „Cum să-i explici unui cîine bun înotător că este cu putință ca un om să nu știe a înota și că prin aceasta omul își poate pierde viața în valurile mării?” (75). În plus, cum să deosebească el pe înotătorul aflat în dificultate de un altul care doar „face pluta”? Antrenamentul cîinelui de Terra Nova se face cu un manechin uman avînd capul din lemn lustruit, ca să nu-l poată înhăța de figură, ci de mîini sau de haine. Este însă greu să obligi cîinele să repete în apă, pînă la automatizare, niște exerciții considerate de el un simplu joc, de care se plictisește repede!

Fiind puternic, cîinele de Terra Nova este capabil de eforturi îndelungi. Firea lui răbdătoare și stabilă, sociabilă mai ales cu copiii, face din acest cîine un util ajutor pentru locuitorii din Marele Nord și familiile lor.

Cronica vremurilor a înregistrat cîteva isprăvi eroice ale cîinilor Terra Nova. La 9 aprilie 1894, Societatea franceză de protecție a animalelor a decernat o „zgardă de onoare” cîinelui *Sultan*, care a salvat de la înec 11 oameni și a depistat urma a doi infractori, prilejuind arestarea lor (80). În anul 1938, în localitatea balneară engleză Swansea a fost înmormîntat în cimitirul eroilor un cîine Terra Nova care scăpase de la înec 27 oameni, fiind decorat pentru aceasta cu „Medalia Salvării”. Autoritățile au decis ca trupul acestui cîine să fie pus în sicriu de stejar și să se graveze eroicele isprăvi pe piatra de marmură a mormîntului.

Totuși, inconstanța rezultatelor obținute cu acești cîini a făcut ca ei să nu fie integrați în brigăzile de salvare maritimă, în diverse țări.

ALTE MISIUNI SPECIALE

„Un animal cu labe nu este construit de natură pentru a fi pus să tragă poveri”.

(F. T. Vischer — *Auch Einer*)

Multă vreme cîinele a fost utilizat și pentru tras cărucioare cu mărfuri, mai ales în Belgia și Olanda. Măsurile de protecție a animalelor, dar mai ales motorizarea transporturilor în ultimele 5 decenii au scos din uz acest mod de tracțiune. În romanul „*Auch Einer*” al lui Fr. Th. Vischer, personajul principal ajunge la bătaie cu stăpînul unui astfel de căruț, pentru că își biciuia cîinele să meargă la trap. Biruindu-l pe neomenosul individ, eroul îl muștră cu cuvintele: „Cîinii nu

au copile, ea să-și poată propti picioarele în pământ. Exploatatorul de ciini ! Nu știu că după 3 luni de tras la ham, chiar și cel mai rezistent ciine devine slăbănog de șale ! O impresionantă fotografie din 1914 arată un aspect din exodul populației din Bruxelles în fața ofensivei inamice : un căruț plin cu copii și tras de trei ciini.

Ca însoțitor al nevăzătorilor, ciinele a fost utilizat încă din antichitate. O frescă din Herculaneum înfățișează un om nevăzător ținând în mîna dreaptă o funie prinsă de zgarda unui ciine (97). Nu se pot nega sprijinul moral și încrederea în mers pe care prezența ciinelui le-o insuflă acestor handicapați. În prezent, însă, astfel de utilizare a devenit foarte rară, mai ales în aglomerațiile urbane.

O sarcină modernă a dobîndit-o ciinele ca caviator. Între America și Extremul Orient, deasupra zăpezilor polare zboară avioane în cursă regulată sau pentru a aproviziona stațiunile meteorologice. În caz de accident, supraviețuitorii ar muri pe banchiză, de foame și frig. Spre a-i salva sînt lansați din avioane „ciini-parășută“, avînd legate pe spate provizii de hrană și materiale de prim ajutor. Ciinii descoperă prin miros locul accidentului și grăbesc într-acolo. Tot prin ajutorul lor sînt deservite și unele observatoare meteorologice polare.

Utilitatea ciinilor în astfel de misiuni dificile a fost remarcată în articole de ziar și în ceremonii oficiale. În localitatea Nome din Alaska, o statuie glorifică pe ciinele de sanie Balto, șef de echipaj patrupe, puternic și inimos. Pe un frig de minus 30° și prin furtuni de zăpadă, acest ciine a adus la Nome fiolele cu antitoxină difterică necesare pentru imunizarea copiilor amenințați de o epidemie. Iată un Hercule hiperborean, dar cu inimă de Esculap !

REAZIM AL OMULUI ÎN IMPERIUL ALB

NĂDEJDEA DE VIAȚĂ A ESCHIMOȘILOR ● LA ASALTUL POLULUI NORD ● CUCERIREA POLULUI SUD : LAURI ȘI LACRIMI

NĂDEJDEA DE VIAȚĂ A ESCHIMOȘILOR

„Numai duhurile aerului știu
Ce mă așteaptă dincolo de colinele albe !
Totuși eu îmi îndemn mereu cîinii de sanie :
„Înainte ! Mai iute ! Tot mai iute !“

(Vechi cîntec eschimos de plecare)

Nici un neam de cîini nu este atît de împlîntat în nădejtile omului, principal ajutor pentru supraviețuire într-un climat vrăjmaș, ca trăgătorii de sanie ai eschimoșilor. Cîinii le sînt unicul reazim al zbatărilor lor de a stăpîni această dușmănoasă regiune polară, cu cea mai vitregă natură. Tot ce se petrece în coliba eschimoșilor își are începutul în forța fizică, rezistența la ger și dîrzenia acestor cîini capabili să rabde foamea și frigul năpraznic. Zilele polare nu sînt crîmpeie de viață în fulguire mărunță, ci încheștare turbată cu stihiiile Terrei, mai presus de orice epopee. Eroismul colectiv este condiția dură a viețuirii, în imperiul alb. Nimeni nu l-ar putea înlocui, dintre animalele pămîntului, pe robustul cîine eschimos, înhămat la sanie sau repezit în pieptul ursului polar.

Oamenii acestor ținuturi sînt conștienți de greutatea pe care zilnic le biruie, anonim și modest. Poate de aceea ei își zic *innuit* (oameni !), elogiu neîntrerupt al străbunilor morți în luptă cu natura sălbatică, în timp ce pe străinii fragezi la frig îi privesc cu un aer de superioritate. Cu o dezolantă sărăcie de cuget, europenii i-au denumit *eskimantsik*, adică mîncători de carne crudă. Insinuarea este gratuită, fără ascuțit de umor. De unde să-și fi procurat foc eschimoșii, pentru a-și frige carnea ? Pare însă fără tăgadă că atleții viscolului etern, în imperiul alb, reprezintă cu adevărat linia cea mai rezistentă a omenirii, energia primară a Terrei în războirea vitală cu galaxia. Acest popor oțelit prin secole de privațiuni și jertfe nu simbolizează, oare, însăși sumetirea omului de a stăpîni în întregime planeta ?

Eschimoșii sînt un neam „circumpolar“, azvîrlit de soartă în nordul îndepărtat al Terrei. Acolo, pămîntul este sufocat sub o carapace

de gheață groasă de 2000 m, a cărei eventuală topire nu poate fi dorită de nimeni pe glob, căci apa din ea ar îneca țărmurile și câmpiile planetei. Colibele lor de zăpadă, risipite pe coastele Groenlandei, în America arctică și în nordul Eurasiei, străjuiesc maluri lungi de circa 35 000 km. Eschimoșii trăiau cu totul în pace, pînă cînd omul alb, înfometat de aur, a năvălit în acele locuri, în ultimele decenii, să cășăpească puii de focă pentru a le vinde blana în marile capitale. Mulți moralști ai lumii semnalează în presă că focile constituie hrana, veșmîntul, căldura și lumina de opaiț a eschimoșilor, frații noștri cei năpăstuiți...

Prin anii 982, norvegianul Eirikr Thorvaldsson, poreclit Raudi (cel roșu) a trebuit să se expatrieze din țară, apoi și din Islanda, pentru fărădelegile lui. Pornind spre apus în necunoscutul valurilor, să caute o țară despre care vorbeau legende stinse, el a debarcat pe un țărm alb, căruia i-a dat un nume înșelător ca și firea lui : Groenlanda (*Țara verde*). Coloniștii islandezi astfel atrași au răspîndit vestea că „au găsit în Groenlanda oameni care locuiesc în gropi săpate în pămînt. Ei au sănii trase de cîini mici, cu păr lung“ (69).

Cîinele eschimos, numit de stăpîni *kemmak* sau *kremmak*, are picioarele foarte puternice. Strămoșul său este fără îndoială lupul, de la care a moștenit răbufniri de sălbăticie, dar și rezistența la climatul dușmănos. Sania este încropită dintr-o pereche de patine drepte, lungi de 3—10 metri, legate transversal cu fișii din piele de focă. Încărcată pentru plecare, sania cîntărește pînă la 500 kg și e trasă de un atelaj din 10—15 cîini înhămați în evantai : fiecare cu hamul lui format din două curele încrucișate pe umeri sau legate cu șuvițe, încît animalul trage cu umerii și cu pieptul. Avînd lungimi diferite, hamurile le îngăduie să-și schimbe poziția în atelaj ori să-și mute povara tracțiunii de pe o parte a corpului pe cealaltă. Mersul „în evantai“ evită căderea atelajului întreg în crevasele mascate de zăpada afînată. La eschimoșii din pădurile Americii boreale, această înhămare nu este cu puțință, încît sania are un singur ham lung, pe care cîinii sînt legați perechi, în fir indian.

Frați de destin și povară, cîinii eschimoșilor nu se înfrățesc între ei nicicum. Laolaltă ei formează o haită bățăioasă, feroce, greu de stăpînit. Din nimica toată se incolțesc, se încaieră, se încurcă în hamuri și astfel îl silesc pe vizitiu să oprească sania sub șfichiul de cuțit al vîntului înghețat. E destul ca o „urmă“ de urs sau de ren să întretaie drumul, pentru ca instinctul ancestral de vînător al acestor cîini să-i smintească în mers și să răvășească tot echipajul. Mijlocul de a-i îndemna, rareori și de pedepsire, este biciul cu coada scurtă, împletit din curele de focă. El ajută mai mult la înfricoșarea dulăilor și la păstrarea direcției de mers, prin pocnet și strigăt, căci nu e bine să ți-i faci dușmani, chiar și atunci cînd ei se încaieră. Hrana și viața es-

chimosului depind de cîini. Cel mult o plesnitură în plin și alte cîteva în gol, ca să se știe cine este aici zeul cu trăsnetul în mîini...

Fapt oarecum ciudat, eschimoșii nu primesc cîinii în colibe de zăpadă pietruită și nu se îngrijesc decît sumar de hrana lor. Animalele capătă o alimentație mizerabilă, apoi își fac culcuș în nămeți și se înghesuie între ei, învelindu-și botul cu coada, pentru căldură. Dacă peste noapte i-a acoperit ninsoarea, stăpînul nu se ostenește să-i dezgroape. Rezistența dulăilor la frig este uimitoare, căci suportă geruri de minus 50 de grade. Dacă vînatul lipsește, cîinii nu mai capătă nici acele biete măruntaie și zgîrciuri sau oase de focă, roase pînă la dezgolire. Vara, ei hoinăresc de-a lungul țărmului, în căutare de scoici, crabi sau pești prinși cu viclenie lîngă mal. Din pricina hămesirii îndelungi — dar poate și prin răzvrătirea sîngelui de lup, cîinii sînt feroci și uneori devorează în cîteva clipe pe tovarășul lor mai slab, care a căzut în hamuri. Provocatori și sîngeroși, ei îndrăznesc să-și muște și stăpînul, cu feroasă cruzime. Presa a relatat, de curînd, trei cazuri de mutilare a figurii, la niște eschimoși care și-au găsit moartea fiindcă din imprudență își băgaseră cîinii în colibă.

Există însă leac și pentru animalele cu fire sălbatică : ei sînt legați de gît cu funii și puși alături, ca să se bată pînă cînd unul este înfrînt și silit să se retragă din luptă. Biruitorul nu are însă răgaz să se bucure, căci i se aduce alături un alt bătauș cu forțe proaspete, care îl învață minte ! În haită domnește dreptul celui mai puternic.

Afecțiunea eschimoșilor pentru cîinii de sanie se reflectă în denumirile dragăstoase date acestor neprețuiți prieteni : *Tioralak* (vrația zăpezilor), *Inero* (răsfățatul), *Kraoserodidik* (cel cu guleraș) etc. Nu prea frumos la trup, nici deosebit de blînd, cîinele eschimoșilor înseamnă totuși marele lor aliat în lupta pentru viață. Deși nu sînt devotați pe față, cîinii ajută, sub foame și bici, pulsația caldă a viețuirii umane, pe întinsul nemărginit al oceanului de gheață, acolo unde se naște din hăuri viscolul urlător și unde așteaptă perfid moartea, cu lînțoliul ei alb de tăcere veșnică...

LA ASALTUL POLULUI NORD

„Am cîini, am tovarăși, am experiență și voință puternică. Succesul îl obține numai omul în stare să rămînă credincios visului său, pînă la ultima suflare“.

(Robert Peary — Jurnal de călătorie)

Chemarea demonică a necunoscutului, dorința orgolioasă de a fi cel dintîi, setea de glorie au stîrnit mulți exploratori să-și riște viața pentru a pipăi cu ochii ținutul și tainele Polului Nord. Pe spinarea

banchizei mișcătoare, înfășurat în jerbele de culori ale aurorei boreale, se afla undeva înfipt Cuiul cel Mare, vîrf fantastic al osiei de basm în jurul căreia se rotește somnolent Terra. Marele Cui nevăzut înfierbînta de mult imaginația corăbierilor, răscolea orgolii satanice, împingea din adînc avînturi de Icar. Omul vroia febril să atingă cu mîna acest Cui obsesiv și plîngînd de bucurie istovită, să se fotografieze acolo, apoi să-l pună ca o medalie fierbinte, pe pieptul lui și al istoriei.

În 1895 se împlineau doi ani de cînd norvegianul Fritjof Nansen se lăsase prins în menghina banchizei, cu vasul său Fram (*Înainte !*), sperînd că însăși plutirea ghețurilor îl va duce la Polul Nord. Cînd și-a dat seama că deriva aceasta este amăgitoare, Nansen și tovarășul lui părăsesc vasul la paralela 84°. Avînd sâni, un caiac și 34 cîini siberieni, exploratorii speră să străbată curînd cei aproximativ 770 km care îi despart de Marele Cui. Dar banchiza nu era un bărăgan neted și moale, cum crezuse norvegianul, ci o mare încremenită în zbatere, cu valuri și creste sticloase, dure. Cîinii extenuați de efort trag cu greu sâniile, peste acești zimți tăioși. La 8 aprilie 1895, trecut fiind de paralela 86°, Nansen scrutează îngrijorat orizontul și viitorul, apoi cu inima în lacrimi decide întoarcerea spre continent, spre viață. Pe parcurs, cîinii istoviți sînt tăiați pentru hrană, încît la mijlocul lui iunie mai rămîn doar trei trăgători în ham. Alte două luni de rătăcire în geruri și furtuni, după care deznădăjduiții simt în sfîrșit sub picioare pămîntul : ajunseseră pe o insulă. Îndîrjirea naturii și sălbăticia climatului puseseră la grea încercare rezistența și curajul lor. Cu obidă, Nansen a scris în jurnalul de călătorie : „Iată Pămîntul Făgăduinții, în care frumusețea se află îmbinată cu moartea !” De tragicul sfîrșit îi salvaseră cîinii de sanie, care își dăduseră singele, pentru foamea din urmă a omului.

Cîteva noi cutezanțe sînt oprite la mijloc de drum, în suflarea de gheață a imperiului neatins de om. La 22 februarie 1909, americanul Robert Peary pornește cu 133 cîini, 15 sâni și mulți însoțitori, către Marele Cui. Pe rînd, echipele de susținere sînt trimise îndărăt, la bază. Cu numai 10 cîini, 5 sâni, un slujitor și 4 eschimoși, Peary ajunge la Polul Nord la 6 aprilie 1909, atîngînd în sfîrșit marele lui scop. Apoi se pleacă îndărăt, către îndepărtata bază. Cîinii trag cu putere la sâni, într-o cadență de 47 km pe zi. În 1932 i s-a ridicat lui Peary, la locul de sosire, un monument sugestiv : o imensă stelă neagră, înaltă de 20 metri și cu o singură podoabă : litera P, inițiala numelui său, pentru a nemuri falma învingătorului. Atît. Antichitatea era mai generoasă, căci înălța statul și ode triumfale nu numai pentru cinstirea vizitiului, ci și a cailor cvadrigel victorioase. Aici, numele cîinilor de sanie se spulberase în zăpada viscolită sau poate în orgoliul omului nerecunos-

cător. Fără acei cîini anonimi și devotați, Marele Cui și-ar fi păstrat îndelung magnetul lui de vrăjitor, răscolind în continuare pasiunea omului de a cerceta îndeaproape pieptul mănos, adîncul fierbinte și văzduhul fără sfîrșit al planetei din țărîna căreia s-a înfiripat.

CUCERIREA POLULUI SUD : LAURI ȘI LACRIMI

„Printre factorii succesului nostru, cel care a contribuit în mod hotărîtor a fost iscusita folosire la trasul săniilor a cîinilor groenlandezi“.

(Amundsen — par lui même)

Atingerea Marelui Cui a grăbit asaltul către celălalt Pol al Terrei, într-o competiție acerbă, febrilă, viciată de o grabă nescuzabilă, care va pune în risc mortal viața exploratorilor. Norvegianul Roald Amundsen și englezul Robert Falcon Scott își disputau, în fruntea celor două echipe, laurii ademenitori din ceața grea de primejdii a Antarcticei. Trebuia cucerit centrul unui continent nevăzut, înecat sub platoșa grea a enormului ghețar care tăgăduia dreptul omului de a păși pe el, nicidecum de a rămîne !

La 20 ianuarie 1911, Amundsen ancora cu vasul „Fram“ pe țărmul Antarcticei. Avea cu el 97 cîini groenlandezi pentru săniile a patru însoțitori. „Toată experiența dobîndită în călătoriile mele polare mă convinsese că singurele animale care puteau trage săniile pe zăpadă și gheață erau cîinii“ — va scrie mai tîrziu Amundsen (2), povestind posterității riscanta lui aventură. După multe preparative, inclusiv transportul unor mici depozite de hrană pe traseul plănuît, se pleacă spre Pol la 19.10.1911. Echipa are patru săni, fiecare cu cîte 13 cîini. Chiar de a doua zi încep necazurile, accidentele, dificultățile. Pe lungul drum de zăpezi și viscole, cîinii slabi sînt uciși, iar carnea lor este îngropată sub movilițe de gheață, mîntuitoare hrană la întoarcere. La 1 096 km de Pol, Amundsen mai are 42 de cîini. Ca la toți oamenii hotărîți, la care voința trece neîntîrziat în acțiune, Amundsen duce la capăt penibila străbatere a munților de gheață. La unul din popasuri, numit cu tristețe *măcelăria*, sînt tăiați 24 de cîini din cei slabi, pentru hrana proaspătă a celorlalți dulăi. Ocolind prăpăstii și luînd pieptiș urcușul altor ghețari, echipa lui Amundsen sosește la Polul Sud la 14 decembrie 1911. Într-o ceremonie greu de descris, cinci perechi de mîini rebegite de frig și tremurînd de emoție înalță drapelul patriei pe stîlpul central al unui cort, mic adăpost pentru veșnicia victoriei.

Spre înapoi cugetele sînt libere de griji, căci inimile sînt sus, iar biruința îi încălzește. În plus, drumul este cunoscut și are din loc în loc acele mici depozite cu provizii. „Cîinii sînt sănătoși și trag fără

efort vizibil, în trap sau galop, săniile pe care sînt așezați oamenii" (70). Termometrul arată doar minus 20°, încît se poate spune că vremea este caldă. La 25.01.1912, cuceritorii Polului Sud ajung cu bine la vasul Fram, în săniile la care încă mai trăgeau 11 cîini. Oameni și animale își ascuțiseră dîrzenia în duelul cu Nesfîrșitul înghețat.

Ce făcea echipa lui Scott în acest timp ?

Încrezător în progresul tehnic al epocii și... în noroc, Scott luase cu el 3 tractoare-săni pe șenile, 17 ponei scoțieni și doar 33 cîini siberieni. În cîteva zile săniile cu motor au fost abandonate, căci li se blocaseră cilindrii. Poneii scoțieni îndurau cu greu gerul și furtunile de zăpadă și au trebuit sacrificați pe rînd, la fel ca și cîinii, epuizați de atît efort. Scott păstrează cu el 4 oameni (Oates, Evans, Wilson și Bowers), care trag cele două săni încărcate cu bagaje voluminoase. La 3.01.1912, echipa mai are hrană numai pentru o lună, dar Polul Sud, aflat la 277 km, trebuie atins cu orice preț, inclusiv cu al vieții ! La 17.01.1912, cei cinci cutezători ajung la Polul mult rîvnit, unde cortul norvegian nu le îngăduie nici o bucurie. Se fac măsurători, se împîlîntă în zăpada tare drapelul englez, se face și o fotografie cu declanșatorul automat... A doua zi, ca într-un alt „anabasis” al deznădejzii și eroismului, începe greaua retragere spre baza de plecare, unde pulsează viața cea caldă, acum imposibil de sperat. Cinci oameni abătuți, istoviți fizic și moral, cu proviziile pe sfîrșite, bieți pedestri fără scăpare, într-o sahară a gerului. Revenea iarna polară, cu frig de minus 45° și viscole infernale. Infometat și slăbit, micul grup înainta doar cu 5—10 km pe zi, iar pînă la bază mai erau 600 de kilometri. Au ajuns totuși pînă la 20 km de primul depozit cu provizii, dar nici unul nu mai avea putere să-i străbată, sub uraganul de zăpadă. Și-au ridicat cortul și s-au alungit în sacii de dormit, pentru somnul din urmă. Stoic, șeful echipei a continuat pînă în ultimele ore să-și scrie jurnalul, de acum adresat posterității : „Ziua de 24 martie. Sînt patru zile de cînd furtuna bate cu turbare. Orice speranță trebuie părăsită. Sfîrșitul e aproape. E îngrozitor. Abia mai pot ține condeiul în mînă”. După alte cinci zile, temerarul explorator, ultimul în viață, își ia adio cu aceste fraze de o superioară detașare de cuget, ca într-o tragedie antică : „Niciînd oamenii n-au suferit ce am îndurat noi în aceste cîteva luni... Nu regret că am întreprins această explorare. Dacă aș fi supraviețuit, v-aș fi făcut o istorisire a cutezanței, rezistenței și curajului tovarășilor mei, care ar fi mișcat inima oricărui englez. Aceste scurte note și cadavrele noastre vor ține locul acelei istorisiri”.

Astfel, lumea întreagă va cunoaște peripețiile, eroismul și sfîrșitul tragic al acestei expediții încheiate în moarte. În ianuarie 1913, prietenii lui Scott au ridicat pe un munte înzăpezit, vecin cu cortul funerar, o cruce masivă purtînd o inscripție în marmură, din poezia lui Tennyson : „Luptați, cercetați și nu vă dați bătuti niciodată !”. Era

un omagiu în lacrimi, o stanță de epopee, pe măsura îndrăzneții, eroismului și capacității de jertfă a exploratorilor polari.

La scurt timp după această dureroasă tragedie a îndrăzneții umane, invenția telegrafiei fără fir a modificat total titanicul duel dintre om și natură, iar ajutorul aviației va contribui la diminuarea „riscului mortal” în explorarea planetei. „Epoca eroică se încheiase, lăsînd loc celei științifice” (70).

Aplaudat de întreaga lume, medaliat și sărbătorit, Amundsen nu uită să arate în cuvîntări și în scris meritele decisive ale cîinilor de sanie, în obținerea victoriei. „Cîinii sînt iuți la mers, puternici la trup, tari în picioare, inteligenți și capabili să străbată orice teren traversat de om. Deosebirea care a existat între aceste două expediții polare constă exclusiv în faptul că mijloacele noastre de transport erau diferite : noi aveam cîini groenlandezi, iar Scott nu avea. Prin aceasta vreau să subliniez importanța pe care o dădusem cîinilor de sanie, colaboratori la succesul echipei mele” (2).

Laurii adunați pe fruntea lui Amundsen și recele mormînt de zăpadă al echipei lui Scott arată ce neprețuit ajutor a însemnat cîinele (și cît de tragic s-a plătit absența lui) în cotlonul antarctic al Terrei, acolo unde gerul și viscolul au învelit pentru totdeauna într-un fantastic sicriu de gheață, inima caldă, bogată și bună a Pămîntului...

CÎINELE ÎN SPECTACOLE PUBLICE

LUPTE ÎNTRE CÎINI ● CURSE DE OGARI ÎN CHINODROM ● ÎNTRECERI DE SÂNII ÎN ALASKA ● ACTOR DE CIRC, DE TEATRU ȘI FILM

LUPTE ÎNTRE CÎINI

„Scorilo, căpetenia Dacilor, a pus să se lupte în fața adunării poporului doi cîini...”

(Frontinus — *Stratagematikon* I, 10, 4)

Dornic de distracții tari, de priveliști singeroase în care să se înfrunte forța și cruzimea animalelor, omul a asmuțit cîinele său la luptă împotriva altuia, fălindu-se cu aplauzele date biruitorului. Cu vremea, întrecerile între cîini deveniseră o atracție de sărbătoare, spre hazul mulțimii sau pentru alte țeluri.

Herodot istorisește că locuitorii cetății Perint de lângă țărmul Hellespontului au fost atacați de peonieni, care trăiau pe malurile riului Strymon. Pentru a se cruța viețile ostașilor, s-a convenit ca să aibă loc trei lupte de gen deosebit : om contra om, cal contra cal și cîine contra cîine. Ultima din aceste întreceri nu s-a mai ținut, dat fiind că peonienii, învinși în primele două, au încălcat învoiala, atacînd pe neașteptate cu armele (V, 1).

În antichitate, tineri sau bătrîni se veseleau adesea pe seama animalelor. O pictură pe ceramică, din secolul al V-lea î.e.n., ne arată doi tineri care țin în lesă unul un cîine, celălalt o pisică, asmuțindu-i să se încaiere. În spatele acestor doi tineri se află alții, care privesc și ațîță lupta, „probabil fiindcă au făcut deja pariuri bănești asupra rezultatului” (104).

O astfel de încăierare îi distra și pe invitații la festinul lui Trimalchio : în sala de mîncare, cîinele Skylax este înfruntat de cățelușa Margarita, dar dulăul nu o înșfacă, ci doar asurzește pe musafiri cu lătratul lui zgomotos.

Și strămoșii noștri daci agreau luptele între cîini, ca pe un spectacol sportiv. Istoricul Frontinus (38) relatează : „Scorilo, căpetenia

dacilor, știa că romanii se sfișie în războaie civile, dar nu vroia să întreprindă nimic împotriva lor, căci un atac străin ar fi putut restabili armonia între cetățenii dezbinați. Ca să-și convingă curtenii de acest adevăr, Scorilo a organizat în fața adunării poporului o luptă între doi cîini. Cînd încăierarea ajunsese foarte îndîrjită, Scorilo a făcut să apară un lup. Îndată cîinii, uitîndu-și harța, s-au aruncat amîndoi asupra lupului. Prin acest exemplu, Scorilo a abătut pe daci de la o acțiune care nu putea decît să-i servească pe adversarii săi, romanii" (I, 10, 4).¹

Privești cea mai gustată de antici era însă lupta cîinilor voinici cu fiare sălbatice. În „*Imnul către Artemis*“, poetul Callimah (12) laudă cîinii zeiței ca fiind în stare să sară în grumazul leilor. Plutarh (47) scrie că Alexandru cel Mare a plătit enorma sumă de 100 mine pentru un astfel de cîine. Romanii apreciau deosebit spectacolele de circ în care cîinii se luptau cu fiarele pădurii. Obiceiul acesta s-a prelungit și în Evul Mediu. În curtea interioară a castelelor feudale, transformată în arenă, se dădea drumul cîtorva animale sălbatice (aduse în cuști), asupra cărora erau apoi asmuțiți cîinii. De la ferestre, invitații castelanului priveau, cu amuzament, spectacolul. Mergînd la „grădina“ londoneză *Paris-Garden*, tînărul Shakespeare a asistat la lupta dintre un urs și o haită de dulăi. Peste ani, în tragedia „*Henric al V-lea*“, marele Will nu uită să descrie această scenă, punînd niște personaje s-o comenteze astfel : „Dulăii sînt de un curaj nebunesc ! Vai de pielea lor ! Ei se azvîrlă în gura ursului, care le zdrobește tigvele ca pe niște mere putrede“ (Act III, scena 1).

Din secolul al XIII-lea, englezii se distrau cu absurdul duel dintre un cîine și un taur, ba chiar au selecționat o rasă de cîini care să poată răpune taurul. În luptă, dulăul trebuia să rămînă cu colții înfiți în grumazul adversarului, încît prognatismul accentuat al „cîinelui de taur“ (*bull-dog*) constituia o mutație genetică favorabilă, care îi permitea să respire liber, în poziția de luptă indicată mai sus. Acest „joc“ sîngeros și feroce a fost interzis de Parlamentul britanic abia în 1835.

Literatura a consemnat astfel de spectacole dure. În romanul „*Colț Alb*“, Jack London descrie avatarurile unui cîine-lup, silit de stăpînul lacom să se bată cu alți dulăi, în timp ce spectatorii fac pariuri bănești. Cruzimea de brută a stăpînului se strecoară treptat și în inima cîinelui. Bătut cu bîta pînă la sălbătîcire, împins în iadul lăuntric al *urii*, Colț Alb își curăța sîngele de această furie numai cînd era silit la duel cu alt cîine. Îi biruia pe toți, căci dobîndise un nou caracter : acela de ucigaș.

CURSE DE OGARI ÎN CHINODROM

„Ce-ți mai face ogarul cel roșcat, domnule ?
Este oare adevărat c-a fost învins la cursele din
Cotsall ? Hm ! Nu vrei s-o spui, nu vrei s-o
spui !”

(Shakespeare — *Nevestele vesele din Windsor*, I, 1)

Cursele de câini sînt la fel de vechi ca și cele de cai. În secolul al III-lea î.e.n., Callimah adresa un vers zeiței Artemis : „Nimfei Cyrene, tu i-ai dăruit doi ogari cu care ea, la întrecerile de câini de lîngă mormîntul eroului Iolcos, a cîștigat premiul alergării” (v. 206). Aceste curse erau mîndria vîntătorilor și constituiau pentru ei un prilej de a-și lăuda ogarii, implicit iscusința de crescători. Dar iuțeala ogarilor se vedea la fiecare goană după iepure, adevărată alergare de mare fond. Un istoric antic (7) afirmă că acesta este și scopul ultim al vîntătorilor : „cînd scot cîinii la vînat, ei nu urmăresc atît să prindă jivina, cît să provoace un concurs de fugă între iepure și cîine. Ei se bucură cînd iepurele a izbutit să găsească un loc de scăpare” (cap. XV).

În Anglia se organizau de mult timp alergări de câini. Pe arena din Cotsall, școlarul Shakespeare asistase la astfel de întreceri, încît ulterior el va umple o bună parte din prologul la „Scorpia îmblînzită” cu discuții despre cîinii de vîntătoare. Astfel de curse libere s-au reglementat prin alergările numite *coursing*, în care pe un vast teren neted un iepure era fugărit de doi ogari. Acest soi de întrecere a trecut pe continent și peste ocean, dar la intervenția societăților de protecție a animalelor, care denunțau uciderea unui animal mic și lipsit de apărare, s-a utilizat un vînat artificial, un manechin îmbrăcat în piele de iepure, care se deplasa (la început mecanic, apoi electric) pe o pistă fixă, special amenajată. Denumită *racing*, cursa aceasta a fost inaugurată în Marea Britanie în 1876. Printr-un reostat, viteza iepurelui electric era reglată așa fel ca vînatul să se afle mereu la cel puțin 20 m înaintea ogarilor, spre a nu fi... prins. Cînd ogarii treceau linia de sosire în mare goană, perfidul iepure dispărea într-o trapă ori după un paravan. Instalația de mai sus modifica radical sportul din chinodrom, prin faptul că numărul mare al ogarilor admiși în concurs facilita compararea lor în condiții identice, dar în mare măsură abătute de la normal. Căci „vînatul” fugea numai în linie dreaptă și într-un ritm relativ uniform, fără acel balet de ocoluri și salturi prin care iepurele adevărat caută să dezorienteze ogarii, ca să-i piardă urma și să-i risipească pe drum, salvîndu-și astfel prin violențe pielea. În condiții reale, ogarul trebuie să se adapteze la astfel de tertipuri și să-l înșele pe înșelător, alergînd nu numai cu picioarele, ci și cu capul. În plus, cîinii nu mai sînt excitați, în fuga lor, de mirosul specific al iepurelui, încît nu mai țin în nări „urma” fugarului.

Practica a dovedit, însă, că ogarii gonesc după acel manechin ca și cum ar vîna în mod real. Ei par să prilească jocul, că au fost aduși în chinodrom numai să se întreacă la fugă. S-au văzut curse de ogari foarte îndrjite — fără nici un manechin !

În Occident există în prezent zeci și sute de chinodroame. Viteza cîinilor atinge 70 km pe oră, iar sistemul de cronometrare include celule fotoelectrice sau filmare pe linia de sosire. Există juriu multi-național, judecători de sosire, observatori de pistă etc. Campionii de mare clasă sînt îngrijiți ca vedetele sporturilor umane. În S.U.A., faimosul ogar Beacheomber, „cel mai iute din lume“, avea în personalul de îngrijire un veterinar, doi infirmieri, un îngrijitor de labe, un specialist în „treninguri“ și... un magnetizor care, înainte de cursă, trebuia „să elibereze“ cîinele de teamă, de nervozitate sau de orice inhibare psihică ! (69). Premiile distribuite cîștigătorilor sînt mari, încît „afacerea canină“ rentează, sportul chinodromului devenind un adevărat business...

INTRECERI DE SĂNII ÎN ALASKA

„Binecuvîntez din toată inima destinul care m-a adus pe lume într-o vreme cînd sania cu cîini încă nu aparține trecutului!”

(Knud Rasmussen — Jurnal)

Călătoria în sanie, peste nemărginiri de viscol și deșerturi de gheață, pune la teribilă încercare cîinii și oamenii. Și astfel s-au adunat cu încetul îndemnuri pentru un concurs de mare fond : întreceri de sâni peste zăpezile peninsulei Alaska. În 1916, cînd s-au inaugurat aceste curse, distanța propusă a fost de numai 300 km, dar a atras în nordul Canadei, unde se da startul, mulțime de vînători polari, pescari sau căutători de aur, amerindieni și eschimoși. Un record al întrecerii a fost obținut în 1923, cînd sania învingătoare a străbătut cei 300 km în 25 ore și 52 minute (69). An de an, dificultatea concursului a sporit. În luna martie 1979, presa anunța că „53 de bărbați, două femei și sâni trase de 800 cîini au plecat din localitatea Anchorage, în această cursă a curajului și rezistenței, încheiată la Nome, în extremitatea nordică a peninsulei Alaska, lângă strîmtoarea Bering. Învingătorul a trecut linia de sosire după circa două săptămîni, străbătînd nu numai distanța de 1 680 km, dar și furtuni și zăpadă și geruri cumplite. La ediția din martie 1980 au luat parte 65 de sâni, dintre care foarte puține au putut încheia dificila cursă. Sania cîștigătoare, trasă de 15 cîini, a parcurs traseul în 14 zile și 7 ore, media zilnică fiind de aproape 120 km”(Scînteia, 26.03.1980).

Cu timpul, întrecerea a găsit imitatori în Europa. În Elveția și R.F.G., cursele de sănii au fost transformate într-un „campionat al lumii”, avînd ca vedete cîinele de Groenlanda și husky-ul siberian.

Extravagantă ca totdeauna, moda pariziană a prins cîinii polari și în lesă. Actorul Jean Marais declara că ambii săi cîini samoiezi „sînt foarte independenți, nu prea ascultători, puțin afectuoși, dar oricum destul de drăguți”. Costul lor este pipărat, într-adevăr „de lux” și el depinde de mulți factori, inclusiv de... culoarea ochilor. Siberianul husky cu ochii albaștri este preferat celui cu ochii negri...” (*Figaro-Magazine*, 15.12.1979).

Lăsat însă la rostul lui natural de trăgător la sanie, cîinele polar își arată întreaga lui măreție. A rămas celebru lungul turneu arctic al lui Knud Rasmussen. Danez prin tată și eschimos după mamă, Rasmussen a vizitat într-un dificil itinerar în sanie și caiac toate triburile de eschimoși dintre Marea Baffin și strîmtoarea Bering, în 1923—1924. Era ultima călătorie pe mari distanțe în sania cu cîini, înainte de introducerea celei cu șenile. Trecînd în caiac peste ochiurile de apă mascate cu perfide pleoape de ghețuș, Rasmussen a trăit o aventură de basm, în vârtejul stihilor arctice. Cîinii lui au îndurat gerul mușcător, somnul în zăpadă, oboseala goanei în viscol, pe mii de kilometri. Cu vizibilă satisfacție, Rasmussen scrie în *jurnalul* călătoriei sale : „Văd urma săniilor noastre în zăpada albă, prin miile de mici așezări ale eschimoșilor. Natura e mare, omul însă este și mai mare” (cit. 121). Acest imn al rezistenței umane se pare că-l recită Rasmussen puiului de eschimos căruia îi arată admirativ cîinii atelajului său : grație lor a fost cu putință eroica împlinire a acestui periplu, semn al înstăpînirii eschimoșilor în acest imperiu al frigului.

ACTOR DE CIRC, DE TEATRU ȘI FILM

„Cîinele Charlot dansa valsul, făcea saltul mortal, știa trucuri de matematician. Își iubea meseria, iar la ora intrării în scenă părea că întinereste...”

(Colette — *La paix chez les bêtes*)

Dorind să se amuze, omul antic a silit cîinele să facă jonglerii și tumbe, în curte, în agoră sau la bîlci. Pe lîngă informațiile date de Xenofon (66), o pictură pe ceramică prezintă un cîine urcînd pe o scară prin ale cărei inele trebuia să sară (97). Plutarh ne descrie un spectacol cu cîini care săreau prin niște cercuri aflate în rotire. El afirmă că a văzut la Roma, în teatrul lui Marcellus, un cîine dresat care, la sfîrșitul exhibiției de acrobat, juca și o pantomimă. Animalul înghițea dintr-o pline așa zis otrăvită, apoi începea să tremure, să

simuleze amețeală, după care se lungea pe pământ, semn că a murit. După un timp se trezea din letargie, se scutura energic și alerga la stăpînul său, mișcînd vesel din coadă. Spectatorii rîdeau în hohot, chiar și posomorîtul împărat Vespasian, aflat în sală (cit. 110). În secolul al VI-lea î.e.n., împăratul Justinian admira în teatrul din Constantinopol un cîine care alegea inelul fiecărui spectator, dintr-o grămadă de inele, grație mirosului său extrem de fin (119).

În Evul Mediu, bîlciurile foliau de „artiști” patrupezi, care făceau fel de fel de pozne. În anul 1678, o „Cronică din Würzburg” notează că un cîntăreț din flaut a adus în piața tîrgului un cîine care putea găsi obiectele ascunse sub pălăria cuiva — sau putea alege niște cifre cu care apoi el ghicea vîrsta oamenilor de față (cit. 110). Prin 1705, la Londra producea senzație un dresor care exhiba un „bal al cîinilor”. Animalele dansau perechi, apoi se așezau la un banchet servit conștiincios de un cățel-ospătar. Hazul era sporit de costumația de gală a cîinilor și de comportarea lor, imitînd pe nobili. Prin 1887, un dresor aducea în arena unui circ rusesc pe Kaștanka, o cățelușă roșcată. Călătorind pe Volga, dresorul a pus cățelușa să-i șterpelească de pe nas ochelarii scriitorului A. P. Cehov, aflat printre pasageri. Acesta a făcut din ea eroina unei povestiri adevărate.

Lungul șir de cîini acrobați, dansatori, gimnaști, jongleuri, care imită faptele oamenilor a fost completat prin 1912 cu primul cîine aviator, Tobie, care zbura într-un avion lipsit de fir metalic de suspensie! Coborînd din cupola cercului ca din cer, avionul traversa arena și ateriza vertiginos pe nisip, cîinele păstrîndu-și, în carlingă, „chipul” încordat al unui aviator cu experiență (75).

Cîinii au jucat felurite „numere” de circ, în care impresia de verosimil se sugera spectatorilor prin ingenioase trucuri. Cîini pianiști și muzicanți, dulăi vorbitori, socotitori și ghicitori, cîini sportivi... Trupa *Little Fred's Football-dogs*, cu 12 cîini fotbaliști și alți 3 arbitri, a colindat lumea. Mingile erau baloane cu aer și, în vînzoleala jocului, ele crăpau deseori, sporind hazul. Nu au lipsit nici cîinii boxeri, greutatea dresajului fiind aceea ca învingătorul să nu se... alungească și el la podea, alături de cel făcut knock-out.

Teatrul ambulant cu cîini a avut o mare vogă în secolul trecut. Cîinii dresați au jucat scene cu apași care se bat, iar cînd apare polițistul (un dulău voinic, negru!), bătăușii își dau mîna și fug după colț, ca niște ștrengari. O celebră pantomimă, intitulată *Fire alarm*, prezenta salvarea unui copil dintr-un incendiu. Cîinele coboară de la etaj, pe o scară, ținînd în gură un prunc în scutece, în vreme ce „casa” arde cu adevărat. Efortul, flăcările și fumul asfixiază cîinele, care se întinde pe podeaua scenei și... moare. Apar în goană pompierii, văduva în lacrimi, toți pe labele posterioare și în costume adecvate rolului. Se formează apoi cortegiul funerar, cu cîini în frac, în-

tocmai ca la o înmormîntare nobiliară. În afară de dresajul „atletic” perfect, supunerea animalului la ordinele primite discret din culise, trucurile de tot felul — toate solicitau în mare măsură inteligența, „talentul” și prezența de spirit a cînelui, care nu se sinchisea nici de flăcări, nici de aplauzele entuziaste ale spectatorilor, părăind astfel că-și înțelege rolul ca și un artist adevărat.

Un cîine-actor l-a supărat o dată pe Goethe, deoarece stăpînul lui, un anume Karsten, vroia să joace pe scenă povestea ogarului lui Aubry. Director al teatrului din Weimar, Goethe refuză cu demnitate, însă ducele Karl August aprobă totuși reprezentarea piesei, cu un cîine în rolul principal. Goethe demisionează din funcție, cu o epigramă în care scripește o ironie întristată :

„Dem Hundestall soll nie die Bühne gleichen
Und kommt der Pudel, muss der Dichter weichen“.

(Scena teatrului nu trebuie nicicînd asemuită cu un coteț de cîine, / Iar dacă apare pe scenă cîinele, atunci trebuie să se retragă poetul).

Departe de a simți o astfel de antipatie, scriitoarea franceză Colette elogiază cîinele-actor, atribuindu-i amor propriu și chiar o anumită... conștiință a rolului jucat pe scenă. Colette scrie : „Defunctul meu cîine Charlot nu se înviora decît la ora spectacolului. Eu îl machiam ca pe un june prim, iar el îmi părea că reînvie. Mergea pe labele dinapoi strănutînd (...) era un cîine savant. Dimpotrivă, cele două cățelușe ale mele, Cora și Manette, au cap, au conștiință — dar nu au, ca el, amor propriu ! Își execută numărul, atît și nimic mai mult. Ele *muncesc*, dar nu sînt deloc *artiste*...” (95).

De la teatru la film nu a fost decît un pas, favorizat de trucajele la care se pretează tehnica filmului. Impresia în sala de proiecție era complexitoare, căci eroii patrupezi ilustrau atitudini și sentimente umane, cu adausul sincerității, al credinței și devotamentului. Ei făceau, prin jocul lor naiv, elogiul acelor calități sufletești după care tînjește în ascuns omenirea, în primul rînd noblețea prieteniei și frumusețea curajului dezinteresat. Cel mai vestit cîine-actor de film a fost Rin-tin-tin, eroul unei lungi serii de pelicule. Acest cîine ciobănesc german a făcut la Hollywood, după primul război mondial, o carieră strălucită. El agreea munca pe platoul de filmare și avea o vastă condiție de dresaj : foarte bun la saltul în înălțime, călărea fără greș, sta îndelung la pîndă, urmărea pe răufăcători, sărea curajos la atac, se preta la scene de gingășie — totul într-o comportare atît de naturală, încît spectatorii credeau că el gîndește, acționează și își trăiește rolul în mod conștient. Fizionomia lui cînd senină și surîzătoare, cînd preocupată sau mîhnită — după cerințele scenariului — dovedea inteligență naturală și perfect răspuns la dresaj. Filmele cu Rin-tin-tin

au avut un fond sentimental, cu teme adânc umane și duioase. În filmul „*Colinele Kentucky*”, prietenia dintre un câine gonit din curte pe timp de foamete și un copil sărman, estropiat și trist, impresiona prin paralelismul destinelor om-câine. După o serie de peripeții, inteligentul dulău izbutește să salveze întreaga familie a copilului, spre satisfacția publicului, totdeauna doritor să biruie bunătatea, cinstea, iubirea. Alte scenarii glorificau solidaritatea sufletească dintre câinele însingurat și soldatul chinuit de dorul de acasă („*Câinele regimentului*”). Multe filme ale acestui câine-actor au rămas în istoria cinematografului : „*Lătrat pentru moarte*” ; „*Cînd Londra doarme*” ; „*Diavolul cenușiu*” etc. Spre a nu fi substituit cu vreun zăvod de duzină, producătorul pretindea ca și Rin-tin-tin să semneze contractul, cu... amprenta labei (83). Celebrul câine-actor a murit la vârsta de 14 ani, după ce îl făcuse milionar pe norocosul lui stăpîn, care îl găsise de mic într-un adăpost subteran părăsit de germani în februarie 1918. Exemplul și voga creată de Rin-tin-tin au stimulat pe diverși regizori să încerce în filme și alți câini, dar nici unul n-a strălucit atît. Să amintim și de vestitul Sceicco, câinele actorului Rodolfo Valentino : animalul a avut un sfîrșit impresionant, căci a murit de tristețe în timpul unei absențe mai îndelungate a marelui artist italian. Mihail, câinele-cîntăreț din romanul lui Jack London, a fost adus de cîteva ori pe ecran, ultima dată în 1979 într-o coproducție româno-germană. Filmul modifică întrucîtva finalul romanului, dar caracterul duios al apropierii om-câine rămîne neatins, înflorind în prietenie și sincer devotament.

Televiziunea concurează acum cinematograful prin filme seriale, în care apar și câini-actori. Lumea cunoaște prea bine pe inteligenta Lassie, eroina din romanul lui Eric Knight, care personifică devotamentul și legătura de nezdruincinat între sufletul unui câine și cel al copilului. Aventurile cățelei Lassie în filmul serial constituie o paralelă la întîmplările în care voința ei, curajul și marea dorință de a se întoarce acasă o ajută să străbată sute de kilometri, din Scoția pînă în Anglia. În filme, Lassie vădește aceeași inteligență uimitoare, memorie fără greș, discernămint pentru ieșirea din situații grele, comportare umană orientată în vederea unui scop nobil, înduioșător. Un ou s-a rostogolit departe, din cuibarul unei cloști, dar Lassie nu-l hăpăie, cum i-ar fi cerut instinctul, ci... face aport din proprie voință, punîndu-l la loc în cuibar, ca o gospodină. La fel își va sili stăpînul, prin lătrat energic, să urce la loc în cuibul aflat în copac, un pui de păsărică, imprudent căzut de acolo. Câinele acesta are purtare de om, gînduri generoase, hotărîre eroică. Lassie înțelege faptele, cîntărește neprevăzutul, găsește soluții ingenioase, ca un detectiv angelic, pornit să facă numai bine și să pedepsească pe oamenii cei răi. Antropomorfismul cățelei nu deranjează pe spectatori, dornici să respire într-o

atmosferă de înaltă umanitate, fie chiar și prin faptele unui câine cu purtare de om. De aceea inimile lor aplaudă când văd cum Lassie repară răutățile, neglijențele și poznele oamenilor, pedepsind pe incorecți după cuviință.

Dibăcia în spectacol a câinelui uluiește uncori pe cei din sală, dar trucurile fac parte din arta dresorului sau a regizorului de film. Când privim astfel de spectacole cu actori-câini care joacă „omenește”, ne lăsăm fermecați de bună voie, și aducem laude dresorului sau... trucajului. Dar pe lângă atâtea neștiute ciudățenii din lumea celor care nu cuvîntă, poate că acolo intră în mișcare și resorturi ascunse ale inteligenței canine, subit dezghețate ori stimulate sub bagheta magică a colaborării lui cu omul-artist. Poate că sufletul câinelui își fulgeră scînteile și își aprinde luminițele creierului abia când omul privește încrezător și cu iubire animalul, în adîncul ferestrelor senine ale ochilor lui...

Deși depășește tema noastră, vom aminti și de câinele desenelor animate, care l-au făcut celebru pe Walt Disney, întreținînd buna dispoziție a celor mici. Goofy — cunoscut în Franța sub numele de Dingo, este câinele slăbuț, cu nasul lung și picioare mari, tovarășul simpatic și prostănac al lui Mickey. Acest câine mereu distrat și visător, un păcală al poznelor, a făcut hazul multor desene animate, completînd faima patrupedului cel adevărat, în lumea copiilor.

CÎINELE ȘI PROGRESUL ȘTIINȚEI

DISPUTA DESPRE SUFLETUL CÎINELUI ● VIVISECTII PE
CÎINI ● INVESTIGAȚII DE FIZIOLOGIE ȘI MEDICINĂ ● CER-
CETAȘ AL DRUMULUI ÎN COSMOS

DISPUTA DESPRE SUFLETUL CÎINELUI

„Les seules mains qui en dix doigts s'allient
Comme il nous plaît, qui s'ouvrent et se plient,
Nous font seigneurs des animaux — et non
Une raison qui n'a rien que le nom”.¹

(P. de Ronsard — *Paradoxe au Roi Charles IX*)

O sfadă academică prelungită pe două veacuri, dar cu rădăcini înfipite în antichitate, a adus față în față, în secolul al XVII-lea pe unii filozofi, scriitori și oameni de litere din Occident. Vrînd să creeze o știință universală, de esență raționalistă, Descartes se întâlnea cu vechea întrebare dacă animalele au suflet, simțire, inteligență, modelul-patruped vizat fiind cîinele, primul animal prezent în casa, în lesa și în gîndurile oamenilor. Problema purta implicații filozofice, teologice și morale — argumentele pro și contra răscolind opinii și scrieri vechi de milenii. Contrazicîndu-și principiile fundamentale ale *metodei* sale și fără a efectua verificări experimentale în laborator, Descartes a imaginat o fiziologie animală care trimitea gîndirea omească înapoi la Platon sau o alinia pe tezele spiritualiste ale doctrinei creștine, ea însăși mult tributară lui Platon.

Hindușii, perșii, vechii egipteni credeau că natura își pîlpîie *viața*, prin sîngele ei divin, în toate făpturile lumii, decosebirea între ele fiind de *forme*, nu de esență. Adepți ai metempsihozei, vechii orientali arătau interes și blîndețe față de animale, socotite că au multe asemănări de comportare, moravuri și năravuri cu omul. În secolul al IV-lea î.e.n., Platon a încercat să demonstreze că numai omul a fost dăruit de zei cu suflet rațional și cuvîntător, acest *logos* de esență ideală avînd lăcașul în creier. Un suflet senzitiv și-ar avea sediul în piept, iar altul mai grosolan, cel care generează poftele josnice, lăco-

¹ (Doar mîinile care se împreună în zece degete / întocmai cum dorim, care se întind ori se îndoaie, / Ne fac stăpîni ai animalelor, — nicidecum / O rațiune care nu are în conținutul ei decît numele.)

mia nestăpînită, s-ar afla în stomacul zilnic nesătul, precum și în măruntaiele organismului — ambele suflete fiind de esență inferioară și necuvîntătoare. Pentru platonicieni, suflet înseamnă doar „principiu vital” (*psihi*), pe cînd logosul sau rațiunea (*noûs*) este de origine misterioasă, fîșie din spiritul divin. Așa fiind, animalul devenea o brută, ieșită direct din materie cu scopul unic de a servi ca hrană omului, încît nu i se cuvenea nici o stimă, nici o îngrijire sufletească.

În secolul I î.e.n., poetul latin Lucrețiu (34) combătea ideea metempsihozei cu argumente de bun simț și observații realiste, susținînd că sufletul, purtătorul instinctelor, crește odată cu trupul și moare împreună cu el. Desigur, Lucrețiu susține că numai omul are *mințe*, adică rațiune :

„De-ar fi să fie fără moarte sufletul
Și corpurile-ntruna să se schimbe,
Atunci și firile ar fi amestecate...
Iar mințea n-ai găsi-o tu la oameni,
Ci la sălbăticiunile pădurii”.

(*Poemul naturii*, III, 749)

Prin dogma creației, creștinismul împăca întrucîtva extremele, afirmînd că și animalele sînt create de mîna Demiurgului, însă prin doctrina mîntuirii aceste făpturi necuvîntătoare, divine prin geneza lor, sînt aruncate în neant, ele neavînd loc nici în raiul aleșilor, nici în iadul celor frămîntați în viață de păcate animalice. Creștinismul a adîncit prăpastia filozofică dintre om și animal, pe cînd aheii lui Homer, sciții și multe alte popoare din vechime sacrificau pe rugul defunctului cîini și cai, spre a-l servi și „dincolo”, cînd toți vor hoinări laolaltă prin cîmpiile elizee sub formă de umbre. Ce s-ar fi putut face cu sufletul unui animal, în doctrina creștină ? Orice răspuns contravenea concepției spiritualiste ! În consecință s-a proclamat, pentru simplificare, că animalele nu au suflet. Dar în ce privește capacitatea lor de simțire, sensibilitatea ? Criteriul existenței fiind, la Descartes, *cugetarea*, prezența rațiunii, el afirmă categoric că „nu numai a înțelege, a vroi, a-ți imagina — ci și a simți este același lucru cu a gîndi” (*Principii*, I, 9). Creștinismul separase radical gîndirea de materie, sufletul divin de corpul cel păcătos, pe cînd Descartes refuză animalelor nu numai orice activitate psihică, ci și facultatea de a *simți* ! Filozoful raționalist conchide că „animalul este un *automaton*, o simplă mașină pe care natura o pune în mișcare prin energiile inerente ei, după modul de aranjare a organelor interne. Animalul este lipsit de sensibilitate, întocmai ca o mașină, să zicem un ceasornic compus numai din roțițe și arcuri, în stare să măsoare timpul mai concret decît noi, care dispunem de prudență chibzuită” (*Discours de la Méthode*, cap. 5). Neavînd nici o activitate psihică, animalele sînt

simple conglomerate de reflexe fiziologice, pe care natura le-a fasonat pînă la automatizare într-un determinism strict. *Bestia non agit, agitur* ! (Animalul nu acționează, ci reacționează). Absolutizînd astfel reflexele, cartezienii nu vedeau, de exemplu, în urletele cîinelui decît „vînt format într-un conduct vibrant“, nicicum expresia unei stări afective, emoționale. Disputa filozofilor pe această temă nu poate încăpea aici.

Dacă animalul nu are sensibilitate, el nu poate percepe nici durerea ! Ideea aceasta a permis, între altele, începerea multor cercetări de fiziologie experimentală, spre a se lămuri modul de funcționare a mașinii animale, în primul rînd pe cîini, dat fiind strînsa lor conviețuire și alăturare sufletească cu stăpînii. La chinurile sîngeroase ale cîinilor au răspuns cu compasiune scriitorii epocii, care au persiflat pe față doctrina animalului-automaton. Doamna de Sévigné aprecia că, Descartes a fost nesperios : „Des machines qui aiment, des machines qui ont une élection pour quelqu'un, des machines qui sont jalouses, des machines qui craignent ! Allez, allez, vous vous moquez de nous“ (cit. 126). Romanciera Madeleine de Scudéry (supranumită Sapho) opune cartezienilor, într-un epitaf, nu frumusețea sau bunătatea, ci inteligența defunctei sale cățelușe Badine :

„Ci-gît la célèbre Badine
Qui n'eut ni bonté, ni beauté,
Mais dont l'esprit a démonté
Le système de la machine !“

(Aici zace vestita cățelușă Badine, / Care nu era nici bună, nici frumoasă, / Dar a cărei inteligență a scos din uz / Sistemul animalului-mașină).

Sapho își lăudase în versuri cățelușa care, rătăcindu-se, știuse să revină acasă. La aceasta, Catherine Descartes, nepoata filozofului, intervine și aplaudă „rațiunea“ cățelușei — nu fără o piezișă înțepătură la adresa unchiului :

„Voici quel est mon compliment
Pour la plus belle des fauvettes,
Quand elle revient où vous êtes :
Ah ! M'écriai-je alors avec étonnement ;
N'en déplaise à mon oncle, elle a du jugement !“ (cit. 126).

(Iată care este elogiul meu / Pentru cea mai frumoasă dintre cățelușe, / Auzind că ea s-a putut reîntoarce acasă : / Ah ! Am strigat eu atunci, cu uimire ; / Să nu se supere unchiul meu, dar acest animal are rațiune !)

Molière protesta cu ironie împotriva părerilor carteziene, iar în prologul la *Amphytrion* scrie : „Les bêtes ne sont pas si bêtes que l'on pense !” (Animalele nu sînt așa de stupide cum credem noi). În fabulele lui, La Fontaine își îmbracă croii în figuri de animale care gîndesc și acționează cu inteligență, raționament, avînd calcule egoiste, perfidie... întocmai ca omul. Contemporana lui, poeta Deshoulières intervine în disputa literară, arătînd limitele rațiunii în influențarea comportamentului uman :

„Cette fière ration dont on fait tant de bruit...
Sous la garde de votre chien,
Vous devez beaucoup moins redouter la colère
Des coups cruels et ravissants,
Que sous l'autorité d'une telle chimère !”

(*Les moutons*)

(Această semeață rațiune de care facem atîta caz ! / Sub paza cîinelui Dvs, / Să vă temeți mult mai puțin de furia loviturilor crude sau tîlhărești / Decît sub autoritatea unei astfel de himere !)

Poetul Louis Racine, fiul marelui tragedian, deși adept al ideilor carteziene, își înăbușă cu greu simpatia pentru cîinele său, calificînd-o „slăbiciune a inimii”. El îi concede cîinelui capacitate de simțire, iar suferința acestuia, datorită bătăii, îl înduioșează de-a binelea, încît poetul e gata de a-l iubi :

„Si dans quelques moments, touché de ses caresses,
D'un coeur prêt à l'aimer, j'écoute les faiblesses,
Si, dans les châtiments qu'il me paraît souffrir,
Par ses cris douloureux je me laisse attendrir...”

(*I-ère Epître sur l'âme des bêtes*)

(Dacă uneori, mișcat de dezmierdările cîinelui, / Îmi ascult slaba mea inimă, gata de a-l iubi, / Dacă în pedepsirile care-mi par că-l fac să sufere, / Mă las înduioșat de urletele lui îndurerate...)

Trecerea sub ochi a acestei interesante dispute literare ar fi lungă și pînă la urmă slab concludentă. Indiferenți la teoriile lui Descartes, oamenii își alintau ca totdeauna, cu mîna și cu privirea, cîinele drag, îi tălmăceau în suflet vorbirea lui codificată prin tremurul urechilor sau pendularea cozii și îi îngrijeau rănilor cu medicamente. Departe de a fi un automat mînat de reflexe, nobilul patruped transpune în simțire și în limbaj canin acel tip specific de inteligență și mai ales de afecțiune care, în viață și în poezie, îl apropie de umanitate, în aglomerata arcă a lui Noe în care Demiurgul a salvat toate făpturile create de mîna lui, spre desfătarea pămîntului.

VIVISECTII PE CIINI

„Sunt lacrimae rerum...”

(Ai de ce vărsa lacrimi, pentru ce vezi).

(Vergiliu — *Eneida*, I, 462)

Progresul științelor fizice, în secolul al XVII-lea, ca și teoriile mecaniciste în interpretarea organismului animal, au dat impuls investigațiilor de fiziologie în laborator. William Harvey, dezvelind inimi de câini și înțepînd cu bisturiul zvicnetul ritmat al arterelor, a descoperit circulația sîngelui, uimit că o cantitate relativ mică de sînge, care aleargă („cerculă”) în artere și vene, poate să asigure viața animalului. Descartes l-a aplaudat și susținut, dar din punctul de vedere al teoriei animalului-mașină. Descoperirea se făcuse cu prețul morții în grele chinuri a nenumărați câini. Sub pretextul că animalul nu simte durerea, cercetătorii aceluia secol și profesorii de medicină au disecat — pe viu ! — mulțime de câini, cu toate că zbaterea și urletele lor arătau că martirii patrupezi simt durerea și protestează contra ei. Poetul Louis Racine se indigna în vers împotriva acestui „eșafod crud și nedemn”, pe care erau uciși cîinii „de atîția călăi”:

„Mais aux lentes douleurs ce dogue dévoué,
Qui, sur un échafaud indignement cloué,
Aux cruels écoliers, victime anatomique,
Va de son corps ouvert montrer la mécanique ;
Qui le consolera lorsque tant de bourreaux
Contemplant avec joie, en suivant leurs ciseaux,
Les mouvements d'un coeur dont la rage s'exhale ?”

(*Poésies*, pg. 577)

(În surde dureri, acest cîine devotat, / Pironit ca o victimă anatomică în mod nedemn, pe un eșafod, / O să arate cruzilor elevi / Mecanismul organismului său larg spintecat ; / Cine îl va consola, cînd atîția călăi / Examinează cu bucurie, urmărind tăișul foarfecilor chirurgicale ale lor, / Mișcările unui cord în care fierbe o turbată mînie ?)

INVESTIGAȚII DE FIZIOLOGIE ȘI MEDICINĂ

„Cinstește-ți binefăcătorul prin dulcele tribut al recunoștinței !”

(Pindar — *Pythica* II, 25)

Aceste brutale vivisectii, dat fiind ignorarea anestezicelor — au lămurit totuși aspecte importante din mecanismele fiziologice ale organismului, răsturnînd erori și prejudecăți puternice. Descartes de-

clara că fiziologia este doar o parte a fizicii, întreaga fizică nefiind decât geometrie și mecanică ! După Aristotel și Galienus, Descartes vedea în actul respirației „un mijloc de a răcori sîngele care s-a încălzit în cord“. Fenomenul digestiei era privit ca o lucrare pur mecanică, separînd alimentele într-o porțiune nutritivă mai nobilă, care pătrunde prin niște mici orificii în intimitatea organismului, și o parte „excrementială“, rămasă în intestin pentru evacuare. Vivisecțiile pe cîini au permis să se studieze nervii și traiectul lor, legătura cu creierul și activitatea nervoasă superioară. Firește, lucrurile s-au clarificat foarte încet. Abia Lavoisier, în 1777, va anunța că respirația este o *combustie*, sursă principală a căldurii animale, iar nu mijloc de „răcorire“ a sîngelui ! Concomitent, s-a formulat părerea că „sufletul animal este un fluid electric care transmite impulsunea de la creier la mușchi“ — idee care anticipează, deși naiv, datele fiziologice moderne. În secolul trecut, mecanismul digestiei a început a fi studiat experimental pe cîini cu fistule gastrice. Sucul astfel extras era însă impur, fiind amestecat cu alimente și salivă. Un fiziolog german a izbutit să „croiască“ în stomacul cîinelui un mic „buzunar“ independent de restul stomacului, încît lichidul de secreție recoltat de aici era curat. Mai târziu, savantul Pavlov a perfecționat metoda, lăsînd intacte și firele nervoase care „puneau în mișcare“ micul buzunar. În plus, Pavlov a stimulat secreția gastrică prin reflexe condiționate și, analizînd sucul obținut, savantul a făcut legătura între activitatea nervoasă a creierului, secreția salivară și producerea de suc gastric. Pentru a izola cît mai bine cîinii în timpul acestor experiențe s-a construit un „turn al tăcerii“ la Institutul de lîngă Leningrad. Pe cîini a cercetat I.P. Pavlov influența alcoolului și a fumatului asupra organismului, stabilind că procentul de mortalitate la cîinii „fumători“ este mult superior celui normal. „Tabloul cîinelui-bețivan Joy atîrna în camera lui de lucru, iar cînd alcoolul ingerat cu forța îi ruinasе organismul, însuși Pavlov a supravegheat somnoterapia ordonată de el“ (69). Savantul considera cîinele nu simplu „animal de laborator“, ci o ființă care simte, rabdă conștient durerea și, în consecință, merită tratament prietenesc. În glorificarea operei lui Pavlov; distins în anul 1904 cu premiul Nobel, nu este uitat cîinele : monumentul ridicat în fața institutului unde a lucrat îl reprezintă pe savant în picioare, îmbrăcat în halat și cu mîna dreaptă întinsă mîngîietor pe capul unui cîine.

Foarte mulți cîini au fost jertfiți, în secolul nostru, pentru prepararea unor seruri și vaccinuri, între care cel contra turbării, hepatitei contagioase canine etc. Multe ipoteze și procedee tehnice medi-

cale, soldate cu descoperiri utile omenirii, au fost realizate prin experiențe care au necesitat singurarea în laborator a ciinilor. Generos, omul și-a jertfit prietenul patruped pentru binele semenilor, deși în alte epoci i se prosterna, implorându-i bunăvoință și îndurare...

CERCETAȘ AL DRUMULUI ÎN COSMOS

„That's one small step for a man,
One giant leap for mankind“.

(Este un pas mic pentru om,
Dar un uriaș salt pentru omenire)

(N. Armstrong — Mesaj lunar 20.07.1969)

Visul lui Icar de a zbura spre stele s-a realizat de curînd, cînd omul a luat în stăpînire luna și luceferii. Aventura în cosmos a fost deschisă de un cercetaș : cîinele !

Primul satelit al Terrei, lansat la 4.10.1957, experimenta doar probleme tehnice de zbor. La 3.11.1957, Sputnik II ducea pe drumuri stelare, într-o cabină închisă ermetic, pe căteaua polară *Laika*, devenită celebră. Pentru prima oară un patruped plutea la 1 500 km de Pămînt, spre a se verifica influența stării de imponderabilitate și a razelor cosmice asupra mamiferelor. Nava cosmică și *Laika* s-au pulverizat în atmosferă, dar în iulie 1959 astfel de vehicule au putut fi readuse pe pămînt după lansare. Ele aveau la bord cîini al căror nume se află înscris pe marmura cuceririi cosmosului : *Otvajnaia*, *Cere-muşka*, *Strelka*, *Belka*, *Zviodocika*, *Pciolka*, *Muşka*... diminutive în care este condensată alintarea tuturor, pentru cercetașii patrupezi ai marelui drum. Jertfa unora din cîinii trimiși în cosmos a ajutat la deslegarea marilor întrebări care condiționau „saltul uriaș” al lui Armstrong, al omenirii. Rolul cîinelui ca pionier în cercetarea cosmosului a fost îndeplinit cu modestie și... competență, parcă anume spre a confirma cugetarea lui Toussenel : „Le chien est le premier élément du progrès de l'humanité“.

CÎINELE ÎN LITERATURĂ ȘI ARTĂ

„BLAZONUL“ CÎINELUI ÎN POEZIA PLEIADEI ● ÎNDRĂGIT DE
POEȚI ROMANTICI ȘI PARNASIENI ● UNII SCRITORI STRĂINI
ȘI CÎINELE PREFERAT ● CEI CARE NU L-AU AGREAT...
● CÎINELE, PERSONAJ ÎN LITERATURĂ ● CÎINELE ÎN ARTA
PLASTICĂ

„BLAZONUL“ CÎINELUI ÎN POEZIA PLEIADEI

„Peloton qui était digne / D'être au ciel un nou-
veau signe, / Tempérant le Chien cruel / D'un
printemps perpétuel“.¹

(J. du Bellay — *Epitaphe d'un petit chien*)

Vitregită de urgiile episcopilor medievali, poezia animalieră a renăscut prin secolul al XVI-lea în Franța, grație poezilor Pleiadei care, potrivindu-și condeiul în tradiția greco-latină, au dedicat cîinelui foarte frumoase versuri, exemplul lor fiind imitat în Anglia. Cei șapte membri ai grupului (numit mai întâi Brigada, apoi Pleiada), în frunte cu Ronsard și Joachim du Bellay, năzuiau să lucească în constelație literară asemenea fiicelor miticului Atlas sau, cumva, pleiadei helenistice din secolul al III-lea î.e.n. În manifestul intitulat cu orgoliu „*Deffence et illustration de la langue française*“, ei își propuneau să cultive limba națională, apărînd-o împotriva dominației limbii latine. Pentru „ilustrarea“ limbii se recomanda la început imitarea autorilor antici, mai apoi „altoirea“ operelor franceze noi pe seva eternă a clasicilor greci și latini, cu reînvierea genurilor literare ale antichității. Îmbogățirea limbii franceze presupunea revigorarea unor cuvinte și expresii din limba populară, adoptarea de termeni dialectali dar și neologisme, totul formînd acea „splendeur de paroles bien choisies“, cu unele inovații în ritmuri și rimă, spre a se realiza muzicalitatea poeziei, armonia ei interioară. „*Poésie et musique sont deux ruisseaux qui procèdent d'une même source et rentrent en une même mer*“ — scria Thyard, parafrazînd cunoscutul vers horatian „ut pic-

¹ (Peloton, care era demn, / Să fie un nou semn ceresc pe boltă / Care să potolească pe crudul cîine. Sirlus / Asigurîndu-ne o eternă primăvară).

tura poesis". „Tu feras de la poésie et de la musique une scule et même aspiration" — adăuga J. Peletier în 1547.

Firește, aceste idei și tendințe nu erau cu totul noi, în acea vreme. Simpatia străveche a omului față de câine a inspirat Pleiadei versuri sincere, pline de simțire, alcătuind „cea mai frumoasă poezie animalieră a Renașterii Franceze" (126). S-a inventat „blazonul", un gen de poem-odă-epitaf cuprinzând cel mult 200 versuri. Firește, poezii Pleiadei „datorau mai mult Curții, Reformei și artiștilor epocii lor, decât celor Antici" — pe care îi invocau ca mentori, încât „blazoanele" glorifică de predilecție ogarii regelui. Frumusețea trupească și virtuțile câinelui, inocența și devotamentul, au fost înălțate în comparații și metafore înaripate, care acopereau prin lumina lor epitaful propriu zis, pus abia în final, fără lacrimile de rigoare, ci mai mult ca un buchet de flori pentru o plecare la drum.

Între ideile poetice principale, în care este înfășurat în hiperbole ogarul defunct, domină orgolios afirmația că blazonul îi va fi un monument mai durabil decât arama horațiană, mai alb decât marmura statuielor olimpice, deoarece este dăltuit cu condeiul muzelor, în substanța nemuritoare a poeziei :

„Si tu veux du temps la venger
Ne fais point de marbre étranger
A ta Barbiche un mausolée :
Les Muses seront son tombeau !"

(Ronsard — *L'Épitaphe de Barbiche*)

Alte „blazoane" invită sfidător pe Sirius, câinele arzător de pe cer, să recunoască superioritatea ogarului răsfățat în versuri și să-i cedeze locul pe firmament. Acest elogiu îl merită uneori și cățelul iubitei poetului :

„Le petit chien de ma dame, / Son petit chien qui vaut mieux /
Que celui qui flambe aux cieux. / Son petit Mignard, qu'elle aime /
Cent fois plus que son coeur même".

(*Pour le chien de sa dame, Mignard*)

Pasiunea și metaforele îndrăgostitului, în acest „blazon", trimit de îndată la vrabia Lesbiei, cîntată de poetul latin Catul. Gingășia muzei față de cățelul femeii iubite era o nouă galanterie a epocii, un alt mod de cucerire a celei dragi, dar sub vers simțim propria încîntare a poetului pentru temă și florile ei stilistice. Muza se complăce în lungi descrieri fardate de culorile pasiunii, pentru a lăuda în amănunt, pînă la epuizare, frumusețea, inteligența și farmecul minunatului cățel. În acest divertisment rimat, aluziile mitologice și implicațiile cărturărești îi sporesc interesul, ca într-o agreabilă și instructivă

conversație de salon savant. Prin faptul că micul animal este individualizat cu un nume propriu, „se poate spune că un individ patrupe a intrat în literatură” (118), ca un element de amănunt în cadrul simpatiei generale pentru natură, așa cum cerea tradiția pornită de la Hesiod și Vergiliu.

Tonul devine însă înalt, cu acorduri grave, atunci când animalul aparține unui stăpîn impozant sau cap încoronat. Când moare cîinele ambasadorului francez de la Roma, Joachim du Bellay compune un „blazon” de vibrantă emoție, respectînd schema generală a acestei specii poetice. După ce descrie frumusețea fizică, obiceiurile, poznele și năzbîtiile cățelului defunct, strofele devin mai înalte, căci vorbesc despre nobila educație și comportarea lui distinsă. Tendința clasicizantă în poezia cîinelui este accentuată prin aceea că micul animal nu este înghițit de iadul creștin, ci se plimbă fericit în cîmpiile elizee. La cîinii regelui nu lipsește repetata comparație cu fiara canină Sirius, uzurpatorul unui loc ce s-ar fi cuvenit de bună seamă nobilului patrupe dispărut. Alt ogar regal va fi depus, în strofă, într-un sarcofag de tip omenesc „pentru a nu cădea pradă lacomilor lupi, corbilor sau peștilor”. Mai toți poeții Pleiadei erau apropiați „d’une foi, d’une loi, d’un roi”, încît lauda rimată a cîinilor regali implica și obligație de curtean. Uneori însă, jocul de cuvinte, la moartea ogarului Travail, ascunde sub catifea ascuțișul unei ironii față de viața lenevoasă a Curții, irosită în sterpe patimi mărunte :

„Travail, qui passa cette vie / Et sans travail et sans ennuie, / Travail, libre de passion / D’avarice et d’ambition...”

(Ogarul Travail, a cărui viață s-a scurs / și fără muncă și fără plictiseală / Travail, cel lipsit de pasiune, / De zgîrcenie și de ambițiune...)

Reflexele miturilor antice aduc sub condei comparații surprinzătoare : Travail putea ghici — asemenea cîinilor de la templul lui Adranos — pe oamenii răi care împestrițează lumea cea cumsecade. Cu mirosul lui subtil, Travail îi identifica pe pungași ori nemernici. În deplină umanizare, acest ogar este creditat de poet cu rațiune și suflet gingaș :

„Il se montrait humain à tous, / Il était gracieux et doux (...) / Travail avait de la raison, / Travail avait l’esprit gentil...”

Devenit poet oficial al Curții, Ronsard a trebuit să lăcrimeze în strofe pentru ogarii regelui Carol al IX-lea. Poate că era și necesar, căci monarhul, pe atunci în vîrstă de 17 ani, era sincer îndurerat.

Cățelușa defunctă se numea Courte, deoarece nu avea nici urechi, nici coadă. Ronsard o îmbracă în giulgiu funerar omenesc, își parfumează strofele cu esență de tămâie pentru stăpînul ei, nu se uită nici pe sine, proclamînd că singurul mormînt care poate întipări numele cățelușei în memoria secolelor este poemul lui. Ireproșabila ascultare a anii-malului față de tinărul stăpîn „este dată ca exemplu pentru supușii regelui”. Un procedeu poetic nou, care urcă în apoteoză iubirea cățelușei pentru stăpîn, este afirmația că moartea i s-a tras din tristețe și dor nestins, pentru că nu l-a mai văzut pe rege :

„De regret, de deuil et d'envie / De voir son Roi, perdit la vie, /
Aimant mieux la mort recevoir, / Que tant languir sans le revoir“.

(De păreri de rău, de tristețe și din dorința / De a-și vedea regele,
cățelușa și-a pierdut viața, / Căci a preferat să primească moartea,
/ Decît să sufere atît fără a-l revedea).

Firește că afecțiunea nu este unilaterală : stăpînul nu se va despărți de fidela Courte, ci o va ține mereu în... mîini, sub formă de mînuși :

„Après que la Mort la ravit, / Encore le Roi s'en servit /
Faisant couroyer sa peau forte / En gants que Sa Majesté porte“.

(Cînd Courte răpită fu de soartă, / Stăpînul ei din nou se-ndură : /
Din pielea ei mînuși făcură / Pe care regele le poartă.)

Dar ogarii regelui erau mulți, viața lor scurtă și metaforele se ramificau lent. Cînd este înmormîntat ogarul Beaumont, Ronsard se străduie să salveze „blazonul” de repetiție sau monotonie. Din nou ciinele regal moare de multă amărăciune că nu și-a revăzut stăpînul, iar înflăcărutul Sirius este amenințat încă o dată că va fi dat jos de pe firmament, spre a fi înlocuit cu un cîine binevoitor și agreabil, precum defunctul. Episodul nou, demn de Heracle, este însă modul cum este primit ogarul în Infernul rezervat oamenilor : luntrașul Charon îl invită în barcă fără a-i pretinde lăgiuitul obol, Cerberul se simte deodată nemernic și pipernicit, încît îi oferă locul ca paznic al regatului lui Hades. Ogarul regal refuză cu măreție, prilej ca sub condei să se prelingă multe laude pentru monarhul francez. Ciinele declară cu emfază că el a avut un stăpîn mult mai puternic decît Hades și, fără să dea atenție judecătorilor Infernului, aleargă direct în Cîmpiile Elizee, unde vinează ca în vis cerbii de umbră...

Ronsard risipește atmosfera de inerentă înnegurare a unei încheieri de epitaf. „Blazonul” lui se termină cu elogiul vieții, acest unic și mare bun al pămîntului :

„...tant la vie est plaisante,
Au prix du fait d'une tombe pesante,
Dont la froideur aux hommes ne produit
Que le sommeil, le silence et la nuit“.

(*Dialogue de Beaumont et de Charon*)

(Atît de mult viața e plăcută. / Mormîntul cel apăsător, la fiecare / Nu ne produce, cu răceala-i mută, / Decît lung somn, tăcere și-nnoptare.)

Prin harul metaforelor, poetul îi atribuie cîinelui chip și virtuți omenești, sensibilitate și noblețe în comportare și mai ales acea licărire de inteligență care i-a intrigat pe oameni întotdeauna, în joaca lor serioasă cu cîinele drag. Contemporanii îl puteau bănuî pe Ronsard de lingușire măruîntă, de nesinceritate în flirtul cu muza. Fără multă dreptate, însă. Căci sub ploconirea protocolară a curteanului, tonul general al „blazonului“ pare glumeț, cu reflexe de autopersiflare, deși pana îi rămîne mereu în reverență față de monarh, prin intermediul plînsului oficial pentru ogarul lui.

„Blazonul“ prelucra modele de inspirație greco-latină, iar adoptarea acestei specii poetice a găsit aprobare în cercul literar din preajma Pleiadei. Noua formă de poezie animalieră este uneori infestată de superficialitate în idei și convenționalism în exprimare, ca orice veșmînt curtenitor al unui discurs rimat. Nu-i lipsește însă înduioșare umană în fața însușirilor reale ale cîinilor din epîtaf, nici simpatia pentru devotamentul lor. Poeții Pleiadei iubeau în mod sincer cîinele, iar dovada ne-o oferă însuși Ronsard. Un mecenat îi dăruise un cîine de vînătoare, răspunsul de mulțumire al poetului fiind un lung poem-blazon intitulat „*La chasse*“. După lauda meseriei vînătorești, Ronsard vine iute „la obiect“, înălțînd în hiperbolă ogarul primit în dar: el n-ar putea avea alți strămoși decît faimoșii cîini crescuți de zeița Artemis și este net superior cîinilor aflați pe bolta cerească. Sînt obișnuitele comparații bombastice, care divulgă însă bucuria poetului-vînător de a fi dobîndit un ogar de soi.

„Blazonul“ animalier al Pleiadei a sporit renumele cîinelui și afecțiunea pentru el în societatea franceză a epocii, receptivă la lumînile Renașterii. Dacă pentru Jean du Bellay cîinele din „blazon“ este un exemplar nominalizat, ceilalți membri ai grupului vād în patru-pedul-muză mai curînd *specia canină*. Ei împodobesc cu flori de vers cîinele anonim, cu însușirile lui utile omului, chiar dacă acești ogari trebuie să poarte și ei un nume. Resortul condeiului poetic este afecțiunea și devotamentul cîinelui, care revarsă în inima omului liniște și blîndețe, seninătate și înălțare — ca în climatul clasic al antichității.

ÎNDRĂGIT DE POETI ROMANTICI ȘI PARNASIENI

„O, pauvre et seul ami, viens, aimons-nous !“

(Lamartine — Jocelyn)

Vrînd să tempereze excesele filozofiei raționaliste, care însingurau omul pe pământ, făcînd din animalele domestice simple mașinării, poeții romantici au slăvit matca fecundă a naturii și au revărsat peste făpturile ei un susur de căldură umană. Acești poeți au cîntat armonia vieții care pulsează în milioane de specii, au ascultat creșterea firului de iarbă și explozia dorului de viață al păsărelelor primăvara, slăvind în rime și pe prietenii patrupezi cu care omul se ajutorase în sudori, în urcușul de sînge al devenirii sale. Mai ales cîinele, cel mereu credincios, grăbea împăcarea omului cu sine însuși în nostalgia arcei lui Noe, a înfrățirii pămîntului cu cerul, acest coperiș de tunet și curcubeu, de unde picură peste omenire licărul stelelor și ploaia boabelor de grîu.

Recitirea operelor antichității dezvelea din uitare izvoare de frumuseți cristaline, inclusiv în poezia animalieră, teme care tănușiau în adînc un freamăt de umanitarism și sinceritate. Începutul va fi făcut însă în Anglia, cu mici poeme lirice și scurte epitafuri pentru cîinele preferat. Acest animal este pus în antiteză nu numai cu omul cel rău, ci și cu propriile lui momente de răutate, dialogul său cu stăpînul permițînd subtile paralele între sufletele celor două făpturi. Intrigat de înclinațiile contradictorii ale cîinelui său numit Beau („frumosul“), poetul William Cowper îl laudă pentru că i-a adus din lac un nufăr, gest gingaș de adolescent îndrăgostit, dar apoi îl muștră deoarece a gîtit „cu cruzime omenească“ o păsărică nevinovată. Prefăcuta tristețe a versurilor este stinsă cu un inteligent umor :

„My dog ! What remedy remains / Since, teach you all I can, / I see you, after all my pains / So much resemble man ?“

(Cîine drag ! Ce-mi rămîne de făcut / Cînd, după ce te-am dăscălit cît am putut mai bine, / Văd că, în ciuda strădaniilor mele, / Tu semeni atît de mult cu omul ?

Muștrarea nu pierе în vînt : cîinele îi dă replica invocînd o scuză rațională, prilej de fină auto-ironie pentru poet :

„If killing birds be such a crime, / (Which I can hardly see), / What think you, Sir, of killing Time / With verse adressed to me ?“

(Dacă uciderea unei păsărele poate fi numită crimă, (Acuzație ce-mi apare greu de admis), / Ce părere aveți Dvs., că vă ucideți Tîmpul / Cu versuri la adresa mea ?)

Nostima tachinare între cîine și stăpîn reflectă reala simpatie dintre cei doi prieteni, vizibilă chiar și în epitafurile pentru cîinii preferați. Cînd Cowper deplînge pierderea lui Fop (*fudulul*), tristețea momentului este răcorită de o briză de umor, iar condeiul construiește bun-rămasul sub formă de ultimă convorbire cu umbra celui dus :

„Aici odihnește cineva ale cărui oseminte merită cinstire.
El a fost în viață un cîine care — deși după nume părea „încrezut“
Nu era deloc lingușitor. Ca rasă a fost un spaniel.
Iepurii și alte animale sălbatice se bucură
Că nu mai trebuie s-o ia la goană, auzindu-i lătratul.
Mărețul său destin îl uimea pe oricine,
Iar Fop a murit epuizat, alergînd zadarnic după acest destin.
— Da, răspunde cu indignare umbra cîinelui Fop,
Căci și omul moare la fel, epuizat în inutila lui alergare !“

(W. Cowper — *Epitaph on Fop*)

Prin epitaf muza încearcă să-i consoleze durerea, iar alăturarea destinelor „cîine și stăpîn“ dă o stranie strălucire prieteniei lor în viață, acum umbrită de melancolie. Maniera clasică greacă a „epigramei“ funerare este respectată cu strictețe, fiind punctată de luciri de umor, care înalță tonul către consolare.

Această atitudine umanitaristă capătă contur liric mai hotărît în poezia scoțianului Robert Burns, spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Adîncind o idee din anticul Arrian și fructificînd concepțiile cinegetice ale celților, Burns compune o „*Elegie pentru iepurele încolțit de cîini*“. Nu mai este concursul antic de fugă între ogar și iepure. Față de cruzimea glonțului care nu dă greș, poetul cere îndurare fraternă pentru bietele făpturi ale pădurii și denunță caracterul sîngeros al vînătorii cu pușca :

„Om neomenos ! Și ce prigoană de esență sălbatică,
Pusă în mișcare de impulsioni ucigașe !“

În deceniile următoare, sentimentul vinovăției omului față de vînat își adîncește cadrul și își ramifică ipostazele. Cu bătaia ei lungă și precisă, arma de foc a izgonit ideea de sport și a răsturnat echilibrul șanselor, transformînd vînătoarea într-o agresiune barbară, dreptul ucigaș al celui mai tare. Englezul William Wordsworth (1770—1850) pune în stih fraterne păreri de rău pentru uciderea cerbului, în păduri. Poemul său „*Hart-Leap Well*“ (Fîntîna saltului de cerb) deplînge o astfel de asasinare cinegetică și straniile ei urmări. Ager la fugă, cerbul a lăsat mult înapoi, istoviți, cîinii și caii, dar și hăituitul este complet epuizat. Simțînd moartea pe-alături, cerbul vrea să-și încheie viața în libertate : el urcă pînă pe buza unei prăpăstii, își ia un ultim avînt și dintr-un salt se prăvălește în hăul de

stînci colțuroase. De sub piatra înroșită cu sînge nevinovat a țîșnit un izvor, așa cum povestesc ciobanii din muntele acela. În susurul stîns al șuvițelor lui cristaline picură rugăciunea de lacrimi și vaietul ultim al cerbului. Concluzia este proiectată spre înaltul precept al filozofiei umanitarismului :

„Un singur tîlc, ciobane : să ne despărțim
Gîndind la cele ce Natura ne destăinuie ori ne ascunde,
Dar niciodată să nu ne satisfacem plăcerile sau orgoliul
Cu suferința vreunei sărmane făpturi simțitoare...”

(W. Wordsworth — *Hart-Leap Well*)

Poemul este un patetic îndemn spre candoarea primordială a Naturii, întoarcere morală la epoca de aur, cînd toate făpturile trăiau în pace, sub porunca de frățietate a sîngelui.

Devotamentul cîinelui pentru stăpîn vibrează ca un filon nervos în toată poezia animalieră a lui Wordsworth. În poemul „*Fidelity*”, un cîine păzește cu deznădejde cadavrul stăpînului, alunecat într-o prăpastie de munte. În strofe, sufletul generos al animalului este pus în antiteză cu răbufnirea de sălbăticie a omului. Un cioban aude geamătul cîinelui și descoperă pe colțuri de bolovani, scheletul vechi fără soroc de credinciosul animal, cu toate că figura și cuvintele prietenoase ale stăpînului s-au topit de mult în neființă. Cîinele stă acolo ca într-un sfîrșit de lume, iar poetul îi închină, luînd metafora din Horațiu, „a lasting monument of words” (un nepieritor monument de cuvinte) :

„How nourished here through such long time,
He knows, who gave that love sublime
And gave that strength of feeling, great
Above all human estimate !”

(Wordsworth — *Fidelity*)

(Cum s-a hrănit cîinele acolo, un răstimp atît de lung, / Știe numai cel care i-a dăruit această iubire sublimă, / Și acea tărie a unui sentiment atît de măreț / Încît oamenii nici nu și-o pot imagina !)

Prietenia pentru cîini a poetului Wordsworth nu era înjghebată din îndemnuri superficiale impuse de moda epocii sau capriciul muzelor. La moartea cîinelui său preferat, numit *Tribute*, el își domină cu greu întristarea, într-un epitaf care nu este destinat marmurii, ci înseamnă o ingenunchere lîngă mormînt, un „tribut” pios pentru memoria acelui cîine care îi fusese tovarăș pînă la bătrînețe :

„Tribute zace aici, fără a fi săvîrșit în viață fapte mari.
O fibră a inimii, o sensibilitate a sufletului
Și o caldă simpatie te-a unit nu numai cu noi, oamenii,

Ci cu însăși umanitatea !

Adevărul este că în animalul-prieten noi vedem

Un suflet iubitor. Aceasta este o lege a dragostei și a minții.

Tribute, să știi că dacă te plîng nu mi-e rușine de lacrimi,

Căci ele izvorăsc din inima și din cugetul meu.

De aceea, numele tău va fi onorat în veci !"

(Tribute to the memory of Tribute)

Și John Claire, în poemul „Unui ogar pierdut, care zace în zăpadă”, contemplă sufletul canin cu înțelegere, sub dîra de căldură a fraternizării. Byron încearcă același freamăt interior, în convorbirile cu cîinele său Boatswain. La moartea patrupedului drag, marele romantic englez anunța unui prieten trista veste, în cuvinte care ascund o sinceră descurajare :

„Boatswain a murit ! El a expirat într-o stare de turbare mută, la 18 noiembrie 1808, după mari suferințe. Și-a păstrat pînă în ultima clipă blîndețea lui obișnuită și nu încerca să facă cel mai mic rău persoanelor din jur. Acum eu am pierdut totul, cu excepția bătrînului meu servitor Murray“ (92).

Versurile care urmează după epitaful acestui cîine fac elogiul fidelității animalului, pusă în contrast cu comportarea omului în genere..Cîinele este de multe ori disprețuit de oameni, deși calitățile și meritele lui sînt cunoscute tuturor. Unii îi trec sub tăcere afecțiunea fără margini față de stăpîn și îi tăgăduie pînă și sufletul — semn că „orgoliosul om“ își rezervă fericirea paradisului numai pentru sine :

„Dar cîinele ce-ți sare înainte / Și-ți este paznic credincios, cuminte, / El care te urmează-n orice loc / Și pentru tine se aruncă-n foc, / E dat uitării — și-i respins de cer / Sărmanu-i duh de credincios străjer, / În timp ce omul, prea-trufaș gîndac, / Doar pentru sine îl păstrează-n veac“.

(Trad. Virgil Teodorescu)

Cu indignarea insului decepționat de purtarea semenilor, Byron își continuă antiteza poetică între fidelitatea cîinelui și perfidia omului, cerînd pentru cîinele dispărut nu plîns, ci admirație, nu lacrimi rimate, ci respect. Versurile de încheiere sînt sculptate pe tiparul epigramelor funerare antice :

„Așadar treci, cînd urna-ți iese-n cale,
Căci n-ai de ce să te oprești cu jale.
Inclină-te pe-al pietrii rece prag :
Sub lespezi zace un prieten drag !“

Romanticii francezi, mai ales Lamartine și Victor Hugo, au chemat cu simpatie animalele în acel ținut fermecat al iubirii universale,

construit pe ideea „lanțului existențial“. Animalele, în primul rînd cîinii, devin pretext de speculații metafizice, dat fiind că orice ființă din natură deține o așchie din flacăra divinității, prelinsă fierbinte în fapte și în lucruri.

Lamartine a petrecut multe clipe fericite la Milly, locul său de baștină. În poemul „Jocelyn“, copilul Laurence îi amintește ocrotitorului de ogarca lui, prietena de joacă a lui Jocelyn. „Era o ogarcă albă, cu nas de gazelă. / Cu ochi adînci și blînzi ca o privire umană. / Ea nu mîncă decît din mîna mea, / Răspundea numai la vocea mea, alerga doar după pașii mei“. Anii au trecut în val, dar la revederea de acum, cîinele rămîne cu privirea pierdută în ochii stăpînului, ca într-o rugăciune fără cuvinte :

„Mais ce regard si doux, si triste de mon chien,
Fit monter de mon coeur des larmes dans le mien.
J'entourai de mes bras son cou gonflé de joie ;
Des gouttes de mes yeux roulèrent sur sa soie :
O, pauvre et seul ami, viens — lui dis-je — aimons-nous !“

(Dar privirea atît de blîndă și de tristă a cîinelui meu,
Făcu să mi se urce din inimă între pleoape lacrimi.
Îi îmbrățișai grumazul încordat de bucurie
Și din ochi îmi căzură stropi pe blana-i mătăsoasă :
O, unic și sărman prieten al meu, vino — îi spusei — să ne
îmbrățișăm)

Așadar revederea de acum schimbă bucuria în muștrare tăcută, innorează atmosfera și de-abia reține plînsul. Sînt sentimente ca după furtună, în taifasul de inimă a doi prieteni. În ochii cîinelui, Lamartine ghicește stări sufletești care desfid părerile obișnuite despre animalitatea acestui devotat prieten. De aceea poetul îl mîngîie cu melancolie și îi cercetează adîncul netălmăcit al ochilor, prilej de tulburătoare reflecții asupra inocenței din sufletul cîinelui :

„O, mon chien ! Dieu seul sait la distance entre nous,
Seul il sait quel degré de l'échelle de l'être
Sépare ton instinct de l'âme de ton maître ;
Ah, mon pauvre, Fido, quand, tes yeux sur les miens,
Le silence comprend nos muets entretiens,
Que, lisant ma tristesse et mes yeux obscurcis,
Dans les plis de mon front tu cherches mes soucis,
Que l'âme en toi se lève avec tant d'évidence
Et que l'amour encore passe l'intelligence“.

(O, cîine drag ! Doar dumnezeu știe care este distanța dintre noi!
Numai el cunoaște care treaptă de pe scara vieții / Desparte in-

CAPETE DE EXPRESIE.

H. Vernet.

«MOARTEA TROMPETULUI»

(Detaliu.)

Colecția Wallace,

Londra.

BUN-RĂMASUL RĂZBOINICULUI
 Pictură pe ceramică, secolul al V-lea î.e.n.
 British Museum
 Londra

CÂINE MOLOS DE LUPTĂ
 zis «Câinele de la Magnezia»,
 Bronz din epoca helenistică.

ANTRENAMENTUL
CÎNELUI POLIȚIST.

CÎNELE-VAMEȘ

AMUNDSEN ȘI CÎINII LUI
LA POLUL SUD. 14.12.1911.

CÎINI TRĂGÎND UN CĂRUCIOR CU COPII.
Imagine din Bruxelles, 1914.

Secvență din filmul
«MIHAIL. CÎINE DE CIRC».

**VRACI MEDIEVALI TRATÎND
CÎINI BOLNAVI.**

(Miniatură din cartea lui Gaston Phoebus)
«Le livre de la Chasse».

MONUMENTUL
LUI I.P. PAVLOV
Koltuși, Leningrad. Bronz.

CĂȚEAUA LAIKA,
În nava Sputnik II,
3.II.1957.

Murillo.
«BĂIATUL CU CÂINELE».
Muzeul Ermitaj,
Leningrad.

Pierre Roche Vigneron.
«ÎNMORMÎNTAREA LUI MOZART».
Gravură.

Murillo.
«TOALETĂ FAMILIARĂ».
Muzeul Ermitaj,
Leningrad.

Goya.
«CÂINI DE VÎNĂTOARE» ÎN LESĂ.
Muzeul Prado,
Madrid.

Picasso.
«BĂIAT CU CÂINELE».
Guașă, 1905.
Muzeul
Ermitaj, Leningrad

Gauguin.
«AREAREA SAU CÂINELE ROȘU».
Col. A. Conger-Goodyear,
New York.

Edwin Landseer.
«PIETRARUL SI FETIȚA LUI»
Ulei pe lemn
Victoria-Albert Museum
Londra.

Gérard Ter Borch.
«BĂIAT CĂUTÎND DE PURICI
CÎINELE».
Pinacoteca
din München.

CERB ÎNCOLȚIT DE CÎINI
 Grup de marmură,
 găsit în
 «Casa cerbilor»,
 Herculaneum.

Rubens
 «ÎNCORONAREA
 MARIEI DE MEDICIS»
 (Detaliu.)

Velazquez.
«LAS MENINAS».
(Domnișoarele de onoare,
sau Meninele)
(fragment).
Muzeul Prado,
Madrid.

Velazquez.
«INFANTELE BALTASAR CARLOS
LA VÎNĂTOARE».
Muzeul Prado,
Madrid.

Mihail Sadoveanu
cu cîinele

Liviu Rebreanu cu cățelușă Deîța.

George Călinescu cu un cîine.

Constantin Brâncuși
și cățeaua Polaire.

cu
cu lui Ion
cu o
Brâncuși

Enescu cu cîinele preferat

N. Titulescu cu un cîine

Brâncuș
Polaire.

T. Arghezi cu cîinii lui,
în grădina Mărțișorului

un cîine

Ion Barbu cu un cîine
în 1934, la Cottbus.

Un sărut prietenesc,
care alină durerea.

Atenție!
Are și colți
nu numai urechi

stinctul tău de spiritul stăpînului tău ; / Ah, bietul meu Fido, cînd, cu ochii pironiți în ai mei, / Tăcerea ne înțelege dialogul nostru cel fără cuvinte / Și cînd, citindu-mi tristețea și ochii mei înnegurați, / Tu-mi numeri grijile în cutele de pe frunte, / Sufletul se înalță în tine cu atîta certitudine, / Iar iubirea ta depășește inteligența).

În adorarea ce lucește în ochii cîinelui, poetul simte forța magnetică a unui atașament adînc, luminează tandră a unui cer lăuntric cu stele misterioase. Privirea cîinelui mărturisește fidelitatea nevămuțată, înscrisă prescurtat în chiar numele ce i s-a dat. Sufletele celor doi prieteni se revarsă unul în celălalt, ca nunta de ape a unor pîraie cristaline :

Oh, viens, dernier ami que mon pas réjouisse,
Ne crains pas que de toi devant Dieu je rougisse !
Lèche mes yeux mouillés, mets ton cœur près du mien,
Et, seuls à nous aimer, aimons nous, pauvre chien !"

(Lamartine — *Jocelyn, Neuvième époque*)

(Oh, vino, ultim prieten care te bucuri cînd îmi auzi pașii, /
Să nu te temi, cumva, că m-aș rușina de tine în fața lui
dumnezeu.

Uscă-mi ochii cei umeziți de lacrimi, alătură-ți inima de a mea,
Și singuri în fața iubirii, să ne iubim, cîinele meu drag !)

Charles Baudelaire și-a îndreptat inima spre „cîinii cei buni“, adică lipsiți de casă, de vatră și de ocrotirea stăpînului. „Eu cînt cîinele cel sărman, murdar, vagabond, saltimbanc și părăsit, cîinele al cărui instinct este dominat de necesități“ — scrie poetul cel însingurat. Curînd, aceste versuri îi par numai un prilej de a da mîna cu desmoșteniții societății, cu naufragiații iluziilor și cu flămînzii de totdeauna ai cetății, alături de care el se simțea damnat, răstignit pe crucea unui destin.

Sufletul poezilor romantici, cărora le alăturăm arbitrar și pe Baudelaire, este apăsător de o întristată simpatie pentru cîine, mai ales în starea lui de infometat, urgisit, lipsit de nădejdi. În subsolul textelor este sugerată simpatia pentru vitregiții orînduirii sociale. Înălțînd modelul patruped în lumina iubirii, poezii romantici au cîntat fidelitatea și afecțiunea cîinelui, virtuți de mult ofilite în lumea din jur. Poezia lor imaginativă, vibrînd de sensibilitate și căldură umană, a învăluit cîinele în prietenia muzelor, în ipostaze antropomorfe. Nu mai este un animal căruia îi îngăduim să stea pe-aproape, ci un prieten real, reazim cert pentru acea însingurare sufletească din care talentul lui Baudelaire zămislise *Florile răului*. Cînd Byron cerea în

testament să fie îngropat lângă mormintul cîinelui drag, poate că voia să prelungească și după moarte o apropiere de inimi care îi bucurase viața...

Leconte de Lisle, primul în mișcarea literară a Parnasului, este socotit cel mai însemnat poet animalier al secolului trecut. Năzuind o formă poetică desăvîrșită, ca expresie înaltă a Frumosului, acest visător al unei societăți mai drepte a dedicat un poem cîinilor fără noroc, hămesiți, părăsiți de soartă. În tonul realist-liric al lui Baudelaire, poetul parnasian se străduie să înțeleagă frămîntarea lăuntrică a acestor fantome ale nopții, zdrobite suflete care își gem durerea pe o plajă urlînd la lună, zeița lor, acum nepăsătoare :

„Devant la lune errante aux livides clartés,
Quelle angoisse inconnue, aux bords des noires ondes,
Faisait pleurer une âme, en vos formes immondes ?
Pourquoi gémissiez-vous, spectres épouvantés ?”

(*Les Hurleurs*)

(Sub rătăcitoarea lună, cu lumina ei palidă, / Ce neștiută groază,
pe țărnul cu negre valuri, / Vă stîrnea plînsu-n suflet, în trupul
cel murdar ? / Pentru ce gemeți astfel, fantome-nspăimîntate?)

Un alt nostalgic al dreptății sociale zugrăvește un colț de lume în care cîinii năpăstuiți nu-și părăsesc ograda deloc, cu toate că sînt plesniți cu biciul de stăpînii hapsîni. Te simți ispitit să torni metaforele într-o altă tălmăcire, de protest social. Cîinii rabdă asupra bogăților, chiar în ograda pe care o slujesc cu devotament. O adiere de auto-ironie din partea muzei salvează în mare măsură pe acești dulăi de servilismul reproșat speciei :

„Pe masă-s blide pline. / S-a săturat stăpînul. /
Al nostru-i ce rămîne. / Doar biciul cîteodată /
Ne sapă dungi de foc / Pe trup. Mînia-i trece. Face /
Un semn : e de iertare, / Și fericiți fi lingem /
Slăvitele picioare”.

(Petöfi Sándor — Cîntecul cîinilor. Trad. E. Giurgiuca)

În afundul poemului, sensurile metaforelor rămîn în fierbere, căci resemnarea pare numai de circumstanță.

Poeții romantici și parnasieni — din care am citat prea puține exemple — au croit cîinelui un chip antropomorfic, înzestrat cu inteligență reală și mai ales cu afecțiune de dimensiuni ideale. Cîinele este prietenul prin excelență, singurul, nedesmințit și neviclenit vreodată. Lîngă el putem auzi curgeri de izvoare edenice, melodia sferelor cerești. Mușuroiul de furnici otrăvite, în care ne zbatem uneori, se potolește spălat în azur...

UNII SRIITORI STRĂINI ȘI CÎNELE PREFERAT

„Stăpînul îmi ține de cald cînd mă culc în fotoliu,
la spatele lui. Și asta pentru că el este un zeu“.

(Anatole France — *Cugetările cînelui Riquet*)

Convorbirea din ochi și de gînd a scriitorului cu ghemul de blană tupilat lîngă masa de lucru îi răsfrînge în cuget o ciudată liniște, acea încredere în viață, în oameni și în sine, iscată de vecinătatea sincerității. Este pacea din care răsar gîndurile, se limpezesc rimele, se adună inspirația. Nu e de mirare că unii scriitori, mici sau mari, și-au răs-fățat în pagini cîinele drag, probabil sub impulsul unei datorii lăun-trice, dar cu satisfacția recunoștinței.

Exemplele se strîng încă din antichitate și ele vorbesc îndestul despre contribuția tăcută și ajutorul cu valențe încifrate, pe care cîi-nele l-a dat stăpînului și omenirii, pentru scăpărarea în luceafăr a inte-ligenței și devenirii umane.

Migălînd la faimosul „tratat de vînătoare“, istoricul Arrian (7) își îngăduia un popas de condei, pentru a face cunoscută posterității comportarea cățelei sale de vînătoare numită Ormé (impetuoasa) și conversația de suflete dintre ei :

„Eu am crescut o cățea cu ochii albaștri, de un albastru curat. O mai am și acum, cînd scriu acest tratat. Ea este sprintenă, har-nică, inimoasă, rezistentă la fugă. Este blîndă și prietenoasă. Ține foarte mult la mine. Dacă rămîn acasă ori dacă plec, ea îmi ține tovarășie. Cînd stau la masă și este de față și ea, mă atinge cu laba pe picior, spre a-mi aminti să-i dau și ei ceva de mîncare. Ea are un glas foarte variat și îmi spune toate cîte are nevoie... Așa că nu ezit să notez aici și numele cățelei mele, pentru ca el să rămînă posterității și să se știe că Arrian avea o cățea admi-rabilă, foarte ageră și cuminte, care se numea Ormé“ (cap. 5).

Această emoționantă paranteză sentimentală, deschisă în labo-riosul lui „*Tratat*“, și-a atins scopul în mod durabil : oricine consultă erudita sa carte, află și memorează numele acestei ogarce „cu ochii de un albastru pur“, care îi vorbea zilnic stăpînului „despre toate cîte avea nevoie“. E o colaborare de prieteni, pentru menținerea unei at-mosfere familiale propice muncii și creației.

Filologul flamand Joost Lipps, în secolul al XVI-lea, își boteza cîinii numai cu denumiri de pietre prețioase, îi ținea la masa lui și le dădea vin să bea. Suavul poem dedicat lui Mops cel mic (*Mopsu-*

lus !) de a vălăuie o înecătoare inocență, o sfântă naivitate de adolescent :

„Moi, je suis Mopse le petit, / Que mon maître met à sa table. /
Quoi encore ? Dedans, dans son lit, / Je prends le repos
délectable. /

Quoi plus ? S'il se peut bonnement / Je suis le maître de mon
maître /

Dedans, ma beauté tellement / Ma mauvaiseté fait paraître !“

(Eu sînt Mops, micuțul, / Pe care stăpînul îl așează cu el la masă. /
Și altceva ? Chiar în patul său / Mă odihnesc eu, în mod plăcut. /
În plus ? Dacă s-a mai auzit de așa ceva, / Eu, pur și simplu, sînt
stăpînul stăpînului meu. / Acasă, frumusețea mea e-așa fel /
Încît ea face să apară și mai net urîtenia mea).

Firește, zîmbim, căci nu avem temeii să ne îndoim cînd Mopsulețul acesta ștregar ne asigură că a devenit „stăpînul stăpînului său“. De multe ori în iubire partenerul adorat devine satrap. Probabil că ciudata tiranie a micului ghem de pozne îi aducea scriitorului liniștea interioară, încrederea în candoarea vieții. Unui alt cîine, numit *Safir*, filologul îi creionează în rime portretul și lucirea umană a inteligenței, argumentată ironic, cu umor :

„Je tiens de l'homme, assurément
Et t'en veux-je tirer de doute :
Je bois du vin communément
Et le vin m'a donné la goutte !“

(Fac parte din specia umană, fără îndoială / Și în privința asta
nu vreau să ai vreo îndoială : / Beau vin în mod regulat ca și
dînșii, / Iar vinul mi-a cauzat un reumatism)

Mort într-un accident, prețiosul *Safir* care sta la pahar cu stăpînul a fost îngropat în grădina casei, iar inscripția funerară a fost celtuită cu lacrimile unui om neconsolat :

„*Safir* era toată bucuria lui Lipps. / Era un cîine admirabil prin
inteligența, grația și frumusețea lui... / Iar tu, cel care citești acest
epitaf, / În cazul cînd nu verși lacrimi pe mormîntul lui, / Presară
pe el măcar un buchet de flori“ (cit. 80).

O poetă din secolul al XVII-lea, Doamna Deshoulières, trecută azi în uitare, mai tresare în pagini doar prin candoarea cu care și-a alintat în versuri cîinii de apartament. Ea avea în cîinele preferat un confident, un reazim sufletesc și la nevoie un... protector cu colți. O inovație gustată în saloanele literare ale epocii a fost jocul de-a scrisoarea întocmită de cîine pe adresa omului. Animalul apucă pana în căușul labeli și compune epistole cu scripșiri de ironie și umor către

curtezanii prea insistenți ai stăpînei, tema fiind necesara decență. Pentru prima dată în metaforă, un cîine nu coboară la moarte în cîmpiile elizee, ca în „blazonul” Pleiadei, ci urcă olimpian dealurile de poetice miresme ale Parnasului unde, supremă insolență, bea apă vie din fîntîna muzelor. Apollo e furios și gata să-l însăgeteze, dar muzele îi iau apărarea și, femeiește, nu vor să se mai despartă de micul patrured. I-au găsit și rostul ancestral : să păzească intrarea în Parnas, alungînd pe atîția condeieri fără talent, impostori ai penei, saltimbanci ai talentului, căci „el miroase pe proști de la o poștă și îi pune pe fugă cu puternicul său lătrat”. Încrengătura de comparații și peripeții este ingenioasă, iar rezolvarea originală. Apollo cheamă la el cîinele și, „cu toată opoziția domnilor autori mediocri”, îl face nemuritor, investindu-l cu misiunea de Cerber al Parnasului. Apolonica acoladă va fi urmată „omenește” de lingușiri, de prosternări și uneltiri, căroră semizeul patrured le rezistă însă, cu superioară înțelepciune :

„Et l'on vit, d'une ardeur égale
A ce chien nouveau Dieu, dresser plus d'un autel
Qu'encense vainement l'audace et la cabale”.

(*Apothéose de Gas, mon chien*)

(Și toți văzură cum, cu nestrămutată rîvnă / I se înălțau noului zeu, cîinele, multe altare, / pe care însă zadarnic le tot tămîiau obraznicii și intriganții).

Imaginea merită lectura : un cîine semizeu apără Parnasul talentelor „împotriva autorilor de versuri obscure, de strofe slugarnice, de rime chinuite” (100).

Schopenhauer își făcea plimbările de după amiază împreună cu cățelușa Atma (în sanscrită : *suflet*). Convins că și cîinele are un suflet, filozoful german vorbea (englezește !) nestinghîrit pe stradă cu Atma, iar cînd aceasta a murit, cățelușa nou procurată a fost numită Atma II, pentru continuitatea afecțiunii. Acest ultim cîine favorit i-a supraviețuit, fiind onorat cu o rentă viageră lăsată de stăpîn prin testament, în 1860. Filozoful nu „plimba” cîinele, ci se plimba cu el pe stradă, fără a-l ține în lesă, căci avea păreri crunte despre „acei oameni fără inimă, care pun în lanț, ca pe un răufăcător, o ființă atît de inteligentă și simțitoare. Înlanțuit fiind, cîinele nu mai încearcă altceva decît dorul zadarnic de libertate și mișcare. Viața lui devine un martiraj și, pînă la urmă, se transformă într-o ființă infidelă, slugarnică și care tremură neconținut în fața diavolului-om” (cit. 69). Gîndurile de mai sus sună convingător și merită un comentariu mai adînc.

Contemporanul lui, scriitorul Alexandru Dumas-tatăl, considera cîinele „un animal al cărui instinct se apropie cel mai mult de inteli-

gența omului". Egalizarea acestor două facultăți psihice pare confuză, dar elogiul adus istețimii câinelui rămâne neatins și strălucitor. La locuința lui din Pont Marly — botezată de cineva „Monte Cristo” — scriitorul a întreținut mulți câini, ale căror „biografii” și isprăvi, bune și rele, le-a consemnat scrupulos în cartea „*Histoire de mes bêtes*”. Pentru Dumas-tatăl, câinii sînt partenerii lui de bucurii și aventură, nevinovați în năzbîtiile lor și suspecti în actele de cruzime — ca niște odrasle de a căror proastă creștere se simte răspunzător întîi de toate părintele sau educatorul. Eroul memorabil al cărții este Pritchard, un pointer scoțian „cu ochii de culoarea muștarului”, care își mișcă mereu, ostentativ și fudul, pămătuful din vîrful cozii. Refractar la orice încercare educativă, Pritchard fuge de acasă în trei rînduri, deși i se aplică o pedagogie dură, medievală : bătăi, înlănțuire, „colier de forță” (zgardă avînd cuiele cu vîrful îndreptat spre piele !). Nimic nu-i poate înfrînge câinelui nevoia de libertate. În comportare el este incorrigibil și haimana : își roade lesa, fură friptura din frigarea unei țărănci, scoate din răbdări pe pădurarul-dresor, pînă ce toți profesorii îl abandonează. Abia atunci Pritchard își arată calitățile de excelent vînător și devine un Ulise canin, capabil de isprăvi herculeene. Și-a prins piciorul într-o cursă de fier, dar „în loc să rămînă acolo prizonier, cum ar fi făcut orice alt cîine, Pritchard își roade propria labă cu dinții și, eliberîndu-se, revine acasă în trei picioare. Acum aleargă în voie, ca și cum încă ar mai avea pe al patrulea” (72). Pritchard este tipul câinelui cu personalitate, partener, dar nu sclav, conștient de calitățile lui naturale, care nu au nevoie de dădăceala unui profesor. Inteligent, el are umor și se ține de farse. O dată, el fură iepurele atins cu alice de alt vînător care, de ciudă, îi ciuruie regiunea rușinoasă cu ploaia unui cartuș bine țintit. Vrînd să fure din porția unui vultur domesticit în menajeria lui Dumas, pasărea îl izbește în ochi cu cangea de trăznet a ciocului, de-l lasă chior. Bătrînețea îi aduce scăderea trupului, nu și a cutezanței : în gospodărie și-a făcut intrarea triumfală Catinat, un brac viguros și tînăr, violent și bătăuș. Tare pe tinerețea lui, noul venit nu respectă seniorul, dar Pritchard îi primește provocarea cu demnitatea cavalerilor medievali. În duel, Catinat îi sfîșie carotida, iar stăpînul îi compune un epitaf ca pentru un erou căzut la datorie :

„Comme le grand Rantzau d'immortelle mémoire,
Il perdit, mutilé, quoique toujours vainqueur,
La moitié de son corps dans les champs de la gloire
Et Mars ne lui laissa rien d'entier que le coeur !”

(Precum marele Rantzau de nemuritoare amintire / El și-a pierdut, mutilat, deși neconținut învingător, / Jumătate din trup pe cîmpul de onoare / Iar zeul Marte nu i-a lăsat nimic nevătămat, decît inima)

Compararea cînelui Pritchard cu ilustrul mareșal francez din secolul al XVII-lea atenuază cu briza umorului solemnitatea catrenului funerar. Ucigașul și-a văzut schimbat apoi numele de Catinat în... Catilina cel înalt-trădătorul. Pentru posteritate !

Și mai crud s-a dovedit cîinele Mouton, dăruit lui Dumas de un vecin. Acest viguros Terra-Nova își trăgea numele de la părul lung și moale ca lîna, nu de la blîndețea caracterului. Într-o zi, Mouton dezgropa cu ghearele, în grădină o dalie. Supărat, Dumas s-a apropiat tiptil și i-a dat un picior în spate. Cîinele, devenit feroce, s-a repezit spre stăpîn înșfăcîndu-i mîna dreaptă. „Mouton îmi zdrumica mîna, în timp ce eu îi strîngeam gîtul cu stînga, pentru a-l asfixia și sili să-și descleșteze colții. Cîinele începu să horcăie, apoi se prăbuși la pămînt. Dar sîngele îmi curgea șiroaie din mîna spintecată pînă la os” (72). După ce s-a convins că nu e turbat, scriitorul a restituit vecinului acest „dar otrăvit”, scăpînd astfel de tigrul îmbrăcat în piele de oaie.

Un rol filial de clasică frumusețe morală l-a avut cîinele Giallo, în ultima parte a vieții nefericitului poet englez W. S. Landor. La 86 de ani, bolnav, orb, surd și însingurat, doborît sufletește de răutatea semenilor, Landor nu avea alt prieten și ghid în întunericul lui decît acest cîine. Poet clasic în plină epocă romantică, Landor își dăruie cîinelui Giallo zdrențele sufletului său ucis, ultimele zvîcniri ale încrederii lui în prietenia cuiva. El îi dedică poeme deplin serioase, ca unui reazim viu, al cărui foșnet în preajmă îi alungă duhurile negre ale deznădejdiei din urmă. Bătrînul orb îl mîngîie pe Giallo în versuri, tandru și resemnat, de pe marginea mormîntului :

„Giallo ! I shall not see thee dead
Nor raise a stone above the head,
For I shall go some years before,
When thou wilt leap at me no more,
Nor bark, as now, to make me mind,
Asking me, am I deaf or blind :
No, Giallo, but I shall be soon,
And thou will scratch my turf and moan“.

(W. S. Landor — To a dog)

(Giallo ! Nu voi ajunge eu să te văd mort / Nici piatră nu-ți voi ridica la căpătîi / Căci eu voi fi cu ani-nainte dus / Cînd tu în față nu-mi vei mai sări / Nici vei lătra cum faci acum, stîrnindu-mă să vezi de-s orb sau surd / Acuma, Giallo, nu-s, dar în curînd așa voi fi / Iar tu cu ghiarele scurmînd al meu mormînt, mă vei jeli.)

Induioșătorul devotament al acestui cîine-ghid, care asculta în tăcere amarul monolog al bătrînului orb, veghindu-i pașii cu instinc-

tul lui fără greș, împrumută o fulgerare de adevăr butadei franceze „ce qu'il y a de meilleur chez l'homme c'est le chien...”

Freischütz, voinicul cîine Terra Nova al bizarului scriitor și umorist Alphonse Karr, din aceeași epocă, era, după mărturiile celor care l-au văzut, o „personalitate” bine cunoscută în Paris. I se desena portretul, se scriau pentru el vodeviluri, oamenii ieșeau la porți să-l vadă cînd trecea cu stăpînul. „Alphonse Karr îi datorează lui Freischütz, cu siguranță, cel puțin un sfert din faima sa” — zice un contemporan (cit. 125). Însă celelalte trei sferturi și le-a cucerit însuși Karr, cel care, cu autoironie, se înțepa cu ac de viespe mai întîi pe sine însuși :

„Le vingt--quatre novembre, en l'an mille huit cent huit, / Ma jeune âme, un beau soir, curieuse, étourdie, / Du tranquille néant imprudemment sortit / Et gagna cette maladie / Qu'on appelle la vie, / Mais dont, avec le temps, tout le monde guérit” (*Livre de bord*, I).

(La 24 noembrie 1808 /, Plăpîndul meu suflet, într-o seară, fiind curios și zăpăcit, / Ieși în mod imprudent din neantul cel liniștit, / Și căpătă această boală numită *viața* / De care, însă, cu timpul, toată lumea scapă).

Sărac, ducînd o viață bizară, Karr ieșea la plimbare însoțit totdeauna de cîinele său Freischütz. După ce scrierile îi mai întremează buzunarul, Karr își construiește la Paris un pavilion cu grădină, în mijlocul căreia poetul cel îndrăgostit de mare pune să se sape un lac adînc de vreo 8 metri. Scăldîndu-se ca un marinar, poetul se prefăcea că e cît pe-aci să se înece, iar cîinele sărea în apă, să-l salveze. Stăpînul cel ciudat spera ca, prin aceasta, Freischütz să fie distins cu „Medalia Salvării” (106). Isprava e cu haz îndoielnic, dar ne putem întreba ce mare sprijin sufletesc va fi însemnat acel cîine devotat, în viața de boem a scriitorului excentric și neprietenos.

Să tînguim acum, alături de laureatul Nobel 1911, Maurice Maeterlinck, dispariția cățelului său Pelléas, răpus de boală la vîrsta de numai șase luni. Scriitorul nu-și reține durerea și nu-și refuză fraze înlăcrimate : „Am pierdut zilele acestea un mic bulldog. Ochii săi inteligenți s-au deschis spre a privi lumea și a iubi oamenii, apoi s-au închis în fața tainelor nedrepte ale morții. Il chema Pelléas...” Cuvintele mustesc de lacrimi tăcute, iar mîhnirea îl împinge pe Maeterlinck să-și compare cățelul defunct cu statui umane de înaltă gîndire. „Pelléas avea o frunte mare, bombată și puternică, asemenea lui Socrate sau Verlaine. Ce zîmbet de ascultare atentă, de candoare incorruptibilă, de afectuoasă supunere, de recunoștință fără margini, de totală dăruire — strălucea pe fața lui zis urîță, la cea mai mică mîngiere ce-i dădeam ! Rămășița lui de coadă, răsucită brusc, se stră-

duia, tot mișcându-și vârful, să-și exprime bucuria lăuntrică și pasionată ce-l însuflețea (...) Parcă îl văd pe micul meu Pelléas când era sănătos, cum sta lângă masa mea de scris, cu capul nițel înclinat, ca să-mi poată pune mai bine întrebări ! El părea fericit și-mi sorbea orice privire. Îl invidiam pentru această certitudine a vieții lui — și-mi spuneam că un câine care întâlnește un stăpîn bun este mai fericit decît acest stăpîn însuși". (*Moartea unui cățel*).

Firește, astfel de rînduri divulgă o sensibilitate cu totul înmiresmată, uneori amăgită prin autosugestia de a descoperi pe irisul cîinelui răsfrîngeri de luceferi. Ridicînd această trecătoare bănuială, tocmai spre a limpezi din cuvinte boabele de adevăr, sîntem înduioșați de atîta întristare, pe care omul ar putea-o simți numai la moartea tînără a fiului. Plînsul mocnit al lui Maeterlinck pentru cățelul „de candoare incoruptibilă” arată că el l-a iubit întocmai ca pe un copil, cu încîntările anticipate și nădejtile vrute, pe care oricine din noi le citim înadins, în traducere liberă, în ochii copiilor noștri.

Dar și la un scriitor-medic, obișnuit cu suferința și durerile omului, tresaltă aceleași coarde de liră în inimă, cînd privește cîinele. În „*The Story of San Michele*”, Axel Munthe are expresii derutante, cu miez de cutremur : „Mă simt mai bine între animale, decît între cei mai mulți din oamenii pe care-i întîlnesc” — scrie cu seriozitate medicul. „Nu mă plictisesc niciodată în tovărășia unui cîine, chiar dacă abia ne-am cunoscut !” dă replica din altă pagină scriitorul. Prietenul patruped al lui Axel Munthe este anonim și nu are chip de om, dar cu suflet de cîine, adică sincer și neviclenit.” Adesea cînd mi se întîmplă să întîlnesc un cîine care, cufundat în gînduri, hoinărește singur pe stradă, mă opresc, îl întreb unde se duce și pălăvrăgesc cîteva clipe cu el. Și chiar dacă n-avem ce să ne spunem, îmi face plăcere să-l privesc și încerc să pătrund gîndurile care-i frămîntă mintea”. Prin această mărturisire, ca atîtea altele din romanul său autobiografic de la Capri, scriitorul suedez înalță cîinele pe un soclu statuar, pe încredințarea experienței proprii de viață, colorată cu poleiala de aur a metaforei.

Axel Munthe a iubit cîinele, ca specie și ca suflet încătușat în tăceri. Lătratul este numai explozia ultimă a unei concentrări interioare de sentimente, a cărei expresie neagră este urletul. Munthe a închinat un capitol întreg cîinilor din insula Capri, înfățișați ca oameni, cu obiceiuri și tableturi zilnic desfășurate în „piazză”. Ei se împart în liberali și conservatori, cîștigă ori sînt înfrinți în alegerile de „sindaco”, latră cu accent englezesc („wau, wau, wau, how do you do, Sir ?”) pe fiecare străin ce trece pe stradă. Uneori „înhață un *Corriere di Napoli* și dispar cu el într-un colț, ca și cum ar ști să citească”... Există și cîini „clericali”, oploșiți pe treptele bisericii (...)

pînă cînd, pe nesimțite, cu trecerea anilor, „cu toții coboară în Nirvana lui Buddha, fără durere, învăluiți în soare“.

Această fraternă simpatie pentru inocența animalelor este înmulțită, de neștiute ori, atunci cînd scriitorul își mîngîie propriul cîine, pe Tappio, „credinciosul zăvod lapon“. Dulăul îl însoțește la consultații, mirîie neliniștit cînd se iscă vreun pericol sau cînd Axel este urmărit de borfași. Survine momentul de nemaipomenită tensiune cînd Tappio este răpit de hoți, stăpînul fiind în acea vreme țintuit la pat de holeră, la Capri. Nefericitul episod capătă proporții enorme : este alertat consulul suedez, apoi ministerul de interne și „toți paznicii din Neapole primesc poruncă să-i caute cîinele“. Deși medic, Axel e gata să înfrîngă propriile lui prescripții și vrea să se îmbrace așa bolnav, să-și regăsească pe „acest credincios prieten cu care împărțisem bucurii și dureri, mai bine de zece ani“. Firește, bolnavul este obligat să rămînă în casă, dar bietul stăpîn „plînge din cauza neputinții“ de a-l căuta personal. Îi vine atunci o idee salvatoare : un prieten hoț de cîini va cere colegilor săi hoți să restituie cîinele acestui medic cu inimă bună, fără de arginți ! În seara următoare, „Tappio izbucni în odaie. Dragul și bătrînul meu cîine sări pînă lingă pat. Îmi puse labele pe umeri și-și apăsă cu dragoste capul pe pieptul meu (...) Se lipi din ce în ce, atît de mult de mine, pînă cînd, așa mare cum era, se urcă în pat : simțea că în acea zi îi era îngăduit asta“.

Scena revederii este scrisă cu lacrimi, nu cu cerneală — și ea trebuie citită cu inima, nu cu ochii. Vom lămuri ceea ce știe toată lumea, că nu este vorba de un maniac cu minte mărginită sau înnorată, ci de un om de știință echilibrat, un medic cunoscător al igienei, care nu doarme în pat cu cîinele. Munthe nu-și contopește viața cu a cîinelui, ci doar și-l alătură ca pe o „ființă asuprită și disprețuită“. Afecțiunea pentru cîine este conștientă, filtrată prin rigorile filozofiei și moralei, înfruntînd uneori sensul comun, opinia publică. „Nu-mi pasă dacă lumea rîde de mine cînd spun că mă simt mai bine între animale, decît între cei mai mulți dintre oameni“ — scrie cu încredințare Munthe. Iar noi, dintre care mulți confundăm inteligența cu „deșteptăciunea“ de a ne înșela semenul, agerimea minții cu perfidia intrigii, ar trebui să discernem, în aceste înfiorate pasaje, partea de subînțeleasă critică și melancolie pentru decăderea în egoism și sălbatica poftă de rapt a omului vremurilor...

Om și cîine s-au întîlnit și apropiat totdeauna, la confluența generozității cu nevoia de afecțiune și sinceritate. Paginile de față nu pot cuprinde decît fugar evocarea scriitorilor al căror cîine drag le veghea cu fidelitate masa de lucru. Zola s-a întristat îndelung de moartea cîinelui său, Ernest Renan a avut rime duioase pentru cățelușa Cora, Mallarmé pentru Saladino... În nuvela „Stăpîn și cîine“,

Thomas Mann își aduce aminte cu nostalgie petrecerea zilnică împreună cu Bauschann, prepelicarul devenit tovarășul lui de singurătate. „Bauschann se aruncă în goană asupra mea, ca și cum ar vrea să mă răstoarne. El descrie în juru-mi un dans nebunesc, își agită peste măsură coada. Expresia capului său este de inteligență și sinceritate. El mă privește îndelung, atent la intonația vocii, apoi deodată sare în sus și lasă impresia că vrea să-mi muște nasul. E un fel de sărut aruncat în aer, amestec de dezmiardare și glumă. Apoi ieșim pe poarta grădinii amândoi. Îmi place să discut ori să mă joc un pic cu Bauschann“ (77). Pentru Schopenhauer, Axel Munthe, Thomas Mann și mulți alți oameni de seamă, cîinele este camaradul suit pe treaptă umană, cu care faci schimb de păreri într-o discuție odihnitoare. Variațiile de atitudini ale cîinelui reprezintă scînteieri de creier, poeme fără cuvinte, un fluid misterios al stărilor sufletești înspre inima omului. În fața lor, gîndirea umană se minunează, iar sistemele filozofice caută explicații și dau răspunsul prin figuri de stil și alegorii, neputînd să deslușească nici modul cum s-a încheiat prin vremi această afecțiune, nici cine îi hrănește neîntrerupt izvoarele, în jocul încîlcit al enigmelor naturii.

Aceasta este însă o prietenie de zile luminoase. Sufletele se adună alături și își sprijină tristețile reciproce mai ales în vremi tulburi. Sub bombe, sînge și vaiet, poetul spaniol găsește răgaz să compună un mic poem, bijuterie dedicată cîinelui său Niebla (negură), pe care îl ia ca martor al nădejzii sale, unic reazim al credinței-bucurie, în lupta spiritului pentru supraviețuirea Luceafărului :

„Privesc cîinii-aceștia zburdalnici, părăsiți
ce brusc țîșnesc în goană din neguri sfîșiate,
tîrînd în pașii grabnici, sfioși, împleticiți,
întreaga spaimă nouă a casei dărîmate.

În ciuda lor, Niebla, tu, camaradul meu,
cu toate că tu nu știi, ne mai rămîne încă,
în mijlocul durerii și-al bombelor — mereu
credința-bucurie, o bucurie-adîncă“.

(Rafael Alberti — Cîinelui meu, Niebla. Trad. Geo Dumitrescu)

Am putea aminti cu nepermis treacăt și de patrupezii îndrăgiți de cîțiva mari pontifi ai muzicii, sora cea bună a poeziei. Zvonul de armonii în care îi legăna corul muzelor le lăsa timp să-și mîngîie cîinele aflat în preajmă. Verdi era nedespărțit de cîinele Black. În august 1865 el adăuga într-o epistolă rînduri glumețe, ca din partea lui Black către cîinele destinatarului : „Scumpul meu văr, dacă vii în vizită la mine, urechile, coada și dinții mei sînt gata să te primească amabil, ca pe o rudă foarte cumsecade. Domnul Verdi, secretarul meu, te salută cordial“. Pe mormîntul lui Black, placa de marmură

înscria cuvintele de regret ale stăpînului : „Aici odihnește sincerul meu prieten“ (74).

Saint Saëns îl adora pe cîinele Crick. La 6 decembrie 1791, Mozart a fost urmat pînă la cimitir numai de Hansi, cățelușa lui. În cartea biografică, semnată de Lang György, citim rînduri în care fulguie o apăsătoare întristare : „Era un viscol îngrozitor. Holera pustiise străzile Vienei, încît foarte curînd carul mortuar a rămas singur. Numai cîinele lui Mozart, micuța Hansi, și-a condus stăpînul pînă la ultimul loc de odihnă. Sicriul a fost așezat în groapă comună. Peste cîteva zile, soția și un prieten al lui Mozart au vrut să-i vadă mormîntul, însă nimeni, nici vizitiii, nici groparii nu-și mai aduceau aminte în care groapă comună a fost depus. Atunci au adus de acasă pe cățelușa Hansi, cu speranța că măcar ea, prin miros, va depista groapa. Dar micul patrupeș s-a oprit la poarta cimitirului, scheunînd, plîngînd. Pînă la urmă au trebuit să se întoarcă acasă fără a afla unde fusese înmormîntat Mozart“ (trad. dr. Gelu Clopoșel).

Adorată cu flori pe scena marilor opere ale lumii, dar infinit decepționată în iubirea cuvenită femeii, marea cîntăreață Maria Callas ținea lîngă inima ei doi cîini pitici, Piksi și Gelda. Micul duet canin o va fi scos deseori din tristețe, cu jocul nevinovat al lăbuțelor și cu privirea greu de tradus a sincerității filtrată prin pupile. Între obiectele lăsate de Maria Callas, muzeul Carnavalet din Paris păstrează pentru posteritate „un mic sicriu de sticlă în care se află dublura în catifea a acestor doi căței, miniaturizați, pentru neuitare“ (*Le Monde*, 11.04.1979). De ce puși în sicriu ? Poate pentru că îi înmormîntase în regrete, sau poate că vroia să afle și secolele următoare tristețea, iluziile și decepțiile unei vieți. Oricum, acest înduioșător suspin testamentar intenționa să prelungească, în memoria celor care o îmbrățișaseră cu aplauze, numele singurelor două făpturi care o iubiseră cu adevărat pe marea cîntăreață.

Vergiliu avea dreptate atunci cînd în limpezimea stelară a versurilor condensase acel adevăr : „există lucruri care merită lacrimi...”

CEI CARE NU L-AU AGREAT...

„Cîinii mă supără rău, cum v-am spus“.

(Goethe — *Elegia XVIII*)

Dacă grupul Pleiadei oferise buchete de rime și regrete, lacrimi oficiale sau epitafuri sincere, ogarilor morți, alți poeți din epocă nu priveau cu aceeași simpatie cîinele. Catherine Des Roches scria că numai oamenii merită să se bucure de afecțiune, nu și cîinii, care sînt „neaducători de profit :

„Ne soyez désireux d'avoir des animaux
Pour les nourir chez vous : il est trop deshonnête
D'avoir le coeur épris par le soin d'une bête
Qui n'apporte profit qu'avec beaucoup des maux“.

(Oeuvres, 1583. Cit. 118)

(Nu fiți dornici să aveți animale / Pe care să le hrăniți în casa voastră : este prea dezonorant / Să-ți simți inima înduioșată de îngrijirea unui dobitoc / Care nu-ți aduce câștig decât după multe necazuri)

Mai mult ! Deși făcea parte din grupul Pleiadei, J. A. de Baïf povățuia pe prietenul său Anteaume să nu se îngrijoreze peste măsură pentru rănille căpătate de cîinele său :

„Mets fin, Anteaume, à ta vaine douleur
Et au courroux qui t'aigrit tout le coeur,
Pour voir ton chien languir d'une brûlure
Que par mégarde ou par mésaventure,
Il a reçue...“

(Poèmes, VII. Cit. 118)

(Termină, Anteaume, cu această durere deșartă / Și cu mînia care îți înăcrește inima, / Cînd îți privești cîinele cum lîncezește din pricina unei arsuri / Pe care, din neatenție sau din nenoroc, a căpătat-o...)

Argumentarea lui de Baïf nu mai este de ordin economic (profitul adus stăpînului) ci sentimental : „animalului puțin îi pasă de stăpîn“.

Biografii lui Shakespeare susțin că „poetul detesta cîinii de casă, probabil din cauza necurăteniei lor“. Marele Will folosește des ca injurie, în furtunoasele replici ale personajelor sale, epitetul „cîine“ sau locuțiuni cu acest cuvînt. Dacă „adevărul este un dulău credincios“, în schimb cățelușa de apartament este „o cocoșneață care șade pe cuptor și pute după pofta inimii“ (Regele Lear, I, 4).

Injurii luate din folclorul englez de epocă, în care cîinele figurează josnicia și lingușirea, sînt folosite de personajele tragediilor. Cetățenilor care-l blamau cu epitetul „cîine față de popor“, Coriolan le răspunde pe măsură : „Haită de cîini, / Cu suflul otrăvit, la fel cum e / Al mlaștinii stătute ! (Coriolan, III, 3). Într-o altă piesă de teatru, un filozof cinic, scîrbit de ipocrizia umană, solicită zeilor favoarea de a nu se încrede în nimeni, fie ei prieteni sau „cîini“ :

„Să nu fiu niciodată-atît de tînt,
Încît să cred în oameni și-n cuvînt, (...)

În cîinele ce-n taină picotește,
În cel ce libertatea-mi priveghează,
Și-ntr-un amic în ceasul cel de groază !"

(*Timon din Atena* I, 2. Trad. Duțescu și Levițchi)

Mai vînat la limbă decît expresiile ofensatoare de pînă aici, Timon Atenianul găsește un cuvînt de supremă ocară, pentru a-l pune la punct pe acest filozof : „Lepădătură de cățea rîioasă !” (IV, 3). Greu de primit în auz ! Totuși Timon nu pare convins de justetea acestei urîte expresii, căci în altă replică el se declară gata să iubească un cîine, lămurind că este din fire mizantrop, ceea ce ar putea scuza, cel puțin în parte, și violența injuriei anterioare :

„Sînt mizantrop și îi urăsc pe oameni.
Păcat că nu ești cîine, căci atunci,
Mai știi ? Te-aș îndrăgi !” (IV, 3).

Firește, nu putem suprapune aceste replici părerilor intime ale autorului, căci personajele sînt lăsate să vorbească potrivit caracterului fiecăruia. Găsim în opera lui Shakespeare și aprecieri mai blînde, ba chiar o undă de simpatie — atunci cînd este vorba de cîinii de pază sau de vînătoare :

„...fi osebim / În ageri și domoli, în iscușiți,
În cîini de pază sau de vînătoare,
Cum i-a-nzestrat pe fiecare-n parte
Natura darnică...”

(*Macbeth* III, 1. Trad. I. Vineanu)

În viața lui Goethe, cîinii au avut o influență neplăcută. Un cîine îl determinase să demisioneze din funcția de director al teatrului ducal din Weimar. Cățelușa iubitei sale Charlotte von Stein le-a grăbit despărțirea în 1788. Reîntors din Italia, Goethe și-a vizitat prietena, dar a fost mîhnit că ea îi acorda mai puțină atenție decît cățelușei. Dar nu din aceste două episoade s-a plămădit aversiunea poetului față de cîini. Goethe nu putea suferi zgomotul lătrăturii, care-i tulbura tainicul lui dialog cu muzele. Un episod amoros de tinerețe constituia, se pare, unica excepție de la această intoleranță :

„Multe sunete mă necăjesc, dar mai mult lătrăturile
Ciinilor nu le îndur. Parcă urechile-mi sparg !
Totuși există un cîine pe care-l aud cu plăcere
Schelălăind. Un vecin cîinelui ăsta-l stăpîn.
El mi-a lătrat-o odată pe fata iubită, cînd, tainic,
Se furișă-n casa mea — mai s-o trădeze de tot !
Astăzi, lătrînd cînd l-aud, iute tresar : „ea e ! vine !”
Sau mi-amintesc cum atunci mult așteptata venea !”

(Goethe — *Elegia* XVII. Trad. A. Covaci)

E de crezut, desigur, că antipatia aceasta avea drept cauză larma lătratului, care îi deranja condeiul în dansul lui cu muzele. Dar este oare poetul în întregime sincer ? Căci el nu-și lua cîinele nici măcar la vînătoare ! Acolo, Goethe hoinărea cu gîndurile risipite și „vîna” doar nostalgice amintiri de iubire din înserata lui tinerețe :

„Mă furișez prin cîmp, tăcînd / Și pușca-n mîini o țin. /
Mi se năzare chipu-ți blînd, / O, chipul tău divin !”

(*Jägers Abendlied*. Trad. I. Cassian-Mătăsaru)

Așadar, Goethe își iubea mult liniștea inspirației și își asculta cîntecul sufletului său, care nu se lăsa tulburat decît de șoaptele vrăjite ale iubirii. De aceea nu putea suferi în auz zgomote pămîntești, nici lătratul.

Dacă Alex. Dumas-tatăl iubise cîinii ca un prieten, fiul său omonim nu-i putea suferi. În prefața scrisă pentru cartea despre cîini și pisici a lui Cherville (71), Alex. Dumas-fiul împrășcă bietul cîine cu ironii și ocări mușcătoare. Nu ar merita stimă decît cîinele de pază în ogradă sau la stîină și ogarul. O suită de bănuieli subiective, de insinuări vitriolate îi servesc lui Dumas drept schelărie pentru acest „monument” de neprietenie la adresa cîinelui. Abia la fundul otrăvii se simte gluma. „Cîinele este un animal ipocrit. El suferă toate umilințele, numai ca să obțină avantajele supușeniei lui, fapt ce nu-l împiedică de fel, ca un adevărat parvenit ce este, să recadă mereu în trivialitatea și grosolăniile originii lui. El miroase urît, este înțesat de purici, urlă la lună ca un nebun și se învîrtește să-și muște coada ca un idiot. Își afișează în plină zi și în văzul străzii împerecherea lui murdară. Cît timp este lăsat la rolul lui natural de cîine ciobănesc, de vînătoare sau de pază, cîinele are o valoare și o utilitate, dar de îndată ce este urcat la rangul de tovarăș al omului, el devine plictisitor și insuportabil. Dar omul uită toate acestea — pentru că e setos de dominație în casa lui, pe cît este de supus și servil în fața altora. Omul vrea să fie iubit, să fie servit și lingușit. Iar cîinele pupă mîna care-l bate...” Încruntatul adversar al acestei specii are însă precauția să precizeze că nu se referă la cîinele unei femei bătrîne. Săgețile sînt numai pentru „domnii care se plimbă cu dulăul pe stradă, mănîncă și dorm cu el în pat și povestesc oricui anecdote despre inteligența, curajul sau fidelitatea cîinelui în a cărui companie se mîndresc a fi văzuți. Pentru a fi sigur că imundul animal va fi izgonit din cetate, ni se propune, cu un zîmbet ascuns, să-l înlocuim cu... pisica. Acest patruped iubește casa, nu pe stăpîn și, în plus, nu se străduie să corijeze detestabila impresie ce o produce în juru-i. În final, pentru ca flecare să-și primească partea cuvenită, scriitorul nostru zgîrie cu o țepușă urzică și pe cititori : „Este

drept că pisica prinde și infulecă vrăbii, dar oamenii nu au dreptul s-o blameze pentru asta. Căci și în specia umană, la fel ca în neamul pisicii, cei care au gheare nu vădese altă preocupare decît să-i sfișie pe cei care au aripi !" (71). Cu aceasta, originala prefață a lui Dumas-fiul își încheie spiritualul ei balet de ironii și paradoxuri, adevărată delectare intelectuală pentru umoriști. Înainte de a-și caligrafia semnătura, scriitorul ne mai dă o dată cu tifla : „je préfère, évidemment, n'avoir ni chat, ni chien !" Așadar toate argumentele, strigate cu prefăcută solemnitate ori formulate ipocrit, cu insinuantă ranchiună, se sting în zîmbetul glumei finale. Acum vine rîndul bietului Cherville să se lupte, în paginile cărții sale, cu povara de epigramă și talent a acestei incomode prefete și să pledeze din greu pentru a apăra cîinele sau a realiza, măcar în planul literar, un... armistițiu binevoitor între cîine și pisică.

Nici I. L. Caragiale nu iubea cîinii de apartament. În schița „Bubico“, autorul călătorește în compartimentul de tren „cu o damă singură“, care ține într-un paneraș „un cățel lăptos, plin cu funde de panglici roșii și albastre“. Îndată ce-l zărește pe nenea Iancu, răsfățatul cel lăptos începe să latre cu îndîrjire.

— Lua-te-ar dracul de javră !

Cocoana îl alintă matern, îl dojenește ca pe un copil, dar Bubico nu-l slăbește pe noul venit în compartiment, ci latră furios la nenea Iancu, la conductorul de tren, la toți călătorii, ca 'o teroare de zgomote ascuțite. Caragiale îl blestemă furios în gînd, folosind epitețele lui Chiriac :

— Lovi-te-ar jigodia, potaia dracului ! Dacă aș putea, i-aș rupe gîtul. Vede-te-aș mînuși, jigăraie îndrăcită !

Să zicem că acestea sînt ecouri din conversațiile de pahar ale lui Lache și Mache, dar, oricum, ele nu vădesc un iubitor de căței. Cînd, după un diabolic plan, călătorul exasperat de atît lătrat îl aruncă pe Bubico pe fereastră, nenea Iancu ne zîmbește larg din colțul paginii, ca după o glumă izbutită. Iar pe peronul gării, în chip de bun-rămas, o replică nimicitoare :

— Cocoană ! Eu l-am aruncat, mînce-i-ai coada !

Se poate invoca, desigur, faptul că nenea Iancu zugrăvea „în direct“ aceste momente de viață sau că libertatea ficțiunii este un drept al scriitorului. I. L. Caragiale nu iubea însă cîinii de agrement în preajma lui, necum în apartament. În august 1980, într-o convorbire cu d-na Ecaterina Caragiale-Logadi, fiica marelui nostru clasic, dînsa ne-a oferit în această privință informații „din trecutul îndepărtat“, precizînd că I. L. Caragiale „nu ținea cîini în locuința din Berlin și interzicea copiilor lui să se joace cu cîinii, pentru a nu se molipsi cumva cu ouă de paraziți sau alte boli“.

CÎNELE, PERSONAJ ÎN LITERATURĂ

„Nu se știe încă totul despre minunea asta care este sufletul cînelui !“

(Jack London — *Mihail, fratele lui Jerry*)

Umbră credincioasă a omului, părtaș sau martor la atâtea înălțări și căderi, cînele a pătruns alături de om și în literatură. Animal lipsit de patimi omenești, cînele aducea în foșnetul paginilor însușiri reavene, întăritoare : credință fără dedesubturi, ascultare nemărginită, inocență nepătată, curaj spontan, devotament nevămuît. S-au publicat cărți în care cînele se află în prim plan, erou principal sau element motor al acțiunii, oamenii rămînînd uneori doar pretext al intrigii sau termen pentru comparații morale. În roman, cînele devine pentru om nu arareori o oglindă bună să lumineze faptele ori să facă a roși cititorul pentru isprăvile semenilor. În poemele care glorifică virtuțile cînelui, imnul țintește spre înalt, iar întîmplătoarea hulă se risipește ca nesemnificativă.

Dîntre principalele teme literare inspirate de existența cînelui în viața omului, capătă valoare de simbol afecțiunea lor, străveche, ajutor prin care amîndoi s-au desprins din condiția rudimentară a cruzimii primare, urcînd spre... umanitate. Se zugrăvește și ipostaza inversă : recăderea cînelui în starea ancestrală de lup, sub influența vreunui stăpîn barbar. Sprijinul cînelui, în planul sufletesc sau al traiului mărunț, față de omul învrăjbit cu natura sau luptînd cu stihiiile destinului său, ca și fidelitatea lui față de stăpîn constituie modele de comportare care invită la reflecție. Literatura se mai apleacă asupra cînelui și ca tovarăș de joacă și mijloc implicit de educație pentru cei mici, ca partener de peripeții și isprăvi fie cu adolescenții, fie cu bărbații porniți să străbată meandrele și valurile vieții. Mulți scriitori au zugrăvit cînele ca izvor de liniște și înseninare a omului, prieten la bine și la rău, pentru înfrumusețarea sufletului uman.

Mai ales romancierii ultimului secol au adus sub lupa caldă a condeiului prieteșugul de semnificații adînci dintre om și cîine, vrînd să-i deslușească esența misterioasă, să-i dezvelească izvoarele cu sclipiri cristaline și să le răsfrîngă în paginile lor. Ciudata ființă a cînelui, oscilînd între inteligență animală și momente de bănuită conștiință omenească, s-a înălțat ca personaj literar cu virtuți morale neapărat asemănătoare omului. Faptul se verifică nu numai în romanele gen polițist, ci și în viața căpitanilor de cincisprezece ani, a căutătorilor de aur sau însetaților de aventură înaripată.

În viscolul zăpezilor arctice, cîinele Colț-Alb din romanul cu același nume al lui Jack London se apropie de umanitate în împrejurări de teribilă înfruntare a naturii, lângă omul cu sufletul învrăjbit în sine și cu toți de foamea blestemată a aurului. Personajul cîine crește moral ori scade pînă la însălbăticire tocmai sub influența omului, la căldura bunătății stăpînului ori sub bîta lui crudă. Innobilarea firii cîinelui se petrece sub influența trăirii alături de oameni, la temperatura generoasă a sufletului uman. În romanele cu cîini ale lui Jack London, sub condei se adună fapte involburate și se înfruntă oameni colțuroși, aspri ca însăși înghețata natură. În lupta disperată pentru viațuire, pentru înavuțire, dreptul dinții al pumnului și cuțitului, biruința celui mai puternic sau mai viclean promovează de obicei *ucigașul*, în cazul cînd nu răsare un miracol *ex machina*. Acolo, în infernul dantesc al gerului și viscolului, viațuirea cîinilor se îmbină cu a oamenilor, căci ea se înalță ori se rostogolește, ca sub un destin zguduitor și înlăcrimat, stropit de sînge, torturat de cuțite sau prăbușit sub glonț. Meșteșugul literar și cunoașterea din experiență proprie a locurilor și a acelor oameni, amindieni iubindu-și cîinele sau aventurieri hotărîți să biruie cu orice preț, au dat aspect de ecorșeu acestei analize a sufletelor și i-au adus lui London o celebritate cu greu revenită apoi la proporții reale. Cîinele Colț-Alb cercetează cu mintea frămîntările grupurilor umane din jur și își „judecă” stăpînul în orice zi și de fiecare dată, atunci cînd faptele acestuia sau ale semenilor lui îl indignează. Cîinele nu pare un animal căzut în docilitate tîmpă, ci o voce a spiritului uman, pribegînd în eter. În părerile și judecățile dezvoltate de Colț-Alb în aprecierea oamenilor buni sau răi se simte întristarea pentru alunecarea morală ori setea de sînge a stăpînului-om, care nu mai împarte împrejur iubire, generozitate și sprijin. Această concluzie a cîinelui este în fond o pledoarie pentru umanitate, o rechemare a omului în arca lui Noe. Colț Alb are ca tată un lup taciturn și neprietenos, dar ca mamă o cățea trăită în așezări omenești. Pentru acest bastard inteligent, oamenii sînt zei care poartă ca sceptru al puterii lor absolute cumplita bîta sau biciul de trăznet, unelte deseori nedrepte, sau chiar criminale. Stăpînul, zeul personal, trebuie deci apărat cu colții contra altor zei care vor să-l jefuiască, să-l omoare. „Credința față de stăpîn pare o lege a însăși ființei lui și este mai tare decît dragostea de libertate, de semîntie și rudenie” — scrie undeva London, schematizînd supărător devenirea cîinelui, după desprinderea lui înceată din sălbăticie. Dar această credință canină poate fi desfigurată de bestialitatea unui stă-

pîn rău și care îl zdrobește cu bîta tocmai spre a-l înrăi și pe el, trezindu-i în suflet instinctele sălbatice în amorțire. Rezultatul este convertit în aur : devenit sufletește un criminal, cîinele se bate în duel, pe viață și pe moarte, cu alți dulăi sîngeroși, în care timp stăpînul și spectatorii fac pariuri degradante. Schingiuit și descompus de cruzimea umană, Colț Alb are momente de sfîșietor regret. Cînd hazardul îi scoate în cale un stăpîn generos și inteligent, un „apostol al iubirii“, rănilor din ființa lui se vindecă lent și animalul este readus la „umanitate“.

Într-un alt roman, cîinele asupra nu mai are această șansă, ci se afundă definitiv în cruzimea străbunului-lup. Nostalgia viețuirii în libertate torturează cugetul dulăului Buck din „*The call of the wild*“, tradus „*Chemarea străbunilor*“. Nu e doar atracția irezistibilă a pădurii arctice, a sălbăticiiei polare, de aspră libertate, ci influența nefastă a încăierării generale pentru pradă și supraviețuire, *bellum omnium contra omnes*. Buck trudește amarnic : trage la sanie, luptă sîngeros cu oameni și cu semeni ai lui bătauși, lacomi, cruzi — pînă ce amintirea domesticirii fericite, din casa stăpînului californian, se stinge cu totul în el. Reîntors în sălbăticierea ancestrală, Buck ajunge, simbolic, șeful unei haite de lupi, dușman declarat al omului. În ceața viscolită a sufletului său mai pîlpîie, totuși, lucirea recunoștinței pentru omul ce merită iubit, căci animalul „revine în fiecare vară în ținutul unde l-a cunoscut pe acel stăpîn, stă o vreme în cumpănă, apoi urlă prelung a jale și pleacă“.

Colț Alb, Buck și alți cîini din literatură sînt personaje cu trăsături sufletești antropomorfe, schematizate pe tipare antice. Colț Alb este un Hercule al speciei sale, erou solar în războire cu demonul bestialității tupilat în om. El simte freamătul lăuntric și se întristează cînd stăpînul cel bun vrea să-l părăsească, se înviorează atunci cînd acesta îl mîngîie. Din dușman ancestral, cîinele a devenit prin influența generoasă a omului, un prieten suit pe trepte de conștiință și gata a se jertfi pentru zeul cel bun. El capătă numele de „lupul cel binecuvîntat“ tocmai spre a i se sublinia drumul parcurs în milenii și în scurta lui viață. Așadar, Jack London a făcut, în esență, lauda omeniei. Căci în comportarea cu cîinele, omul îl poate înălța spre bunătate ori poate redeștepta în el rămășițele de sălbăticiie din moștenirea străbunului. Nu mai puțin cald este elogiul cîinului, al prieteniei și fidelității acestui animal, oricînd capabile a reîncolți dacă soarta îl readuce sub mîna zeului iubitor.

Dar și cîinele poate favoriza zbaterea omului, în suișul de golgothă către demnitatea condiției umane. Căpitanul de cincisprezece

ani, din romanul lui Jules Verne, se bizuie pe tinerețea lui, dar el biruie perfidia și crima numai avînd aproape pe istețul dulău Dingo. Precum cîinii de pază la templele antice, Dingo poate ghici firea oamenilor, uneltirile și răutatea. El pare întrucîtva știutor de slove, căci recunoaște inițialele stăpînului scrise pe zgarda sa, dar și pe scoarța unui copac, cu sîngele acestuia, vărsat de un criminal. Memoria lui Dingo a păstrat cumplitul episod și el este gata de răzbunare, pentru domnia dreptății în societatea umană.

Induioșătoarea candoare a vîrstei copilăriei înfloarește în romanul lui Hector Malot, „*Sans famille*“, tradus românește „*Singur pe lume*“. Micuțul Rémi pleacă în căutarea familiei lui, dar nu este singur pe lume, căci are trei prieteni la fel de mici, cîini sentimentali și inteligenți, gata să sară în ajutorul lui Rémi. Artiști de circ într-o trupă improvizată, cîinii aceștia duc tot greul muncii pentru pîine. O cuceritoare simpatie crește din avatarurile micului grup de căței și ființe umane, luptînd pentru niște zile mai bune, deși în jur întîlnesc răutatea în diferite ipostaze. Este un condens de duioșie omenească în compasiunea cățelului Capi care, cînd copilul Rémi plînge de foame și frig, el îl linge pe obraz ca să-l încălzească, semn de înțelegere a durerii și de ajutorare frățească. Gingașa lor prietenie sugerează nu numai solidaritatea în suferință, ci și mîntuitoarea conlucrare a unor suflete drepte și inocente. Concluzia romanului este exprimată de dresorul trupei : „Eu le-am dezvoltat acestor cîini inteligența, iar ei mi-au format mie caracterul. Cîinele este oglinda stăpînului“.

Uimitoarea fidelitate, memoria de lungă durată, bucuria regăsirii celor dragi — calități canine frecvent valorificate literar, au fost tălmăcite cu căldură de Cehov, în povestirea Kaștanka (roșcata). Cățelușa aceasta suportă stoic toanele unui stăpîn bețiv, de care se rătăcește întîmplător în forfota străzii, într-o înserare de iarnă. Rămasă singură, cățelușa scheaună și geme, ghemuită pe pragul unei case, iar cînd în fine ușa se deschide, își găsește un stăpîn mai bun. Este un dresor de circ care o învață „să alerge în coadă“, să urle ascuțit în tactul muzicii și alte minunății. La primul ei număr în arenă, hazardul face ca printre spectatorii de la galerie să se afle fostul ei stăpîn, care își recunoaște cățelușa și o strigă din răspuțeri. Urmează explozia de bucurie a cîinelui, ca la întoarcerea fiului neascultător. „Un salt peste balustradă pînă într-o lojă. După aceea trecu din brațe în brațe, linse obrazuri și mîini și așa își făcu drum pînă sus, acolo la galerie, pînă la stăpîn“. Întîmplarea fiind reală, istorisită lui Cehov de un dresor, scriitorul umanizează complet cățelușa : „Kaștanka era fericită că viața ei nu se întrerupsese nici o clipă“.

Acceași frenetică legătură de suflet o semnifică repetata „întoarcere acasă” a cățelei Lassie din romanul lui Eric Knight „*Lassie Come-Home*”. Tema este urmărită în volutele ei lirice, cu vibrații de tragism, iluminate de iubire. Crescută în familia unui miner din nord-estul Angliei, cățeaua Lassie pare un membru al familiei, asemenea băiețușului Joe, pe care ea îl așteaptă zilnic, cu exactitate de ceasornic, la ieșirea de la școală. Datorită crizei economice, Lassie trebuie vândută pentru agoniseala hranei, iar bogatul lord care o cumpără o închide într-un țarc. Repetatele evadări spre a-și regăsi prietenul îl exasperează pe noul stăpîn și umezesc ochii celui alt. Este nevoie ca însuși Joe s-o ducă la închisoarea din țarc și s-o închidă acolo, sperînd ca Lassie să înțeleagă în sfîrșit că el a abandonat-o. Momentul cînd cei doi se despart este printre cele mai emoționante ale romanului. Cu glasul tremurat, băiatul caută s-o mintă pe Lassie și pe el însuși, dar fiecare din vorbele lui spune contrariul : „Să nu mai fugi, să nu mai vii la școală... să ne lași în pace, pentru că nu mai ești a noastră și nu vrem să te mai vedem. Pentru că ești o cățea rea... și noi nu te mai iubim... Nu ne mai chinui, stai locului aici pentru totdeauna... Ai auzit ? Să nu mai vii acasă niciodată !”

Dusă tot mai în Scoția, la peste 600 km depărtare, Lassie evadează din nou, într-o întoarcere a disperării, sub chinul dorului de „acasă”, pentru a-și regăsi iubirea, familia, pe Joe. Peripeții și dificultăți de tot felul conturează purtarea eroică, de proporții umane, a cățelei și trăsăturile ei de caracter, care pun în lumină puterea acestui sentiment unic prin măreția lui : iubirea. Ajunsă în sfîrșit „acasă”, Lassie readuce fericirea tuturor, încît Joe trage concluzia : „Lassie este aceea care mă dorește din tot sufletul, de aceea a făcut un drum atît de istovitor”. Devenit la rîndu-i temă de film, paginile romanului elogiază caracterul canin înflorit în cea mai duioasă simțire umană : iubirea, în dimensiuni clasice. Împlinirea iubirii omului cere încordarea voinții, exercițiul sincerității, riscul jertfirii pentru un ideal. Puternica afecțiune dintre băiat și Lassie, alipirea patrupedului de casa și familia prietenului, înălțarea pe treapta umană de membru al familiei — totul se înscrie în spirala devenirii sufletești a cîinelui, ca prieten al omului.

Alteori acest sentiment capătă statură de bărbăție, în slujba unui scop înalt, de a izgoni din lume cruzimea, lăcomia după avere, crima lui Cain. Este misiunea pe care și-o asumă, cu inima și pistolul, Guy Mariner, în romanul lui Walter Scott. Copilul Bertram a fost răpit și vîndut în altă țară, pentru a i se putea uzurpa averea părintească. La vîrsta maturității, devenit Brown, el se întoarce în Scoția natală, să-și apere drepturile. Este însoțit de cățelul Wasp, un

mic terrier căruia stăpînul „îi dă totdeauna o fărîmă din cina lui, o fărîmă din patul lui“. Cînd Brown și fermierul scoțian Dinmont sînt atacați de bandiți, într-un cot de pădure, Wasp presimte pînda tîlharilor, latră furios, apoi se repede „căutînd să-i muște de picioare sau atacîndu-i cînd dintr-o parte, cînd din alta, pentru a-i da prilej stăpînului să mai răsufle“. Viteazul cîine are curajul unui războinic, dar și gingășia unui cățel de apartament, deoarece, întorși la han, „el linse mîna stăpînului, urîndu-i astfel somn ușor, apoi se făcu și el covrig pe un preș la picioarele sale“. Cînd Brown este arestat pe nedrept și închis, revederea lor este neînchipuit de caldă : „Cățelul se năpusti la stăpîn, gata să-l sufoce cu gudurăturile sale“. În cărțile englezești, cîinele este zugrăvit antropomorfic, iar devotamentul lui e înscris în dimensiuni omenești ideale, inteligența lui fiind la înălțimea fidelității. Romanul lui Scott își adună valențele morale din acest paralelism între misiunea nobilă, slujită cu risc mortal de colonelul Guy Mannering și fidelitatea fără reproș a cîinelui, care pare a înțelege rosturile atîtor acțiuni la care participă.

Iubirea maternă a cățelei, în trăsăturile universale ale jertfei, a fost zugrăvită destul de des, și cu penelul sau cu pana. Thomas Gainsborough, pictorul englez de mare finețe și sensibilitate, a așternut în culori chipul vigilent, cu ochii la pîndă și urechi sumețite, al unei cățele de Pomerania, alături de micuțul ei, care se joacă inocent. Poate că mulțimea puilor, din care unii trebuiesc uciși ca fiind de prisos gospodarului, a micșorat emoția cu care omul a privit iubirea maternă a cățelei. Copilul, însă, a fost uimit totdeauna de priveliștea jertfei de mamă, cînd atîția pui, mărunți și orbi, se zbat în neștire să prindă în gura neputincioasă mica fîntînă cu mugur a laptelui matern. Imaginea stăruie timp de decenii și, dacă are har de poet, fostul copil va așterne duios pe hîrtie spectacolul forfotei pentru viață a căteilor, ca în acest mic poem american :

„Îmi amintesc de Norma, / Prepelicarul englezesc al copilăriei
mele,
De mătăsoasele ei urechi / Și de ochii ei atît de grăitori. /
Într-o noapte / Ea a fătat cîtiva căței, / În odaia noastră, /
Iar eu am lovit cu piciorul pe unul din ei, /
Crezînd, speriat cum eram, / Că ei o mușcă de piept, /
Ca s-o omoare !“

(W. Williams — Unul cîine rănit pe stradă. Trad. L. Levițchi)

Serghei Esenin a adîncit această perspectivă spre tainici de simțire animalieră, căci într-un poem el surprinde și bucuria învîltă a alăptării puilor și durerea nespuză a uciderii căteilor de nemilosul

stăpîn. Poemul este trist și, dincolo de fapte, el iluminează sublimul maternității, verigă de jertfă în lanțul vieții :

„Pînă-n amurg, veghind încovoiată
I-a răsfătat, lingîndu-i nentrerupt.
I se topea ninsoarea spulberată
Pe fierbințeala pîntecului supt“.

Seara, stăpînul-zeu îi viră însă pe toți cei șapte pui într-un sac și îi aruncă în rîul din marginea satului. Mama îl urmase îngrijorată, chelălăind a plîns, pînă ce crima s-a încheiat. Nelegiuita faptă a eternului Irod nu poate fi pedepsită de nimeni, poate numai de Artemis-Luna, zeița care ocrotea în mit orice zămislire nouă a naturii. Durerea mamei este proiectată pe firmament, căpătînd astfel proporțiile unui vaiet către înălțimi, singurele care îi pot aduce alinare :

„Apoi, cînd se-ntorcea șovăitoare
Si singură înspre culcușul ei,
Deasupra casei i-apăru în zare,
În locul lunii, unul din căței“.

(Esenin — *Cîntecul cățelei*. Trad. G. Lesnea)

Așadar, această durere de intensitate umană, pentru martirizarea puilor, se frînge în lacrimi de neputință, pe cînd mintea cățelei se clatină în halucinații. Este vechiul mit al cîinelui care latră la lună, acolo unde bănuie că veghează un strămoș al speciei, ocrotitor și poate chiar răzbunător al atîtor semeni năpăstuiți încă de mici pe pămîntul luat în stăpînire de oameni.

Scăpat însă de acest teribil prag al vieții, puiul de cățea se arată generos cu puiul de om, cu care formează o pereche de serafică inocență, ca joaca îngerașilor lui Rubens. În țările anglo-saxone, cîinii fac parte din grupul copiilor, cuprinși în iubirea întreagă a familiei. Din ce cotloane misterioase de creier își va fi trăgînd izvoarele această legătură neasemuită, încrederea reciprocă și conversația, cu mîna și privirea, între copilul abia săltat pe piciorușe și cățelul necopt la minte ? Este oare la mijloc nebulozitatea unor instincte puțin știute sau fulguicli de inteligență încă nedefinită ? În cartea „*A modern comedy*“ a lui John Galsworthy, cățelul Ting-a-ling își are culcușul pe o pernă neagră în colțul camerei, dar mai des în brațele stăpînei Fleur, cu care stă de vorbă tot scuturîndu-și smocul rebel al cozii. În conversațiile familiei, acest cățel e partener, martor și izvor de argumente. Alintat ca un prunc, cîinele se vrea purtat pe sus,

copil cu toane, minusculă fîntînă de înveselire a familiei. Dar mai presus de toate, căţelul acesta este paznicul îndîrjit al leagănului în care gîngureşte sau doarme copilul. Un străin care vizitează pe Fleur îşi simte numaidecît glezna înşfăcată de cîinele sur-argintiu, devenit subit o mică fiară pentru cel ce, înadins ori din greşeală, se apropie de leagăn. Mai înainte „muşcase piciorul unei doamne, cu ciorap cu tot“.

— „E din pricina copilului — lămureşte, scuzîndu-se, gazda. Întotdeauna se repede la oameni cînd e cu baby. E mai bine să nu vă atingeţi de copil. Nu găsiţi că e impresionant modul cum căţelul acesta îmi păzeşte copilul ?“

În familie nimeni nu are vreo bănuială că acest căţel cu picioare strîmbe nu ar înţelege ce i se spune. Ca dovadă că el răspunde la întrebări, dar numai cu ochii, cu urechile şi coada.

Această nevinovăţie îngerească, conversaţia în linişte fără nici un murmur, a surprins-o Paolo Caliori zis Veronezul în tandra alintare a cîinelui de către două fete. Pictorul a prins căldura privirii acestor copile cu ochi mari, larg deschişi spre lume, în care scînteiază dulce o infinită inocenţă. Acest detaliu din tabloul „Pelerinii din Emaus“ pare un imn în andante, zîmbet de culori şi muzică a sugestiei lirice, căci nimeni şi nimic nu ar putea cuprinde în cuvînt gingăşia de gesturi şi fericirea de paradis a scenei în care fetele îmbrăţişează cîinele cu mînuţele şi îl învelesc cu un colţ de rochiţă, de parcă ar fi o păpuşă după îmbăiere. Contemporanul mai vîrstnic al Veronezului, marele Tiţian se va preocupa şi el cu penelul de frumuseţea apropierei sufleteşti între copil şi cîine. Aceeaşi privire curată şi obrăjori fără prihană sînt izbutiţi şi în portretul micuţei Clarissa Strozzi, deşi lipseşte atmosfera de vrajă, participarea de inimă între prietenii care se drăgoştesc. Fetiţa pozează, încîntată de bijuteriile ei, pe cînd căţelul stă inexpresiv, poate melancolic şi şters, dominat de prezenţa mult voluntară a micii lui stăpîne. Astfel de imagini pe pînzele Renaşterii vor fi servit ca îndemn pentru scriitorii secolului trecut, care au adus cîinele în grădina cu flori a literaturii, punîndu-l alături de inima şi de leagănul copilului, pînă ce amîndoi se vor putea juca în curţile palatelor de nisip. Perechea de farmec copil-cîine este invitată şi pe crestele cu luceferi ale basmului, în Ţara Minunilor, unde Alice plimbă copiii tuturor vremurilor în ţinutul lipsit de legi şi fărădelegi, cu fapte nemaivăzute şi uimitoare. Realitatea se subţiază în fantastic, veşmîntul ei diafan goleşte minciuna cu care se înfăşoară oamenii, totul devine străveziu şi grăitor, cu pretenţii de adevăr. La Curtea Împărătească a acestei poveşti

alcătuită din bucăți de basm, toate lucrurile sînt răsucite pe dos, scăpate de sub constrîngerea ipocrită a logicii pămîntești, a ordinii fizice. De mină cu Alice, copiii hoinăresc în voie, ca fluturii și puful de păpădie, într-un senin de Olimp. Alice pare a fi custodele acestui Wonderland, căci ea conversează ca la grădiniță cu iepurași în mănuși albe, cu șoareci savanți și omizi care fumează din narghilea. Între aceste animale care se joacă inocent de-a oamenii, un cățeluș cu ochi strălucitori și păr creț amenință șoarecele cu... degetul : „Bagă de seamă, te dau în judecată — și eu voi fi și judecătorul, și arbitru și executorul sentinței !” Cît pe-aci să căutăm febril tîlcul șaradei, cînd iată că Alice a dispărut ! Ea a gustat dintr-o ciupercă fermecată și s-a micșorat la trup, ca o păpușică vie. Cîinele îi apare acum „cît un cal de camion“, dar hîrjoana copil-cîine nu se întreprinde pentru atît. Pitindu-se la umbra țepoasă a unei urzici, Alice amenință cățelul cu o crenguță, îl sîlește să facă tumbe prin aer, să alerge în toate părțile, gîfîind de plăcere și oboseală, pînă ce, ronțăind o altă plantă, fetița își recapătă talia și puterea. Dedesubtul acestor stări de lucruri și peripeții, deslușim ironii pentru moravurile epocii. Dar totul e cuprins în apele vrăjite ale nevinovăției, încît sufletele tuturor făpturilor, curate ca florile dimineții, îndeamnă tainic pe cititori să fie și să rămîină buni, cît mai îndelung. Nu este, mare, acesta și tîlcul jocului milenar dintre copii și cîine ?

Cîinele-camarad este amicul mai tînăr, dar totdeauna săritor la nevoie și gata de plecare în aventură. În micul său roman, Jerome K. Jerome glumește, chiar din titlu : „*Trei într-o barcă, fără a mai socoti și cîinele*“, însă cîinele Montmorency trebuie neapărat pus la socoteală. Căci el ia parte dreaptă la peripețiile celor trei prieteni care vislesc pe Tamisa, de la Londra la Oxford, și se integrează de minune în acest grup de tineri simpatici, ajutîndu-i cu inteligența, curajul și uneori cu poznele lui omenești. Cîinele Montmorency este copia patrupedă a glumeților barcagii, el avînd aceleași metehne și apucături ca și ei : se făloșește cît îl ține pieptul, dar știe să bată în retragere cînd pozna lui este prea deocheată sau cu urmări. Năzdrăvaniile cîinelui au iz de pantomimă, căci el imită oamenii chiar și în hărțuiala pe străzi cu semenii patrupezi din Oxford, „unde plouă cu cîini“. În roman cîinele acesta nu este un figurant, ci un personaj de vază, care sporește intensitatea, farmecul și „mesajul“ acțiunii. Pățaniile și năzbitiile celor patru amici îi servesc drept pretext autorului pentru a ironiza individualismul, îngîmfarea, mofturile, lipsa de sinceritate, bunul plac și alte tare ale societății engleze de la sfîrșitul veacului trecut. La fel cu Montmorency se comportă

cîinele-camarad din romanul lui Jaroslav Hašek : bravul soldat Švejk crește cîini care îl ajută apoi la exprimarea inteligent-glumeață, dar cu tăiș de fierăstrău, a sentimentelor lui antirăzboinice, subtil mijloc de proslăvire a păcii și omeniei în lume.

Confident al omului, cîinele stă adesea la sfat cu stăpînul, dialog imaginar transcris în multe cărți semnate de Colette, ca și de alți autori. Scriitoarea se străduie să descifreze gîndurile care mișună în căpșorul cîinelui aflat în brațele ei, vrînd să știe ce simte și ce comentează el, sub căldura îmbrățișării. Eroul a șapte „dialoguri de animale” este Toby, cîinele favorit, urmat însă de o grupă completă: Poucette, Pati-Pati („la merveille des merveilles”) bine crescută și mereu gata de hîrjoană, Bellaude, „una din acele prietene care știu să tacă, ne respectă munca și odihna, dar gem cînd noi plîngem”. Cățelușii pe care i-a iubit Colette sînt mulți și feluriți, încît nu putem să-i „înramăm” aici pe toți, fie doar ca nume. Firește, toți au existat în realitate, umezind ochii scriitoarei cu drăgălășeniile lor de copii răsfățați, dar din punct de vedere literar ei sînt pură ficțiune. Stăpîna le împrumută din sufletul ei idei și sentimente delicate, dorinți și nostalgii, apoi deduce din comportarea lor răspunsuri sentimentale și stări de spirit imaginare, pe potriva inteligențelor ei întrebări. Dialogurile cu cîinii nu sînt decît un monolog — interesant și spiritual, desigur — dar compromis de subiectivism, de prea multă iubire. S-a spus deja că nimeni nu poate fi judecător nepărtinitor pentru cei pe care îi iubește. Colette umanizează în exces cîinii ei, îi laudă coplesitor, îi adoră fără reticențe, înecîndu-le ființa patru-pedă în fluvii de lirism. Li se recunoaște însă dialogurilor valoarea de mișcător mesaj al nobleții și altruismului uman, în literatura dintre cele două războaie mondiale.

O atitudine similară, dar temperată rațional, o are și doctorul suedez Axel Munthe, în romanul autobiografic „The Story of San Michele”. Cartea este înflorată cu păreri și superstiții antice, rupte din vechi mîturi cu cîini, între care în primul rînd convingerea că acest animal ne înțelege gîndurile și freamătul inimii și presimte fără greș viitorul. O odaie mizeră, o femeie bătrînă și greu bolnavă, un cățel incolăcit pe plapumă, unicul ei prieten și ajutor. Este chemat în consult doctorul, care apreciază că bolnava mai are de trăit o săptămîină sau două. Deodată cățelul sare din pat cu un urlet de groază și se ghemuie într-un colț al camerei, scheunînd jalnic. În cîteva minute bolnava moare, spre uimirea medicului. „Cum de știuse cîinele înaintea mea ?” se întrebă consternat Axel Munthe. Cățelul își urmează stăpîna pînă la mormînt, unde fidelitatea îl pi-

ronește locului, ca în poveștile antice. „A doua zi după înmormîntare, groparul îmi spuse că bietul animal se afla tot pe mormîntul bătrînei. A plouat torențial toată ziua și toată noaptea următoare, iar dimineața cîinele era tot acolo. A treia zi m-am dus chiar eu la cimitir și cu mare greutate am izbutit să-l fac să mă urmeze acasă. Pe atunci aveam opt cîini la San Michele...” Iată, în confirmarea contemporană a unui om de știință, motivul literar antic al cîinelui care flămînzește și moare pe mormîntul stăpînului.

Axel Munthe, cel care pune la lespede de marmură funerară și inscripția patetică pentru cîinele Tom, „my fellow”, pledează pentru o demnitate simili-umană a cîinilor, cerînd lumii să respecte personalitatea acestui animal, ultim monument viu al inocenței și sincerității pe pămînt. La încheierea Cărții de la San Michele, autorul își imaginează momentul final cînd va bate la poarta raiului, însoțit, firește, de cîinele său. Vrea să pătrundă împreună în rai, ca într-o prelungire de viață, cu ajutorul Sf. Rochus, ocrotitorul cîinilor. Numai că, de îndată ce-i zărește, amarnicul prooroc Habacuc prinde a vocifera cu indignare :

— „Un cîine la porțile raiului ! Un dobitoc spurcat !

— Ba nu-i dobitoc spurcat ! am răcnit la rîndul meu, holbîndu-mă mînios. Dacă există un cer pentru noi, trebuie să fie un cer și pentru animale. Voi ați uitat cu totul de prietenii noștri necuvîntători !”

Atitudinea de noblețe și replica memorabilă a lui Axel Munthe se alătură celor spuse de el în multe pagini. Decepționat de perfidia umană, care-l încurajase pe cinicul Talleyrand să afirme că Demiurgul a dat omului harul vorbirii tocmai spre a-și putea ascunde gîndurile, Axel Munthe proclama în mod repetat preferința lui de a se afla în vecinătatea cîinilor, animale sincere, inocente și lipsite de viclenie. Episodul intrării cu cîinele în rai include un superior umor, cu deducții și subînțelesuri de mare generozitate, sfichiindu-și atât excesul doctrinar despre mîntuire, cît și însingurarea în care se complăce omul după ce a izgonit animalele din opera celor șase zile ale genezei.

Salvator al stăpînului, cîinele ocupă miezul multor povești, unele încheiate din întîmplări de demult, altele izvorîte din iubirea pentru cîini a oamenilor. Pildele și fabulele împînzesc, alături de incerte episoade reale, literatura istoricilor și compilerilor antici. Salvîndu-și de la moarte ori din primejdii stăpînul, cîinele devine un atlet

impunător, pătrunzînd în legende locale și în tradiții durabile. Cîinii de la Azilul St. Bernard, mai ales faimosul Barry, sînt croii, samariteni patrupezi, din romanul „La neige sur les pas“ al lui Henry Bordeaux. Scriitorul dă haină literară legendei de salvator a lui Barry „care știa să-și deschidă drum prin zăpadă și să găsească pe călătorii rătăciți“. În finalul romanului lui Jack London, dulăul Colt Alb sare în grumazul agresorului și își riscă viața spre a-și salva de la moarte sigură stăpînul. Această eroică ispravă este repetată de cîinele Mihail în romanul „Mihail, fratele lui Jerry“, în împrejurări încă mai dramatice. Stăpînul este atacat de un periculos criminal, iar cei doi cîini-frați își apără zeul. Jerry este iute scos din luptă, cu o lovitură de bîță. Mihail sare în ceafa agresorului, care însă îl biruie și l-ar sugruma cu siguranță, dacă un deus ex machina, un pădurar apărut întîmplător, nu ar doborî pe făptaș. Puterea fizică, devotamentul și curajul cîinelui, pentru salvarea din primejdie a stăpînului, sînt puse astfel în prim plan, în ipostaze de tulburător dramatism.

Stimulator al creației literare, cîinele a fost lăudat încă din vremuri vechi. Arrian își scria cărțile de istorie avînd pe ogarca Ormé culcată la picioare. Georges Ohnet își introduce căteaua Méta în paginile romanului său „Nemrod et C-ie“, arătînd că ea îi veghea munca literară, stînd încolăcită lîngă căminul cu bușteni în flăcări. Aceeași influență asupra stăpînului o are și faimosul cîine Riquet din povestirea lui Anatole France. Cînd „zeul“ împachetează mobilele, spre a schimba locuința, Riquet înțelege că se petrece o catastrofă pe care el trebuie s-o împiedice, încît își mustră stăpînul : „Îi lași pe oamenii aceștia să tîrască mobilele afară, jilțul tău și al meu ? !“

Să amintim în treacăt și de *cîinele demoniac*, ucigaș de oameni fără vină, ca în romanul gen policier „Cîinele din Baskerville“ al lui Conan Doyle. Animalul este un simplu instrument, dresat diabolic de un criminal, dar uneltirea este anihilată în mod fericit de către detectivul atotștiutor și norocos, care restabilește Binele, prin intervenția sa la momentul ultim.

Umanizînd cîinii pînă la a-i pune să acționeze rațional asemenea stăpînilor, romancierii și poeții au expus în cărțile lor gîndurile și sentimentele omului despre cîini. Dar părerile cîinilor despre oameni ? Acest interesant aspect l-a abordat genialul Cervantes în nuvela „Dialogos de los peros“, tradusă liber „Cîinii din Valladolid“. Autorul ascultă indiscret convorbirile nocturne a doi cîini, Scipion

și Berganza, care păzesc spitalul din Valladolid. Ca în basm, dulăii capătă, pe înserat, darul vorbirii omenești și stau la taifas pînă în zori, cînd amuțesc și își reiau treburile lor patrupede. Politicos, Berganza se oferă, ca nou venit, să-și povestească viața, ceea ce colegul de serviciu, cîinele Scipion acceptă, cu o singură condiție : dacă vorbitorul va fi prea lung ori plicticos, să-i permită a-l întrerupe, fără supărare.

— „Să mă supăr pe un prieten cînd îmi arată greșelile ? Vai de mine, mă iei drept om ? Dimpotrivă, îți voi fi foarte recunoscător !“

Autobiografia lui Berganza se derulează ca o virulentă satiră indirectă, la adresa oamenilor epocii sale. Ea este întreruptă cu întrebări și însuflețită de reflecții subtile, cu dublu tăiș. Cîinii își exprimă, în ironii care pîndesc la colț, sau cu tîlcuri ascunse sub cuvinte, disprețul față de modul de organizare și de moravurile societății spaniole de atunci. Sub umorul candid al conversației canine, menit să înșele veghea inchizitorilor, Cervantes fulgeră pe contemporani cu observațiile proprii, de critică socială. Căci în peregrinările prin toate orașele, la stăpîni de tot felul, cîinele Berganza a întîlnit numai oameni nemernici : necinstiți sau hoți de-a binelea, lacomi de glorie sau de avere, ahtiați de lux sau desfrîu, vicleni și ipocriți, orgolioși sau demagogi, corupți și corupători, zgîrciți sau risipitori, abuzivi și asupritori. Cu toții se travestesc la nevoie în costum duminical ori în piele de oaie, să nu se vadă colții de lup. Părerea cîinilor despre om este defavorabilă, chiar batjocoritoare. Acești dulăi se declară profund dezamăgiți de o astfel de societate, care nu poate înfăptui dreptatea pe pămînt, nici fericirea celor mulți. Deși indirectă, satira lui Cervantes este limpede și aspră, căci ea biciuie nu situații locale ori trecătoare, ci însăși structura societății feudale. Cîinele Berganza, aflat în lesa inteligentă a lui Cervantes, declară, într-un final bogat în concluzii, că „ar fi încîntat dacă și-ar putea jertfi viața pentru apărarea celor slabi, împotriva celor puternici“.

Nu întîmplător Cervantes făcea ca omul să fie judecat de cîintele și generosul cîine Berganza. Poate că nici un alt animal, în afară de cîine, nu ar fi fost atît de nimerit pentru rolul de critic al oamenilor, cei abătuți de la misiunea primordială dată de Demiurg : înstăpînirea pe pămînt a Virtuții.

În literatura română, aceste mari teme ale conviețuirii cîinelui cu omul și prieteniei lor sînt abordate cu sensibilitate și iscusință, în pagini care pot sta alături de izbînzile literare trecute în revistă mai sus.

Cîinele de vînătoare a fost însoțitorul multor scriitori români, pe cîmp sau în plimbările lor cu muzele. Mihail Sadoveanu, Al. Cazaban, G. Topîrceanu și alții și-au așternut în scris amintirile și emoțiile trăite aievea, în bucuria recreației. Umorul înviorcă peregriinările cu pușca și bahica încheiere a vînătorii, ale scriitorilor din redacția „*Vieții Românești*“, unde lîngă masivul cel blajin, bădia Sadoveanu, se agita neconținut spiridușul talentat G. Topîrceanu. Modelul respectat era Turgheniev, cu „*Povestirile unui vînător*“, în care ogarca Milovidka mai iute la goană decît toți ogarii ținutului, nu este vîn-
uță nici cînd prețul oferit pe ea devine enorm. Turgheniev notează că la moarte, ogarca a fost îngropată cu muzică, iar deasupra i s-a pus o lespede cu inscripție. Acest mod de a-și iubi cîinii îl simțim la toți vînătorii din literatura noastră. Demostene Botez își amintește de ogarul lui Sadoveanu, botezat, împărătește, Cezar. „Era un pointer alb cu pete cafenii, foarte bun la vînat, numai că alerga departe și ridica vînatul la o distanță unde nici un foc de pușcă nu-l mai putea ajunge. Cezar se distra teribil stîrnind vînatul, iar maestrul doar mergea în urma lui, ca un turist, strigînd : Cezar ! Cezar ! Înapoi dîrlăule ! Sadoveanu îl iubea foarte mult și parcă-l amuza tocmai acest neajuns. El ne spunea calm : Voi credeți că eu merg la vînătoare cu Cezar ? El merge cu mine !“ Cîinele nu era neascultător, ci doar neinstruit. Sadoveanu arată, în „*Povestiri*“, cum într-o bună zi, acest prepelicar desluși mirosul de prepeliță în salba de arome a cîmpului, căci pasărea îi zbucnise de sub nas, lăsîndu-i în nări bătaia disperată a aripilor. De atunci Cezar „înțelese în sfîrșit cum stau lucrurile“. Treptat, el s-a lecuit și de spaima ce-i provoca pocnetul puștii. În „*Țara de dincolo de negură*“, Sadoveanu descrie, pe multe pagini, isprăvile acestui cîine ajuns iscusit la vînat. Impresionează afirmația că animalul poate înțelege cele ce-i spune stăpînul („eu cu Cezar mă înțeleg românește !“) și că, tras fiind de urechi, își biruie frica și „privește cu bucurie pe stăpîn, drept în ochi“. Pofa de taifas a lui Sadoveanu sporește vădit atunci cînd, mergînd la vînătoare cu un prieten, cîinele Machedon al acestuia se întrece cu Cezar în a fugări iepurii speriați de alicele mereu risipite în vînt. Cu meșteșug și neascunsă plăcere, maestrul întoarce ciuda spre glumă, dînd vina pe cartușe, pe pușcă, pe nenoroc, pînă ce, la un popas, amîndoi încep să-și laude cîinii, cu felurite istorisiri minunate.

Dar bătrînețea vine neapărat, cu tristețile ei. Un alt prepelicar, numit Tom, mai umblă în ceata vînătorilor, dar „greoi, cu picioarele dindărăt betege și reumatice. Auzul îi este bun, căci a încremenit

lingă o tufă, într-o poziție frumoasă", prilej pentru stăpîn să-l laude. Cînd prepelița sare în roiul de alice, Tom nu-i mai simte mirosul și se învîrtește jalnic, căutînd-o la întîmplare, pînă ce se lungeste pe miriște sub șuierul supărat al cravașei, ca pe un pat de moarte. În schimb Cezar tresare, prinde în gură prepelița și o aduce, supus, stăpînului. Prilej pentru marele povestitor să ne înduioșeze în vorbe domoale, care merg drept la inimă.

Atîtea pagini povestesc molcoma drumeție a scriitorului peste miriști și păiușuri, cu ademenitoare descrieri de vînătoare. Sadoveanu nu-l poate uita pe Kiki, un baset mititel cu picioarele strîmbe, dar bun vulpar și isteț în a mîna iepurii. La vedere, el stîrnește zîmbet și neîncredere, dat fiind și numele, însă, deși fuge tîrîndu-și pîntecul pe pămînt, Kiki „înșfacă vulpea pe după ceafă ș-o scutură ș-o vîntură ca pe o mîță". Ca toți cîinii din vînătorile lui Sadoveanu, „Kiki are în ochi o bunătate și o inteligență vie", așa cum alți doi copoi „numai de vorbit nu vorbeau". Sfătoșenia povestirilor sadoveniene se întreține din întîmplări calme, cu desfășurare bătrînească, molcomă. Deoarece Kiki nu inspiră încredere și stăpînul nu-și poate duce la capăt ofranda de laude la adresa lui, cățelul cel strîmb la picioare este „pus la examen" cu făloșii copoi, înalți și pieptoși, ai tovarășilor de vînătoare, care rîd pe sub mustață. Kiki merge clătinat ca o rață, dar fără greș, mereu pe urma firului mirositor al vulpii pierită undeva, în stufăriile cele mari. Iată-l cu botul în coada dihăniei, mînînd-o afară, spre bătaia puștilor sau gonind fără sudoare iepurii, pe care i-a așteptat în mod tactic să se reîntoarcă singuri de după deal, căci le cunoaște obiceiurile. Toți vînătorii rămîn în admirație, pe cînd Kiki reamintindu-și numele-i de salon, „se așează popîndac în coadă și ridică lăbuțele dinainte", ca să-și primească din mîna stăpînului răs-plata : o bucățică de zahăr.

În blajina filmare cu încetinitorul a atîtor aventuri pe coclauri, cîinele și vînătorul formează o pereche omogenă, încălzită de aceeași împătımire a meșteșugului cinegetic, peste zările care-și apleacă ierburile în domoala suflare a vîntului de toamnă.

Alteori vînătoarea nu crește din plimbarea cu pușca a „cuconilor" cu tabieturi, ci se petrece ca în vremurile dintîi. În puterea nopții, lupul bîntuie turma de oi a lui Moș Pleșuv în lunca Siretului, nepotul moșului își pregăfăcînd de ocară pe cei patru dulăi voinici. Nepotul moșului își pregătește sulița și se bizuie guraliv să ucidă el însuși hoțul... Moș Pleșuv îi dă într-ajutor pe zăvodul cu nume de basm, Greu-Pămîntului, care n-are a se teme de vrăjmaș, căci a fost afumat, la naștere, cu pînă proaspăt de lup. Stăpînul îi pune zgarda cu țepi fioroși și vorbește

liniștit cu cîinele, dîndu-i sfaturile trebuincioase, cum să stea la pîndă cu băietanul. Moșul este deplin încredințat că dulăul înțelege omește totul, și vorbele și îndemnul, încît băiatul va să răpună numai-decît lupul. În crucea întunericului, Greu-Pămîntului simte fiara și o prăvale dintr-un salt, înțepoșînd-o cu ascuțișul cuielor de aramă înfipite în zgardă.

Tovarăș al acestui dulău cumplit se află Sărmanul, cîine de pri-pas la sărăcia bordeienilor din Ilișeni, care totuși împart cu el mămăliga cea amară a vieții lor. Flăcăul Niță Lepădat îl ia sub mîna lui, paznic al șoproanelor cu vitele boierului. Într-o noapte de vifor, aco-perișurile se prăbușesc peste animale și paznic, într-o urgie de grinzi și bîrne grele. Niță este zdrobit sub avalanșa de lemne și ar sîngera de moarte, dacă n-ar fi găsit la timp de un prieten și scos afară, la urletele jeluitoare ale Sărmanului. Încă o dată, prietenul patru-ped a simțit primejdia cea neagră și a salvat viața stăpînului cel pîndit de nenoroc. Această înfrățire de destine și cuget, între omul frămîntat de griji și cîinele care îi înțelege vorbirea și gîndește cum l-ar putea ajuta în viață, formează miezul de vrajă al povestirilor vînătorești ale lui Sadoveanu, partea de viață și murmurul de suflet care scînteiază mereu, din propria căldură.

O fotografie din 1955 îl înfățișează pe marele povestitor stînd în jilt, în brațe cu micul basset numit Dick. Poza urma să folosească unuia din fiii scriitorului la zugrăvirea unui portret în ulei, care însă nu a putut fi realizat.

Blajinătatea de bunic a lui Sadoveanu s-a vădit și în povestirile crescute din cea mai înduioșătoare temă literară : *prietenia copilului cu cîinele*. O nuvelă a lui Nicolae Gane istorisește cum cîinele Bălan, culcat lîngă patul unui băiețaș de școală, îi alungă de sub frunte insomnia iscată din teama întunericului și coșmaruri. Sadoveanu își apleacă drăgăstos condeiul peste o dramă familială, zguduitoare prin ecoul nefast produs în inima copilului. „*Dumbrava minunată*“ constituie o demnă replică românească la cartea „*Sans famille*“ a lui Hector Malot. Lizuca, fetița oropsită în fiecă zi de hapsîna ei mamă vitregă, își caută un drum spre bunicii ei de departe, pentru a găsi acolo mîngîierea necesară acestei vîrste. Tovarăș, prieten și protector îi este cîinele Patrocle, nume-simbol al prieteniei dusă pînă la moarte. Este doar un cățel de talie mai răsărită, dar o va conduce pe nevinovata fetiță prin pădurea cu vălătuci de întuneric, în care piticii și uriașii basmelor se joacă sub frunzare și te privesc din negură cu ochi de licurici. De ar fi numai atît ! Dar fantomele se adună din beznă și își

întind amenințător ghearele lor descărnate, ca de Baba-Cloanța, pe cînd zmeii şuieră din vîrfuri de copaci. Copil și cîine se strîng alături, își vorbesc cu voce tare și se înțeleg ca în basme, iar în miezul primejdiei își aud gîndurile țipînd de teamă, rătăciți printre arbori-stafii și tufișuri-spaime. Imaginația prigonitei fete este înfrigurată de amintiri crîncene, cînd mama vitregă își întindea spre ea măturoiul cel usturător, de Mumă a Pădurii. Cîinele Patrocle o îmbărbătează mereu, ca un frățior mai vîrstnic și înțelept, care nu se teme de nimic. Acest Făt-Frumos patrupeș alungă doar cu vorba-i fantomele și balaurii din întuneric și aduce liniște în inima Lizucăi, pînă ce se face ziuă în duminică și peste răutatea omenească. Cîinele Patrocle nu este un figurant, în povestire, ci un personaj întocmai ca și fetița. În pagini îi auzim răspicat replicile și îi cunoaștem gîndurile, spuse clar cu privirea sau cu urechile. Încrederea Lizucăi — și a tuturor copiilor din lume — în prietenul acesta cu ochi blînzi și suflet de viteaz ascunde taina apropierei de totdeauna dintre copil și cîine, ca într-un crîmpei de Eden.

Frate mezin cu Patrocle, dar în ipostaze mai veridice, scoase din frămîntarea școlarilor cu manualele, este cățelul Gică din cartea lui Mircea Sântimbreanu „*Aducătorului mulțumiri*”. Gică este „un cățel vioi-spirit, cu care te joci ore în șir și te însoțește ca o umbră”, un prieten de la sine înțeles al acestei vîrste încercată de grele teoreme și calcule încrucișate pe pagini multe. Școlarul Biță dintr-a IV-a împarte cu el „timpul, mîncarea și patul”, iar în gînd îl înfrigurează străvechi nedumeriri : „ce-o fi în capul lui ăla mic și prost ?” Constrîngerea lecțiilor pentru a doua zi, clătinată de primăvara care cheamă afară ca și de trebuința de conversație a elevului, se relaxează iute sub întrebările cățelului cu care ai atîtea de discutat. Spiridușul acesta e fericit, căci nu este amenințat cu catalogul de nimeni. Cu umor subtil distilat în frază, scriitorul notează convorbiri posibile și certuri probabile, între stăpînii cei mici și cîinele Gică cel oricînd gata la joacă, uneori doar pretext pentru ademenitoare lenevire lîngă manualul deschis. Dar mai presus de toate, Gică este imbold de minunare în fața enigmelor naturii, fie desghiocarea bobocului de floare, fie zborul policrom al fluturilor, sub soarele cald. Gică este un stimul de gîndire, o invitație să-ți răsfrîngi sufletul în ochii lui curați, sinceri și prietenoși. Cățelul acesta își schimbă chipul și numele, dar purtarea lui față de școlarii aflați în grea luptă cu învățătura și în ispită cu joaca rămîne aceeași : aparent prostuță, totdeauna în neastîmpăr și uneori surprinzătoare prin „cugetările” comunicate cu urechile, ochii și

coada. Adesea cățelul ne invită la îndreptări și autocritică : aflat în lesa scriitorului, „la prima plimbare din zi“, Gică observă cum o „fetiță fericită“ în drum spre școală, se complăce ca bunicuța să-i ducă ghiozdanul, punga cu gustarea din recreație, chiar și săculețul cu papucii de sport. Când scriitorul plănuiește cu glas tare să scrie o poveste despre „fundulița ca o floare de magnolia“ și obrăjorii ei care „plesnesc de sănătate“, Gică sare ca un pedagog moralizator și se împotrivește mîrîind supărat :

— „Nu ! Să nu scrii. Nu vezi cum îi duce bunicuța toate în spate, gîfîind obosită și tristă ? Să nu scrii despre ea, auzi ?

— Bine, Gică, n-am să scriu“.

Sfătos ca un bunic, autorul își ia de mîină prichindeii sau băietanii lui cititori și, cu ajutorul cățelului Gică sau al altor micuți prieteni ai copilăriei, ne învață în aceste micro-fabule, iarăși, respectul cuvenit bătrînilor, bunele deprinderi, silența la școală — frumuseți morale pentru care scriitorul nu pregetă să invoce uneori mărturii de proverbe și dictoane antice.

Apropierea sufletească dintre vîrsta școlarilor și cîine este zugrăvită și în nuvela „Ciobănilă“ a lui V. Voiculescu. Cîinele ciobănesc Samson, puternic cum îl indică numele, s-a îmbolnăvit de jigo-die, încît păstorii aflați în transhumanță sînt nevoiți să-l lase în grija unui gospodar, într-un sat oarecare. Dulăul biruie boala, iese pe ulițele satului și se învîrtește în jurul școlii, uimit că vede atîția „miei“ sub veghea părintească a ciobanului cu cravată. Firește, joaca cu „mieii“ se încinge repede, dar la modul prelung, încît directorul trebuie s-o mute de sub ferestrele de clasă în vatra satului, pînă pe la casa fiecăruia. În capul dulăului, totul este o fermecătoare substituie de planuri, în care satul nu poate fi decît o stîină mai mare, iar mieii poartă ghiozdane la șold. În adînc, nuvela poate însemna glorificarea legăturii dintre sufletele nevinovate, începutul în inocență al prieteniiilor lumii.

În preajma celor mari, cîinele este, cel mai adesea, un stimul al gîndirii, un ajutător al muzei, care își împletește răsufierea cu adierea nevăzută a inspirației. Aspectul este surprins cu iscusință de Geo Dumitrescu în poemul „Cîinele de lîngă pod“. Dacă nu ar fi rătăcit din Parnas, cîinele ar părea vagabond, căci „este un dulău mare, voinic, ciolănos, cu blana roșcată, de care atîrnă, ca niște medalii ale mizeriei, potloage mari de pîslă murdară, cu nămol și ciulini“. Ni se zugrăvește o întîmplare ciudată, ambiguă, al cărui tîlc este îngreunat pînă aproape de finalul poemului. Ar fi vorba de o aventură

pe bicicletă, cu începutul la un pod de intrare în cetate. Numit Degringo cît să nu bănuim nimic, cîinele pare într-adins trimis de muze să se ia după biciclistul-poet, care trecea peste acel pod arcuit ca între două părți ale viețuirii sau poate între două vocații. În zadar vrea poetul să scape de insistența mută a acestui cîine fatidic : nici respingerea blîndă, nici insultele nu izbutesc să-l alunge. Pînă la urmă se lasă învins de atîta perseverență și acceptă prietenia du-lăului, dar cu un scop precis : „să-l asmută spre stele, să meargă la vînătoare împotriva inerției și a beznei, la zbor către steaua adevărului“. Este un țel de erou solar transpus pe pămînt, pentru că „lupta cu inerția“ implică în miez avînturi juvenile de Hercul, pornit liric la asaltul stelelor. Poemul se încheie clar : „Fii bine venit în viața mea !“ Un critic (127) ar vrea să vadă în cîinele Degringo „simbolul conștiinței, vigilența spiritului lucid asupra aventurii existențiale“. Nimic fiind dovedit, totul este posibil. În numele-i încifrat, Degringo ar putea sugera eventual degradingolada spiritului uman, lipsit de schelăria morală a unui crez sau de „vigilența spiritului lucid“. Din toate acestea, însă, poetul se salvează grație noului său prieten care îl cheamă spre culmi de cer, la „vînătoare contra beznei“. Nerostitele întrebări ale lectorului se sting în fața explicației finale, cît se poate de limpede :

„Căci cîinele Degringo / se află acum, credincios, nedespărțit, / lîngă ușa mea, / poate că chiar undeva în mine...”

Pătruns în sufletul celui îndrăgostit de muze, cîinele-prieten îi deschide larg ușile inimii, pentru ca mesajul generos să facă omenirea mai bună, prin rodnicia frumosului. Este ceva ireversibil, căci inscripția „Nu intrați, cîine rău“ nu va apărea nicicînd, la ușa unde migălește în farmec condeiul. Poetul își proclamă implicit aderența la adevăr, la starea de grație pe care i-o procură tonica prezență „înăuntrul lui“ a acestui cîine-Patroclu trimis de muze. Să considerăm deci poemul, și personajul patruped din el, un elogiu al fidelității și prieteniei, revenire la starea dintîi a creației poetice : încrederea în frumusețea și sinceritatea prieteniei, în idealurile ei de umanitate.

O semnificație cumva înrudită are și cîinele Stolț („mîndrul“) pentru arhitectul Ioanide din romanul lui George Călinescu, căci este un „asistent activ“ al acestui intelectual creator de palate, ca Fidias. Arhitectul susține convins că Stolț posedă „o concepție de viață“, în-cît a devenit o „personalitate“, dar numai cînd este în compania oamenilor. Umanizarea cîinelui este împinsă dincolo de margini și cu

insistență : Stolț detestă vecinătatea confrăților-cîini și se complace „în reuniuni de salon, în care el privește toate fețele, adevărat deliciu de monden“. Autorul depășește orice s-a scris anterior despre inteligența cîinelui, iar destinderea glumei nu apare nicăieri. „Totul pentru Stolț este a fi om și cînd vrea să fie convingător în solicitații, merge în două picioare și trage de braț cu laba, omeneste. Fără canapea, fără fotolii e stingher“. Ni plus, ni moins ! Cîinele „are“ înalte cunoștințe de arhitectură, de vreme ce el „aprobă dînd din coadă macheta arhitectului Ioanide“. Așadar el stimulează pe arhitect în muncă și creație, căci altfel acesta nu ar mai obține cuvenita aprobare caudală. Să conchidem că Stolț este un cîine aparte, un cîine-minune, „motan-încălțat“ al speciei, în care cu greu mai putem identifica pe candidul și modestul Fido al lui Lamartine, reazim sufletesc și ostrov de inspirație pentru poet.

Cîinele de curte revine în paginile literare adesea, mai ales cînd scriitorul e sincer cu sine însuși. Odobescu își oprește din scris pana și ne anunță cu bucurie că „a fătat Capișoana, pe un mindir de paie, în curte“. Scriitorul iese afară și privește îndelung „grămada de cățeluși mici cît pumnul, unsprezece bursucei, care se zvîrcoleau, chițăind și mierlăind, sub ugerul mamei, unii negri, alții murgi și alții bălțați“. După ce „face parte dreaptă și hingherului“, acest „vînător de artă“ pune în alegerea cățeilor de prăsilă știința cinegetică, învățăturile și povețele din tratatele antice despre cîini și începe să filozofeze, cu zîmbet ascuns, asupra indicațiilor contradictorii despre felul cozii, aflate în acele tratate.

Multora paznicul casei le aduce aminte, prin lătrat vigilent, de rostul lor ca gospodari, de liniștea bătăturii și de aromele grădinii de legume, încinsă vara în bîzîit auriu de albine. Alteori strofele vorbesc parcă de trebuincioasa tovărășie a cîinelui care, în legănarea domoală a cozii și zvîcnirea urechilor, știe să pună întrebări ori să alunge de sub frunte roiuri de gînduri, felurite îndoieli ce se cer risipite. Veghetor al casei, micul patrupeț este în final un leac de singurătate, care tonifică sensibilitatea condeiului. „Hoțul“ a orbit, surpat de bătrînețe, dar grija pentru el rămîne întreagă, umezită de milă pentru nefericirea care l-a ajuns :

„A orbit de boală grea / Hoțul tatei și-aș fi vrut /
Să-i gălesc un leac, ceva. / Nici un vraci nu l-a avut.
N-am aflat nici un spițer / Nici la tîrg și nici în cer“.

Deși acum nu mai este folositor, cîinele nu este alungat, nici vorbă, ci îngrijit cît se poate. El a devenit un fel de bunic al casei, drag și neputincios. Îndelunga lui orbecăire în întuneric naște în

ochii tuturor lacrimi, o tristețe amară, oglindă întoarsă a bucuriei de
pînă acum a stăpînului :

„De vreo șase ani sau șapte, / Ochii-i zac, peceti de noapte /
Și-ngropat în gol cu totul / Cată cu nasul și botul. /
Uite-l, dibuie și parcă / A zări nițel încearcă / (...)
Prieten bun, un porumbel / Doarme în coteț cu el“.

(T. Arghezi — *Inscripție pe cotețul lui Hoțu*)

Invocarea simbolică a prieteșugului între imaculații porumbei
și ființele bătăturii pare un pretext pentru a sugera armonia ede-
nică între făpturile pămîntului, lucru folosit și în alte versuri. Du-
lău, „paznic bun și cîine rău“, prînzește împreună cu vrăbiile, care
se reped în mare gălăgie asupra mîncării aduse în troacă :

„Urișul negru știe / Că a pus tovărășie /
Și cu vrăbioii hoți / Mămăliga pentru toți. /
Și, gingaș cum nu se poate / Le-a lăsat-o jumătate“.

(T. Arghezi — *Inimă de cîine*)

Alteori, însă, paznicul e ferecat în lanț. Drama cîinelui căruia
stăpînul i-a suprimat libertatea și l-a uitat, nepăsător, în cătușe este
un prilej de compătimire, de întristare. Firește, bietul prizonier nu
se află în curtea unui țaran gospodar cu suflet simțitor, ci a fost
aruncat de soartă printre bogătanii lipsiți de inimă :

„A mîrîit un cîine... / Cerea poate pîine, /
Poate libertate, poate apă / Căci l-au uitat ca pe-o otreapă.
De mult nu l-au mai lăsat din lanț. / Stăpînii și slugile /
Își încălzesc lîngă sobă glugile. /
El stă în frig. / Ghemuit ca un covrig !“

(C. Nisipeanu — *Cîinele*)

Antiteza de mai sus invită la blîndețe, la comportare umană față
de paznicul bătăturii. Sînt uneori împrejurări în care nu e nevoie de
imaginea lanțului pentru a sugera necesara milă umană pentru făp-
turile naturii. Iată, un cîine își sfîrșește singuratic puterea și zilele
„la postul său“, într-o curte din care inima stăpînului a dispărut de
mult. Tabloul zugrăvit cu sensibilitate este zguduitor, în proiectarea
lui în zarea omenească :

„Stă singuratic cîinele. De pază / Nu știe cui, pe la amiază (...)
Gerul îi ustură urechile, laba / Nevinovat, neîndurat și degeaba. /
Carnea, vlaga, zgîrciul, pe de-a-ncetul / I le-a mîncat și mistuit
scheletul.“

Barba aspră i-a crescut, zbîrlită. / Vocea scrișnește isprăvită. /
Și-a purtat, ocărîte, oasele / Pe la toate ușile și casele (...).“

(T. Arghezi — *Stă singuratic*)

În liniștea gospodărească a Mărțișorului, împărțit între bucurii și tristeți, Arghezi e liric și consecvent în păreriile despre cîinii care îi păzesc bătătura și grădina. Chiar și atunci cînd fostul monah de la Cernica se ceartă duhovnicește cu sufletul lui împătimit de lume, metafora folosește, fără vrere, tot imaginea cîinelui, spre a putea sugera după cuviință fidelitatea și nedezipirea prietenilor :

„Sufletul meu e cîine credincios.
L-am dezlegat adeseori din lanț.
Adeseori din cușca lui l-am scos
Și l-am tîrît pînă la șanț.
Pînă la șanțul întăririi mele,
Ca să-l înec în zmîrcul dintre stele“.

(T. Arghezi — *Cîinele sufletului*)

Fidelitatea pînă la moarte răsare ca un ecou al unor poeme antice, în unele versuri. Soldatul căzut în război este însoțit la groapă de cîinele lui devotat, care îl plînge „ca pe un frate“, apoi rămîne de veghe „la locul de jale“, uitînd de foame și răpus de durere, pînă ce și el moare :

„Dar în dimineața acea viitoare,
Pe cînd se deșteaptă omul muncitor,
Zăcea lîngă groapă, mort de întristare
Cîinele Azor !“

(Gr. Alexandrescu — *Cîinele soldatului*)

Alteori, deși veghează cadavrul stăpînului, cîinele gîndește la pedepsirea nelegiuitului care l-a ucis. Este cîinele justițiar din „Baltagul“.

Cîinele-paria a stîrnit simpatii sau compătimire. De la Baudelaire, acest animal este privit drept simbol al libertății cu prețul mizeriei, un adept al independenței fie și înfometate, semn al unui tribut pentru neconformismul extrem. Poetul, împins în sărăcie de reaua orînduială socială, se simte atras de acest exemplu canin, pe care-l aplaudă cu însuflețirea deznădejdiei :

„Ce negru ești, drace ! Ai colții / Mai albi ca inima ei. /
Niciodată n-ai lîns botul țapilor, / Pisicilor ori altor mișei. /
Noi sîntem frați și regi / Între nebunii de jos.
Hai să ne urlăm libertatea / Și să roadem ultimul os !“

(Dimitrie Stelaru — *Cîini*)

Așadar, cîinele cerșetor la poarta tuturor, fără curte și fără culcuș, îi apare poetului sărac din vremurile trecute ca un coleg de destin, un aliat al nefericirii. Pentru plăcerea contrastului, alt poet îl pune pe vagabond alături de „cățelușă parfumată, igienic spălată cu șampon pentru blonzi”. Pasă-mi-te, domnișoarei i-ar place de „dulăul jegos, plin de purici și de sentimente neexprimate”. Prejudiciile burgheze, în cazul de față stăpîna la fel de parfumată a cățelușei de lux, tulbură înfiriparea idilei canine, în timp ce destinul, ca un hingher cu laț de ecarisaj, pîndește din umbră :

„Ah ! scîncetul lui, deznădejdea pustiitoare,
depărtarea chemîndu-l discret
și hingherii trecînd pe șosea, cîștigîndu-și pîinea“.

(M. Micu. — *Poem despre un cîine*)

În alte strofe, simpatia pentru cîinele-paria este mai sinceră, înduioșarea pare autentică, iar mizeria în care au alunecat amîndoi este denunțată ca o nedreptate. În planul sensibilității umane, această stare ar putea fi și consecința înstrăinării sufletești :

„Și ei îți frîng spinarea cu zăbrele
Și-n propriul sînge vor să mi te spele,
Mănuși să fii și să te dea la shop (...)
Așa ni-i soarta noastră de străini,
Tu, cîine șchiop, fost animal de rasă,
De lovituri mortale să fim plini
Și, hăituiți, să ne simțim acasă“.

(Adrian Păunescu — *Cîine șchiop*)

Simbolul cîinelui rătăcit la oraș poate că sugerează drama mai vastă a dezrădăcinării, Anteu desprins de atingerea tonică a mamei lui. Coborît întîmplător din munți, cîinele sfîrșește dezolant pe un maidan al declăsării, al neadaptării. Cîinele simte gheara pierzaniei, în vreme ce nostalgia munților îl apasă obsesiv și inutil :

„Stăpînul trist îl fluieră din munte,
Dar el n-aude : înfășat în fum
E vagabond și e pierdut acum.
Cărările-s străine și sînt ciunte“.

(N. Gr. Mărășanu — *Un cîine alb aleargă prin oraș*)

Dar... parcă nu e cu putință ! Cîinele cel credincios vetrei, tîrlei și pădurii, să-și piardă, oare, iremediabil instinctele, iubirile și me-

moria pe niște strîmbe străzi de tîrg ? Cineva și-l închipuie frămîntat în coșmar de dorul reîntoarcerii :

„E hărtănit, iar labele-i sînt roase
De-atît amar, în goana după oase.
Căzut în praf, visează-n noaptea lungă
Un cînt de munți, de fluier și de strungă.
În ochi roiesc păreri de rău, fantasme...
Poate străvede cîini viteji din basme
Și-n zvonul stins, de stîină și de oi,
Miroase-n gînd cărarea înapoi...”

(Aristide Popescu — *Întoarcerea*)

Motivul cîinelui vagabond, glodurat și mizer, slăbănog și hămesit la culme, a fost folosit într-o vreme pentru a sugera mizeria mahalalelor, ca o icoană întoarsă a sărăciei. În romanul „Groapa”, cîinii vagabonzi se adună în rîpile galbene pline de gunoaie, urlînd a jăle, sumbre fantome patrupede, spectre ale foamei. „Landra” de cîini flămînzi care cutreieră pe alocuri, în proza lui Zaharia Stancu, îi iese mereu în cale, simbolic, copilului Darie, odraslă necăjită, procedeau literar pentru a îngroșa pasta grea de culori galbene, care vor să redea cît mai expresiv imaginea satului ajuns în sapă de lemn.

Mai veridică pare zugrăvirea suferințelor mulțimii pe fundalul întunecat al războiului, cînd simbolul folosit este năvala unei haite hămesite asupra unui hoit, ca într-un sfîrșit a toate :

„Cîini urlînd a pustie s-au repezit
Atac în pîntecele unui cal putrezit,
Sub coaste botul și labele au săpat,
Curînd ciolane albe au lăsat,
Iar căpățîna lungă și albă a rînjit”.

(Adrian Maniu — *Seară neagră*)

Moartea cîinelui este o temă literară de mare tensiune, umezită de lacrimile cernelii, deseori înălțată prin sinceritate și participare. Poemele acestea par monumente de tăceri funerare, lîngă groapa celui care ne-a apărat avutul casei și liniștea sufletului. Bătrînul ogar Castor, altădată ager partener de vînătoare, urlă acum prelung, plîngător, în chinurile bolii din urmă. În mintea stăpînului, vechile întîmplări de vînătoare se răsucesc ca o trîmbă de fum greu, sporindu-i întristarea și ezitățile. În final, Brătescu-Voinești îi scurtează milos suferința cu un glonț de armă, dar apoi „cu toții plîng pe tăcute moartea lui Castor”.

Și țăranul plînge de-a binelea, atunci cînd cîinele cu care a împărțit necazurile trage să moară. Este jeluirea la căpătîiul unui tovarăș cu care ai vorbit mereu, despre soartă și muncă. În schița lui Al. Cazaban, „O gură mai pușin“, copoiul Grivan a îmbătrînit și „nu mai e bun de nici o treabă“. Grijulie și cumpătată, țăranca vrea „să economisească mămăliga“, puțină și greu de agonisit, dar bărbatul ei, Năstase, nici nu vrea să audă. Cînd bărbatul e la muncă, socrul, hapsîn și hotărît, leagă cîinele cu o frînghie și-l leapădă hăt departe, să i se piardă urmele. Întunecat la cuget, Năstase pleacă din zori să-l caute peste tot, în satele învecinate. Între timp bătrînul copoi s-a tîrît cu greu, bătut și zdrobit, să poată muri „acasă“.

Așa se poartă omul-frate, omul-prieten, căruia cîinele i-a fost paznic al vetrei și părtaș de amărăciuni. Să amintim însă și de omul-hain, cel care ca băietan a dat cîinii în tărbacă, iar mai apoi i-a ochit cu pietre, fie numai din stupidă distracție. În schița „Cîinele“, Sădoveanu ne conduce pe o stradă de tîrg prăfuit, locuită numai de „familii cumsecade de funcționari“. Un cîine vagabond, rătăcit pe acolo cu limba atîrnînd de zăpușeală, stîrnește bănuiala că ar fi turbat. Este o simplă ignoranță, căci animalul acesta nu are glande sudoripare, pentru a putea să transpire. Dar bravii familști nu au timp de gîndire. Ei se reped în uliță cu bîte și pietroaie, încît bietul cîine nu are scăpare din această noroioasă erupție a urii. Satisfăcuți de sîngele stîlcit în stradă, tîrgoveții-funcționari se întorc senini la pruncii lor, convinși că au făcut un lucru civilizat.

Peste cadavrul martirizat se apleacă însă poetul, cu lacrimile de rime ale unui epitaf lung. Iată, la marginea unui lan de grîu verde, se topește încet sub roiul de muște hoitul bătrînului paznic al casei. Contemplînd în reculegere cîinele mort, condeiul învăluie urîtul privelistii în jocul de funigei al metaforelor. În rime plutește pretutindeni, în reflexe stinse, tristețea și compătimirea :

„I-a rămas un ochi deschis, ca lacul muntelui,
de la țărml pupilei către apusul soarelui
aleargă pălanjenii să țeasă pînzele de pradă,
în pîlnia de gramofon a urechii“.

Natura își deretică singură cotloanele, încît descompunerea hoitului este împinsă, treptat, pînă la înălbirea oaselor, în curînd simple fluieri de piatră prin care va cînta tărăgănat vîntul, pe cînd vertebrele poate vor deveni „mosorele“ în joaca unor copii, pe cîmp. Un vâl diafan de flori stilistice acoperă purificator cadavrul, ajutînd la proiectarea în zarea frumosului a acestui capăt de drum atît de trist :

„Cîinele din lanul de grîu / Lădiță cu scule pierdute ;
Nu va mai veni nimeni să-și adune jucăriile de piatră,
mărgelele din care-a tras idolul
de și-a cusut armura și ciorapii de zale !”

(Ion Gheorghe — *Cîine mort*)

Viața însă se primenește neconținut, azvîrlind miasmele în marele văzduh. Iarba nevinovată a grîului, simbolul vieții, învăluie încet, virgin, purificator, jucăriile de os din trupul risipit al cîinelui, topindu-le peste an în matca naturii, care își născocoște începuturi curate din sfîrșitul tuturor fapturilor zămislite de ea...

Există însă uneori și răstigniri necesare, pentru binele mulțimii. În tulburarea razelor de lună ciocnite de aștri, cîinii pot prinde să urle sinistru, a turbare și moarte. Anticul remediu este sacrificiul canin expiator. Dar și în uciderea rituală a cîinilor turbați s-ar cuveni să plutească fumul de smirnă al compasiunii umane :

„Cu tristețe să-i omorîți, cu mîhnire.
Faceți-le mormînt, nu-i zvîrliți pe maidane.
Ei puteau fi prietenii voștri buni.
Ar fi lătrat bucuros, sărindu-vă în piept,
La întoarcerea din război, din pribegie,
Dacă în clipa cînd au venit pe lume,
N-ar fi intrat în conjuncție atîtea astre,
Aducătoare de nenorociri...

(Geo Bogza — *Cîini turbați*)

Aflat în ultima clasă de gimnaziu, Octavian Goga nu poate uita nefastă zi cînd cățelul Buflî a fost frînt în bătaie de copiii casei, pentru că se obișnuise a dijmui cuibarele de ouă. Zdrobit, cățelul a fost „slobozit de un vecin pe coastă-n jos, între răzoare”, căci milosul sătean nu vroise să-l omoare, cum fusese cerința bătaușilor. Peste vreun an, bietul cîine „se întoarce la ușa porții”, mînat de instinctul sigur al sfîrșitului. Mama se îndirjește să-l vindece :

„...Dar n-avea chip de vindecare
Și mi-a murit bietul tovarăș...
Aruncă leacurile mamă
Căci prea mi-e acru cerul gurii...
...E frig acum... Ce face Buflî
În groapa lui din colțul surii ?”

(Oct. Goga — *Buflî*)

Poezia tînărului de 19 ani este o floare de mormînt pentru căţelul martirizat şi spovedania tîrzie a unei năzbîtii copilăreşti răsucite în tragedie. Ea traduce, nu mai puţin, sensibilitatea poetului faţă de prietenul copilăriei, „bietul tovarăş“ faţă de care nu mai are cum să-i ceară iertare, decît prin intermediul muzei.

La mormîntul cîinelui drag întîrzie în reculegere şi Tudor Arghezi. Îl chema Pussy, semn că se răsfaţa lîngă masa de scris a poetului, nu în bătătură. Picăturile de cerneală sclipesc trist sub condei, ca o rouă de amintiri şi lacrimi. Sîntem nedumeriţi : a murit un biet cîine — sau copilul din flori al unei muze ? Să mai citim o dată :

„Uimirea că totuşi el a murit pentru totdeauna, că nu o să-l mai întîlnesc ascultîndu-ne pasul, doare. La masă nu mai pot să stau decît cu picioarele zgîrcite sub scaun, atent să nu lovesc amintirea cîinelui care aştepta la toate prînzurile, la picioarele mele... Ne împăcam aşa : el surîdea din ochi şi legăna coada, eu îl puricam la rădăcina nasului, îi morfoleam urechile ca pe nişte zdrenţe mari de catifea... Din acest exemplar genial ă rămas un mormînt învelit în frunze gălbui !“

(T. Arghezi — *Moartea cîinelui*),

Am trecut fugar, în pagini, cîteva frămîntări literare inspirate din alăturarea sufletească a omului cu cîinele-prieten. Adăugate atîtor alte realizări similare din literatura noastră, exemplele citate scot în lumină sensibilitatea la temă a condeierilor şi duioşia, reînoită mereu, în sufletul lor, prin fidelitatea, devotamentul şi inocenţa acestui animal în stare să adune hora muzelor...

CIINELE ÎN ARTA PLASTICĂ

„Nu pot să spun de fiecare-n parte,
Căci fapta-i iute, scrisu-n schimb greoi !“

(Dante — *Infernul*, IV, 145)

Pe pereţii grotelor, omul dintîi a desenat, la lumina bolnavă a faclelor, animale şi scene de vînătoare din care nu lipseşte cîinele. Desenul din peşteri era o rugă a stomacului flămînd, o vrajă pentru a atrage animalele bune de mîncat, o incantaţie-blestem pentru pironirea vînatului în săgeţi, cît de curînd. În frescele din masivul sahariian Tassili, vînătorii fugăresc bovinele sălbătice cu arcul şi cîinii.

Sportul imperial al vînătorii a impus ca model artiştilor plastici frumuseţea cîinelui, încît către anul 3000 î.e.n., faraonul Antifaa al

II-lea era înfățișat pe stela funerară însoțit de patru câini de rase diferite, între ei fiind ogarul și câinele de pază. Asiro-babilonienii și basorelieful lor monumental orientează arta spre adevăr, iar desenul către naturalețe. Apare acum câinele de luptă, voinic, musculos, cu capul masiv și fălci puternice. În basoreliefurile palatului din Ninive, regele Assurbanipal vinează ajutat de enormii câini moloși, ținuti de curteni în lese groase ca niște frânghii. Contemporan cu ei, deci vechi de aproximativ 3 000 de ani, este celebrul „Câine de la Lycopolis”, monument funerar în piatră, expus acum la muzeul Luvru. De o magistrală iscusință, acest câine modelat în poziție șezândă are o puternică expresivitate și sugerează o reculegere calmă, potrivită cu liniștea templelor lângă care era ridicat.

Mitologia greacă, lipsită de speculații spiritualiste, a acordat un loc important câinelui. Reprezentarea lui în manieră realistă era mai atractivă pentru mulțime decât figurinele diforme ale vechiului fetișism animalier. Artă plastică a introdus câinii în celebrele vânători ale eroilor legendari, precum și în grupuri statuare, în reliefuri pe frize, pe sarcofage sau în picturile vremii. Meleagru, Acteon și Adonis, Cefalus și Ulise au fost pictați pe ceramică în lupta cu mistreții sau lângă câinele lor. Dulăi masivi din aur și argint păzeau palatul lui Alcinou, în Odiseea, iar perfecțiunea lor nu a putut fi atribuită decât zeului-meșter Hefaistos. Un alt câine turnat în aur păzea templul lui Zeus, în Creta. Frize de temple, metope, statui împodobesc cu scene de vânătoare și câini legendari palatele ridicate zeilor sau puternicilor lumii. La Marele Altar al zeiței Athena de la Pergamon (în prezent la Berlin) lupta olimpienilor cu giganții arată cum câinele zeiței a doborât la pământ un gigant și i-a înșfăcat țeasta în fălcile lui enorme.

Câinii demoniaci, mai ales Cerberul și Orthos, ilustrau vasele de ceramică prezentând, de exemplu, muncile lui Heracle, erou național grec al antichității. În scene cinegetice pictate pe astfel de vase, ni se înfățișează vânătorul, câinele și prada, de obicei iepuri atârnați de o prăjină, semn că dibăcia omului egala finețea mirosului ogarului său.

Artiștii sculpturii antice atingeau uneori perfecțiunea. O statuie în marmură, înfățișând ogarul unui anume Alkimenos, fusese dăltuită cu atîta naturalețe, încît o epigramă (3) scrie că „sculptorul Leukon a fost rugat să poruncească ogarului s-o ia la fugă” (VII, 175). În temple grecești, Pliniu cel Bătrîn a admirat câinele sculptat de faimosul Myron precum și un grup cinegetic a lui Lysipp, reprezentînd haita de câini și vânătorul în acțiune (cap. XXXIV, 14). La Herculaneum s-a găsit vestitul grup în marmură reprezentînd un cerb

încolțit de patru câini, toți în poziții extrem de variate, pline de forță, naturalețe și mișcare, într-o perfectă proporționalitate a formelor.

Și în pictură artiștii antici abordau teme de vastă desfășurare, cu multe personaje, presupunând o iscusită viziune de ansamblu. În secolul al V-lea î.e.n., pictorul Polignothos din Thasos zugrăvise pe panouri de lemn panorama vestitei bătălii de la Marathon, din care nu lipsea câinele luptător, cel intrat în legendă.

Artiștii etrusci sau romani au înfățișat câinele în scene de vânătoare, în fresce și mozaicuri, în picturi pe pereții mormintelor, basoreliefuri pe sarcofage și arcuri de triumf, chipuri pe medalii sau monezi emise de atâtea cetăți antice. Pliniu cel Bătrîn a văzut la Roma, în templul Junonei, statuia de bronz a unui câine lingându-și rana, capodoperă de a cărei păstrare paznicii clădirii răspundeau cu capul.

Prin perfecționarea meșteșugului artistic, gama subiectelor care includeau câinele s-a lărgit, s-a diversificat în preocupări, a câștigat în ce privește analiza psihologiei patrupedului. Pictorii din Quattrocento, ca Uccello, Pisanello dar mai ales Piero di Cosimo, au integrat câinele nu numai în decorul operei, ci și în frământarea sufletească a personajelor. În tabloul „*Moartea Procrizei*”, Piero di Cosimo alătură câinele Lelaps la veghea înlăcrimată a zeului Pan, îngenunchiat lângă trupul ucis al vânătoarei de legendă.

Maestrii Renașterii au zugrăvit câinele conform cu moda epocii lor, punându-l ca un juvaer viu lângă făptura de bogate frumuseți a femeii. Zeițele Olimpului se desfac din puținele falduri ale veșmîntului și, uitînd crunta pedepsire a lui Acteon, se arată în nud privirii pămîntenilor, spre a li se contempla perfecțiunea. Dacă Giorgione o pictase pe Venus dormind, într-un peisaj de frumusețe selenară, Tițian, contemporanul său, o trezește din somn în interiorul unui dormitor elegant, într-un palat. Nudul zeiesc imită poziția din tabloul lui Giorgione, alăturîndu-i însă slujnicele necesare pentru eventuala îmbrăcare a zeiței. Surprinzătoare inovație, pictorul îi așează pe pat, încolăcit la respectuoasă distanță, un cățel de agrement, de parcă suava olimpiană ar fi o favorită regală oarecare, dacă nu chiar o parvenită din anturaj. Încîntat de îndrăzneala lui, Tițian reia acest motiv pictural în zugrăvirea legendarei Danae care, deși aflată în clipa voluptoasă a dragostei cu Zeus pătruns în încăpere sub formă de ploaie de aur, mîngîile în continuare, molatic și gînditor, un cățel culcușit pe pat. Zeițele lui Tițian nu mai au acea aură olimpiană care le distanța de lume, ci par niște domnițe ale epocii, carne înfiorată de nervi, cu ochii frumoși și duși departe, în așteptarea unui Făt-Frumos care trebuie să vină.

Paolo Caliari zis Veronezul, contemporan mai tânăr al lui Tițian, introduce câini chiar și în somptuoasele lui teme solemne, căci în tabloul „Nunta din Cana” un câine se află lângă masă, în prelungirea șirului de musafiri în haine scumpe. Alți trei câini iau parte la strălucitul „Bal la Curtea lui Henric al III-lea”. În tabloul înfățișând „Ospățul din casa lui Levi”, un cardinal în mantie roșie și-a întors fața de la Mesia, personajul central, și privește îndelung un câine care, în prim plan, la masa centrală, își așteaptă cuminte porția de hrană. Chiar și în baie, Suzana și-a păstrat alături câțelul, care latră înversunat la cei doi bătrâni insolenți, apărându-și stăpîna.

Moda câinelui pictural devine contagioasă, ciudat accesoriu al grației feminine, procedeul fiind adoptat și de maeștrii din școala flamandă. Rubens își introduce câinele favorit în tablourile din seria Mariei de Medici. La încoronarea mult râvnită de regină, ea primește în genunchi coroana din mâinile unui înalt prelat, sub privirile soțului defunct, dar, supremă insolență, în prim plan se zbenguiesc doi dulăi, dintre care unul se scarpină de purici cu nervozitate. Solemnitatea momentului este micșorată de acești doi câini urcați pe treptele altarului, în imediata apropiere a somptuoasei hlamide regale tivită în flori de aur. Rubens excelează în desenarea ogarilor, în redarea vânătorilor celebre ale legendelor. Mistrețul din Calydon se prăbușește sub o droaie de dulăi în mișcări nebune, rînjind cu colți fioroși, scenă de o nemaipomenită încordare a tuturor animalelor aflate în luptă pe viață și pe moarte. Abordînd același mit, Jordaens, ceva mai tânăr decît titanul picturii flamande, evită cruzimea încleștării, căci redă împărțirea prăzii și grupează câinii în preajma celor doi eroi-vînători, acum niște simpatici tineri rurali îndrăgostiți.

Pictura din secolul al XVII-lea se află în plină eflorescență de genii. În Spania, Velazquez va alia realismul cu ironia de fine nuanțe, punînd pe același plan regii și bufonii, infantele și cerșetorii, deșteptii tronurilor și idioții care îi distrau. Pictor oficial al Curții spaniole, Velazquez va ignora furia acestor înfruntări între câinii de vînătoare și fiarele pădurii. El va picta vînători nici măcar în haine de pădure, ci în costum elegant, în care pușca este doar un element decorativ, iar câinele un însoțitor menit să indice preocuparea de moment a înaltului personaj. Regele Filip al IV-lea, infantele Baltasar Carlos, infantele Fernando și mulți nobili ni se înfățișează, sub penelul marelui pictor, în calme plecări la vînătoare cu câinele alături, pozînd fără viață, fără mișcare, dar înzorzonați în costumele lor luxoase. Infantele Carlos Baltasar avînd numai șase ani, pușca lui este rezemată în pămînt ca un simplu baston, iar dulăul voinic s-a

alungit la picioare spre a nu distra atenția și stă absent, cu ochii închiși, cu o zgardă de sărbătoare pe măsura dantelei care mîngîie gîtul prințului bălai. Neputînd fi eliminat din tablou, cîinele a fost micșorat, ca trup și ca importanță, cît s-a putut mai mult.

Proslăvind cu penelul fastul „înțepenit” al Curții, Velasquez își rezervă plăcerea de a excela în arta portretului, apărîndu-și cît mai bine libertatea de creație și sinceritatea penelului, iar prin asta demnitatea personală. Dintr-un capriciu al regelui, a fost silit să picteze bufonii și piticii Curții, punînd însă în ei mai mult decît i se ceruse; el a revărsat peste urîtenia și ridicolul lor o undă de bunătate umană. Cum Velazquez nu se teme de adevărul fără fard, el adună laolaltă piticii, bufonii, curtenii, perechea regală și îi arată în haine luxoase, dar cu sufletul palid, obosit sau incert. După moartea bufonului, Don Antonio, Velazquez îl înfățișează în tablou singur, punîndu-i alături un dulău masiv. Amîndoi sînt disciplinați de gestul dominator al pictorului, care îl îmbracă pe bufon în costum flamand de mare șambelan al regelui, dar îi dă cîinelui mai multă vioiciune și demnitate decît bufonului, fapt ce ridiculizează odată mai mult solemnitatea grea a costumului și atitudinea lui de mare curtean.

La fel de veridic îi înfățișează Velasquez și pe copiii regali. El prezintă în atelierul său, în grup, infanta și domnișoarele ei de onoare („*Las Meninas*”), bufonul și cîinele, iar artistul, cu fața la șevalet, îi studiază pe toți cu privirea. Infanta pare o frumoasă păpușă lipsită de viață, strivită sub greutatea minunatei rochii ce poartă, în timp ce meninele au încremenit în reverență. În oglinda din fundul pînzei vedem pe rege și regină pozînd afectat. În dreapta tabloului, ocupînd loc prim, o pitică reușește să fie serioasă, dar un alt pitic strică toată solemnitatea scenei, căci împinge cu piciorul cîinele masiv, care rămîne totuși adormit și nepăsător. Numai artistul, în autoportret, își permite să fie calm, el-însuși, conștient parcă de perfecțiunea tabloului său, una din marile capodopere universale ale picturii.

În aceleași decenii, spaniolul Bartolomeu Esteban Murillo, „Rafaelul Sevillei”, va înlătura astfel de convenționalisme în artă și va așterne pe pînză scene de un crud realism, imagini concrete privind laturile mizere ale trăirii sociale, aducînd sub culorile calde ale penelului și alt fel de copii, cei mulți, săracii străzilor. Murillo va îmbina realismul sincer cu forța observației autentice, mărturia directă cu trăirea de zi cu zi. Drama sărăciei, copilăria murdărită de zdrențe, pîndită de foame, infestată de păduchi și clătînată de deznădejde va găsi în Murillo penelul curajos și genial care să spună adevărul, în culori, dar necolorat. Prin contraste de umbre și iluminări de suflet, Murillo va revărsa înduioșarea iubirii peste atîtea

chipuri de copii decăzuți, cerșetori zdrențăroși, dar mândri în murdara lor goliciune. Nicăieri în aceste talouri nu lipsește cîinele, ca simbol al inocenței, sincerității și camaraderiei. Artistul nu ascunde sub poleiala artei mizeria străzii și dezvăluie implicit decrepitudinea unei orînduiri sociale care distribuie celor mulți foamea, lipsa, sărăcia. Absorbită cu totul, bunica a lăsat deoparte furca de tors lînă și își curăță de păduchi nepotul, „căutîndu-i în cap“, în timp ce micuțul înfulecă hulpav o bucată de pîine goală, spre care rîvnește și cățelul cu care se joacă de zor. Foamea, ca simptom dominant, apasă și tabloul în care mîncătorul de plăcinte prelungește înghițirea bucății, în timp ce cîinele o contemplă fără speranța de a căpăta ceva. În celebrul „Băiat cu cîine“, atmosfera pare mai senină, dar numai fiindcă nu e nimic de mîncat : coșul e gol, iar gestul și zîmbetul băiatului par a convinge cîinele că viața poate fi trăită și pe nemîncate. Este un naturalism atenuat de umor, cu o anumită voioșie în mizerie, superioara ironie a săracului care își adună din nimic stropul de resemnare care să-l mențină la suprafața vieții.

Școala franceză, dominată în epocă de Oudry și Desportes, va rămîne mult timp tributară fastului seniorial și va înfățișa Curtea și preocupările ei, eroismul în dantelă sau platitudinea cavalcadelor vînătorești ale lui Ludovic al XV-lea. În Anglia, William Hoggarth se va înfățișa în autoportret alături de cîinele său Trump, orientînd penelul spre viața omului mijlociu. Snyders ilustrase, cu cîteva decenii înainte, arta „portretistică“ a cîinelui, pictînd cearta pentru os a dulăilor, asaltul furios asupra mistrețului și multe alte scene în care cîinele își arată colții sau curajul, în toată frumusețea făpturii lui suple și energice.

Thomas Gainsborough, marele portretist englez al secolului al XVIII-lea, va picta nobili luxos îmbrăcați, mândri și cutezători, conștienți de rangul lor social. El le va pune alături, pentru sporirea distincției, cîinele preferat, în atitudine cuminte, demnă. „Doamna Mears“ se plimbă la pas, frumoasă, într-un parc de paradis, iar cîinele o însoțește, într-o atitudine solemnă, de paradă, care îi răpește orice naturalețe. Spaniolul Francisco de Goya, pictor al Curții, va continua pasiunea lui Velazquez pentru portret, dar va zugrăvi și cîini de vînătoare singuri, vînătorii fiind sugerați numai de puștile încrucișate alături. Un „cîine roșu“ cu aspect exotic va sta de pază lângă frumoase tahitiene ale lui Gauguin, nuduri de aur masiv și aramă, peste care tronează flori galbene și roșii, ca în Eden.

Am lăsat la urmă pe marele artist al portretului canin, englezul Edwin Landseer, excelent desenator, fin psiholog. El a pictat cîini de toate vîrstele, căutînd să le pătrundă sufletul, starea de spirit, ca

unor „candidați la umanitate“. Fetița pietrarului a venit cu mîncare la tatăl ei, împreună cu cățelul-protector, poate chiar călăuză. În alt tablou, un cîine privește grav, cu demnitate, din pervazul cuștii sale, iar alături o pisicuță se înghesuie numai ca să-și poată arăta cu impudoare limba. Un celebru portret canin are titlul „*Un distins membru al societății umane*“. Vigoare în trăsături, căldură în culoare, sensibilitate a penelului, expresii și fizionomii canine pătrunzătoare, redată sentimental, cu o inimă înțelegătoare și plină de iubire pentru cîine — acesta este meșteșugul lui Landseer, pe care mulți pictori vor încerca să-l imite în zugrăvirea privirii și a sufletului cîinelui.

Să mai notăm, pentru originalitatea lui, tabloul lui Picasso din perioada roză : un băiețel plătînd, cu aer preocupat, subțire și bolnăvicios, își mîngîie cîinele-prieten. Tema prieteniei dintre adolescent și cîine integrată în peisajul sufletesc mioritic, este ilustrată și în seria *ciobănașului cu cîinele*, capodopere de pictură ale lui Nicolae Grigorescu. Epopeea picturală a cîinelui e însă mult prea vastă pentru a încerca un rezumat al ei, aici.

SEMPER FIDELIS

CÎNELE ÎN BASMUL ROMÂNESC ● SCRITORI ROMÂNI ȘI CÎNELE DRAG ● SEMPER FIDELIS

CÎNELE ÎN BASMUL ROMÂNESC

„Vrei tu, cîine, să-ți sărut privirea
Pentr-un cer în inimă trezit ?“

(Esenin — *Fiul cîinelui*. Trad. G. Lesnea)

Experiența de viață și înțelepciunea poporului nostru au urcat virtuțile cîinelui pe bolta albastră a basmului. În țesătura acestor mituri destrămate, întîlnim foarte rar natura ambiguă a cîinelui, căci de obicei el atacă zmeii și scorpiile și numai în mod excepțional cîinele negru oferă uneori sprijin strigoilor, pentru scurt timp.

Prieten-salvator, sau răzbunător după moarte, al omului, este ipostaza cea mai semnificativă a cîinelui din basm. El slujește pe stăpîn cu credință și îi răsplătește bunătatea prin devotament. Mult știutor, adesea vizionar și profet, cîinele află uneltirile vrăjmașului și le zădărnicește cu colții. În basmul „Băiatul moșneagului și fata împăratului“, cei doi tineri vinează cu dibăcie prin păduri, unde întîmplarea face să cruțe de la moarte un urs, un lup și o vulpe. Drept mulțumire, fiecare din aceste fiare dăruie celor doi vînători buni la inimă cîte un cîine. Trei zmei îl atacă pe băiat, dar el ucide doi din ei, cel de-al treilea fiind închis în pivniță. Inima vînătoarei este însă slabă, căci se îndrăgostește de zmeul-prizonier și amîndoi pun la cale să-l ucidă pe micul Făt-Frumos. Noroc că șopotirea celor doi este înțeleasă de cîinii vînătorului și aceștia îl sfîșie pe zmeu, salvîndu-și stăpînul (54). O idee asemănătoare stă în miezul basmului „N-aude, n-a vede“ (colecția Sevastos). Aici, principiul răului este un lup fantastic, de care s-a îndrăgostit sora voinicului. Cînd lupul sare să-l sfîșie pe Făt-Frumos, acesta își strigă în ajutor cîinii, care îl omoară îndată pe lup.

În basmul „Cei trei fii de împărat“ (54), cîinii îl învie pe Făt-Frumos cînd, după ce a nimicit, ca Perseu, balaurul cu șapte capete, voinicul e ucis prin viclenie de un „cavaler roșu“, spre a-și însuși răsplata promisă lui de împărat. Impostorul este alungat de la curtea împărătească. De bucurie, fata „își scoate de la gît colanul și îl pune

pe grumazul unuia din cîini". În basmul „Ioviță Făt-Frumos" (col. Ispirescu), cîinii voinicului sfîșie scorpia care răpise și ascunsese inima „împăratului florilor", prieten al lui Ioviță. Într-o variantă, doi copii-vînători, numiți Măr și Păr, fiecare avînd cîte trei cîini, ucid în luptă zmeul, dar Baba-Cloanța, prin vrăji, adoarme cîinii unuia și îl ucide pe voinicul Măr. Celălalt însă zădărnicește vraja și asmute dulăii, care sub amenințarea colților constrîng vrăjitoarea să-l învieze pe eroul omorît prin perfidie.

Cîinii albi ai zînelor, amintind pe cei ai zeitelor din mitologia greco-romană, contribuie la biruința lui Făt-Frumos, în lupta cu lupul cu cap de fier. Cîinii cei albi au nume de metaforă : „Vede-bine", „Aude-bine" și „Ușor-ca-vîntul", „Greu-ca-pămîntul". Însoțit de acești cîini, Făt-Frumos merge în iad, unde Baba-Cloanța, mama lupului, îl angajează cioban la oi, servitute asemeni celei a lui Heracle față de Euristheu. Îndată ce se întoarce, lupul cu cap de fier sare la ciobanul nostru, să-l răpună, dar dulăii cei albi stau de veghe și sfîșie fiara, asigurînd izbînda Binelui.

Uneori victoria finală a lui Făt-Frumos este precedată de înfrîngeri temporare. Baba-Cloanța leagă cîinii lui Făt-Frumos cu niște fire de păr tari ca un lanț, apoi îl ucide pe voinic și îi scoate inima din piept (simbolul vieții). Văzînd nenorocirea stăpînului, cîinii se zbat cu putere, rup legăturile vrăjite și silesc scorpia de Babă să-l învieze pe Făt-Frumos, după care o sfîșie cu colții. Așa se petrec lucrurile în basmul „Pipăruș-Petru", cu varianta „Petrea Piperiul" (colecția Pop-Reteganul).

Nicăieri ca în basm nu este subliniat mai puternic și sugestiv devotamentul cîinelui care își salvează de la moarte stăpînul, apărîndu-l cu colții ori silind vrăjitoarea să-l reînvie, după care el o sfîșie, nimicind astfel principiul Răului.

Prietenia cîinelui cu omul se desfășoară în aceeași atmosferă de încredere, curaj și spirit de jertfă — prin care animalul se arată nu numai folositor stăpînului, ci și sfătuitor sau ajutor în nevoie. De obicei cîinele acesta este năzdrăvan : el înțelege graiul omenesc și îi dă stăpînului sfaturi sănătoase cînd se războiește cu zmeii, cu Baba-Cloanța și cu alte iasme ale răului. În basmul „Omul care știa toate limbile", sfatul cîinelui este rostit în limbă cîincască, dar stăpînul cunoștea și acest grai, încît aplică îndrumările înțelepte ale cîinelui și iese cu bine la liman. În basmul „Copil sărac" (colecția T. Pamfile), cîinele năzdrăvan este un vechi străjer al palatului împărătesc și are „suflet de voinic mare". Cîinele este atotștiutor și îl informează cu credință pe împărat de tot ce se petrece. Cînd împăratul este ucis de necredincioasa lui soție, dulăul cel bătrîn latră a jale și prelung, încît din țări depărtate îl aude fiul împăratului, care vine să afle tărașenia. Urmează uneltiri de tot felul, pînă ce, însoțit de acest cîine, fiul îm-

păratului pleacă la altă Curte de basm, unde se îndrăgostește de fiica acelui împărat. În final, cîinele hrănește, într-o pădure, pe copiii acestei perechi de îndrăgostiți, ajutat fiind de o pasăre măiastră. Serviciile pe care le aduce cîinele sînt, așadar, multe și variate, însă în toate strălucește devotamentul și prietenia lui sinceră față de stăpîn. Prin aceste isprăvi săvîrșite cu voință și conștiință omenească, cîinele basmului nostru are chip de om, braț de voinic, curaj de erou și devotament de slugă credincioasă.

În basmul „Apă vie” (col. Cosmescu), cîinele stă de pază la poarta raiului. Mitologia creștină a preluat aceste aspecte generoase și nobile ale cîinelui, adaptîndu-le. În „Fata moșneagului cea cu minte” (col. Ispirescu), Sf. Miercuri, Sf. Vineri și Sf. Duminică, zîne vechi cu nume nou, au cîte o cățea năzdrăvană, cu dinții de oțel, care adulmecă lupul cale de multe zile și latră de cîte două ori. Sînt unelte ale Bine-lui, ajutoare ale eroului solar pentru scăparea omenirii de monștri și de asupritori. Pretutindeni în basm acționează puternica fidelitate a cîinilor, curajul să sfîșie zmeii, pe Muma-Pădurii și alte întruchipări ale răutății, devotamentul lui pînă la moarte față de stăpîn. Prin aceasta, poporul a vrut să laude și în basm credința dulăului care păzea stîna și gospodăria, vitejia lui împotriva lupilor și a atîtor răuvoitori năpustiți asupra muncii și ființei lui. Folclorul nostru glorifică aceste calități ale cîinelui, grație cărora Făt-Frumos izbutește să curețe plaiul mioritic de zmei și balauri, de scorpii și alți demoni, pentru ca Dreptatea și Binele să strălucească pe meleagurile noastre, pentru eterna frumusețe a Lumii.

SCRIITORI ROMÂNI ȘI CÎINELE DRAG

„Sus în pat / Haide-zup ! /
Adă botul / Să ți-l pup !”

(Ion Barbu — *In memoriam*)

Mulți scriitori au avut lîngă masa de lucru sau la plimbare un cîine drag, prieten și confident, prilej de monolog cu glas tare sau interlocutor cu muza. Nu rareori, acest cîine a fost urcat în pagini de poem cu emoționante accente lirice, pentru a slăvi candoarea din ochii lui blînzi și sinceri sau contagioasa încredere ce răspîndea în juru-i. Era o liniște lăuntrică de esență misterioasă, cu totul prielnică poetului, pentru a sta la taifas cu muzele.

În „Hronicul” său, Lucian Blaga își amintește cu melancolie de ultimul anotimp ce l-a petrecut în satul natal. „Țineam la curte un cîine mare, un bernardin nu prea corcit, ce crescuse amestecîndu-se printre pașii noștri. Îl chema Nero. Ziua, dulăul își păzea lanțul,

noaptea își vedea cu patimă de slujba lui de paznic, agitându-se liber prin ogradă. Ne știam la adăpost de orice răufăcători. Și într-o dimineață, Nero a murit, otrăvit de un răuvoitor. Era acesta un semn că a bătut ceasul să plecăm din satul nostru“. Blaga vedea în pierderea protectorului patrupeד un simbol nefast, o prevestire rea — și în orice caz o asociere a destinelor om-cîine greu de desfăcut, fie chiar prin moartea dulăului.

Oameni de înaltă cultură, precum Spiru Haret, au depus mărturie sentimentală în ce privește atașamentul cîinelui față de stăpîn : „În anul 1905 am căpătat un cățel St. Bernard pe care l-am numit Dago. Excepționala lui inteligență adeseori ne puneă în mirare pe toți. Era o ființă care ne ghicea gîndurile și-și arăta sentimentele prin expresia ochilor, dispoziția gurii, mișcările urechilor, felul căutăturii — ocazie să te convingi de existența unei dezvoltate vieți psihice la el“ (140).

Cît de mult a însemnat pentru puterea de creație a lui Liviu Rebreanu, în liniștea de podgorie a casei lui din Valea Mare, cățelușă cea albă Deița ! Din amintirile fiicei lui aflăm că „verile, cînd și cînd, Liviu Rebreanu ieseă în vie însoțit de Deița și căta spre stele, apoi revenea în casă, înviorat“. O fotografie din 1935 îl arată pe Rebreanu în grădina cu pomi roditori, așezat jos pe pămînt, cu ceșcuța de cafea într-o mîină și nelipsita lui țigare în cealaltă. În față, cățelușă Deița sfidează obiectivul, pozînd ca o mică artistă, cu privirea înțepoșată a obrazniciei. Din acele amintiri mai aflăm că romancierul „fotografia cu încîntare figura nespus de expresivă a Deiței și grădina înflorită“. Așadar, Deița nu era o simplă cățelușă de companie, ci un mic spiriduș binevôitor, prilej de stîrnire a izvoarelor creației literare. Căci „Deița stătea la picioarele tatii, nedezlipit, cînd scria, iar tata nu se despărțea de ea niciodată. O iubea atît de mult pe Deița, încît îi ceruse prietenului lui, pictorul Poitevin-Skeletti s-o picteze. Păstrez și acum tabloul cu seidenpinchul alb, deasupra ușii vestibulului. La Valea Mare și-a îngropat tata pe acest ultim și drag cîine, pe Deița, a cărei moarte a consemnat-o în „Caietele de Vie“ pe data de vineri 15 octombrie 1937, vestindu-mă cu menajamente“.

Camil Baltazar, un prieten al lui Rebreanu care îl vizita la Valea Mare, și-a notat că „în curte veghea din cotețul lui cîinele ciobănesc Ursei, botezat astfel de Rebreanu, care îl îndrăgea foarte mult“.

Însingurat sufletește, înăcrit de izbînda socială a nemernicilor, însă nu mai puțin dominat de un imens orgoliu al valorii sale literare, Camil Petrescu își împărțea o parte a iubirii sale cățelului drag. Camil Baltazar își amintește că „luînd masa prin 1928 cu scriitorul Camil Petrescu la un restaurant, am observat că acesta avea grijă să ceară ospătarului un pachetel de oase pentru cățelușul lui, tot un fel de

Zdreanță ca cel al lui Arghezi". Afecțiunea scriitorului pentru cîinele de apartament s-a dovedit trainică. Un astfel de cățel am văzut și eu prin 1943, cînd l-am vizitat pe Camil Petrescu în locuința din str. Cîmpineanu, cu prilejul participării mele la polemica dusă de Geo Dumitrescu în gazeta „Fapta”, cu Toma Vlădescu și alți adversari ai scriitorului, stîrniți de reluarea piesei de teatru „Mioara” la Național.

Cîteodată însă, cîinele putea fi doar un element accesoriu al eleganței vestimentare, așa cum se bănuie la Ion Vinea care, după amintirile lui N. Carandino, intra în redacția „Faclei” totdeauna cu un imens bernardin în lesă.

Suavul poet Vasile Voiculescu, cel împătimit între chemarea tulburătoarelor sonete ale lui Shakespeare și apostolatul medicinei, ținea în casă „cîini și pisici cu duiumul”. D-na Gabriela Voiculescu-Defour, fiica scriitorului, ne-a destăinuit într-o convorbire că, „amator de plimbări, poetul Voiculescu participa adesea la vînători, fără însă a vîna. Animalele nu au lipsit din casa noastră. Era un fel de arcă a lui Noe. Tata venea de la dispensar la oră fixă, apoi sta sobru în capul mesei. Închipuiți-vă : cu toți căței împrejur ! Dragoste exagerată pentru animale”. O fotografie ni-l arată pe Voiculescu în 1928 în excursie la Bușteni, cu familia, copiii și prietenii copiilor, grup plin de voieșie, în prim plan fiind însă cățelușa cea albă Dubby. Poetul nu putuse pleca spre frumusețile înalte ale munților, fără tovărășia zglobie a micului prieten care îi risipea grijile adunate în cutele frunții, prin ghidușile și tumbete de bucurie, la vederea lui. Pasiune pentru cîinele preferat, cu care conversa la masa de lucru sau în clipe de răgaz, a avut George Călinescu. Faimosul cîine Fofează își avea portretul în culori, atîrnat la loc de cinste în biroul scriitorului, care i-a transferat chipul și isprăvile în romanul „Bietul Ioanide”, personajul patruped numindu-se Stolț. Firește, acest cîine este umanizat pînă peste urechi, căci stăpînul îi atribuie în fraze o „inteligență extraordinară” și calități de intelectual subțire, cum nu se mai află în literatură. Stăpînul, arhitectul Ioanide, îl ia cu sine la consfătuiri științifice ori la reuniuni de salon, ca un prieten monden și bine crescut, priceput în toate domeniile. Cîinele Stolț nu e deloc plictisit de subtilitatea discuțiilor literare sau de nepătrunsul abstract al comentariilor de arhitectură, ci dimpotrivă, se arată încîntat. „Intellectualicește, Stolț asistă cu interes la toate industriile pe care eu le profesez, iar în materie de arhitectură, Stolț pricepe ce fac eu...!” Așa afirmă, sub jurămîntul tiparului, personajul Ioanide, cu girul tutelar al lui George Călinescu, autorul romanului.

Fofează, cîinele mult iubit și capricios, era socotit un membru al familiei. Era numit „Băiatul”, răsfățat și tolerat cît se poate, în apucă-

turile lui de june neastîmpărat, mereu săgetat de Erosul speciei. Părea un mic tiran, acceptat fără murmur și îngrijit ca un prinț, dominator prin toane și oricînd gata să-și mustre stăpînii. Faptul este consemnat într-o scrisoare din 1947 a criticului către soție : „Băiatul mi-a părut foarte indiferent de plecarea ta la băile Olănești și pare preocupat numai de Eros. Deși se îndeasă în mine, este încruntat. M-a certat zece minute că l-am călcat pe picior, cred că în fond te caută. (...) În acest moment, Fofează al tău, îmbăiat și așezat pe plapumă în dormitor, la invitația mea de a se lăsa învelit, a făcut gestul de a se repezi la mine de la distanță, să mă muște. L-am amenințat, bineînțeles, cu umbrela !” După trecerea a șase ani, simpatia paternă a severului critic față de răsfățatul june Fofează nu scăzuse, căci la 5 oct. 1953 el se auto-asigură într-o misivă trimisă din Beijing : „Fofează cred că e bine“, iar cînd vizitează Cehoslovacia în 1959, aceeași suavă îngrijorare pentru cățeei veniți după Fofează : „Ce face Max Lilianovici Fekete ? Dar Sfîrli ?” După două săptămîni, întrebarea se repetă, tot din străinătate, dar cu o drăgăstoasă tragere de urechi : „Ce mai fac măgarii de Sfîrli și Max ?”¹

În aceste fraze de impresionantă nevoie de afecțiune, simțim atît sensibilitatea delicată a stăpînului, cît și trebuința sufletului uman de a fi iubit sau de a-și revărsa iubirea asupra cuiva care nu mușcă. Însingurarea și depărtarea de patrie sînt rău sfătuitori, mai ales pentru aceia care, în tumultul interior al creației, flămînzesc după clipe de destindere. Avem în față fotografia sculptorului Constantin Brîncuși, cel răpit de zborul coloanelor infinite și dornic să pătrundă cîntecul tainic al păsării măiestre. Se știe că marele artist își purta corespondența în fraze condensate, reduse la esență și mai ales pe cărți poștale cu reproduceri din operele lui, uneori numai cu chipul lui. Prin 1924, poetul Ion Minulescu îl vizitează la Paris, iar Brîncuși, încîntat de compatrioții simpatici, îi oferă fotografia în care el se joacă cu Polaire, cățeaua cea albă. În josul acestei fotografii, Brîncuși scrie : „eu și cu cațaua lui Ion Minulescu cu drag C. Brîncuși.” Lipsa punctuației implica nedumeriri, dativul putîndu-se travesti eventual în genitiv. D-na Mioara Minulescu, fiica marelui poet, m-a lămurit cu amabilitate că la mijloc este vorba de o simplă... omisiune ortografică. Tatăl ei l-a binedispus prin glume pe marele sculptor și, ca amintire a unei seri plăcute, acesta i-a oferit fotografia, punînd esența (dedicației) înaintea detaliului (ortografic).

Brîncuși o iubea mult pe această cățea, martor și sfetnic al însingurării lui la Paris, între străini de tot felul. În monografia semnată de Petru Comarnescu sînt citate cuvintele Irinei Codreanu : „L-am cunoscut pe Brîncuși la Bobino (...) El se afla acolo cu cățeaua sa

¹ G. Călinescu — „Scrisori și Documente”. Editura Minerva, București, 1979.

Polaire, la care ținea mult și pentru care îi plătea locul la teatru sau la cinematograful... !” Cuvîntul „prieten nedespărțit” își capătă, aici, referitor la cîine, un sens care interzice zîmbetul și înduioșează în adînc.

Căteaua Polaire figurează și pe o carte poștală trimisă de Brîncuși Otiliei Cosmuță-Bölöni, prietena și sprijinitoarea de început a lui. Fotografia răsfrînge o clipă de liniște, iar mîna stîngă apasă ocrotitor trupul alb al cățelei. Privirea artistului este ținută departe, dincolo de obiectivul aparatului, ca într-o convorbire prin semne cu larii și penajii lui, rămași în matca străbună a Gorjului patriei.

Ăceleași sentimente, dar copleșite de o nevindecată tristețe, le putem descifra în privirea altui mare însingurat al sfîrșitului de viață : Nicolae Titulescu. Îl vedem în fotografie dînd să mănînce din farfurie cîinelui său, pe terasa locuinței ale cărei perdele înflorate amintesc motive folclorice din țară.

Cîte clipe de binefăcătoare destindere va fi petrecut marele pontif al muzicii românești, George Enescu, cu dansul frenetic al arcusului vrăjit, între timp privindu-și cîinele și amuzîndu-se de căutătura lui gînditoare ! Spre încheierea zilelor sale, însingurat de boală în freamătul străin al Parisului, departe de țara iubită, blîndul Enescu își călătorea sufletul spre locurile unde geniul acestui pămînt îl adusese la lumina vieții. Țintuit la pat în suferința din urmă, Enescu își plimba o mîna tremurîndă pe coama lăptoasă și pe urechile enorme ale cîinelui său drag — special îngăduit să-i țină tovarășie lîngă măsuța cu medicamente. Era o emoționantă excepție de la regulile albe, prin înțelegătoarea bunăvoință a slujitorilor medicinei. Fotografia care ni-l arată pe George Enescu în această convorbire cu amintirile, mîngîindu-și cîinele drag în semn de bun-rămas, este un document uman zguduitor și imposibil de tălmăcit. Ea invită la reculegere, obligă la tăcere și sugerează cît de neasemuită alinare poate aduce, în clipele ultime de ceață și plumb, privirea curată și caldă a prietenului sincer de totdeauna.

Tudor Arghezi a fost un mare prieten al cîinilor, cu sentimentul gospodărilor care are curte de păzit, orătării și cireși dați pe rod. De aceea el le aranja cotețul afară, în băătura Mărțișorului. Hoțul a meritat pe cotețul lui o „inscripție” de mare întristare a stăpînului față de nefericirea bătrîneții cîinelui. Și faimosul Zdreanță era cîine de curte, frumos ca un fante de mahala, pungaș nu mai puțin, dar „cu ochii frumoși, de faianță” — și nu doar pentru trebuința rimei.

„E un cîine zdrențuros / De flocoș, dar e frumos. /
Parcă-l strîns din petice, / Ca să-l tot împiedice, /
Ferfențele-l atîrnă / Și pe ochi, pe nara cîrnă, /
Și se-ncurcă, și descurcă, / Parcă-l scos din cîlți pe furcă. /
Are însă o ureche / De pungaș, fără pereche”.

Deșucheatul acesta cîrlionțat s-a învățat să fure oul din cuiabar, îndată după ce îl anunță prin colcodăcit găina. Are îndemînare și talent de hoțoman care nu poate fi prins : „Pune laba, ia cu botul / Și-nghite oul cu totul“. Lipsă de dovezi deci, însă gospodina caută să-l dezvețe dîndu-i să înghită un ou fierbinte. După ce l-a înhățat în grabă, pungașul patrupele l-a lepădat chelălăind „și-a-njurat cu un lătrat“. Cititorii zîmbesc pentru arta de „paznic în folosul său“ a cîinelui Zdreanță și recită cu încîntare, tată, fiu și nepot, aceste versuri jucăușe, ca o canțonetă din băătăura copilăriei.

Arghezi le spunea cîinilor „prietene“ și „frate“, cu unduirea sufletească de la Cernica sau cu încîntarea poetului după truda reușită a rimelor. Despre cățelul Bursuc scria în mărturisire duioasă : „E cățelandrul meu cuminte. / Îmi iese cînd m-aude, înainte. / Vrea să mă joc cu el mereu. / (...) Rămîne singur și cu jînd, / Parcă simțînd, parcă ghicînd, / Întins pe labe, trist, pe bot, / Că voi pleca-ntr-o zi, de lîngă el, de tot“. Altă dată, cîinele îi plimbă aducerile-aminte pe dealurile îndepărtate ale Gorjului natal : „Să te mîngîi cu glasul și cu mîna, / Că simți în mine Gorjul de piatră, strunga, stîna“.

La mormîntul cîinelui însă, bonomia se stinge, gluma se depărtează sfielnic, lăsînd loc unei sincere mîhniri. În fond, cîinii din preajma casei lui Arghezi parcă fac parte din grădinița grupei mari și aduc cu ei bucuriile cristaline ale copilăriei. Stăpînul casei îi rînduiește, de altfel, între copii și printre jucăriile lor, mutîndu-i vara în băătăura bătută de soare și miresme. Cu multă sinceritate, Gerda Barbilian povestește un episod în „Amintirile“ sale, caracteristic pentru firea molcomă a lui Arghezi și vulcanul din inima lui Ion Barbu : „Dan îi promisese un cățel, însă, ocupat cu treburile Mărțișorului, Arghezi nu l-a luat la momentul convenit. Telefonîndu-i-se, el a răspuns că încă nu și-a construit un coteț pentru acest cîine. Un cățel din camera de lucru a lui Dan să ajungă într-un noroiu coteț de curte ? Peste poate ! Darul a fost anulat imediat, iar vizitele dintre noi au încetat !“

Căci Ion Barbu iubea cîinii în interior, ca pe niște copii alinați, sentiment împărtășit și de soția sa. Dînsa își amintește cu nostalgie de „lungul șir de căței care au fost singura noastră fericire, ne-au conșolat de multe amărăciuni și ne-au umplut casa de voie bună și căldură“ (87). Adaug că, primindu-mă în iulie 1980 pentru o convorbire în această privință, d-na Gerda Barbilian încă avea prin preajmă astfel de jucării patrupele, alb-cîrlionțate.

Cățelei lui Ion Barbu au fost o continuă bucurie și imbold spre rime pentru poet. El dezmiardă cîinele în strofe grele de sensibilitate, ca într-o franciscană comuniune a sufletelor. Se amuză ori se întris-

tează de mici șotii, nevinovate întâmplări șugubețe ori de banale aventuri ale cățelilor, într-un impuls patern de ocrotire, sub care se simte tumultul afecțiunii. Cățelușa Miss aștește la soare, toropită, în după amiaza unei grădini înflorite. „Sub pleoape îi aburesc vedenii“. Doar blăstul nătlâng al unei albine îi tulbură „visarea ce se-ncheagă în mintea ei o gămălie a cățelușei“. Pe cât cunoaște ea, Miss presupune că ar fi ceva ca un zbîrnăit de piatră, zvîrlită probabil de un om rău, „închis în stupul dintre pruni“. Numai metaforele pot să atingă „înțelegerea“ bizarei neliniști din aer, ajunsă în căpșorul cățelușei care nu cunoaște ce-i durerea, nici răutatea. Cu subtil umor, punctat de ingenuu lirism, poetul surprinde clipa trezirii subite, sub țepușa durerii, căci „urîciunea cu aripi prăfuite, de sacîz „are acul iute și urzicător :

„Un zig-zag mai mult — și tihna înșorită ți se curmă,
Cherlăi scurt, îți clatini capul, laba scarpină mereu :
Blestemata de albină, sol al toamnelor din urmă,
Ți-a împuns urechea neagră c-un cercel de-aramă, greu“.

(Ion Barbu — *Cercelul lui Miss*)

Dintr-un banal țep de albină, Ion Barbu a însăilat metafore de arnici multicolor, pentru un emoționant peisaj sufletesc muiat în poezie.

Poetul iubea cîinii, fie ei și vagabonzi, fără excepții și discriminații. O dată a adus acasă un cîine fără căpătîi. În cartierul Cotroceni se știa că el întreține în curte cel puțin o duzină de cîini. La moarte, îi îngropa într-un petec de grădină, la rădăcina unei sălcii pletoase, mic cimitir socotit colț sacru. D-na Gerda Barbilian ne-a destăinuit că înainte de a-i îngropa, Ion Barbu „le tăia un smoc de păr de pe frunte, pe care îl puneă într-un plic unde însemna date privind durata vieții și firea acelui cîine“. Rar se procedează astfel, și numai în cazul ființelor dragi din familie. Printr-o stranie coincidență, acea salcie funerară, monument colectiv al cîinilor, s-a prăbușit în vârtejul unei furtuni chiar a doua zi după înmormîntarea poetului, semn că pomul voise să-și încheie vegherea cîinilor o dată cu stăpînul plecat pe alt tărîm.

Comportarea față de cîini constituia pentru Ion Barbu un criteriu fără eroare, în aprecierea oamenilor, pentru a începe ori a sfîrși cu ei o prietenie. În toiul unei polemici literare cu Arghezi, el îi întinde mîna și scrie împăciultor : „Nene Arghezi, mi-ar părea rău să mă cert cu dumneata, fiindcă ții, oarecum, la cîini“ (Facla nr. 1 334/1935).

În ocrotirea câinilor dragi, el nu făcea concesii nici soției, cum citim în cartea de amintiri : „Într-o seară, la întoarcerea de la Operă, am găsit pe capul scării următorul bilet scris de mîna lui :

„Să fii tu a dracului cu Opera ta. Acum trebuia să te duci !

A FĂTAT TUMBI ! La zece fără un sfert făcuse doi căței.

Bagă de seamă că mușcă. Oprește un băiat...” (87).

Fără să pretindă moșire îngrijorată, cățeaua Tumbi fătase în acea seară, modest și cuminte, iar „băiatul” reținut pentru cruntul zeu al ocrotirii nașterii se numea triumfător... Jupiter ! Firea impulsivă a lui Ion Barbu era bine cunoscută în epocă, însă dacă nu ar fi tipărit în cartea semnată de soția lui, biletul de mai sus, cu șfichiul lui categoric, încă ne-ar părea incredibil !

Poetul era absolut sincer în această pasiune tiranică pentru câini, veche cît viața lui. Într-o scrisoare către Nina Cassian ¹, el enumera „trei ocazii în care îl poate podidi plînsul”, cea dintîi fiind moartea unui cîine. Nu este o afirmație epistolară întîmplătoare, ci a fost dovedită în febra creației. „Răpusul cîine Fox” este jelit de stăpîn cu rouă de lacrimi, peste care plutesc funigei de întristare. Ca și cîinele lui Byron, Fox murise de turbare paralică. Amintirea cîinelui drag este obsedantă și se reîncheagă în chip, din frînturile de gînd, ca un joc îndărătnic. Afară adie un zvon de primăvară, dar pentru mîhnitul poet totul pare acum anapoda, frămîntat de insomnii. Fox este complet umanizat, îmbrăcat în trup de copil : este numit „cîine vorbitor”, „Fox al meu” și, într-o nuanță mai înduioșătoare, „băiatul Fox”. Denumirea ultimă pare să fi răscolit cumva nostalgii și doruri neîmplinite, oftarea urcînd la suprafață din subteranul suspin al iubirii paterne ascunsă în inima fiecăruia :

„Primăvară belalie, / Insomnii de echinox, / Dimineți, lăsați să vie, / Cum venea, băiatul Fox : / Capul cafeniu pătat, / Cu miros de dimineată / De zăvozii mari din piață, / În trei locuri sîngerat, / Il lipește de macat, / Ochii-ntoarce, a mirare, / Din piept mare : / Ce lătrat !”

Cei doi prieteni retrăiesc în fantezie, ca într-un scrînciob al amintirilor, hîrjoana de învăluitoare primăvară de altă dată. Simțirea zburdă în versuri sugestive, de uimitoare autenticitate, iar vorbirea curge direct, familial, cu deplină sinceritate. Bucuria primăverii din aer se alintă în trilurile păsărelelor, dar atmosfera de euforie generală nu poate fi tălmăcită în graiul obișnuit, ci doar îngînată onomatopetic, pe urma privighetorilor :

¹ „Gazeta literară” nr. 35 din 31 aug. 1967.

„Cir-li-lai, cir-li-lai, / Precum stropi de apă rece, / În copaie cînd
te lai ; / Vir-o-con-go-co-lig, / Oase-nchise-afară-n frig / Lir-liu-gean,
lir-liu-gean, / Ca trei pietre date dura / Pe dulci lespezi de mărgean“.

Nu sînt cuvinte, ci cîntec. Versurile nu-și tăinuiesc pe la închieturi vreo trudă pentru obișnuita potrivire a rimelor, ci ele curg la vale în șipot de munte, cu lacrimi de chihlimbar. Spectrul cîinelui Fox apare în crăpatul de zori al insomniei și amestecă fantasticul cu nostalgia, jocul cu plînsul. Sub vraja visului sînt repovestite aventuri uitate, se întrevăd altele, dar grație sincerității muzei, anecdoticul se salvează în albastrul ingenuității fără prihană :

„Sus în pat / Haide-zup ! / Adă botul / Să ți-l pup, /
La ureche-apoi să-l pui, / Să zici iute ce-ai să-mi spui. /
Vrei să batem lunci, păduri ? Ori ești, poate, în călduri /
Și-ai venit să-ți caut fată / Tot ca tine de pătată : /
Nunul vinovat să-ți fiu, / Să-mi vînd sufletul de viu !“

Acest poem pentru cîine, unic în literatura română, a fost compus „in memoriam“ sau, cum este adăugat în dactilogramă, „de sufletul lui Fox“. L-am crede, la prima citire, o joacă a fanteziei, dar în miez este un plîns tăcut, sugrumat sub batista udă, un imn îmbrăcat în albul funerar de la moartea unui copil. Este o închinăciune verticală zguduită de lacrimi subterane, la poarta închisă a veșniciei. Durerea mută, mereu scurmată din aduceri aminte, pare înfășurată în palide foițe de aur și metafore, iar emoția este sever înăbușită pe buze. Astfel, micul poem „In memoriam“ este cînt și lacrimă, dor și nostalgie, freamăt trist care se rotește iute în joacă. Acest psalm cîntat la căpătîiul unui cîine sugerează misterioasa înfrățire a sufletelor inocente, dornice să-și poată vorbi.

În „Mențiuni critice“, Perpessicius apreciază că poemul acesta „este nu numai unul din cele mai patetice epitafuri din cîte le cunoaște epigrafia animalieră, ci este evocare și rugă în cel mai pur stih“. Să-l socotim epitaf numai în metaforă, căci îi lipsește forma clasică a genului și, mai ales, resemnarea ingenuncherii pe malul abisului. Să-l socotim așa cum îl simțim, un imn de lacrimi pentru cîinele iubit, care nu mai latră pe-aproape, decît ca fantomă în cîmpiile elizee ale apăsătoarelor amintiri. Oricum ar fi însă, epitaf sau descîntec de tristețe, plîns al visului pierit ori zbucnire florală a unui aprilie funerar, poemul lui Ion Barbu este o ofrandă în vers pentru toți cîinii care i-au încălzit inima și i-au ținut mereu sub fierbere spiritul, sub primăvara prieteniei cu aceste mici ființe nevinovate, pătrunse în sufletul dezgustat de oameni al poetului.

SEMPER FIDELIS

„Nu iubim un cîine, ci cîinele. El reprezintă cea mai vrednică de afecțiune, iar din punct de vedere moral cea mai frumoasă creație a Naturii“.

(Axel Munthe — *Cartea de la San Michele*)

În „urcușul pe brînci“ al omenirii pe Olimpul culturii și civilizației, aflăm la tot pasul prezența cîinelui, ajutor și îndemn, mentor și slugă, prieten și sfetnic. Tăișul aprig al colților, dinamismul firii lui, puterea zvîcnită a mușchilor, agerimea în luptă, violența necesară izbînzii — toate aceste calități, care întreceau și completau pe cele ale omului, au făcut din cîine un aliat, un scutier și un confident. Lătratul zgomotos, cu înțelesuri variind de la mînie la satisfacție, urletul sinistru în beznă noapții, dar mai ales fidelitatea, supușenia înăscută, răbdarea la privațiuni și bucuria de a fi alături, au contribuit ca omul să și-l apropie, ca o binevenită întregire a puterilor lui, în natura cîinului de duhuri vrăjmașe.

Complexa legătură dintre om și cîine are rădăcini neștiute, prelungite în peșterile preistoriei sau în adîncul subconștientului. Omul și-a anexat pînă la urmă cîinele, l-a silit să corespundă nevoilor lui, capriciilor lui, idealurilor umanității. L-a îmbrăcat în chip asemenea lui, într-un antropomorfism nu numai metaforic. Dorința de prietenșug, nevoia de aliați, atracția inocenței din ochii acestui patrupe, nădejdea în ajutorul lui magic — totul a fost concentrat asupra cîinelui, în care a văzut o binefacere a destinului chiar și după ce zeii au murit. Animalul a căutat omul spre a i se supune cu credință și pentru totdeauna. Prof. dr. N. Stamătin îmi scria : „Aduceam, cîndva, mîncare unui cîine fără stăpîn, de la terenurile de tenis. El s-a atașat de mine, se bucura nespus cînd mă vedea. Mai tîrziu nu-i mai aduceam nimic, dar el tot se juca și îmi strîngea tandru mîna între fălci, cu ochii luminați de o flacără care voia să exprime bucurie și iubire. E un sentiment care depășește materialul !“ Se pare că s-a prins aici, redus la esență, miezul problemei.

Docilul patrupe a fost un constant stimulent al gîndirii, un cenzor tăcut și indirect al comportării omului. Dar nici un alt animal domestic nu a suferit într-atît tirania stăpînului ! Acesta a amestecat rasele canine, le-a înmulțit și complicat, schingiindu-le anatomia și aptitudinile naturale, după cerințele modei sau capriciul personal. Specia hotărîtă de zei a fost mărunțită în varietăți, de la masivul cîine ciobănesc pînă la bijuteria lăptoasă ori la păpușa cu ochii înecați în cîrlionți, bună de purtat în manșon. Atribuțiile inițiale de paznic sau

cîine de vînătoare s-au lărgit, cerîndu-i efort mintal, o educație mai largă a mirosului, scînteii de inteligență, modificări de instincte, deprinderi noi, științifice. Trebuințele sociale moderne au silit cîinele să învețe multe, să devină atlet, detectiv și boxeur, căci i s-a încredințat misiunea — desigur, umană, dar fără măgulire pentru umanitate — de a fi pedagogul cu nasul și cu colții al oamenilor înrăiți sau nelegiuiți. Cîinele-polițist este acum ajutorul de neînlocuit al formațiunilor care asigură ordinea în societate, cîinele-vameș denunță cu nasul drogurile savant ascunse în bagaje sau vehicule, cîinele-grănicer este un prețios auxiliar pentru paza hotarelor, în combaterea spionajului și a contrabandei. Să nu menționăm, din pudoare, cîinele folosit în reprimarea demonstrațiilor de stradă, în acele țări unde omul își asuprește semenii.

Tehnicizarea excesivă a societății contemporane, înghesuită în beton și fier, exilată în zgîrie-nori, a despărțit pe om de Natură și l-a îndepărtat de ritmurile pastoral-agricole tradiționale. Răstignit între oboseli reale și enervări de prisos, citadinul contemporan poartă în subconștient, în drojdia sufletului, dorul spațiilor verzi și largi, setea de odihnă în aerul nepoluat, în respirația reavănă a pădurilor. Nostalgia bucolică a colinelor cu ierburi și miresme îl împinge pe orășean să-și improvizeze consolări, înduioșătoare prin neputința lor : grădina cu flori s-a miniaturizat în ghivecele din fereastră, tăcerea evlavioasă a pescuitului s-a înghesuit în acvariul cu peștișori de curcubeu, simfonia de triluri a codrului a fost capturată în colivia cu canari, iar lumea de basm a animalelor cu gheare și colți feroși s-a îmblînzit în cățelul de apartament îmbrăcat în fundițe și costumaș colorat. Totuși, să ne stăpînim zîmbetul. Să constatăm că animalul din lesă a devenit un „alter ego“ al fiecăruia, o chemare aproape constrîngătoare a sufletului dornic de sinceritate, de iubire, de împărtășire a prea-plinului inimii. Firește, ca în orice domeniu, generalizarea nu este posibilă, nici corectă. De aceea am ocolit, în discursul liric al cărții de față, cazurile, nu puține, cînd cîinele din lesă este doar o „conformare la cerințele modei“, pretext de orgoliu monden, „marcă a casei“ sau fard al procopselii suspecte, adesea paravan pentru superficialitatea concepției de viață. Noi am vorbit în pagini despre cîinele-trebuință, de cîinele-reazim și ajutor sufletesc, de prietenia inefabilă a omului cu animalele, pentru ridicarea omului spre umanitate. Cîinele a devenit prietenul de care vorbim în fiecare zi, despre el, cu el, despre toate. Il dădăcim cu seriozitate de părinte, îl consultăm cu încredere nefățuită, îl aprobăm sau îl muștrăm pedant, mereu în căutarea leacului miraculos al însingurării sufletești și al mîhnirilor venite din jur. Cîinele poate fi confidentul și partenerul nostru la bucurii și tristeți, tovarăș de gălăgie în poznele copiilor sau reazim de tăcere

și nădejde al bătrâneții. Este singurul care este prieten cu toți, fără vîrste, buni sau răi, frumoși sau urîți, deștepți sau simpli. El este dezinteresat și răbdător, nu pretinde nimic și dăruie totul în chip necondiționat și din toată inima. Nu se plictisește de noi, de glumele sau stupiditățile noastre, de musafiri ori de rude. El nu înșeală, nu minte, nu se preface, nu amăgește, nu uneltește și nu bagă intrigi. Se pare că nici nu formulează critici, decît rareori, cu colții, cînd e adus la exasperare. El îndură ca un mucenic toanele și capriciile, dispozițiile și indispozițiile, răutățile și nedreptățile, bucuriile și enervările noastre, fără să ne poarte ranchiună. Cîinele ne satisface, mai ales, buna părere pe care o avem despre noi și ne oferă certitudinea că sîntem vrednici a fi iubiți, că merităm respectul tuturor, că avem calități multe și defecte puține. Cîinele îndeestulează marea nevoie a omului de a se face ascultat, de a avea cît mai des, dacă nu întotdeauna, ultimul cuvînt într-o împrejurare și toată dreptatea în discuțiile sau situațiile vieții. Cîinele îndeplinește condiția orgoliului uman, de a i se trece cu vederea lipsurile sau excesele și ne ajută în fiecare zi să ne descărcăm asupra cuiva, fără consecințe neplăcute, așadar asupra lui, mînia supărărilor. El este docil și se jertfește numai spre a-i dovedi zeului casei cît îi este de devotat. Căci la nevoie, inteligența lui ciudată îl ajută să-și domine instinctele, simțurile și deprinderile ancestrale. Cînd ogarul aduce în gură prada însîngerată, acest „aport” învățat la porunca omului implică o eroică stăpînire de sine, o nobilă resemnare, numai pentru a-i face plăcere vîntătorului și a-și înveseli prietenul-om.

Cîinele are constanță în afecțiune, sinceritate în credință, devotament față de familia unde viețuiește. Mai blînd decît omul, el nu urăște mîna care l-a lovit pe nedrept și nu-i opune decît scheunatul, plînsul. Prin această răbdare, supunere și iertare de mucenic, cîinele reușește pînă la urmă a dezarma nervii supărăcioși sau răutatea cronică a stăpînitorilor de tot felul. Rareori se apără împotriva violenței umane, și asta numai cînd zeul-om a fost foarte brutal cu el.

Stînd mereu în preajma noastră, în zile bune sau în momente rele, cîinele ne-a cîștigat încrederea. El ne permite, în apartament sau pe stradă, să monologăm cu glas tare — fără să ne îngrijorăm de noi sau să alertăm trecătorii, nici să stîrnim ilaritate. Ne purtăm cu el întocmai ca un părinte față de copilul din scutece, cu deosebirea că sîntem deplin încredințați că animalul ne ascultă și mai ales ne înțelege gîndurile, gesturile, vorbirea.

Prin purtarea lui, cîinele ne convinge că încă mai pîlpîie în lume afecțiunea și bunătatea, că noi sîntem drepți, cinstiți, onorabili, că avem adevărul de partea noastră mereu, că sîntem simpatici, chiar dacă nu ne agreează vecinii. Iubirea ce ne păstrează cîinele, în ochii

lui blînzi, este o tonică mîngîiere pentru cei care nu au prieteni sinceri, ori care i-au lepădat atunci cînd au dibuit în spatele lor minciuna, ipocrizia, interesul mărunț.

Fidelitatea cîinelui izvorăște din natura lui generoasă, din sinceritate și modestie, din lipsa de egoism, din bunătate. Compararea cu pisica este grăitoare. Noi îl apreciem ca prieten mai ales cînd animalul umple însingurarea unei vieți obosită de luptă și necazuri, cînd ajută amărăciunea bătrîneții și neputințele ei sufletești, cînd supli-nește mîhnitoarea absență a unui copil. Pentru astfel de tristeți fără leac, cîinele poate însemna unica bucurie și singurul derivativ al regretelor fără întoarcere. Altfel cum să explicăm atîtea fotografii în care cîinele este ținut pe genunchi sau strîns la piept, cu totul patern ? Un dulău cuminte și docil lîngă un bătrîn rămas singur, o păpușă vie de cîrlionți lîngă femeia cu fața încrustată de decepții, care a așteptat zadarnic minunea inefabilă a maternității... Nu există o mai mare reală consolare, în acest cearcăn de tristețe, nici un mai cald sprijin moral pentru bătrînii uitați de fii și nepoți, de rude și de contemporani, lîngă poarta din urmă a vieții lor, ca niște imagini îngălbenite de vremi în ramele lor prăfuite...

Cine ar putea îndepărta sau înlocui cîinele, cumva, din joaca și imaginația copilului de vîrstă mică sau școlară ? El este tovarășul firesc al acestei primăveri. Prin comportarea lui, el stimulează în germen duioșia și bunătatea copiilor, blîndețea și altruismul necesar, le stîrnește gîndirea și inventivitatea, le înaripează fantezia, le formează cu încetul discernămîntul, toate miraculoase exerciții pentru îmbogățirea inimii și diversificarea vieții psihice. Implicit, cîinele îi cultivă micului prieten tendința spre sociabilitate, îi inhibă porniri de cruzime, căci îi este un exemplu de bunătate, răbdare și îngăduință. Lumea copiilor se joacă în voie cu cîinele și uneori experimentează asupra lui pozne și trăznăi, glume proaste și mici cruzimi. Ca un păcală patrupe, animalul pare a ști că totul este un joc în fond inocent, cumva urzicător, dar fără intenții de răutate iremediabilă. Larma și hîrjoana aceasta arată în filigran ce minunată este vîrsta candoarei, a egalității absolute, a alăturării de suflete, a îmbrățișării fraterne cu ființele și cu gîzele care îți răscolesc mintea, precum lui Niculăiță Minciună !

Prin comportarea lui, cîinele amintește fără răgaz oamenilor că omenia înseamnă în primul rînd și neapărat iubire, generozitate, indulgență, bunătate a inimii și, în paralel, o însetată aspirație către perfecțiune morală. Prin atașamentul lui, cîinele stimulează sentimentalismul rămas în cutia Pandorei, nostalgia confuză a omului către inocență și sinceritate, cheamă la ocrotirea celor mici și slabi, solicită îngăduință față de cei lipsiți de apărare, care au căzut în puterea noastră. De aceea prezența afectivă a cîinelui în existența lumii

tinde să capete importanța unui test moral și efectul terapeutic al improspătării sufletești necesară bunei voiri între oameni.

Semper fidelis ! Totdeauna credincios ! Fidelitatea câinelui față de cei ce-l îndrăgesc dezvăluie un colț din frumusețea eternă a prieteniei, face ca inima noastră să alunece în poezie, iar gândirea să se odihnească în meditație. Fidelitatea lui semnifică o pledoarie cu ochii, pentru sinceritate și lealitate, pentru adevăr și tandrețe, înțelegere amabilă și generozitate nevămuțată. Este, în adânc, un imbold spre lirism și un strigăt de întoarcere la izvoarele pierdute ale bunătății umane.

Pentru om, pentru omenire, câinele va fi, totdeauna, un tăcut și reconfortant îndemn la umanitate !

BIBLIOGRAFIE

IZVOARE :

1. AELIANUS — *De natura animalium*, Libr. Firmin-Didot, Paris, 1852.
2. AMUNDSEN — *Amundsen par lui-même*, IV-ème édit. Gallimard, Paris, 1931.
3. * * * — *Anthologie grecque. Première partie : Anthologie palatine*, t. I—IV, II-ème édition, Edit. Les belles lettres, Paris, 1960.
4. APOLLODORUS — *Bibliotheca* — The library, t. I—II, Edit. W. Heinemann, Londra, 1961.
5. ARISTOFAN — *Broaștele*, Edit. Albatros, București, 1974.
6. ARISTOTE — *Histoire des animaux*, Libr. Desaint, Paris, 1783.
7. ARRIAN — *Tratat de vânătoare*, Rev. „Carpații“, 1938, an VI, nr. 11, p. 334—340.
8. AUBIGNÉ, A. d' — *Sa vie, à ses enfants*, în : *Oeuvres*, Edit. Gallimard, Paris, 1969.
9. BAYE, Ch. — *Premiers voyages au pays des glaces*, Edit. H. Manceaux, Bruxelles, 1888.
10. BÉROUL — *Le roman de Tristan (poème du XII siècle)*, IV-ème édition, Libr. Ancienne, Paris, 1957.
11. BREZÉ, J. de — *Le livre de chasse... vers 1494*, Edit. A. Aubry, Paris, 1858.
12. CALLIMAQUE — *Hymnes, Epigrammes, Les origines, poèmes lyriques*, Edit. Les belles lettres, Paris, 1922.
13. CANTEMIR, D. — *Descrierea Moldovei*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1973.
14. CASSIUS, DIO — *Istoria romană*, t. I—II, București, 1977.
15. CERVANTES, M. de — *Cîntii din Valladolid*, Edit. Lumen, București (f.r.).
16. Columnella, L.J.M. — *De re rustica*, în : Nisard. D., *Collection des auteurs latins*, Libr. Garnier, Paris, 1851.
17. DENSUȘIANU, O. — *Viața păstorească în poezia noastră populară*, t. I—II, Edit. Casei Școalelor, București, 1922.

18. DIODORE DE SICILE — *Bibliothèque historique*, t. I—IV, Libr. A. Delahays, Paris, 1851.
19. DU FOUILLOUX, J. — *La vénerie*, Libr. Cynégétique, Paris, 1928.
20. ESCHYLE — *Théâtre complet*, Edit. Garnier-Flammarion, Paris, 1964.
21. EURIPIDE — *Oeuvres*, t. I—VIII, édit. III, Les belles lettres, Paris, 1960.
22. FILITTI, J.C. — *Lettres et extraits concernant les relations des principautés roumaines avec la France (1728—1810)*, Imprim. Professionnelle, Bucarest, 1915.
23. FOCHI, A. — *Miorița. Tipologie, circulație, geneză, texte*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1964.
24. GALLETIER, E. — *Etude sur la poésie funéraire romaine d'après les inscriptions*, Libr. Hachette, Paris, 1922.
25. GELLIUS, AULUS — *Noptile atice*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1965.
26. GUER, M. — *Histoire critique de l'âme des bêtes*, t. I—II, Libr. F. Changuion, Amsterdam, 1749.
27. HERODOTE — *Histoire*, Edit. G. Charpentier, Paris, 1883.
28. HESIOD — *Opere (Nașterea zeilor ; Munci și zile, Scutul lui Heracles)*, Edit. Univers, București, 1973.
29. HOMER — *Iliada*, Edit. Albatros, București, 1973.
30. HOMER — *Odiseea*, Edit. Univers, București, 1971.
31. HORATIU — *Satire și epistole*, ESPLA, București, 1959.
32. LUCANUS, M. A. — *Pharsalia*, în : Nisard, D., Lucain, Silius, Italicus, Claudien, Libr. Firmin-Didot, Paris, 1878.
33. LUCIAN DIN SAMOSATA — *Scrieri alese*, ESPLA, București, 1959.
34. LUCRETIUS — *De rerum natura — Poemul naturii*, Edit. Științifică, București, 1965.
35. * * * *Macaire, Chanson de geste*, publ. F. Guessard, Libr. A. Franck, Paris, 1866.
36. MARTIAL — *Épigrammes*, t. I—III, Edit. Les belles lettres, Paris, 1930—1933.
37. NEALE, A. — *Voyage en Allemagne, en Pologne, en Moldavie et en Turquie* t. I—II, Libr. Glde, Paris, 1818.
38. NISARD, D. — *Ammien Marcellin Journandès, Frontin, Végèce, Modestus*, Libr. Firmin-Didot, Paris, 1855.
39. NISARD, D. — *Oeuvres complètes d'Horace, de Juvenal, de Perse, de Sulpicia, de Turnus...* Libr. Firmin-Didot, Paris, 1883.
40. OVIDIU — *Fastele*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1965.

41. OVIDIU — *Metamorfozele*, ESPLA, București, 1957.
42. PAMFILE, T. — *Mitologie românească*, vol. I. *Dușmani și prieteni ai omului*, Libr. Socec, București, 1916.
43. PAUSANIAS — *Description de la Grèce*, t. I—VI, Edit. J.M. Eberhart, Paris, 1814.
44. PETRONIUS — *Satyricon, Oeuvres complètes de Pétrone*, Guerle, Libr. Garnier, Paris (f. a.).
45. PLAN CARPIN, J. de — *Histoire des Mongols*, Libr. A. Maisonneuve, Paris, 1965.
46. PLINE L'ANCIEN — *Histoire naturelle*, Edit. Les belles lettres, Paris, 1950.
47. PLUTARQUE — *Les vies des hommes illustres*, t. I—II, Bibl. de la Pléiade, Paris, (f.a.).
48. PLUTARQUE — *D'Isis et d'Osiris*, în: *Oeuvres morales*, t. V, Libr. Janet et Cotellet, Paris, 1819.
49. POLO, MARCO — *La description du monde*, Libr. C. Klincksieck, Paris, 1955.
50. POLYBE — *Histoire générale*, t. I—III, Libr. Charpentier, Paris, 1847.
51. QUINTUS CURTIUS RUFUS — *Viața și faptele lui Alexandru cel Mare*, Edit. Minerva, București, 1970.
52. * * * *Rigveda (The Hymns of the)*, Edit. M. Banarsidass, Delhi, 1976.
53. SAINT-SIMON, L. — *Mémoires*, ed. II, Soc. Mercure de France, Paris, 1903.
54. SĂINEANU, L. — *Basmele române*, Tip. C. Göbl, București, 1895.
55. SÉNÉQUE le philosophe — *Oeuvres complètes*, publ. par Nisard, Libr. Firmin-Didot, Paris, 1885.
56. SOFOCLE — *Tragedii*, EPLU, București, 1969.
57. STRABON — *Géographie*, t. I—III, Libr. Hachette, Paris, 1909.
58. SUETONIUS, C.T. — *Viețile celor doisprezece cezari*, Edit. Științifică, București, 1958.
59. SULLY, duc de — *Mémoires*, t. I—III, Londres, 1745.
60. TEODORESCU, G. DEM. — *Poesii populare române*, București, 1885.
61. TITUS LIVIUS — *De la fundarea Romei*, t. I—V, Edit. Științifică, București, 1962.
62. * * * *Tristan și Iseut*, Edit. Eminescu, București, 1970.
63. VALERIUS MAXIMUS — *Actions et paroles mémorables*, Libr. Garnier, Paris. (f.a.)
64. VARRO, M.T. — *De agricultura*, în: Nisard, D., *Collection des auteurs latins*, Libr. Garnier, Paris, 1851.
65. VIRGILIU — *Enelda*, ESPLA, București, 1956.
66. XÉNOPHON — *De la chasse*, Edit. Garnier, Paris, 1954.

LUCRĂRI COMPACTE :

67. APOSTOL, P. — Motivul mioritic în cultura română. Miorița, rev. bibl. nr. 23.
68. AYMARD, J. — Essai sur les chasses romaines, Edit. E. Boccard, Paris, 1951.
69. BAUER, H. — Seine Ahnen waren Wölfe, Brockhaus Verlag, Leipzig, 1957.
70. BEAUBOIS, H.s.a. — Les explorations au XX-e siècle, Libr. Larousse, Paris, 1960.
71. CHERVILLE, G. — Les chiens et les chats d'Eugène Lambert, Libr. d'art, Paris, 1888.
72. DUMAS, AL-père — Histoire de mes bêtes, în : Oeuvres, t. XX, Edit. Le Vasseur, Paris (f.a.).
73. GHEYN, J. — Cerbère, Edit. A. Vromant, Bruxelles, 1883.
74. GIRARDON, C.A. — Il cane..., Ist. ital. Arti grafiche, E. Bergamo, 1930.
75. HACHET-SOUPLET, P. — Les animaux savants, Libr. A. Lemerre, Paris (f.a.).
76. HEUZÉ, P. — La plaisanterie des animaux calculateurs. Edit. de France, Paris, 1928.
77. MANN, TH. — Maître et chien, Edit. Kra, Paris, 1929.
78. NANIA, I. — Istoria vânătorii în România, Edit. Ceres, București, 1977
79. NEDICI, GH. — Istoria vânătoarei, Tip. Universul, București, 1940.
80. RICHARD, L. — Les chiens célèbres et chiens de célébrités, Paris, 1898.
81. RICHEPIN, J. — Mythologie illustrée, Libr. de France, Paris, 1920.
82. STOLZ, H. — Der Hund in der griechisch-römischen Magie und Religion. Druck Triltsch u. Huther, Berlin, 1937.
83. TEGANI, U. — Il vostro cane può scrivere, Edit. Mondatori, Milano, 1939.
84. VIALAR, P. — La chasse, Edit. Flammarion, Paris, 1973.
85. WOODS ALLEN, B. — The devil in dog form, Univ. California Press, Berkeley&Los Angeles, 1959.

REFERIRI IZOLATE :

86. BALTAZAR, C. — Contemporan cu ei, Edit. pentru literatură, București, 1962.
87. BARBILIAN, GERDA — Ion Barbu. Amintiri, Edit. Cartea Românească, București, 1975.
88. BICHON, J. — L'animal dans la littérature française au XIIe et XIIIe siècle, Univ. de Lille, 1975.
89. BIRKET-SMITH, K. — Mœurs et coutumes des Eskimo, Edit. Payot, Paris, 1955.

90. BLAZE, E. — *Le chasseur conteur ou les chroniques de la chasse*, Libr. Tresse, Paris, 1840.
91. BRION, M. — *Art fantastique*, Edit. Albin Michel, Paris, 1961.
92. BYRON, lord — *The poetical works*, Edit. J. Murray, London, 1905.
93. CHAMPOLLION-FIGEAC — *Egypte ancienne*, Libr. Firmin-Didot, Paris, 1876.
94. COCORA, G. — *La poalele Penteleului. Gura Teghii*, Edit. Litera, București, 1979.
95. COLETTE — *La paix chez les bêtes*, Edit. A. Fayard, Paris, 1933.
96. DANTE, ALIGHIERI — *Divina Comedia*, EPLU, București, 1965.
97. DAREMBERG, CH., SAGLIO, E. — *Dictionnaire des Antiquités grecques et romaines*, Libr. Hachette, Paris, 1876—1916.
98. DEFRANCE, J. PH. A. — *La figuration animale au moyen-âge, compromis entre le normal et le monstrueux*, Thèse, Alfort, 1968.
99. DE GUBERNATIS, A. — *Mythologie zoologique ou les légendes animales*, Edit. Durand et Lauriel, Paris, 1874.
100. DESHOULIÈRES, M-me, — *Oeuvres*, t. I—II, Edit. Prault, Paris, 1747.
101. DIETRICH, G. — *Les procès d'animaux du Moyen-âge à nos jours*, Lyon, 1961.
102. DUMÉZIL, G. — *Fêtes romaines d'été et d'automne*, Edit. Gallimard, Paris, 1975.
103. ELIADE, M. — *Traité d'histoire des religions*, Edit. Payot, Paris, 1974.
104. FLACELIÈRE, R. — *Viața de toate zilele în Grecia secolului lui Pericle*, Edit. Eminescu, București, 1976.
105. GUSMAN, P. — *Pompéi — la ville, des mœurs, les arts*, Soc. fr. Editeurs d'art, Paris, 1899.
106. HOUSSAYE, A. — *Les confessions*, Edit. E. Dentu, Paris, 1885.
107. IORGA, N. — *Istoria comerțului românesc*, t. I—II, București, 1925.
108. IORGA, N. — *Istoria Românilor prin călători*, v. I—III, Edit. Casei Școalelor, București, 1928.
109. LEACH, MARIA — *Funk & Wagnalls standard Dictionary of folklore, mythology and legend*, 2 vol. Funk & Wagnalls Co., New York, 1949.
110. LEHMANN, A. — *Tiere als Artisten*, A. Ziemsen Verlag, Wittenberg, 1955.
111. LEVY-BRUHL, L. — *La mythologie primitive. Le monde mythique des Australiens et des Papous*, Libr. F. Alcan, Paris, 1935.
112. MARQUARDT, J. — *La vie privée des Romains*, Edit. E. Thorin, Paris, 1892.
113. MATIÊ, M.E. — *Miturile Egiptului antic*, Edit. Științifică, București, 1958.
114. MAZOIS, F. — *Le palais de Scaurus ou description d'une maison romaine*, III-e édition, Libr. Firmin-Didot, Paris, 1859.

115. MONTEIL, A. — *Histoire des Francs des divers états*, t. I—V., Libr. Lecou, Paris, 1853.
116. MUŞLEA, I. BÎRLEA, O. — *Tipologie folclorului*, (Din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu), Edit. Minerva, Bucureşti, 1970.
117. * * * *Mythology of all races*, v. I—XIII, Mc. Culloch, J. Editor, Cooper Square Publ. Inc., New York, 1964.
118. NAIS, HÉLÈNE — *Les animaux dans la poésie française de la Renaissance*, Edit. Didier, Paris, 1961.
119. PAULYS REAL — *Encyclopädie der Klassischen Altertumswissenschaft*, v. 16, J. B. Metzger Verlag, Stuttgart, 1912.
120. RONSARD, P. de — *Oeuvres complètes*, t. I—II, texte G. Cohen, Edit. „Nouvelle Revue Française, Paris, 1938.
121. ROUCH, J. s.a. — *Histoire universelle des explorations*, t. IV: *Epoque contemporaine*, Edit. Sant'andrea, Paris, 1956.
122. ROUX-AINÉ, H. — *Herculanum et Pompei*. Libr. Firmin-Didot, Paris, 1840—1875.
123. ROUX, J-P. — *Faune et flore sacrées dans les sociétés altaïques*. Thèse, Paris, 1926.
124. ROWLAND, B. — *Animals with human faces*, Univ. Tennessee Press, Knoxville, 1975.
125. SCALES, D.P. — *Alphonse Karr. Sa vie et son oeuvre*. Libr. Minard, Paris, 1959.
126. SELLS LYTTON, A. — *Animal poetry in french&english literature and the greek tradition*, Indiana Univ. Press, Bloomington, 1955.
127. SIMION, E. — *Scriitori români de azi*, t. I. Edit. Cartea Românească, Bucureşti, 1978.
128. TOUSSENEL, A. — *L'esprit des bêtes. Zoologie passionnelle*, IV ed. Libr. E. Dentu, Paris, 1862.
129. VERLAINE, L. — *L'âme des bêtes*, Libr. F. Alcan, Paris, 1931.
130. WELTER, G. — *Les croyances primitives et leurs survivances*, Libr. A. Colin, Paris, 1960.
131. WORDSWORTH, W. — *The shorter poems*, Edit. J.M. Dent, London (f.a.).
132. ZIMMERMANN, H. — *Bruder Tier. Das Hausbuch der Tierfreunde*, Eigenbrödler Verlag, Berlin-Zürich, 1930.

ARTICOLE DE REVISTA :

123. BARNETT, L.D. — *Der goldene Hund des Zeus („Hermes“*, Zeitschrift für klassische Philologie, Berlin, 1898, t. 32, p. 638—643).
124. BOAS, Fr. — *Mitologie şi folclor*, („Secolul 20“, 1978, nr. 2—3, p. 87—93).
125. CRETEANU, R. — *Zugravii din Teiuş* (Magazin istoric, 1970, nr. 12, p. 14—19)

136. DONCIEUX, G. — *Le chien noir* („Melusine“, Paris, 1899, t. IX, nr. 10, p. 218).
137. GAIDOZ, H. — *Le chien noir* („Melusine“, Paris, 1899, t. IX, nr. 10, p. 219).
138. GOLESCU, MARIA — *Sfintul cu cap de câine* („Convorbiri literare“, 1935, t. LXVIII, nr. 1—2, p. 30—36).
139. GÖLLNER, C. — *Procesele vrăjitoarelor* („Magazin istoric, 1967, nr. 7, p. 39—42).
140. HARET, SP. — *Cîteva observații asupra inteligenței animalelor* („Viața Românească“, 1912, anul IV, nr. 11—12, p. 169—182).
141. MORILLOT, L'ABBÉ — *Mythologie et légendes des esquimaux du Groenland* („Actes de la Soc. philologique“, Paris, 1874, t. IV, nr. 7, p. 215—228).
142. NICULESCU, R. — *Ovid Densusianu și actualitatea exegezei Mioriței*. (Revista de Etnografie și folclor, 1973, t. 18, nr. 6, p. 431—453).
143. ROSENFELD COHEN, L. — *Un chapitre de l'histoire de l'animal-machine (1645—1749)* (Revue de litt. comparée, Paris, 1937, t. 3, p. 461—481).
144. SCHWEISHEIMER, Dr. — *Grossvater darf seine Enkel nicht mehr streicheln* (Das Tier, 1973, t. 13, nr. 8, p. 46).

CUPRINS

Cuvînt înainte de Zoe Dumitrescu-Buşulenga 7

CIINELE IN MITOLOGIA POPOARELOR

Mitul ciinelui, nod de contradicţii ● Ciinele, cuceritor al focului ● Cerberul, paznic monstruos al Infernului ● Cerberul, înălţuit de Heracle ● Interpretarea raţională a mitului ● Eroi care au înduplecat Cerberul ● Ecouri literare despre Cerber ● Orthos, ciinele bicefal ● Scilla, „căţeaua mării” ● „Strămoşul-ciine” mitologic ● Oameni-ciini şi regatul ciinilor ● „Capcîni” sau căpcăunii 9

CIINELE IN CULT ŞI MAGIE

Cultul ciinelui în antichitate ● Ciinele, ghid al răposăţilor ● Divinităţi cu cap de ciine ● „Căţelele lui Hades” ● Hecate şi ciinii ei ● Hecuba ● Însoţitor şi atribut al zeilor ● Paznic la temple ● „Ciini ispăşitori” ● Sirius-Canicula, „steaua ciinelui” ● Chinofagia ● Magia şi ciinele ● Aliatul diavolului ● Ciini condamnaţi la tribunal ● Animal iubit şi hulit 31

CIINELE DE PAZĂ

Ciinele de pază ● Cave canem ● Ciinele de la Pompei ● Ciinii vagabonzi ● Teama de colţi ciinilor 67

CIINELE CIOBANESC ŞI PĂSTORUL MILENAR

Lauda ciinelui ciobănesc ● Un păstor hoţ de vite : zeul Hermes ● Ciobanul „Mioriţei” şi ciinii lui frăţeşti 77

CIINELE DE VINATOARE, DE-A LUNGUL VREMII

- Vinătorul antic : un „conducător de cîini” • Cîini și mistreți, în legendă
• Tragedii la vînătoare. • Acteon • Adonis uels de mistreț • Cîinele
Lelaps și vînătorîța Procris • Alte accidente de vînătoare • Cuntuni de
flori pentru cîini • Ogari care vînau singuri • Prinți și împărați la vînă-
toare • Împăratul Traian, vînător destoinic • Episcopi cu archebuza prin
păduri • Frederic II și Napoleon, vînători fără vocație • Volevozi români
la vînătoare • Daruri de cîini 86

CIINELE DE AGREMENT

- Alintat în cetatea antică • Lîngă cavalerul înămorat • Morminte și in-
scripții funerare pentru cîini • Mania cîinilor 117

CIINI CELEBRI SAU CU STĂPÎNI FAIMOȘI

- Credincioși pînă la moarte • Cîini justițieri • Alți cîini celebri • Cîini
cu stăpîni faimoși • Diogene, cîinele... • Gloria efemeră a unor cîini
„savanți” • Între instinct și inteligență, la cîine 129

AUXILIAR ÎN MISIUNI SPECIALE

- Soldat fără soldă • În reprimarea infracțiunilor • Ajutor în Salvamont
și Salvamar • Alte misiuni speciale 151

REAZIM AL OMULUI ÎN IMPERIUL ALB

- Nădejdea de viață a eschimoșilor • La asaltul Polului Nord • Cucerirea
Polului Sud : lauri și lacrimi 160

CIINELE ÎN SPECTACOLE PUBLICE

- Lupte între cîini • Curse de ogari în chinodrom • Întreceri de sănii în
Alaska • Actor de circ, de teatru și film 167

CIINELE ȘI PROGRESUL ȘTIINȚEI

- Disputa despre sufletul cîinelui • Vivisecții pe cîini • Investigații de
fiziologie și medicină • Cercetaș al drumului în cosmos 176

CIINELE ÎN LITERATURĂ ȘI ARTA

„Blazonul” cîinelui în poezia Pleiadei ● Îndrăgit de poeții romantici și
parnasieni ● Unii scriitori străini și cîinele preferat ● Cei care nu l-au
agreat... ● Cîinele, personaj în literatură ● Cîinele în arta plastică . . . 183

SEMPER FIDELIS

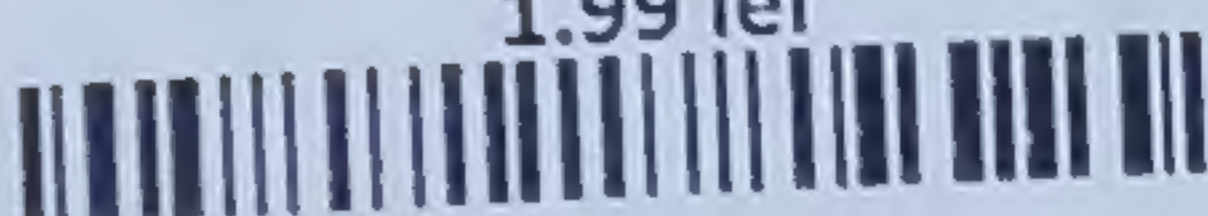
Cîinele în basmul românesc ● Scriitori români și cîinele drag ● Semper
fidelis 242

Bibliografie 259

Semper fidelis

1.99 lei

21040500100445

De cînd mă știu, inscripția «Nu intrați, cîine rău» mi-a vorbit, fără greș, despre... oameni. Cîinele *rău*, cîinele domesticit ca fiară este, neîndoielnic, un produs al pedagogiei. Pedagogia lanțului, aflată dintotdeauna în prelungirea suspiciunii. După cum în prelungirea atîtor alte instincte umane cîinele a fost *cerberizat*, reducîndu-i-se foarte adesea vocația și rostul doar la canini. Poate că aceasta i-a salvat viața ca specie. Viața sufletească și-o recîștigă însă abia prin deplina umanizare a omului și anume, în măsura în care imensa plasticitate și capacitate de dăruire a nobilului CANIS FAMILIARIS nu vor mai fi schilodite printr-un dresaj strîmb și cînd mulțumindu-ne să ne ogindim omenia în ochii săi blînzi, vom răspunde cu o mîngîiere adorației sale pentru OMUL din stăpîn.

Cartea de față ecarisează prejudecăți. Ea nu este doar o poetică și un tezaur enciclopedic mai mult sau mai puțin (filo) chinologică. Literat și cercetător dăruit, doctorul Aristide Popescu ne vorbește de fapt, despre răspîndirea cîinelui pe harta sufletului uman. Mai exact, despre recucerirea omului de către cel mai tandru, onest și devotat necuvîntător din preajma noastră.

MIRCEA SÂNTIMBREANU